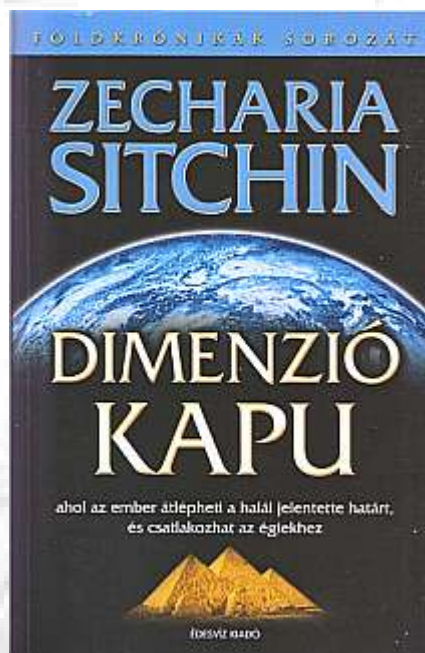

Zecharia Sitchin

DIMENZIÓKAPU

ahol az ember átlépheti a halál jelentette határt, és
csatlakozhat az égiekhez

Fordította: Erdős Zsolt

ÉDESVÍZ KIADÓ
BUDAPEST, 2004

ISBN 963 528 790 9

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Zecharia Sitchin / The Stairway to Heaven
Bear & Company, Rochester, Vermont

Lektorálta Kmilesik Ágnes

Szerkesztette Schreiber László

Copyright © Zecharia Sitchin, 1980

Hungarian translation © Erdős Zsolt, 2004

Hungarian edition © Sweetwater Publisher Establishment, 2004

Cover design © Sweetwater Publisher Establishment, 2004

Minden jog fenntartva. A könyv - a kiadó írásos jóváhagyása nélkül - sem egészében, sem részleteiben nem sokszorosítható vagy közölhető, semmilyen formában és értelemben, elektronikus vagy mechanikus módon, beleértve a nyilvános előadást vagy tanfolyamot, a hangoskönyvet, bármilyen internetes közlést, a fénymásolást, a rögzítést vagy az információrögzítés bármely formáját.

ÉDESVÍZ KIADÓ, BUDAPEST

Felelős kiadó Novák András igazgató Főszerkesztő Molnár Eszter Műszaki vezető Erdélyi Anna
Tipográfia TypoStúdió Kkt. Borítót készítette El Greco Kft. Nyomta Alföldi Nyomda Rt., Debrecen
Felelős vezető György Géza vezérigazgató

TARTALOM

1. A PARADICSOM NYOMÁBAN	7
2. A HALHATATLAN ŐSÖK	25
3. A FÁRAÓ ÚTJA A TÚLVILÁGRA	42
4. LÉPCSŐ A MENNYBE	56
5. AZ ISTENEK, AKIK A FÖLD NEVŰ BOLYGÓRA JÖTTEK	79
6. A VÍZÖZÖN ELŐTTI IDŐK	110
7. GILGAMES: A KIRÁLY, AKI MEGTAGADTA A HALÁLT	133
8. A FELHŐK LOVASAI	161
9. A LESZÁLLÓHELY	186
10. TILMUN: A RAKÉTÁK FÖLDJE	209
11. A TITOKZATOS HEGY	281
12. ISTENEK ÉS KIRÁLYOK PIRAMISAI	253
13. A FÁRAÓ NEVÉNEK MEGHAMISÍTÁSA	281
14. SZFINX PILLANTÁSA	315
FORRÁSOK	344

1

A Paradicsom nyomában

Réges-régen - ahogyan ősi írásainkban is áll - az emberiség bírta a halhatatlanság adományát. Aranykor volt ez: az ember együtt élt teremtőjével az Édenkertben - az ember őrizte a csodálatos gyümölcsöskertet, Isten pedig a délutáni szellőben sétált birtokán. "És az Úristen a földből mindenféle fát sarjasztott, ami tekintetre szép és táplálkozásra alkalmas; azután kisarjasztotta az élet fáját a kert közepén, meg a jó és a rossz tudásának a fáját. Az Édenben eredő folyó öntözte a kertet, s ott négy ágra szakadt. Az egyiknek a neve: Pison... A második folyó neve: Gichon... A harmadik folyó neve: Tigris... A negyedik folyó az Eufrátesz." (Teremtés könyve 2,9-14)

Ádám és Éva a kert minden fájának terméséből ehetett, kivéve a Tudás fájának gyümölcsét. Egy napon aztán mégis megtették - a kígyó csábította erre őket ezért az Úristent nyugtalansággal töltötte el az ember halhatatlansága.

"Azután így szólt az Úristen: »Lám, az ember olyan lett, mint egy közülünk, ismer jót és rosszat. De nem fogja kinyújtani a kezét, hogy az élet fájáról is vegyen, egyék és örökké éljen!« Ezért az Úristen eltávolította az Éden kertjéből... És az Éden kertjétől keletre odaállította a kerubokat és a fenyegető tüzes kardot, hogy őrizték az élet fájához vezető utat." (Teremtés könyve 3,22-24)

Tehát az ember éppen arról a helyről üzetett ki, ahol az örök életet birtokolta. Bár többé nem érhetett el, soha nem szűnt meg emlékezni rá, vágyakozni utána, és mindent megtenni, hogy újból megszerezze azt.

Amióta csak kiutasítottunk a Paradicsomból, mindig akadtak hősök, akik a világ végére is elmentek, hogy rátaláljanak a halhatatlanságra, de csak néhány kiválasztottnak adatott meg, hogy egy futó pillantást vethessen rá, az egyszerű nép pedig regéiben hagyományozta tovább, hogy egyszer s másszor belebotlott. [7]

A Paradicsom utáni kutatás korokon keresztül az egyes ember magányos küzdelme volt, jóllehet az éppen magunk mögött hagyott évezred korábbi századaiban néhányszor hatalmas királyságok nemzeti vállalkozásával vált.

Az Újvilágot akkor fedezték fel, amikor a kutatások célja az Indiához és annak mesés kincseihez vezető új, tengeri út felfedezése volt - legalábbis ma ezt így tudjuk. Persze ez meg is felel az igazságnak, legalábbis részben: a spanyol királyi pár, Ferdinánd és Izabella leginkább az Örök ifjúság kútjának megtalálásában reménykedett: egy csodálatos forrásban, melynek vize visszaadja a fiatalságot és örökké ifjan tart, mert paradicsomi forrásból táplálkozik.

Mihelyt Kolumbusz és emberei partra szálltak azon a földterületen, melyet India partjainál fekvő szigetnek véltek - a Nyugat-India elnevezés innen származik -, rögtön összekapcsolták

felfedezőútjukat a legendás forrás keresésével, melynek vize „az öreget megfiatalítja”. A foglyul ejtett indiánokat kikérdezték, még kínvallatásnak is alávetették a spanyolok, hogy felfedjék a kút titkos helyét.

A felfedezésekben élen járt Ponce de Leon, egy hivatásos katona és kalandor, aki kiemelkedett a társai közül, és Hispaniola - a mai Haiti - szigete, valamint Puerto Rico kormányzója lett. 1511-ben tanúja volt néhány indián fogoly vallatásának. A szigetről szólva beszéltek annak gyöngyeiről és egyéb kincseiről, továbbá magasztalták csodálatos vizeit. Van itt egy forrás, mondták, amelyből ivott egy „öregségtől súlyosan elcsigázott” szigetlakó, és végül erőből eltelve ment haza, ismét férfivá lett, megházasodott és gyermekeket nemzett.

Ponce de Leon, maga is öregedő ember lévén, növekvő izgatottsággal hallgatta a beszámolót, mely meggyőzte, hogy az indiánok a varázslatos, fiatalító vizű kútról beszélnek. A végszó - hogy az öregember visszanyerte erejét, „ismét férfivá lett”, fiatal feleséget vett magához, aki gyermekeket szült neki - tűnt a történet legmeggyőzőbb mozzanatának. A spanyol udvarban ugyanis - miként Európában bárhol - a legnagyobb mesterek számtalan festménye függött a falakon, és azok ahányszor csak szerelmi jeleneteket vagy szexuális allegóriákat ábrázoltak, a képen mindig megjelent egy forrás is. Az egyik leghíresebb a festmények közül Tiziano *Égi és földi szerelem* című műve, amely abban az időben készült, amikor a spanyolok felfedezőúton jártak „Indiában”. Mindenki előtt ismert volt, hogy a festményeken ábrázolt forrás burkolt célzás a végletes szerelmi képességre; a kútra, melynek vize az örök ifjúság adta végtelen életen át férfivá tesz.

Ponce de Leon Ferdinánd királynak tett jelentése helyet kapott a hivatalos udvari történetíró, Peter Martyr de Angleria feljegyzéseiben is. Ahogyan a *Decade de Orbe Novo* című művében megállapítja, a Lucayán és a Bahama-szigeteken élő indiánok szerint „létezik egy sziget... ahol csobog egy állandó forrás, melynek vize a belőle [8] ivó, esetleg még bőjtöt is tartó öregeket megfiatalítja”. Több tudományos munka, például Leonardo Olschki műve, a *Ponce de Leon's Fountain of Youth: History of a Geographical Myth* leszögezi, hogy „az ifjúság kútja volt a legnépszerűbb és legjellemzőbb kifejeződése mindazon érzelmeknek és reményeknek, melyek az Újvilág felfedezőinek cselekedeteit mozgatták”. Ferdinánd spanyol király kétségkívül egyike volt azoknak, akik oly izgatottan és reménykedve várták a kétségbevonhatatlan hírt.

Amikor tehát a király meghallgatta Ponce de Leont, nem vesztegette az időt. Azonnal ellátta őt egy 1512. február 23-án kelt felfedezői kiváltságlevéllel, mely felhatalmazást adott a kalandornak, hogy a Hispaniola szigetétől északra fekvő területekre expedíciót indítson. Utasította a tengerészeti hivatalt: támogassák Ponce de Leont, lássák el a legjobb hajókkal és tengerészekkel, hogy késlekedés nélkül elindulhasson „Beininy” - a mai Bimini - szigetének felfedezésére. A király egy feltételt egyértelművé tett: „a sziget elérését követően, illetve miután megismerte, mi található rajta, köteles jelentést küldeni”.

1513 márciusában Ponce de Leon északnak vette útját, hogy megkeresse Bimini szigetét. Hivatalosan azzal indokolták a felfedező vállalkozás megindítását, hogy „arany és egyéb fémek” után kutatnak; a valódi cél azonban az Örök ifjúság kútjának megtalálása volt. Erről a tengerészek nem sokkal azután értesültek, hogy a Bahamáknál nem egy földterületre, hanem szigetek százaira akadtak. Szigetről szigetre haladtak, mindenhol horgonyt vetettek, és a partra szállóknak nem aranyat, hanem különleges forrásokat kellett keresniük. Az egyes patakok vizét megkóstolták, ittak belőlük - minden különösebb eredmény nélkül. Húsvét vasárnapján - spanyolul: *Pasca de Flores* - egy hosszú partszakaszt pillantottak meg. Ponce de Leon Floridának nevezte el a „szigetet”. A part mentén vitorlázva újra meg újra kikötöttek, de Leon embereivel átvizsgálta az erdőket, ittak a források végtelen sorából, ám a remélt csodát egyik sem hozta meg.

A küldetés kudarcra láthatólag alig-alig ingatta meg a meggyőződést, hogy a forrás kétségtelenül létezik - csak meg kell találni. Még több indiánt kérdeztek ki. Néhányuk jóval fiatalabbnak tűnt, mint amennyi idősnak vallotta magát. Mások újra elmesélték a legendát, ami megerősítette a forrás valódiságát. Az egyik ilyen történet - ahogyan azt J. Curtin a *Creation Myths of Primitive America* című művében olvashatjuk - elmondja, hogy amikor Oelbis ('aki fenn trónol') az embert teremtette, két küldöttet menesztett a földre, hogy olyan létrát építsenek, mely összeköti az eget a földdel. A létrán félúton pihenőhelyet kellett kialakítaniuk egy tiszta ivóvizet kínáló medencével. A létra csúcsára érve pedig két forrást kellett fakasztaniuk: ivásra és fürdésre. „Amikor egy férfi vagy egy nő megöregszik - így Oelbis, engedjétek felmászni a létra tetejéig, inni és fürödni; ezáltal visszanyeri fiatalságát.”[9]

A hit, hogy a forrás igenis létezik valahol a szigeten, olyan erős volt, hogy 1514-ben, egy évvel Ponce de Leon sikertelen küldetése után Peter Martyr - művének második részében - a következőkről tájékoztatja X. Leó pápát:

"Hispaniola szigetétől mintegy ezer mérföldre, azt mondják, van egy sziget, Boyuca, más néven Ananeo, amelyen - a sziget belsejét feltárók szerint - létezik egy különleges forrás; és az annak vizéből ivó öregek megfiatalodnak. És ne gondolja Szentséged, hogy ezek könnyelmű és meggondolatlan szavak: mondandójukat az egész udvar előtt igaznak vallották, mégpedig oly' hitelesen, hogy minden ember, és nem csak azon kevesek, akiket bölcsességük vagy vagyonuk megkülönböztet a köznéptől, igaznak véli."

A tántoríthatatlan Ponce de Leon további kutatások után azt a következtetést vonta le, hogy a keresett forrás egy folyóval áll kapcsolatban, s a kettőt egy föld alatti alagút köti össze. Ha pedig a forrás egy szigeten van, a folyó, amely táplálja, nem lehet-e Floridán?

1521-ben a spanyol korona újabb expedícióra küldte Ponce de Leont, ám ezúttal Florida volt a célpont. Most már nem volt kétséges a küldetés valódi célja; a csupán néhány évtizeddel később alkotó Antonio de Herrera y Tordesillas, spanyol történétíró a *Historia General de las Indias* című művében írta meg: "[Ponce de Leon] elment megkeresni a Szent Forrást, melyet az indiánok így ismernek, valamint a folyót, melynek vize megfiatalítja az időseket." Feltett szándéka volt, hogy megtalálja a forrást Biminin, illetve a folyót Floridában, melyekről Kuba és Hispaniola indiánjai „azt állítják, hogy a benne megfürdő öreg emberek ismét fiatalok lesznek".

Az Örök ifjúság kútja helyett Ponce de Leon egy indián halálos nyílára „talált”; és bár az ítélet Napját elodázó ital, illetve fürdő utáni egyéni kutatás talán soha nem ér véget, a királyok által elrendelt, szervezett expedícióknak mindörökre vége szakadt.

Vajon elkezdeni is felesleges volt ezeket a kutatásokat? Ferdinánd, Izabella, Ponce de Leon és az összes ember, aki hajóra szállt, és életét vesztette a forrás keresése közben, mind gyermeken ostobák lettek volna, amiért elhitték néhány bennszülött primitív meséjét?

Ők persze nem így látták. A *Szentírás*, a pogány hiedelmek és a nagy utazók hiteles történetei szerint csakugyan létezik egy hely, melynek vizei - mások szerint fának gyümölcsei - valóban képesek örök fiatalsággal felruházni, egyúttal halhatatlanná tenni az embereket. [10]

Még éltek a régi történetek abból az időből, amikor a kelták uralták az Ibériai-félszigetet, mégpedig egy titkos helyről, egy titkos forrásról, egy titokzatos gyümölcsről vagy növényről, melynek megtalálója megmenekülhet a haláltól. Idunn volt a neve az istennőnek, aki egy szent csermely mellett lakott, és kincsesládájában mágikus almákat őrzött. Amikor az istenek megöregedtek, felkeresték őt, hogy egyenek az almákból, ami által megifjodtak. *Idunn* ténylegesen annyit jelent: 'megifjodás' - az általa őrzött almákat pedig „isteni elixírnak” nevezték.

Vajon ez a legenda Héraklész - Herkules - és tizenkét munkája mítoszának egy változata lett volna? Apollón egyik papnője, aki előre megjósolta az ókori hős nehéz sorsát, azt is jövendölte: „És amikor ez elvégeztetik, egyike lesz a halhatatlannak.” Hogy ezt elérhesse, Héraklésznek utolsó próbaként el kellett hoznia a Heszperidák kertjéből az isteni aranyalmákat. A Heszperidák, „az Éj Országának leányai” a világ végén laktak.

Talán az ókori görögök, aztán pedig a rómaiak nem hagytak-e maguk után olyan történeteket, melyekben a halandók halhatatlanná válnak? Apollón isten bekente Szarpédón testét, aki így jó néhány nemzedéken keresztül életben maradhatott. Aphrodité istennő varázsitalt adott Phaonnak, amelytől az olyan gyönyörű ifjúvá vált, hogy „Leszbosz minden hölgyének szívében szerelmet ébresztett”. Ott van aztán a gyermek Démophoón, akit ambróziával kent fel Démétér istennő; bizonyára halhatatlanná is vált volna, ha az anyja, nem tudván, kicsoda Démétér, el nem ragadja tőle gyermekét.

Tantalosz azért lett halhatatlan, hogy az istenek asztalánál evett, ahonnan nektárt és ambróziát lopott. Az istenek azonban megbüntették, mert megölte tulajdon fiát, hogy húsát felszolgálja nekik: száműzték egy olyan vidékre, ahol ízletes gyümölcsök teremtek és friss víz buzgott, jóllehet azokat ő soha nem érte el - Hermész pedig mindeközben feltámasztotta a lemészárolt fiút. Odüsszeusz viszont, akinek Kalüpszó nimfa felajánlotta a halhatatlanságot, ha cserébe örökre vele marad, lemondott az adományról a reményért, hogy hazatérhet feleségéhez.

Ott van még Glaukosz története is, aki halandóból, egyszerű halászból vált a tenger egyik istenévé. Egy napon látta, amint egy kifogott hal véletlenül hozzáér egy növényhez, magához tér, és visszaugrik a vízbe. Glaukosz szájába vette a növényt, és ugyanazon a helyen a vízbe ugrott; a két tengeristen, Ókeanosz és Téthüsz pedig befogadták őt az istenek közé. Az 1492-es esztendőben, amikor Kolumbusz elhajózott Amerika felé, a granadai mórak letették a fegyvert, véget ért az Ibériai-félsziget muzulmán hódoltsága. Az iszlám-keresztény harcok csaknem nyolc évszázada alatt a két kultúra óriási mértékben hatott egymásra; az iszlám szent könyvében, a *Koránban* olvasható történet a Halról [11] és az Élet kútjáról a mórak és a keresztények előtt egyaránt ismertnek számított. Az, hogy a mese szinte azonos a görög Glaukosz történetével, csak megerősítette annak hitelességét. Végül soron ez volt az egyik oka annak, hogy a legendás forrás keresésére indultak Indiába, amelyet Kolumbusz eredetileg úti céljának tekintett, és ahová, úgy hitte, meg is érkezett.

A *Korán* 18. szúrájában található történet különböző rejtélyek felderítéséről mesél, melyek Mózes nevéhez fűződnek - a bibliai hőséhez, aki kivezette Izrael népét Egyiptomból. Mialatt Mózes felkészítették új feladatára, melyet az Úr küldötteként volt hivatott teljesíteni, „Isten egy titokzatos szolgájától” kellett volna megszereznie egyfajta tudást. Mózes egyetlen kísérővel vágott neki az útnak, hogy megtalálja a rejtélyes tanítót. Minden segítsége egy szárított hal volt: ahol ugyanis az kiugrik a kezéből, és eltűnik, ott lesz a találkozás helye a tanítóval.

Hosszadalmas, hiábavaló keresés után Mózes kísérője azt javasolta, hogy adják fel a kutatást. Mózes azonban kitartott, mondván, addig nem áll meg, amíg el nem éri a helyet, „ahol a két nagy víz egyesül”. Észre sem vették, hogy a csoda ott meg is történt.

„Miután ők ketten elérték a helyet, ahol a kettő egyesült, elfeledkeztek a halukról. Az pedig szabadon a tengernek vette útját.” (18. SZÚRA 61.)

Később az út során Mózes így szólt kísérőjéhez: „Hozd ide a reggelinket!” De ő azt válaszolta, hogy a hal eltűnt:

"Gondolnád-e, mi történt? Amikor meghúztuk magunkat a sziklánál, elfeledkeztem a halról - és csakis a Sátán feledtette el velem, hogy emlékezzek meg róla -, és az csodálatos módon a nagy víznek vette útját."

„Ez az, amit kívántunk” - mondta Mózes. (18. SZÚRA 63-64.)

A *Korán* története (1. ábra) a szárított halról, mely életre kelt, és egy alagúton keresztül visszatért a tengerbe, felülmúlja a görög változatot, mivel a főhős nem egy egyszerű halászsamber, hanem a tekintélyes Mózes. Az esetet pedig nem véletlen felfedezésként mutatja be, hanem mint az Úr által előre elhatározott történést, hiszen ő ismerte az Élet vizének helyét, melyet Mózesnek a szárított hal feltámadása által kellett volna azonosítania.

Spanyolország királya és királynéja, jámbor keresztények lévén, bizonyára szó szerint elfogadták a Jelenések könyvének leírását: „Megmutatta nekem az élet vizének folyóját, amely kristálytisztán fakadt az Isten és a Bárány trónjából. Az utca [12] közepén és a folyam két partján az élet fái álltak. Tizenkétszer hoznak gyümölcsöt...”. (Jelenések könyve 22,1-2), és hittek az írás ígéreteiben: „A

60. És (emlékezz arra), amikor Mózes azt mondta a legényének:
„Nem nyugszom addig,
amíg el nem érem azt a helyet,
ahol a két nagy víz egyesül,
vándoroljak bár hosszú évekig!”

٦٠- وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ۝

61. Miután ők ketten elérték a helyet,
ahol a kettő egyesült, elfeledtek
a halukról. Az pedig szabadon
a tengernek vette útját.

٦١- فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ۝

62. Miután továbbhaladtak,
Mózes azt mondta
a legényének: „Hozd ide
a reggelinket!
Elfáradtunk utazásunkban.”

٦٢- فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ۝

63. (A legény) azt mondta: „Gondolnád-e,
mi történt? Amikor
meghúztuk magunkat a sziklánál,
elfeledkeztem a halról – és csakis
a Sátán feledtette el velem,
hogy megemlékezzek róla –,
és az csodálatos módon
a nagy víznek vette útját.”

٦٣- قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ۝

64. „Ez az, amit kívántunk”
– mondta (Mózes).
És visszatértek,
lépteik nyomát követve.

٦٤- قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ ۖ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ۝

1. ÁBRA

szomjazónak ingyen adok az élet forrásának a vízből” (Jelenések könyve 21,6). „A győztesnek az élet fájáról adok enni, amely az Isten Paradicsomában van” (Jelenések könyve 2,7). Na, és ne ismerték volna Dávid királynak, a bibliai zsoltárszerzőnek a szavait?

„Inni adsz nekik az Öröklét Vizéből, mert te vagy az Élet Forrása." [13]

Nem férhetett hát hozzá kétség, hiszen a szent írások is tanúsították, hogy az Élet kútja, avagy az Öröklét vize valóban létezik. A kérdés azonban az volt: hol, és hogyan lehet eljutni oda?

Ehhez a *Korán* 18. szúrája ad néhány fontos támpontot. Elbeszéli az élet három paradoxonját, melyeket Mózes akkor ismerhetett meg, miután ráakadt az Úr szolgájára. Az idézett rész ugyanis három másik történet elbeszélésével folytatódik: az elsőben azon a vidéken járunk, ahol a Nap lenyugszik; a második ott játszódik, ahol a Nap felkel - keleten; a harmadikban ezen a területen is túl jutunk, oda, ahol Góg és Magóg mitikus népe - a Végítélet Napjának előkészítői - kimondhatatlan szerencsétlenséget hoztak a világra. Hogy a bajnak véget vessen, a hős Du-al'karnain - 'két szarv birtokosa' - vastömbökkel töltötte meg a két meredek hegy közötti hágót, majd olvadt ólmot öntött rá, hogy így képezzen bámulatos, még a hatalmas Góg és Magóg számára is áthatolhatatlan akadályt. E kettő elszigetelve nem tehetett már több kárt a földön.

Arabul és héberül a *karnain* szó jelentése egyaránt 'kettős szarv', illetve 'kettős fénysugár'. A Mózes rejtélyei után következő három epizódnak ezért mintha szintén Mózes lenne a főhőse, akit joggal hívhattak volna akár Du-al'karnainnak is, mert arca sugárzott, amikor lejött a Sínai-hegyről, ahol szemtől szemben állt az Úrral. A középkori népi hiedelemvilág mégis Nagy Sándor nevéhez kapcsolja a jelzőt, valamint a három fenti vidéken tett utazást is - a makedón királyéhoz, aki a Kr. e. 4. évszázadban meghódította az akkor ismert világ nagy részét egészen Indiáig.

A népi hiedelem, mely felcseréli Mózes Nagy Sándorral, az uralkodó legendás hódításaival és kalandjaival kapcsolatosan alakulhatott ki. A történet nemcsak a Góg és Magóg földjén véghezvitt hőstettet beszéli el, hanem szól egy élettelen, szárított halról is, amely feléledt, amikor Nagy Sándor és szakácsa az Élet kútjához érkeztek!

A makedón királyról szóló történetek, amelyek a középkori Európában és a Közel-Keleten egyaránt általánosan elterjedtek voltak, az olünthoszi görög történetírónak, Kallisztenésznek tulajdonított írásokon alapulnak. Az uralkodó őt jelölte ki arra, hogy vitézi tetteit, győzelmeit és kalandjait írásban megörökítse ázsiai útja során, de mivel megsértette Nagy Sándort, börtönben halt meg, írásai pedig rejtélyes módon eltűntek. Évszázadokkal később Európában mégis közkézen forgott egy latin nyelvű szöveg, amely állítólag Kallisztenész elveszett írásainak fordítása volt. A tudósok „pszeudo-Kallisztenész” néven emlegetik.

Évszázadokon keresztül tartotta magát a nézet, hogy Nagy Sándor hősi tetteinek összes, Európában és a Közel-Keleten ismert változata a latin pszeudo-Kallisztenésztől ered. Később azonban felfedezték, hogy más, párhuzamos változatok szintén léteztek, így például héber, arab, szír, örmény és etióp nyelven, de volt még legalább három görög verzió is. A különböző változatok - amelyek közül néhány Alexandriában [14] keletkezhetett a Kr. e. 2. évszázadban - itt-ott eltérnek ugyan egymástól, de a tagadhatatlan hasonlóságok mégis közös eredetre utalnak: ez lehet Kallisztenész írása, de lehetnek - ahogyan néhányan állítják - Nagy Sándor levelei is, melyeket anyjának, Olümpiásznak és nevelőjének, Arisztotelésznek írt.

A csodálatos kalandok, melyekkel itt foglalkozunk, Egyiptom teljes leigázása után vették kezdetüket. Jóllehet, a szövegből nem derül ki egyértelműen, melyik irányba indult el Nagy Sándor, és az események bemutatásának kronológiai és földrajzi rendezettsége is nagy némi kívánnivalót maga után.

Az egyik korai epizód talán mégis magyarázatot ad arra, hogyan téveszthetik gyakran össze Nagy Sándort Mózessel: Nagy Sándor, akárcsak Mózes, szintén megkísérelte kettéválasztani a tengert, hogy emberei száraz lábbal kelhessenek át rajta.

Amikor a tengerhez ért, az uralkodó olvasztott ólomból akart falat emeltetni annak közepén, hogy kettéválassza a vizet. Kőművesei tehát „addig öntötték az ólmot és más olvadt anyagot a vízbe, amíg az építmény elérte a felszínt. Akkor egy tornyot és egy oszlopot építtetett a tetejére; az oszlopon saját szobra állt, két szarvval a fején." A szoborra rávésette: „Aki erre jár, és áthajózni kíván a tengeren, tudja meg, hogy én torlaszoltam azt el."

Miután a vizet így elrekesztették, megkezdődhetett az átkelés. Elővigyázatosságból előreküldtek néhány rabot. Amikor azok elérték a tornyot a víz közepén, „a hullámok elborították, és a tenger elnyelte őket [a rabokat], örökre eltűntek... Amikor a Kétszarvú látta ezt, erős félelemmel tekintett a tengerre", és feladta a küzdelmet, hogy Mózes nyomába lépjen.

Mivel azonban áhítozott arra, hogy megismerje a „sötétséget" a tenger túlszárnyán, Nagy Sándor tett néhány kitérőt: ezek során állítólag meglátogatta a Tigris és az Eufrátesz forrásvidékét is, ahol felfedezte „az égbolt, a csillagok és a bolygók titkait".

Seregét hátrahagyva, újból útnak indult a Sötétség Országá felé, és elérte a Mushas nevű hegyet a sivatag peremén. Néhány napi menetelés után megpillantott „egy egyenes ösvényt, amelynek nem volt fala, és semerre nem emelkedett, nem lejtett". Maradék hű társait is maga mögött hagyta, egyedül haladt tovább. Tizenkét napon és tizenkét éjen át tartó, szakadatlan vándorlás után „megpillantott egy ragyogó angyalt", de ahogy közelebb ment, az angyal lángoló tűzzé vált. Nagy Sándor felismerte, hogy elérte „a hegységet, melyből az egész világ körülkerítettik".

Az angyal sem volt kevésbé tanácstalan: „Ki vagy te, ó halandó, és mi okból kerültél erre a helyre?" - kérdezte, és csodálkozott, hogyan tudott az uralkodó „áthatolni a sötétségen, amire eddig még emberfia nem volt képes". Erre Nagy Sándor azt felelte, hogy az Úr maga vezette, és erőt adott neki, hogy „eljusson erre helyre, amely maga a Paradicsom". [15]

Az ókori szerző, hogy meggyőzze az olvasót: a Paradicsom a Pokolnál könnyebben elérhető föld alatti átjárókon keresztül, a következőkben idézi az angyal és Nagy Sándor hosszú párbeszédét Isten és ember dolgairól.

Az angyal ezek után sürgette a királyt, hogy térjen vissza társaihoz, de ő tovább kereste a válaszokat az ég és a föld, Isten és ember rejtélyeire. Végül azt mondta, csak azzal a feltétellel fordul vissza, ha olyat kap, amit még senkinek nem sikerült elnyernie előtte. Mivel eleget kívánt tenni a kérésnek, „az angyal így szólt hozzá: »Elárulok neked valamit, mi által anélkül élhetsz, hogy meghalnál.« A Kétszarvú pedig így szólt: »Mondd hát!« És az angyal ezt mondta: »Arábia földjén, melyre Isten a sűrű sötétség feketeségét bocsátotta, Ő elrejtette a tudás kincsesházát. Van még itt egy forrás is, melyet az Élet vizének neveznek. Aki iszik belőle akár egy cseppet is, megmenekül a haláltól.«"

Az angyal egyéb varázslatos erőket is tulajdonított az Élet vizének, így például azt, hogy aki megízleli, „úgy tud majd repülni a mennyeken keresztül, mint az angyalok". Több se kellett Nagy Sándornak, rögtön kérdezősködni kezdett: „A föld mely sarkában található hát e víz forrása?"

„Kérdezd azokat, akik már részesültek a tudásból" - volt az angyal titokzatos válasza. Aztán egy szőlőfűrtöt nyújtott át a királynak, hogy az enni adjon az embereinek.

Társaihoz visszatérve, Nagy Sándor elmesélte kalandját, és mindegyiküknek adott egy-egy szőlőszemet. De „amint letépett egy szemet a fűtről, nyomban másik nőtt a helyébe". Így lett elegendő egy fűrt szőlő az összes katona és az állatok megetetésére.

Az uralkodó ezután elkezdett kikérdezni minden tanult embert, akit csak fellelt. Azt tudakolta a bölcséktől: „Olvastál-e valamelyik könyvedben arról, hogy Isten teremtett egy helyet, ahol sűrű sötétség rejtje a tudást, és ahol a forrás található, melyet az Élet kútjának is hívnak?" A görög változatban a világ végén kellett keresni a választ ismerő tudóst, míg az etióp változat azt sugallja,

hogy a bölcs bizony Nagy Sándor saját emberei között rejtezett. A neve Matun volt, és ismerte a régi írásokat. A keresett hely, mondotta, „közel fekszik a Naphoz, amikor az a helyes oldalon kel fel”.

Mivel ezek a talányok aligha vitték közelebb a rejtély megoldásához, Nagy Sándor kísérőjére bízta magát. Újra elindultak a Sötétség Országába. Hosszú utat tettek meg, a király elfáradt, és előreküldte Matunt, hogy keresse meg a helyes ösvényt. Hogy tájékozódni tudjon a sötétben, egy követ adott neki, amelyet ő is csodás körülmények között kapott egy, az istenek között élő, ősi uralkodótól - egy követ, melyet még Ádám hozott magával a Paradicsomból, és minden egyéb földi anyagnál nehezebb volt.

Matun, bár nagyon figyelmesen követte az ösvényt, végül mégis eltévedt. Fogta hát a mágikus követ, és a földre helyezte. Amint a kő a talajhoz ért, fényt bocsátott ki [16]magából. A félynél Matun egy kutat pillantott meg, de nem ébredt tudatára, hogy az Élet kútjára bukkant. Az etióp változat így folytatja a történetet: Volt nála egy szárított hal, és mivel rendkívül éhes volt, lement vele a vízhez, hogy megmossa, és előkészítse a főzéshez... de íme, amint a hal a vízhez ért, tovaúszott. Amikor Matun látta ezt, megszabadult ruháitól, a hal után ugrott, és látta, hogy az életre kelt a vízben. Ráébredt, hogy megtalálta az Élet vizének kútját, megmosta hát magát a vízben, és ivott is belőle. Amikor pedig előjött a vízből, nem volt többé éhes, és megszabadult a többi földi gondtól is. El-Khidr, azaz 'örökzöld' lett - egyikévé vált az Örökifjoknak.

A táborhelyre visszatérve semmit nem szólt felfedezéséről Nagy Sándornak, aki egyébként az etióp változatban a Kétszarvú nevet viseli. Nagy Sándor ezután maga folytatta a keresést, a sötétben tapogatózva próbált rátalálni a helyes útra. Egyszer csak rábukkant a kőre, melyet Matun hagyott hátra. A kő ott „világított a sötétben; de immár szeme volt, mely egy-egy fénysugarat bocsátott ki magából”. Az uralkodó ráeszmélt, hogy megtalálta a helyes utat, előre is szaladt, ám egy hang megállította, és megróttá őt soha nem lankadó becsvágya miatt, s azt jövendölte, hogy az örök élet elnyerése helyett hamarosan halálát leli. Nagy Sándor ezzel feladta a keresést, és rémülten tért vissza társaihoz, csapataihoz.

Egyes verziók szerint egy emberi tulajdonságokkal felruházott madár beszélt a királyhoz, és fordította őt vissza, amikor elérte a helyet, mely „zafírral, smaragddal és jásppissal volt kirakva”. Nagy Sándor anyjának írt állítólagos levele két madáremberről szól, akik útját állták.

A pszeudo-Kallisztenész görög nyelvű változatában az uralkodó szakácsa, Andreász vitte megmosni a szárított halat a forrásba, „melynek vize villámokkal ragyogott”. Amint a hal a vízbe ért, feléledt, és kisiklott a szakács kezéből. A szakács, aki tudatára ébredt annak, hogy mit talált, ivott a vízből, valamint egy ezüstedényt is megtöltött vele, de senkinek nem szólt felfedezéséről. Amikor Nagy Sándor - e változat szerint 360 kísérővel - folytatta a keresést, elért egy helyre, melyet fény árasztott el, noha a Napot, a Holdat, de még a csillagokat sem lehetett látni. Az utat két, emberi tulajdonságokkal felruházott madár állta el.

„Fordulj vissza! - parancsolta az egyik Nagy Sándornak. - A föld ugyanis, melyen állsz, egyedül Istené. Fordulj vissza, te nyomorult, nem illetheted lábaddal az Áldottak Földjét!” Nagy Sándor és emberei a félelemtől remegve engedelmeskedtek, de mielőtt elhagyták volna a helyet, földet és köveket vettek magukhoz. Pár napi menetelés után maguk mögött hagyták az Örök Sötétség Országát. Ahogy kiértek a napvilágra, látták, hogy a magukkal hozott „föld és kövek” valójában gyöngyök, drágakövek és aranyrögök. [17]

A szakács csak ekkor mesélte el Nagy Sándornak az életre kelt hal történetét, de arról még mindig hallgatott, hogy maga is ivott a vízből, sőt hozott is belőle. A király megdühödött, megütötte, majd elűzte őt a táborból. Andreász azonban remélte, hogy nem kell egyedül távoznia, mert szerelmes volt az uralkodó leányába. Elárulta hát titkát a leánynak, és inni adott neki a vízből. Amikor Nagy Sándor

rájött erre, a leányt is elkergette: „Isteni teremtmény lettél, halhatatlan - mondta neki -, nincs helyed az emberek között, menj az Áldottak Földjére, és élj ott.” Ami a szakácsot illeti, a király követ köttetett a nyakába, és a tengerbe dobatta, ám az nem fulladt meg, hanem tengeri démonná változott, akit később Andrentikosz néven ismertek a görögök.

„Így ért véget - meséli az írás - a szakács és a szűz története.”

A középkori Európa uralkodóinak sok tanult tanácsadója számára a különböző változatok létezése csupán megerősítette Nagy Sándor és az Élet kútja legendájának ókori eredetét és hitelességét - de merre, vajon merre kell keresni a csodálatos vizet?

Csakugyan Egyiptom határán túl, a Sínai-félszigeten található, ott, ahol Mózes tevékenykedett? Avagy a Tigris és az Eufrátesz forrásvidékének közelében, valahol Észak-Szíriában? Azért ment-e Nagy Sándor a világ végére, Indiába, hogy megjelje a forrást, vagy éppen további hódításait inspirálta a remény, miután onnan vissza kellett fordulnia?

Mivel a középkori tudósok maguk próbálták megfejteni a rejtélyt, a tárgyban írt, keresztény forrásokra támaszkodó, későbbi munkák kezdték egyöntetűen India mellett letenni a voksot. Egy latin nyelvű, *Alexander Magni Inter Ad Paradisum* című fogalmazvány, a szír nyelvű *Szónoklat Alexandroszról* a sarugi Jákob püspök tollából, valamint az örmény nyelven írt *Josippon magyarázata*, mely az alagút történetéről, az emberszerű madarokról és a mágikus köröl is szól, a Sötétség Országát, avagy a Sötétség Hegyeit a világ végén - azaz Indiában - sejtette. Ott - állítják gyakran e középkori művek - Nagy Sándor csónakba szállt a Gangeszen, ami nem lehetett más, mint a paradicsomi Pison folyó. Ott, Indiában - vagy valamelyik part menti szigeten - találta meg a Paradicsom kapuját.

Miközben a középkori Európában a tudósok a fenti következtetésekre jutottak, a kérdés egészen váratlanul új megvilágításba került. 1145-ben Ottó freisingi püspök egy meglehetősen meglepő levelet tett közzé az általa írt krónikában, a *Chroniconban*. A levelet - mint Ottó állítja - a pápa kapta egy indiai keresztény uralkodótól, akinek létezéséről mindaddig senki nem tudott. Ez a király megerősítette levelében a hírt, hogy a paradicsomi folyó valóban az ő birodalmában található.

A freisingi Ottó püspök a Földközi-tenger partján fekvő szíriai Dzsebail (az ókori Büblosz) város püspökét, Hugót nevezte meg mint közvetítőt, akin keresztül a levél [18] a pápához érkezett. A levél szerint az uralkodó az idősebb János vagy - egyházi személy lévén - a János pap nevet viseli. Állítólag egyenes ági leszármazottja az egyik napkeleti bölcsnek, aki a kisded Jézus elé járult. Legyőzte Perzsia muzulmán uralkodóit, és virágzó keresztény királyságot hozott létre a világ végén.

Manapság a kutatók egy része propagandacélból elkövetett hamisításnak tekinti az egész esetet. Mások szerint a pápához megérkező jelentések ugyan a valós eseményeket írják le, de jelentősen eltorzítva. Az ötven évvel korábban, a közel-keleti - a Szent Földet is magában foglaló - muzulmán fennhatósággal szemben kereszties hadjáratokat indító keresztény világ 1144-ben Edesszánál kénytelen volt szembenézni a megsemmisítő erejű vereség tényével. Mindeközben a Világ Végén a mongol uralkodók ostromolni kezdték a muzulmán világ kapuit, és 1141-ben le is győzték Sanjar szultánt. A hír eljutott a Földközi-tenger partján fekvő városokba is, de azt a pápához már úgy továbbították, mint egy keresztény uralkodó hőstettét, aki azért tűnt fel a muzulmán birodalom másik határán, hogy ott győzze le az ellenséget.

Ha az Ifjúság kútja utáni kutatás az első, 1095-ös kereszties hadjárat elindításában nem is játszott szerepet, a továbbiakéban már mindenképpen. A pápa, miután Ottó püspök értesítette őt János pap és a paradicsomi folyó létezéséről, tüstént hivatalos felhívást tett közzé a harcok folytatására. Két évvel később, 1147-ben Konrád német császár más uralkodók és nemesek támogatásával megindította a

második keresztes hadjáratot.

A háború pillanatnyi állásától függően János pap újra meg újra hírt adott magáról, és felajánlotta segítségét. A kor krónikásai arról tudósítanak, hogy az Indiában uralkodó keresztény király 1165-ben levelet írt a bizánci császárnak, a pápának, valamint kisebb országok királyainak is, melyben hangot adott határozott szándékának, hogy a Szentföldre megy seregeivel. Ismét hangzatos szavakkal ecsetelte birodalmát, mint ahogyan az illik is a helyhez, ahol a paradicsomi forrás csörgedezik, illetve a Paradicsom kapuja nyílik.

Az ígért segítség azonban sohasem érkezett meg. Nem sikerült utat törni Európától Indiáig. A 13. század végére aztán a muzulmánok végső vereséget mértek az utolsó keresztes hadakra. Bár a keresztesek harcai váltakozó szerencsével folytak, az India paradicsomi vizeibe vetett buzgó hit egyre erősödött, terjedt.

A 12. század utolsó éveiben Nagy Sándor hőstetteinek egy újabb, igen népszerű változata kezdett hódítani a katonai táborokban és városnegyedekben. Ma úgy tudjuk, hogy az Alexandrosz regénye című írás két francia szerző műve, akik költőien elragadó könyvükhöz a latin nyelvű pszeudo-Kalliszenészt, valamint a makedón hős egyéb [19] elérhető „életrajzeit” használták fel. A lovagok, katonák és a városi kocsma népe nem sokat foglalkozott azzal, kitől származik az iromány, mivel közérthető nyelven, színesen ecsetelte előttük Nagy Sándor kalandjait a különös országokban.

Többek között a három csodálatos forrás meséje is helyet kapott a történetben. Az első megfiatalította az öregeket; a második a halhatatlanság adományával ajándékozott meg; a harmadik pedig feltámasztotta a holtakat. A három forrás, meséli az Alexandrosz regénye, különböző országokban található, Ázsiában a Tigrisből és az Eufráteszből, Afrikában a Nílusból, Indiában pedig a Gangesz folyóból ágaznak le. A négy paradicsomi folyó - noha különböző vidékeken folyik - egy közös helyről ered: az Édenkertből, ahogyan arról a Bibliában is olvashatunk.

A történet szerint Nagy Sándor és társai a megfiatalodás kútját találták meg. A szerzők részletesen elbeszélik, hogy az uralkodó egyik, 56 esztendő társának „arcszíne olyan lett, mint a harmincéveseké, miután ivott az Ifjúság kútjából”. Ahogy az Alexandrosz regényének fordításai egyre-másra terjedtek, a különböző változatok mind erőteljesebben koncentráltak erre a momentumra: az idős katona nemcsak fiatalkori külsejét, de férfiaságát is visszanyerte.

Hogyan lehet hát eljutni a kúthoz, amikor az Indiába vezető utat pogány muzulmánok állják el?

A pápák hébe-hóba megpróbálták kapcsolatba lépni a titokzatos János pappal, „India kiváló és csodálatos királyával. Krisztus szeretett gyermekével”. 1245-ben IV. Ince pápa elküldte Giovanni da Pian del Carpin barátot a délorosz földeken keresztül a mongol uralkodóhoz, azaz a kánhoz, mivel szentül hitte, hogy a mongolok nesztoriánusok, vagyis a keleti ortodox egyház egyik ágának követői, a kán pedig maga János pap. 1254-ben az örmény papkirály, Haithon utazott keresztül az Oszmán-török Birodalom keleti részén álruhában, hogy eljusson a mongol törzsfő dél-oroszországi táborába. Kalandokban gazdag útjának leírása megemlíti, hogy egy keskeny hágón kellett átkelnie a Kaszpi-tenger partjainál, melynek neve Vaskapu volt. A felismerés, hogy útja hasonlatos Nagy Sándoréhoz - aki, mint tudjuk, olvasztott vassal próbált elzárni egy hágót -, csak tovább erősítette a meggyőződést, hogy a Világ Vége, illetve a Paradicsom kapuja, igenis elérhető.

A további pápai és királyi küldöttek mellett hamarosan az egyénileg útnak induló kalandorok is megjelentek: a Polo testvérek, Nicolo és Maffeo, valamint az előbbi fia, Marco Polo (1260-1295), na meg a német boldenselei Vilmos lovag (1336) - mindnyájan János pap birodalmát keresték.

Miközben a vonatkozó útleírások az egyház és a királyi udvarok érdeklődését nem hagyták lankadni, a szélesebb tömegek lelkesedését a népszerű irodalom egy elhíresült darabja szította. A szerző „én, John Maundeville lovag”-ként mutatkozott be, [20] megtudható továbbá, hogy az angliai

St. Albansban született, és "az Úr Jézus 1322. esztendejében átkelt a tengeren". Az utazás végén, 34 évvel később írta meg művét útjáról, melyben Sir John elmagyarázza, hogy „lejegyeztem az utat a Szentföldre és Jeruzsálembe, úgyszintén a nagy kán és János pap földjére: Indiába és néhány más országba; leírtam továbbá az ott látott számos és különös csodákat".

A könyv - *The Voyages and Travels of Sir John Maundeville* - 27. fejezetében, mely a „János pap királyi birtokáról” címet viseli, ez áll:

"Az uralkodó, János pap birodalma igen nagyon kiterjedt területeket ölel fel, sok nemes településekkel és jó városokkal uralma alatt, és sok nagyszerű és hatalmas szigettel. Mert India egész országa szigetekre oszlik a Paradicsomból érkező víztömegek miatt... És ez a vidék bőségesen jó és gazdag... János pap országa mindenféle dologgal büszkélkedhet, és sok olyan nagyszerű és hatalmas drágakövekkel, hogy az emberek talakat, csészéket és egyébeket készítenek belőlük..."

Majd Sir John a paradicsomi folyó leírásával folytatja:

„Ebben az országban van a Kavicsos-tenger... A tengertől háromnapi járóföldre pedig hatalmas hegyek emelkednek, melyek közül egy jókora folyó érkezik a vidékre, egyenesen a Paradicsomból, de egy csepp víz nem sok, annyi sincs benne, hanem drágakövekkel van tele, és keresztülfolyik a sivatagon, illetve annak egyik oldalán, és a Kavicsos-tengerben végződik."

A paradicsomi folyón túl volt „egy nagy sziget, hosszú és széles, a neve Milsterak", maga a földi Édenkert. Itt volt található „az elképzelhető legszépségesebb kert; fák állnak ott, melyeken a legkülönbözőbb fajtájú gyümölcsök teremnek, és mindenféle értékes és jó illatú növény". Ebben a Paradicsomban, írja Sir John, bámulatos pavilonok és termek állottak különféle érzéki gyönyörök céljaira, mindannyian egy gazdag és ördögi ember építményei.

Miután a drágakövekről és egyéb értékekről szóló meséivel Sir Johnnak sikerült felgyújtania az olvasók képzeletét, illetve felébreszteni kapzsiságukat, az emberek érzéki vágyaira is megpróbált hatni. A sziget, írja, telis-tele volt „szépséges leánykákkal, egyikük sem volt több tizenöt esztendősnél, és gazdagon díszített aranyruhákat viseltek; mondják, angyalok voltak". Ez az ördögi ember pedig három gyönyörűséges és nemes forrást fakasztatott, azokat jáspissal és kristállyal vétette körbe, arannyal [21] rakatta ki, drágakövekkel és hatalmas keleti gyöngyökkel töltötte meg. Aztán vezetéket ásott a föld alatt, hogy a három forrás közül kedve szerint az egyik tejjel, a másik borral, a harmadik mézzel folyjon. És ezt a helyet ő Paradicsomnak nevezte.

A körmönfont ember aztán ide csábította a "jó, vakmerő és nemes lovagokat", majd elszórakoztatásuk után rávette őket, hogy öljék meg az ellenségeit, mondván, ők ne féljenek a megöletéstől, mert fel fognak támadni és megfiatalodnak:

„Haláluk után a Paradicsomba kerülnek, ugyanannyi idősen, mint az ott élő leánykák, és játszhatnak velük. Eztán pedig egy még szépségesebb Paradicsomba jutnak, ahol megpillanthatják a Természet Urát a maga fenségében és üdvösségében."

Ez azonban, árulja el John Maundeville, nem a bibliai Paradicsom. A 30. fejezet szerint a bibliai Paradicsom azokon a szigeteken és országokon is túl terül el, melyekre Nagy Sándor utazása során érintett. Az odavezető út messze keletre tart, két, aranyban és ezüstben bővelkedő sziget felé, „oda, ahol a Vörös-tenger elválik az Óceán-tengertől".

„És túl azon az országon és a szigeteken, túl János pap birtokának sivatagjain, egyenesen

kelet felé haladva, ahol az ember már csak hegyeket és sziklákat találhat; ott van a sötétség vidéke, ahol az ember az orráig sem lát, sem nappal, sem éjjel... És ez a sivatag, a sötétség térsége egészen a földi Paradicsom partjáig húzódik, ahová Ádám ősatyánk és Éva helyeztetett."

Innen indultak ki a paradicsomi vizek is:

„És a Paradicsom kellős közepén, mely annak a legmagasabb pontja, van egy forrás, melyből ered négy, a világ különböző részeire szétszaladó folyó. Közülük az első a Pison, más néven a Gangesz, mely Indián folyik keresztül, és melyben rengeteg a drágakő, az aloéfa és az aranyhomok. És a másik folyót Nílusnak, avagy Gysonnak nevezik; ez előbb Etiópián, majd Egyiptomon kanyarog végig. És a másik a Tigris, Asszíria és Nagy-Örményország folyója. És a másik neve Eufrátesz, mely a Méd Birodalmon, Örményországon és Perzsián folyik keresztül." [22]

John Maundeville mindenesetre bevallja, hogy soha nem látta a bibliai Édenkertet, amit így magyaráz: „Halandó ember nem közelíthet ehhez a helyhez az Úr különös kegyelme nélkül; arról a helyről hát többet mondani nem tudok."

Ezen beismerés ellenére az angol eredetiből származó, rengeteg különböző nyelvű változat szerint a lovag azt állította, hogy: „Én, John Maundeville, láttam a forrást, és társammal együtt háromszor ittam annak vizéből, és amióta ittam, jól érzem magam." Az a tény, hogy a mű angol eredetijében Maundeville valójában csúszos köszvényről és közeledő haláláról panaszkodott, nem ingatta meg hitükben azokat, akiket fellelkesített a csodás történet. Az sem igen számított, hogy a kutatók némelyike ma úgy véli, „Sir John Maundeville lovag" leginkább egy francia orvossal lehetett azonos, aki ugyan sohasem utazott, de rendkívül ügyesen szerkesztette össze az úti beszámolót mások írásából, leginkább olyanokéból, akik valóban életük kockáztatásával, nagy fáradsággal jutottak el távoli vidékekre.

Angel Rosenblat, a La Primera Vision de America y Otros Estudios szerzője a végül az Amerika felfedezéséhez vezető expedíciók mozgatórugóiról szólva így összegzi a tudományos bizonyítékokat: „A földi Paradicsomba vetett hit végig összekapcsolódott egy messiási (avagy fausti) természet utáni vágygal: az Örök ifjúság kútjának megtalálásával. Az egész középkor erről álmodott. Az elveszett Paradicsomról kialakult újabb elképzelésekben az Élet fája átalakult az Élet forrásává, majd pedig az Ifjúság folyójává vagy patakjává." A motivációt az a meggyőződés szolgáltatta, hogy „az Élet forrása, a kút, mely meggyógyít minden beteget, és halhatatlanságot biztosít... Indiában ered. A fantasztikus John Maundeville pedig valóban járt ott indiai utazása során... János pap keresztény birodalmában." Indiát és a Paradicsomból eredő vizeket elérni „az öröm, a fiatalság és a boldogság utáni örök emberi vágy egyik szimbólumává vált".

Mivel a szárazföldi utakat elzárta az ellenség, Európa keresztény uralkodói tengeri útvonalat kerestek India felé. Portugália a 15. század közepén, Tengerész Henrik uralma alatt vezető szerepre tett szert abban a versenyben, melynek során az európaiak Afrika körülhajózásával kívánták elérni Keletet. 1445-ben a portugál hajós, Dinas Diaz eljutott a Szenegál folyó torkolatáig, és az úti célt is szem előtt tartva, a következőkről számolt be: „...az emberek azt mondják, a Nílusból, a föld egyik legpompásabb folyójából érkezik, mely pedig az Édenkertből és a földi Paradicsomból ered." Többen követték őt, az afrikai kontinens csúcsánál lévő földfok felé, illetve azon túlra törekedtek. 1499-ben Vasco da Gama és flottája megkerülte Afrikát, és elérte a legbecsesebb úti célt: Indiát.

A felfedezések korának úttörője, Portugália mindazonáltal alulmaradt a nagy versenyben. Egy itáliai születésű tengerész, bizonyos Cristóbal Colón szorgalmasan [23] tanulmányozta az ókori

térképeket és a Keletet megjárt utazók írásait, majd arra a következtetésre jutott, hogy nyugat felé hajózva sokkal hamarabb el lehet érni Indiát, mint a portugálok által már kipróbált, keleti útvonalon. Colón - azaz Kolumbusz - támogatókat keresett, így jutott el Ferdinánd és Izabella udvarába. Magával vitte - mint később első útjára is - Marco Polo könyvének jegyzetekkel ellátott, latin nyelvű példányát is. Sőt akár John Maundeville írásaira is hivatkozhatott, hiszen ő már másfél évszázaddal Kolumbusz előtt kijelentette, hogy messze-messze keletre tartva megérkezünk nyugatra, „a Föld gömbölyűsége okán... mert az Úristen az egész földet kereknek teremtette”.

1492 januárjában Ferdinánd és Izabella legyőzte a muzulmánokat, és kiűzte őket az Ibériai-félszigetről. Nem tűnhetett-e ez égi jelnek, hogy amit a keresztes hadjáratok nem tudtak elérni, az a spanyoloknak sikerülni fog? Ugyanezen esztendő augusztus 3-án Kolumbusz spanyol zászló alatt útnak indult, hogy megtalálja az Indiába vezető nyugati, tengeri utat. Október 12-én megpillantotta a szárazföldet. Aztán 1506-ban bekövetkezett haláláig szilárdan hitte, hogy a János pap legendás birodalmának nagy részét kitevő szigetekenél ért partot.

Két évtizeddel később Ponce de Leon megkapta Ferdinándtól a felfedezői kiváltságlevelet, mégpedig azzal az utasítással, hogy késedelem nélkül keresse meg az Ifjúság kútját.

A spanyolok Nagy Sándor követőinek vallották magukat - kevesen tudták közülük, hogy jóval ősibb nyomokon járnak. [24]

A halhatatlan ősök

A makedón Nagy Sándor rövid életét - harminchárom évesen halt meg Babilonban - hódítások, kalandok és felfedezőutak egész sora jellemezte; égett a vágytól, hogy eljusson a világ végére, és megfejtse az istenek titkait.

Erőfeszítései nem voltak hiábavalók. Olümpiász királynő és - feltételezhetően - II. Philipposz király fiát a híres filozófus, Arisztotelész vezette be az ókori bölcsességek tanáiba. A fiú később tanúja volt szülei veszekedéseinek, majd elválásának, melynek következtében anyjával együtt neki is menekülnie kellett. Ezután békülés, majd gyilkosság következett: a Philipposz elleni merényletet követően a húszéves Alexandrosz fejére került a korona. Korai katonai expedíciói során jutott el Delphoiba, a nevezetes jóshelyre. Ekkor jövendöltek neki először hírnevet - és nagyon rövid életet.

Nagy Sándor mindenre elszántan elindult - akárcsak 1800 évvel később a spanyolok -, hogy megjelje az Élet vizét. Ennek érdekében szabaddá kellett tennie az utat kelet felé. Ez volt az az égtáj, ahonnan az istenek származtak: a nagy Zeusz, aki átúszt a Földközi-tengert, hogy eljusson a föníciai Türosz városából Krétára; Aphrodité, aki szintén a Földközi-tengeren át, Ciprus szigetét érintve érkezett; Poszeidón, aki a lovat hozta el Kis-Ázsiából; és Pallasz Athéné, aki a nyugat-ázsiai vidékekről származó olajfát honosította meg Görögországban. A görög történetírók szerint, akiknek írásait Nagy Sándor jól ismerte, itt, Keleten voltak azok a vizek is, melyeknek a segítségével le lehetett győzni az öregedést.

A történetek egyike Kambüszészről szól, a perzsa Kürosz király fiáról, aki átvonult Szírián, Palesztinán és a Sínai-félszigeten, hogy megtámadja Egyiptomot. Győzelmét követően kegyetlenül bánt az egyiptomiakkal, istenük, Amon templomát is megszenteltelenítette. Azután fejébe vette, hogy délnek indul, és megtámadja a „hosszú életű etiópokat”. Hérodotosz - egy évszázaddal Nagy Sándor előtt - így ír ezekről az eseményekről (*A görög-perzsa háború*, III. könyv)¹: [25]

„...az etiópokhoz azonban először csak felderítőket küld, azzal az ürüggyel, hogy ajándékot visznek a királynak, valójában azonban azzal a céllal, hogy kikémleljék: igaz-e, amit az etiópok a Nap asztaláról beszélnek, s hogy különben is alaposan körülnézzenek.”
(III. KÖNYV, 17. FEJ.)

A kémek azt mondták az etióp királynak, hogy „...náluk nyolcvan év a legmagasabb életkor” (III. könyv, 22. fej.), és megkérdezték, igazak-e a híresztelések az etiópok hosszú életéről. A király ezt megerősítette:

“Elámultak a követek az évek számán, mire a király elvezette őket egy forráshoz, s amikor megmosakodtak benne, olyan fényesek lettek, mintha olajjal kenekedtek volna meg, a forrás vize pedig ibolyaillatot árasztott.” (III. KÖNYV, 23. FEJ.)

A Kambüszészhez visszatérő kémek beszámoltak a vízről, mely „olyan könnyű, hogy semmi nem

¹ A könyvben szereplő Hérodotosz-idézetek fordítása az alábbi kiadásból származik: Hérodotosz: *A görög-perzsa háború*. Ford. Muraközi Gyula. Budapest, 2000, Osiris.

marad meg a felszínén, se a fa, se a fánál is könnyebb tárgyak, hanem minden lesüllyed a fenékre"... (III. könyv, 23. fejt.) Hérodotosz pedig mintegy következtetésként hozzáfűzte:

„Ha valóban olyan az a forrás, amilyenek mondják, attól olyan hosszú életűek az etiópok, mert mindenhez annak a vizét használják.” (III. KÖNYV, 23. FEJ.)

A történet, hogy Etiópiában található az Ifjúság kútja, valamint a perzsa Kambüszésznek Amon temploma ellen elkövetett erőszakos cselekedete közvetlen hatást gyakorolt Nagy Sándor sorsára. Persze mindez arra a szóbeszédre vezethető vissza, miszerint Alexandrosz igazi apja nem is Philipposz volt, hanem anyja, Olümpiász és az egyiptomi Amon isten egyesüléséből született. Philipposz és Olümpiász feszült viszonya pedig csak erősítette a gyanút.

Ahogy az pseudo-Kallisztenész történetének különböző változatai elmesélik, Philipposz udvarával együtt látogatást tett az egyiptomi fáraónál, akit a görögök Nektanebosznak, az egyiptomiak Nakht-her-hebnek neveztek; ő egy személyben varázsló és jó is volt, titokban pedig szemet vetett Olümpiászra. A királynő persze nem tudta, hogy valójában Amon isten jött el hozzá Nektanebosz álruhájában. így, amikor Nagy Sándort megszülte, tulajdonképpen egy isten fiának adott életet. Gyermeké éppen attól az istentől származott, akinek templomát a perzsa Kambüszész megszenteltette.[26]

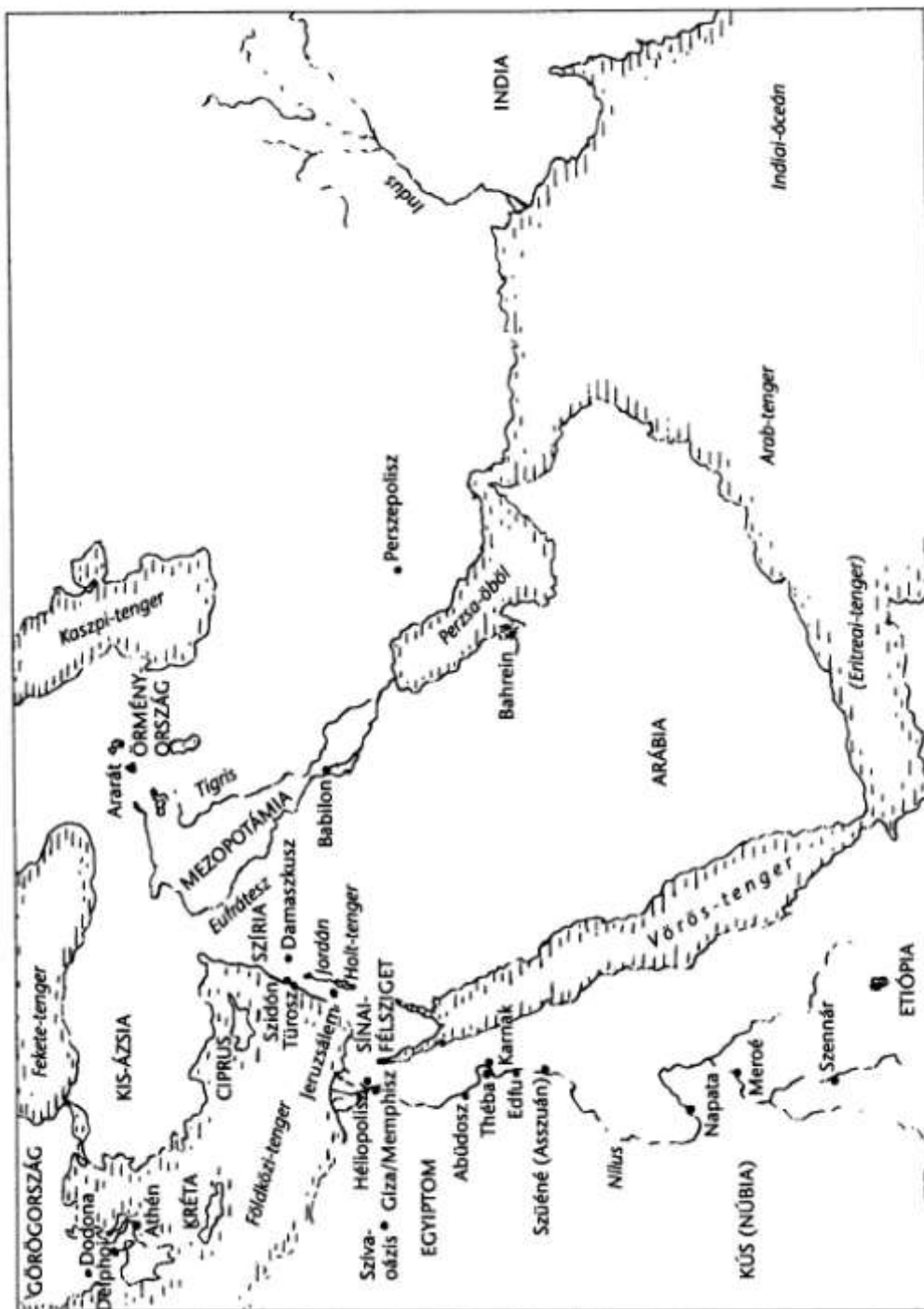

3. ábra

Miután leverte a perzsa hadsereget Kis-Ázsiában, Nagy Sándor Egyiptom felé vette útját. Kemény ellenállásra számított az Egyiptomot kormányzó perzsa alkirály részéről, de legnagyobb meglepetésére a hatalmas birodalom ellenállás nélkül hullott az ölébe: ez kétségtelenül jó előjelenek látszott. Nagy Sándor nem vesztegette az idejét, a Nagy Óázishoz ment, ahol Amon jóshelye állott. Ott maga az isten - legalábbis így szólnak a legendák - erősítette meg az uralkodó származását. Az egyiptomi papok pedig az ekképpen igazolt eredettel Nagy Sándort fáraóként tisztelték; ily módon számára a halálos vég elkerülése utáni vágy immár nem kiváltságot, hanem természet adta jogot jelentett. A történetek után Nagy Sándort az érméken szarvakkal ábrázolták, akárcsak Zeust és Amont (3. ábra).

Nagy Sándor ezután délnek vette útját, Karnak, az Amon-kultusz központja felé - természetesen ide sem csupán a látvány vonzotta. Karnakot, a Kr. e. 3. évezred óta mélyen tisztelt vallási központot a fáraók egymást követő nemzedékei szinte telezsúfolták Amon templomaival, szentélyeivel és emlékműveivel. A leghatalmasabb és leginkább lenyűgöző az az építmény volt, melyet Hatsepszut királynő emeltetett több mint egy évezreddel Nagy Sándor kora előtt. A királynőről szintén azt állították, hogy Amon gyermeke volt, akinek a szülőanyját álruhában látogatta meg, illetve ejtette teherbe az isten!

Senki nem tudja, mi történt valójában Karnakban. Tény, hogy Nagy Sándor ahelyett, hogy keletre, a Perzsa Birodalom hátszágára felé vezette volna seregét, néhány társával és kisebb kísérettel együtt folytatta útját dél felé. Összezavarodott társaival elhitette, hogy a gyönyörök útjára lépett, a szerelem örömeit hajszolja.

2. ÁBRA. Nagy Sándor világa

Az oda nem illő közjáték érthetetlen volt a történetírók előtt csakúgy, mint Nagy Sándor tábornokai számára. Hogy magyarázatot találjanak a dologra, az uralkodó kalandjainak feljegyzői *femme fatale*-ként, a végzet asszonyaként ábrázolták azt a nőt, akit az uralkodó meglátogatni készült; olyan hölgyként, „akinek szépségét élő ember nem képes eléggé magasztalni”. Nem más volt ő, mint Candace, az Egyiptomtól délre fekvő terület - a mai Szudán - uralkodónője. Salamon király és Sába királynője történetének fordítottjaként ez esetben a király látogatott el a királynő birodalmába, ahol -

bár ezt kísérői nem tudták - Nagy Sándor nem a szerelmet kereste, hanem a halhatatlanság titkát. [28]

A kellemes ott-tartózkodás végén a királynő beleegyezett, hogy búcsúajándék gyanánt feltárja a titkot: "a csodálatos barlangot, ahol az istenek gyülekeznek". Nagy Sándor követte az útmutatást, és meg is találta a szent helyet:

"Ragyogó köd fogadta, amint néhány katonája társaságában belépett. A mennyezet úgy fénylett, mintha csillagok világították volna meg. Az istenek itt öltöttek testet. Szolgák néma serege leste parancsait. Nagy Sándor először megrettent, és meg is lepődött. De ott maradt, hogy lássa, mi történik. Fekvő alakokat látott, akiknek szeme fénysugárként ragyogott."

A fekvő, szemükkel fénysugarakat lövellő alakok látványa hirtelen megállásra készítette a királyt. Istenek lehetnek vagy megdicsőült halandók? Egyszer csak egy hang ütötte meg a fülét. Az egyik alak szólalt meg:

"- Üdvözöllek, Sándor. Tudod-e, ki vagyok én? Nagy Sándor így válaszolt: - Nem, Uram.
Az alak erre ezt mondta: - Sesonchusis vagyok, a világhódító király, akit az istenek a soraikba emeltek."

Nagy Sándor nemigen lepődött meg - mintha éppen azzal az emberrel találkozott volna, akit egyébként keresett. Úgy tűnt, várták jövetelét, mert beljebb szólították, „az egész világegyetem Teremtőjének és Felvigyázójának” színe elé. Ő „beljebb lépett, és látta a fényesen tündöklő ködfátylat, valamint trónján ülve azt az istenséget, Szerapiszt - a görög változat szerint Dionüszoszt -, akit egyszer régen Rokótidében már látott az emberek imádatától övezve."

Nagy Sándor élt a lehetőséggel, és saját életének hosszáról kérdezte: „Uram, hány évig fogok élni?"

Az istentől azonban válasz nem érkezett. Sesonchusis vigasztalni próbálta Nagy Sándort, hiszen a csend önmagáért beszélt. „Bár én magam is csatlakozhattam az istenekhez - mondta Sesonchusis -, nem vagyok olyan szerencsés, mint te... bár elfoglaltam az egész világot, és leigáztam rengeteg népet, senki nem emlékszik a nevemre; te viszont híres leszel... neved haláloed után is örökké élni fog." így vigasztalta a királyt. „Emléked haláloed után is élni fog, így a halál nem fog rajtad." Azaz hírneve által válik halhatatlanná.

Nagy Sándor csalódottan hagyta el a barlangot, és „folytatta a még bevégzendő utazást"; más bölcssek tanácsát is ki akarta kérni, miként menekülhetne meg a [29] halandók végzetétől, és hogyan követhetné azokat, akiknek előtte sikerült a halhatatlan istenek közé kerülniük.

A történet egyik változata szerint a felkeresett bölcssek egyike Énók volt, a bibliai ősatya a Vízözön előtti időkből, Noé dédapja. Nagy Sándor hegyvidéken járt, „ahol a Paradicsom, azaz az Élők Földje fekszik", azaz a „lakhely, ahol a szentek időznek". Az egyik hegy tetején egy csillogó épület magasodott, ahonnan 2500 aranylapból álló lépcsősor vezetett az égbe. Egy hatalmas teremben vagy barlanghoz hasonlatos helyen "aranyló alakokat látott, melyek mindegyike egy-egy falfülkében állt", valamint egy aranyoltárt és két óriási, mintegy 20 méter magas „gyertyatartót".

"A közelben, egy heverőn pedig egy emberi alak feküdt, arannyal és drágakövekkel díszített takaróval leterítve, felette pedig aranyból készített szőlőtőke drágakövből való szőlőfürtje himbálózott."

Az ember hirtelen megszólalt, és Énóknak mondta magát. „Ne kutass az Úr titkai után" - figyelmeztette a hang Nagy Sándort. Az uralkodó hallgatott az intésre, és visszatért seregéhez, de

előbb búcsúajándékként kapott egy szőlőfürtöt, mely csodálatos módon egész serege jóllakatásához elegendőnek bizonyult.

A történet másik változata szerint Nagy Sándor nem egy, hanem két múltbeli alakkal találkozott: Énókkal és Illés prófétával - velük kettőjükkel, akik a bibliai hagyomány szerint soha nem haltak meg. A találkozásra akkor került sor, amikor Nagy Sándor egy teljesen lakatlan sivatagon kelt át. Hirtelen egy „szellem” ragadta el a lovát, és lovassal együtt a magasba emelte. Így került a király egy ragyogó imaházba, melynek belsejében meglátta a két férfit. Arcuk ragyogott, foguk fehérebb volt, mint a tej, szemük fényesebb az Esthajnalcsillagnál: „termetük fenséges, kinézetük tetszetős”. Bemutatkoztak Nagy Sándornak, és kijelentették: „Az Úr elrejtett bennünket a halál elől.” Azt is mondták, hogy a hely „az élet tárházának városa”, ahonnan az „élet fényes vize” árad. Mielőtt azonban Nagy Sándor többet is megtudhatott volna, vagy akár ihatott volna az Élet vizéből, egy „tűzszekér” elragadta, és ismét seregénél találta magát. Zárójelben itt érdemes megjegyezni, hogy a muzulmán hagyomány szerint ezer évvel később Mohammed prófétát szintén fehér lován ültében ragadták a mennybe.

Vajon az istenek barlangjának története, valamint Nagy Sándor életének egyéb epizódjai csupán kitalált történetek, pusztán mítoszok, vagy talán történelmi tényeken nyugvó, ám kiszínezett mesék?

Vajon létezett-e Candace királynő, Shamar nevű királyi székhely, avagy Sesonchusis, a világhódító? Valójában ezek a nevek viszonylag keveset jelentettek az ókort tanulmányozók számára - egészen a legutóbbi időkig. Amennyiben az elnevezések az [30] egyiptomi királyi házakhoz, esetleg Egyiptom egy misztikus tartományához kapcsolódtak, éppúgy eltűntek az idő múlásával, mint az építmények, melyeket elnyelt a homok; a homokból kiemelkedő piramisok és a Szfinx pedig csak tovább bonyolították a rejtélyt. A kibetűzhetetlennek tűnő hieroglif írás is azt a feltételezést erősítette, hogy léteznek még titkok, melyeknek a felfedésére nincs sok remény. Az ókori történetek, átíelve a görög és a római koron, legendákká foszlottak, és végül elhomályosultak.

Csak Napóleon 1798-as hadjáratával kezdte Európa újra felfedezni Egyiptomot. Napóleon seregét egy csapat tekintélyes tudós kísérte, akik megkezdték a homok eltávolítását, és megpróbálták fellebbenteni a feledés fátylát. Nemsokára Rosetta falujának közelében egy kőtáblát találtak, melyen három nyelven állt ugyanaz a felirat. Megvolt hát a kulcs az ókori Egyiptom nyelvének és írásjeleinek megfejtéséhez: a kőtáblán lévő szövegek a fáraók tetteiről és az istenek dicsőségéről szóltak.

Az 1820-as évek európai felfedezői délen egészen Szudánig hatoltak, és ókori emlékművek, például hegyesszögű piramisok létezéséről számoltak be a Nílus folyó partján fekvő, Meroé nevű vidékről visszatérően. Az 1842 és 1844 között folyó ásatások során a porosz királyi expedíció tárt fel lenyűgöző régészeti emlékeket. Megint mások 1912-1914-ben bukkantak szent helyekre: a hieroglif feliratok tanúsága szerint az egyik a Nap Temploma nevet viselte - talán éppen ez volt az a hely, ahol Kambüszész kémei a „Nap asztalát” felfedezték. A 20. század további ásatásai, a különböző régészeti feltárások kirakós darabjainak összeillesztése, a feliratok megfejtése iránti folyamatos érdeklődés megerősítette a feltételezést, hogy valóban létezett ezen a területen egy núbiai

4. ábra

királyság a Kr. e. 1. évezredben: ez volt a bibliai Kús földje.

Candace királynő is létezett. A hieroglif feliratok elárulták, hogy a núbiai királyság történetének korai szakaszában egy bölcs és jóindulatú királynő uralkodott az országban. A neve Candace volt (4. ábra). Később, valahányszor asszony emelkedett a trónra - ami ezen a vidéken nem volt ritka -, az új királynő felvette a kiváló uralkodói képességeket szimbolizáló Candace nevet. Meroé déli részén, de még a királyság határain belül pedig [31] fekszik egy város, Szennár, mely talán a Nagy Sándor történetéből ismert Shamarral azonos.

Na, és ami Sesonchusist illeti? A pseudo-Kallisztenész etióp változata szerint Nagy Sándor és katonái Egyiptomba menet - esetleg onnan jövet - elhaladtak egy krokodiloktól hemzsegő tó mellett. Ott egy korábbi uralkodó építtetett átjárót a tavon keresztül. „És íme, egy épület állt a tó partján, felette egy pogány oltár a felirattal: »Kosh vagyok, a világ ura, a hódító, aki átkelt ezen a tavon.«”

Ki lehetett a világhódító Kosh, azaz a király, aki Kúst és Núbiát uralta? A legenda görög változata szerint a hódító, aki megemlékezett a tavon való átkelésről - a történet a tavat egyébként a Vörös-tenger részeként írja le - nem volt más, mint Sesonchusis. Tehát Kosh és Sesonchusis egy és ugyanazon személy, fáraó, aki egyaránt uralkodott Egyiptom és Núbia felett. A núbiai ábrázolásokon a király úgy jelenik meg, amint éppen átveszi a datolyapálma termésére emlékeztető Élet gyümölcsét egy „fényes istenségtől” (5. ábra).

Az egyiptomi feljegyzésekben valóban szó esik egy nagy fáraóról, aki a Kr. e. 2. évezred elején meghódította a világot; Szenuszertnek hívták, és szintén vakbuzgó Amon-hívó volt. A görög történészek neki tulajdonították Líbia és Arábia elfoglalását, valamint - igen figyelemreméltó módon - Etiópiáét és a Vörös-tenger összes [32] szigetét is. Ázsia hatalmas területeit hódította meg, és sokkalta messzebbre hatolt keleten, mint azt később a perzsák tették; Kis-Ázsián keresztül pedig seregei még Európát is előzönlítették. Hérodotosz aztán megörökítette a nála Szeszósztisznak nevezett fáraó dicső tetteit. Sesonchusis tehát valóban létezett. Neve az egyiptomiak nyelvén ennyit jelentett: 'aki életre született'. Hiszen egyiptomi fáraó lévén, mindenképpen joga volt csatlakozni az istenekhez, és ezzel együtt örökké élni.

Az Élet vizének, illetve az Örök ifjúság kútjának kutatása során fontos szerepet játszott annak hangsúlyozása, hogy a keresés bizony nem reménytelen, hiszen a múltban már többen is sikerrel jártak útjukon. Sőt mi több, ha a vízfolyás az elveszett Paradicsomban ered, és ha még fel is lehetne lelteni azokat az embereket, akik ott jártak, az nem azt jelentené-e, hogy megtudható, hogyan lehet oda eljutni?

Ezt latolgatta Nagy Sándor is, amikor a halhatatlan ősök felkutatására indult. Hogy találkozott-e velük vagy sem, tulajdonképpen lényegtelen: a fontos az, hogy a keresztény kort megelőző évszázadokban Nagy Sándor vagy történetírói - vagy éppen mindnyájan - hittek a halhatatlan ősök létezésében; abban, hogy a számukra ősi és letűnt időkben a halandók halhatatlanná válhattak, amennyiben persze az istenek is úgy akarták.

Nagy Sándor történetének szerzői, esetleg szerkesztői több olyan epizódról is említést tesznek, melyben az uralkodó találkozik Sesonchusisszal, Illéssel és Énókkal, vagy csak éppen Énókkal. Sesonchusis kilétét csak találgathatták, halhatatlanná válásának történetéről sem állt rendelkezésre hiteles forrás. Nem így Illés, aki az egyik változat szerint Énók társa volt a fényes templomban.

Ő volt az a bibliai próféta, aki a Kr. e. 9. évszázadban, Aháb és Ahazja királyok uralkodása idején tevékenykedett Izraelben. Ahogy felvett neve is mutatja - Eli-Yah, azaz 'Jahve az én istenem' -, őt a zsidó isten, Jahve ihlette meg, mellette tört lándzsát, és ezért, mint az Úr sok más hívének, gyakran kellett kiállnia a kánaánita isten, Baál követőinek zaklatását. Miután egy időre elvonult a világ elől egy titkos helyre, közel a Jordánhoz, nyilvánvalóan az Úr tanításait hallgatni, kapott egy mágikus

erővel bíró, "szőrből való köntöst", mellyel csodákra volt képes. Illés először a föníciai Szidón városa közelében telepedett le. Az elsőként feljegyzett csodatétele - melyről a Királyok I. könyvének 17. fejezetében olvashatunk - az volt, hogy egy kevés olaj és egy kanál liszt segítségével élete végéig eltartotta az özvegyasszonyt, aki szállást adott neki. Aztán rávette az Urat, hogy támassza fel az özvegy súlyos betegségben elhunyt fiát. Képes volt magához hívni az Úr Tüzét az egekből, ami nagy hasznára vált a pogány csábításoknak ellenállni nem tudó királyok és papok ellen vívott küzdelemben.

A *Szentírás* szerint Illés nem halt meg a földön, hanem „forgószél repítette a mennybe”. A zsidó hagyományok szerint Illés mind a mai napig halhatatlan, és a [33] zsidó húsvét előestéjén meglátogatja a családokat. Mennybemeneteléről részletesen beszámol az Ótestamentum. A Királyok II. könyvének 2. fejezete szerint erre nem hirtelen, mintegy váratlanul került sor. Ellenkezőleg, így volt eltervezve, elrendelve, sőt Illés azt is előre tudta, hol és mikor fog az esemény bekövetkezni.

A kijelölt hely a Jordán völgyében volt, a folyó keleti partján - talán éppen azon a területen, ahol Illés „az Úr küldöttévé” rendeltetett lenni. Amikor elindult utolsó útjára Gilgálba - a hely a *Biblia*

5. ÁBRA

elmondása szerint egy korábbi csodatételről volt nevezetes -, erősen próbált szabadulni legfőbb tanítványától, a hűséges Elizeustól. Az út folyamán a két prófétát minduntalan feltartóztatták követőik, a „prófétatanítványok”, és folyton azt kérdezték: „Igaz-e, hogy az Úr ma a mennyekbe emeli Illést?” De álljon itt inkább a történet úgy, ahogyan a *Biblia* elmeséli:

„Amikor az Úr azt akarta, hogy Illést a forgószél fölvigye az égbe, az történt, hogy Illés és Elizeus éppen elmentek Gilgálból. Illés így szólt Elizeushoz: »Maradj itt, mert engem az Úr Bételbe küld.« Elizeus azonban ezt felelte: »Úgy igaz, ahogy az Úr él, s úgy igaz, amint te élsz: nem hagylak el! így hát elmentek Bételbe.

A Bételben lakó prófétatanítványok odamentek Elizeushoz, és megkérdezték: »Tudod, hogy ma az Úr elragadja uradat a fejed fölött?« »Tudom én is, csak hallgassatok« - felelte.”

(Királyok II. könyve 2,1-3)

Illés ezt követően bevallotta Elizeusnak, hogy úti célja a Jordán partján fekvő Jerikó, és arra kérte

társát, maradjon hátra. Elizeus azonban újból megtagadta a kérést, és továbbra is a prófétával tartott. „Így hát elmentek Jerikóba.”

„A Jerikóban élő prófétatanítványok Elizeushoz fordultak, és azt mondták neki: »Tudod, hogy ma az Úr elragadja fejed fölött uradat?« »Tudom én is, csak hallgassatok!« - válaszolta.” (Királyok II. könyve 2,5)

Minthogy Illés minden addigi próbálkozása meghiúsult, hogy egyedül folytassa útját, megkérte Elizeust, hogy maradjon Jerikóban, és hagyja egyedül kimenni a folyópartra. Elizeus azonban ezt is megtagadta, és nem hagyta el Illést. Ezen felbátorodva „a prófétatanítványok közül is elment ötven, s egy bizonyos távolságra maradtak tőlük, míg ők ketten a Jordán mellett álltak meg”. (Királyok II. könyve 2,7) [34]

„Illés fogta a köntösét, összegöngyölte és ráütött vele a vízre. Erre az kettévált, az egyik és a másik irányba, úgyhogy mindketten szárazon átmentek rajta.” (Királyok II. könyve 2,8)

Amikor átértek, Elizeus azt kérte Illéstől, hogy töltsen el őt is isteni szellemmel, de még mielőtt a próféta válaszolhatott volna:

„S történt, amint mentek és beszélgettek, egyszer csak jött egy tüzes szekér, tüzes lovakkal, s elválasztotta őket egymástól, aztán Illés a forgószéllel fölment az égbe. Amikor Elizeus ezt látta, felkiáltott: »Atyám, atyám, Izrael szekere és fogata!« S többé nem látta.” (Királyok II. könyve 2,11-12)

A felzaklatott Elizeus egy darabig csak ült kában. Aztán meglátta Illés köntösét, mely ottmaradt. Vajon véletlenül, vagy valami céllal? Hogy ezt megtudja, Elizeus fogta a köntöst, visszament a Jordán partjára, és Jahvét szólítva ráütött a vízre. És íme, „mihelyt a vízre ütött, az szétvált az egyik és a másik irányba, s Elizeus átment”. (Királyok II. könyve 2,14)

A prófétatanítványok, akik a folyó nyugati partján, Jerikó síkján maradtak, „...látták, felkiáltottak: »Illés lelke leszállt Elizeusra!«, s eléje mentek, a földre borultak előtte”. (Királyok II. könyve 2,15)

Az ötven prófétatanítvány nem akart hinni a tulajdon szemének, és tudni akarták, Illés valóban a mennyekbe költözött-e mindörökre. Esetleg az Úr szele nem csupán kissé távolabbra repítette-e őt, hogy aztán egy hegyen vagy vízmosásban érjen földet? Elizeus tiltakozása ellenére három napon keresztül keresték. Amikor visszatértek a hiábavaló kutatásból, Elizeus így szólt: „Nem megmondtam, hogy ne menjetek utána?” (Királyok II. könyve 2,18), mivel jól tudta ő, hogy Izrael Istene ragadta el Illést tüzes szekeren.

Az Énókkal való találkozás, melyet Nagy Sándor életének lejegyzői a makedón uralkodónak tulajdonítanak, a halhatatlanság kutatása történetét egy olyan „halhatatlan össel” gazdagítja, akit az Ó- és az Újtestamentum egyaránt megemlíti; mennybemenetele megelőzte a bibliai időköt, és önálló legendaként került megörökítésre.

A Biblia szerint Énók volt a Vízözön előtti hetedik ősatya Ádám, illetve Széth leszármazottai közül, akik nem keverendőek össze Káin elátkozott utódaival. Az ő dédunokája volt Noé, a Vízözön hőse. A Teremtés könyvének 5. fejezetében olvashatjuk a pátriárkák genealógiáját, a törvényes utódok születési és halálozási idejével együtt.[35] Énók a kivétel: sehol nem említik halálát. Magyarázatként azt olvashatjuk a Teremtés könyvében, hogy Énók, „aki együtt járt az Úrral” életének - tényleges vagy szimbolikus jelentéssel bíró - 365. esztendejében (ennyi naphoz áll ugyanis egy napév) „elment” a Földről, „az Úr maga mellé vette őt”.

A kérdéssel foglalkozó zsidó tudósok tovább bonyolítják a bibliai rejtélyt, mivel gyakran idéznek régebbi forrásokat, melyek - úgy tűnik - Énók valóságos mennybemeneteléről számolnak be, amikor is a pátriárkát - legalábbis némely változat szerint - Metatronná, „Kegyelt Herceggé” változtatta az Úr, és közvetlenül trónja mögé állította.

A legendák szerint, melyeket I. B. Lavner gyűjtött össze *Kol Agadoth Israel* címmel, Énókért tüzes lovat küldtek az égből, így rendelték őt az Úr lakhelyére. Énók abban az időben az igazság igéjét hirdette az embereknek. Amikor az emberek meglátták a tüzes lovat a mennyekből alászállni, magyarázatot kértek Énóktól. Ő azt felelte: „Tudjátok meg, eljött az idő, hogy elhagyjalak titeket, és felszálljak a mennyekbe.” Nyeregbe szállt hát, de hívei nem akarták elengedni, és még egy teljes hétig követték. „És csak a hetedik napon, amikor egy tüzes lovakkal húzott lángoló szekér és angyalok szálltak alá, emelkedhetett Énók az égbe az ő kíséretükben.” Mialatt ő felfelé tartott, az ég angyalai tiltakozni kezdtek az Úrnál: „Hogyan kerülhet az égiek közé egy halandó, akit földi anya szült?” Az Úr azonban rámutatott, milyen jámbor és istenfélő ember Énók, majd szélesre tárta előtte az Élet és Bölcsesség Kapuit, és fenséges öltözékkel övezte őt, fejére pedig ragyogó koronát tett.

Más példákhoz hasonlóan a *Szentírás* rejtett utalásai itt is gyakran azt sugallják, hogy az ókori szerkesztő feltételezi: olvasója járatos néhány másik, az adott témáról bővebben szóló műben. Konkrétan meg is nevezi ezeket az írásokat - *Az Igazság könyve* vagy *Jahve háborúinak könyve* -, melyek nyilvánvalóan léteztek, de mára gyakorlatilag eltűntek. Énók esetében az Újtestamentum tovább gazdagítja a rejtélyes kijelentések sorát azzal, hogy leírja, az Úr Énókot „átváltoztatta... így nem kellett szembenéznie a halállal”, sőt megemlíti Énók tanúságtételét, melyet ő maga írt vagy íratott halhatatlanná váló „átváltozása előtt” (Zsidóknak írt levél 11,5). Júdás levelének 14. részében pedig Énóknak tulajdonított prófécia olvasható, melyeket a nevezett bibliai rész úgy kezel, mint amelyeket ténylegesen a pátriárka rögzített írásban.

Az eltelt évszázadok során született, különféle keresztény írások számos hasonló célzást vagy utalást tartalmaztak; és mint kiderült, valóban fel-felbukkant *Énók könyvének* néhány változata a Kr. e. 2. évszázad óta. A 19. században a kéziratokat tanulmányozó tudósok arra a megállapításra jutottak, hogy ezeknek két alapvető forrása létezik. Az első, melyet *Énók I.* címen azonosítottak, és később *Énók etiópiai könyvének* nevezték el, az eredeti héber - esetleg arámi - munka korábbi görög fordításának [36] etióp nyelvű változata. A másik, az *Énók II.* szláv fordítása a görög nyelven írt eredetinek, teljes címe pedig *Énók titkainak könyve* lett.

A két fenti változatot tanulmányozó tudósok nem zárják ki azt a lehetőséget sem, hogy az *Énók I.* és az *Énók II.* egyetlen közös, még korábbi eredetiből származik, és hogy az ókorban valóban létezhetett az *Énók könyve* című mű. R. H. Charles 1913-ban kezdte közzétenni a *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament* című művét, mely az *Énók könyvének*, valamint egyéb, az Ó- és Újszövetség kanonizált változatából kimaradt, korai írásoknak még ma is a legjelentősebb angol nyelvű fordítása.

Az egyes szám első személyben írt *Énók titkainak könyve* már az elején megjelöli a történetek pontos helyét és idejét:

„A 365. év első hónapjának első napján egyedül voltam házamban, feküdtem az ágyamon és aludtam... Aztán megjelent előttem két ember, olyan magasak voltak, hogy még sohasem láttam a földön hozzájuk fogható; arcuk ragyogott, mint a nap, szemük égő lámpához hasonlított, ajkaik közül lángok csaptak ki. Ruhájuk mintha madártollakból készült volna, lábuk lila volt. Szárnyaik aranynál jobban fénylettek; kezük fehérebb volt, mint a hó. Megálltak ágyam végénél, és a nevemen szólítottak.”

Mivel Énók még aludt, amikor az idegenek megérkeztek, szükségesnek látta hát hozzátenni, hogy

ekkorra már felébredt. „Tisztán láttam ezeket az embereket, amint előttem álltak” - állítja. Tisztelettel köszöntötte őket, bár úrrá lett rajta a félelem. A két alak próbálta megnyugtatni:

„Bátorság, Énók, ne félj: az örökkévaló Isten küldött bennünket hozzád, és íme, ma felemelkedsz velünk a mennyekbe!”

Aztán felszólították Énókot, hogy keltse fel családját és szolgálait, és mondja meg nekik, hogy ne keressék, „amíg az Úr vissza nem küld téged hozzájuk”. Ezt Énók meg is tette, sőt kihasználta az alkalmat, hogy fiait az igaz útra terelje. Aztán eljött az elválás ideje:

„Miután fiaimhoz szóltam, eljött az idő; a két ember magához hívott engem, szárnyukra vettek, és a felhőkre raktak. És íme, a felhők mozogtak... Magasabbra szálltunk, és megláttam az eget, majd [még] magasabbra [37] szálltunk, és megláttam a mennyeket. Aztán letettek az Első Mennysországba, és egy hatalmas tengert mutattak nekem, nagyobb, mint bármely földi tenger.”

Énók tehát a „mozgó felhők” szárnyán emelkedve eljutott az Első Mennysországba, ahol "kétszáz angyal uralkodik a csillagokon", majd a Második, sötét Mennysországba vitték, aztán pedig a Harmadikba. Ott látott egy kellemes kinézetű kertet, gyönyörű és illatozó fákkal, gyümölcsökkel. Középen ott állt az Élet fája - azon a helyen, ahol az Úr megpihen, amikor eljön a Paradicsomba.

A pompás fától elbódult Énók a következő szavakkal írta le az Élet fáját: „Gyönyörűbb, mint bármely más teremtmény: minden oldalról aranyban és karmazsinban tündökölt, tiszta volt, mint a tűz.” Gyökeréből négy forrás fakadt, melyből méz, tej, olaj, illetve bor folyt lefelé ebből az égi Paradicsomból az Éden kertjébe, ám útjuk közben megkerülték a földet. Eme Harmadik Mennysországot és benne az Élet fáját háromszáz „igen fenséges” angyal őrizte; és itt, ebben a Harmadik Mennysországba terült el az Igazság Mezeje, és itt volt a Borzalmak Vidéke is, ahol a bűnösök szenvedtek.

Tovább emelkedve a Negyedik Mennysországba, Énók megpillanthatta az égitesteket, több bámulatos teremtményt és az Úr seregeit. Az Ötödik Mennysországba aztán még több mennybéli sereget is látott; a Hatodikban például „azon angyalok csoportját, akik a csillagok forgásáról gondoskodtak”. Aztán elérte a Hetedik Mennysországot, ahol a legrangosabb angyalok sűrögtek-forogtak, és ahol - „távolról ugyan” - megláthatta a trónján ülő Urat is.

A két szárnyas ember és repülő fellegeik a Hetedik Mennysországhatáráig vitték Énókot, aztán magára hagyták. Az Úr Gábiel arkangyalt küldte érte, hogy vezesse a színe elé.

Énókot 33 napon keresztül tanították a múlt és a jövő történetére és bölcsességeire; ezután visszatért a földre egy rettenetes angyal kíséretében, akinek „megjelenése hideg borzongással töltötte el”. Összesen 60 napot töltött távol a földtől. Végül csak azért térhetett haza, hogy fiainak megtaníthassa a törvényeket és a parancsolatokat, majd 30 nappal később ismét elragadták őt az égiek - ezúttal örökre.

Énók etiópiai könyve, melynek eredeti címe feltehetőleg az *Énók szavai* volt, egyszerre személyes tanúságtétel és történeti áttekintés, mely leírja a pátriárka utazását a mennyországba, valamint a föld négy sarkára. Észak felé való útján, „a föld északi határa felé látott egy hatalmas, káprázatos szerkezetet”, de hogy pontosan miféle, arról nem szólt. Itt továbbá, valamint a nyugati végeken is látott „három díszes, mennyei [38] kaput”, melyek mindegyike „az egekbe nyílt”, és melyeken keresztül jégeső és hó, hideg és fagy süvített befelé.

„Innen a föld déli határához mentem”, a mennyország kapuin át, itt harmat és eső áradt. Aztán a keleti bejáráshoz igyekezett, melyen keresztül az ég csillagai jártak ki és be.

A legfőbb misztériumok, a múlt és a jövő titkai azonban „a föld közepén”, valamint attól keletre és nyugatra tárultak fel Énók előtt. A „föld közepe” volt az a hely, ahol a későbbiekben a jeruzsálemi Szent Templom állott; keleti utazása során érkezett meg a Tudás fáájához, nyugaton pedig az Élet fája mutatkozott meg neki.

Keleti útja során Énók hegyeken és sivatagokon haladt át, vízfolyásokat látott felhőkbe burkolódzó, hóval és jéggel - „vizek, amelyek nem folytak” - borított hegytetőkről fakadni, és olyan fákkal is találkozott, melyek különféle illatokat és balzsamokat árasztottak. Még délebbre vezető útján egyszer csak az Eritreai-tengert - az Arab- és Vörös-tengert - övező hegyek lábánál találta magát. Továbbmenve elhaladt a Paradicsom bejáratát őrző Zotiel nevű angyal mellett, majd „belépett az Igazság Kertjébe”. Ott láthatta meg, több más csodálatos fa társaságában, a Tudás fáját. Olyan magas volt, mint egy fenyő, levelei a szentjánoskenyérfáéra emlékeztettek, gyümölcse pedig szőlőfürtre hasonlított. Az angyal, aki kísérte, elmondta neki, hogy ez volt az a fa, melynek gyümölcséből Ádám és Éva evett, mielőtt kiűzettek az Édenkertből.

Nyugatra utazva Énók egy „lángoktól emésztett hegyvonulathoz” érkezett, mely éjjel-nappal szüntelen égett. A hegységen túl fekvő vidéket hat további hegy fogta körül, melyeket egymástól „mély és zord szakadékok” választottak el. A hetedik hegy közepén emelkedett, és „egy trónszékhez” volt hasonlatos, melyet illatozó fák kerítettek körbe. És közöttük volt egy fa, mely olyan bámulatos illatot árasztott magából, hogy ahhoz foghatót még soha nem szagoltam... gyümölcsei datolyára emlékeztettek.”

Kísérője, az angyal, elmagyarázta, hogy a középső hegy a trónus, „melyen a Mindenható, a dicsőséges Isten, az Örökkévaló fog ülni, amikor majd eljön a földre”. A fáról pedig, melynek gyümölcsei datolyára hasonlítottak, ezt mondta:

„Ezt az illatozó fát az Utolsó ítélet napjáig nem érintheti halandó... gyümölcse a kiválasztottak étke lesz... Illata átjárja majd csontjaikat, ezáltal lesznek hosszú életűek a földön.”

Ezen az úton látta Énók, hogy „azokban az időkben az angyalok fogtak egy igen hosszú kötelet, majd azokkal szárnyra kaptak, és elindultak észak felé”. Énók érdeklődésére az őt vezető angyal így válaszolt: „Mérni mennek... elhozzák az igazak mértékét [39] az igazaknak, és az igazak kötelét az igazaknak... és mindezen mérték feltárja a föld titkait.”

Miután bejárta a föld titkos helyeit, eljött az idő Énók számára, hogy megkezdje égi útját. Mint utána másokat is, őt is felvitték „egy hegyre, melynek csúcsa az égbe nyúlt”, valamint a Sötétség Országába:

„És [az angyalok] elvittek egy helyre, ahol lángoló tűzhöz hasonlatos lények éltek, akik, ha úgy kívánták, képesek voltak emberi alakot ölteni. És elvittek a Sötétség Országába, és egy hegyre is, melynek csúcspontja elérte az eget.
És láttam az égitestek termeit, a csillagok és a mennydörgés kincstárát, a hatalmas mélységeket, melyek a tüzes íjat és nyílvevőket őrizték, a tegezeket meg egy tüzes kardot és az összes villámot.”

Habár Nagy Sándor kezéből a döntő pillanatban kicsúszott a halhatatlanság lehetősége, mivel azt kinyilatkoztatott végzetével dacolva próbálta elérni, Énók, miként a későbbi fáraók is, mégis megkaphatta az isteni adományt.

Abban a nagyon fontos pillanatban Énók méltónak bizonyult rá, hogy továbbhaladjon az úton; ezért "[az angyalok] elvittek az élet vizéhez". Későbbi útja során pedig a „Tűz Házába” érkezett:

„És addig mentem beljebb és beljebb, amíg egy falhoz értem, mely kristályból épült, és lángnyelvek övezték; ez félelemmel töltött el. És bementem a lángnyelvek közé, és egy nagy házhoz értem, mely kristályból épült; falait, úgy tűnt, a kristály mozaikjaiból rakták össze, alapja is kristályon nyugodott. A mennyezet mintha a csillagok és villámok ösvénye lett volna, köztük tüzes kerubok, körülöttük pedig az ég tiszta, mint a víz. Lángnyelvek környékezték a falat, a kapuk szintén tűzben égtek. És beléptem abba a házba, mely forró volt, mint a tűz és hideg, mint a jég... És a következő látvány tárult a szemem elé: ím, ott volt egy másik ház, nagyobb, mint az előző, lángokban álló kapuja teljesen nyitva állt előttem... És benéztem, egy fenséges trónust láttam: kristálynak tűnt, kerekai, mint a fénylő Nap, és kerubok jelentek meg ott. És a trónus alól tűzfolyam tört elő, így hát távolabb már nem láttam.” [40]

A tűzfolyóhoz érkező Énókot a magasba emelték.

Látta az egész földet - „a föld minden folyójának eredését... a föld sarkköveit... a földi szeleket, melyek felhőket hordoznak hátukon”. Magasabbra emelkedett, „ahol a szelek kifeszítik az egek boltozatát, és ott tartják azt menny és föld között. Láttam az egek szeleit, melyek körbeforognak, és a Nap szélét alkotják, és láttam az összes csillagot.” Az „angyalok ösvényét” követve, elérte a „mennybolt azon pontját”, ahonnan megpillanthatta „a föld végső határát”.

Innen teljes terjedelmében áttekinthette az egész égboltot; hét csillagot látott, „melyek hatalmas, fénylő hegyeknek tűntek” - „hét, pompás kövekből való hegynek”. Bárhonnan is nézte eme mennyei égítesteket, „három volt mindig kelet felől”, ahol „az égi tűz birodalma terült el”. Énók emelkedő és süllyedő „tűzszlopokat” látott, tűzkitöréseket, „melyek mérhetetlenül nagyok voltak, szélességük és mélységük megfoghatatlan”. A másik oldalon az égítestek közül három „déli irányban” helyezkedett el; Énók ott észrevett „egy szakadékot, melyet nem borítottak be az egek, és alul nem keretezte szilárd talaj... üres és irtózatossá hely volt az”. Amikor magyarázatot kért az angyaltól, aki felfelé vitte őt, az így válaszolt: „Itt végződnek a mennyek... ez az egek és a föld vége; a csillagok és a mennyi seregek börtöne.”

A középső csillag „Isten trónjaként az egekbe nyúlt”. Alabástromhoz hasonlított, „csúcsa pedig akárha zafírból készült volna”, a csillag maga pedig „hasonlatos volt a lángoló tűzhez”.

Mennybéli útja során, ahogyan Énók mondja: „Továbbmentem, arra a helyre, ahol káosz uralkodott. Szörnyű dolgot láttam ott. Az ég csillagai össze voltak kötözve.” Az angyal megmagyarázta: „Ezek a számos égi csillagok megszegték az Úr parancsait, ezért míg tízezer esztendő be nem teljesedik, itt lesznek megkötözve.”

Énók végül így összegezte első útját az egekbe: „És egyedül én, Énók láttam a káprázatot, minden dolgok végét; senki emberfia nem láthatja azt, amit én láttam.” Miután az égi lakhelyen minden bölcsességet megtanult, visszavitték a földre, hogy másoknak is továbbadja a tudást. Aztán közelebből meg nem határozott időre „eltűnt, senki emberfia nem tudhatta, hová lett, hol időzött, mivé vált”. De a Vízözön közeledtekor papírra vetette tanításait és tanácsait dédunokája, Noé számára, hogyan éljen igaz ember módjára, legyen méltó az üdvözülésre.

Mindezek után Énók újra „felemelkedett azok közül, akik a földön éltek. A Lelkek Szekerén szállt a magasba, és neve elenyészett közöttük.”[41]

A fáraó útja a túlvilágra

Nagy Sándor kalandjai és a halhatatlan ősök felkutatására tett kísérletei óhatatlanul is sok olyan elemet tartalmaztak, melyek már a halhatatlan ősök történeteiben is előfordultak: barlangok, angyalok, föld alatti tüzek, tüzes lovak és maga a tűzszekér. Az is nyilvánvaló, hogy a keresztény kor előtti évszázadokban Nagy Sándor vagy az uralkodó történetírói - esetleg mindahányan - úgy hitték: ha valaki halhatatlanná akar válni, követnie kell az egyiptomi fáraókat.

Ennek megfelelően Nagy Sándor meggyőződése a félig isteni eredetről sokkal inkább anyja és az egyiptomi istenség bonyolult kapcsolatában gyökerezik, semmint valamely helyi, görög istennel való rokoni viszonyban. Történelmi tény, és nem csupán legenda, hogy a makedón uralkodó Kis-Ázsiában a perzsák védelmi vonalainak áttörése után nem az ellenség üldözését tartotta szükségesnek, hanem azt, hogy Egyiptomba siessen, és ott állítólagos isteni „gyökerei” után kutasson. És hogy onnan elinduljon az Élet vizének keresésére.

Míg az ókori zsidók, görögök és más népek meséi olyan kivételes tulajdonságokkal bíró kevesekről szólnak, akik isteni segédlettel kerülhették csak el a halandók sorsát, az egyiptomiak a kiváltságból jogot formáltak. Nem általános jogot, és nem is a páratlanul istenfőlőknek fenntartottat, hanem olyan jogot, amely kijárt az egyiptomi királynak, a fáraónak, mégpedig annak pusztá erejénél fogva, hogy ő ült Egyiptom trónján. Az ókori Egyiptom hagyományai szerint ennek oka abban keresendő, hogy a birodalom első uralkodói nem emberek, hanem istenek voltak.

Az egyiptomi hagyományok azt is tartják, hogy a „menny istenei” az emlékezet előtti időkben leereszkedtek a földre a Szárnyas Napkorongról (6. ábra). Amikor Egyiptomot elöntötte a víz, „egy nagyon hatalmas istenség szállt le [a földre] a legkorábbi időkben”, és a szó szoros értelmében kiemelte az országot a vízből és sárból azáltal, hogy elrekesztette a Nílus vizét, valamint kiterjedt gátépítési munkálatokba kezdett, a talajt ismét termővé tette. Ezért nevezték Egyiptomot „Felemelt Országnak” is. Ez a hajdan volt istenség Ptah - a Fejlesztő. Nagy tudósnak, kiváló [42] mérnöknek és építésznek tartották, a Legfőbb Mesternek az istenek közt, akinek még az ember megteremtésében és megformálásában is része volt. Segédeit gyakran ábrázolták fokokra tagolt pálcával a kezükben - ez nagyban hasonlít ahhoz a mérőrudhoz, amelyet a mai földmérők, geodéták használnak mérési munkálataik során (6. ábra).

Az egyiptomiak hite szerint Ptah végül délre költözött, ahol továbbra is ellenőrzése alatt tarthatta a Nílus vizét egy titkos barlangban megépített zsilipek segítségével, melyek a mai Asszuáni-gát helyén működtek. Mielőtt azonban elhagyta volna Egyiptomot, felépítette az első megszentelt várost, és az Ég Istenének tiszteletére Jununak nevezte el - ez a város a bibliai On, melyet a görögök később Héliopolisznak hívtak. Itt saját fiát, Rét nevezte ki Egyiptom első isteni uralkodójának, aki pedig nevét az Éggömb tiszteletére kapta.

Ré, a „mennynek és földnek hatalmas istene" egy különleges kegyhelyet építtetett Junuban; ez adott otthont ugyanis a Ben-Bennek, a „titokzatos tárgynak", melyben Ré állítólag leszállt a földre az egekből.

6. ÁBRA

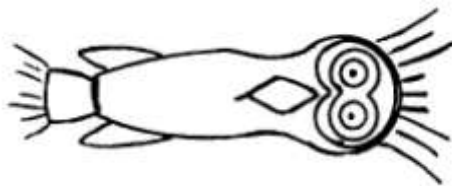
Amikor eljött az idő, Ré felosztta a királyságot Ozirisz és Széth istenek között, de a két isteni fivér nem volt képes megosztva kormányozni az országot. Széth egyfolytában azon törte a fejét, hogyan dönthetné meg bátyja, Ozirisz uralmát, illetve hogyan ölhetné meg őt. Némi mesterkedés árán sikerült rávennie Oziriszt, hogy befeküdjön egy koporsóba, melyet Széth azonnal lezárt, és vízbe dobott. Ízisz, Ozirisz nővére - és egyben felesége is - megtalálta a koporsót, mely a mai Libanon

területén ért partot. Elrejtette Oziriszt, majd elment segítségért a többi istenhez, akik képesek lettek volna feltámasztani Oziriszt. Ám Széth megtalálta, és feldarabolta a holttestet, majd szétszórta annak tagjait a szélrózsa minden irányába, Ízisznek nővére, Nephtüsz segítségével sikerült összegyűjtenie a szétszórta darabok mindegyikét - a nemi szerv kivételével. Összerakták a megcsonkított testet, és ezáltal feltámasztották.

Ezt követően az így feltámadott Ozirisz az Alvilágban élt tovább a többi égi istenség társaságában. A szent iratokban ez áll róla:

Belépett a Titkos Kapukon, Ki a
láthatáron ragyog,
Az Örökkévaló Urak dicsősége jár vele,
Ré ösvényén.

Oziriszt fia, Hórusz követte Egyiptom trónján. Születésekor Hóruszt a Nílus nádasaiiba rejtette anyja, Ízisz - ahogyan Mózes anyja is cselekedett a *Biblia* szerint -, hogy Széth ne találhasson rá. Ám a gyermeket skorpió marta meg, amibe belehalt. Istennő anyja gyorsan segítségért fordult a mágikus erejű Thot istenhez. Thot, aki éppen az [44] egekben tartózkodott, azonnal a földre sietett, kilépve Ré Napbárkájából, és segített visszaadni Hóruszt az életnek.

7. Ábra: A Nar

A felnőtt Hórusz a trónért folyó küzdelemre hívta Széthet. A harc hosszúra nyúlt, a két isten az égbolton üldözte egymást. Hórusz a *Narról* támadta Széthet, mely kifejezés az ókori Közel-Keleten 'tüzes oszlopot' jelentett. A predinasztikus időkből származó ábrázolások ezt az égi szekeret hosszú, hengeres tárgyként mutatják be, tölcészerű végződéssel és olyan kidomborodó fejrésszel, mely sugarakat okád magából, mint egyfajta égi tengeralattjáró (7. ábra). A Nar elején két fényszóró, avagy „szem” helyezkedett el, melyek az egyiptomi legendák szerint képesek volt kékről vörösre változtatni a színüket.

A csatározás napokon keresztül tartott váltakozó szerencsével. Hórusznak sikerült eltalálnia Széthet a Narból egy különleges szigonnyal, melynek következtében amaz elvesztette heréit, de ez csak még dühödtebbé tette. A végső összecsapás során, a Sínai-félsziget felett Széth egy tűznyalábot lőtt ki Hóruszra, emiatt Hórusz elvesztette egyik „szemét”. Az istenek fegyverszünetet rendeltek el, és tanácskozássra ültek össze. Némi habozás és ingadozás után a Föld Ura Hórusz javára döntött, és neki adományozta Egyiptomot, kijelentve, hogy ő a törvényes örökös a Ré-Ozirisz leszármazási sor szerint. (A későbbiekben Hóruszt rendszerint sólyom képében megtestesülve ábrázolták, Széthet pedig ázsiai istenséggént, melyet az okapi szimbolizált - 6. ábra.)

Hórusz tehát megszerezte az újraegyesített Két Ország - Felső- és Alsó-Egyiptom - trónját. Egyiptom történetében ez az a fontos pillanat, amikor kialakult a királyság és az istenek örök kapcsolata, mivel minden fáraót Hórusz utódjának tekintettek, aki Ozirisz trónját foglalhatta el.

Hórusz uralkodását - tisztázatlan okok miatt - a káosz és a hanyatlás időszaka követte; hogy ez mennyi ideig tartott, senki sem tudja. Végül, Kr. e. 3200 körül új, dinasztia alapító nemzetség vette át

a hatalmat Egyiptomban, és egy Ménész nevű férfi foglalta el az újraegyesített ország trónját. Az ő uralkodásától kezdődően kapta meg Egyiptom a civilizáció adományát az istenektől, továbbá azt, amit ma vallásnak nevezünk. A királyság, mely Ménész uralkodásával kezdődött, a fáraók huszonhat dinasztiáján keresztül fennállt, egészen addig, amíg a perzsák a Kr. e. 525. Esztendőben [45] elfoglalták az országot, illetve azután is, a görög és a római korokon átívelve - ekkor uralkodott például a híres Kleopátra.

Amikor Ménész, az első fáraó megalapította az egyesült királyságot, Héliopolisztól valamivel délre, a Nílus hosszának közepén kiválasztott egy helyet, hogy az legyen a két Egyiptom fővárosa. Ptah munkájának kívánt a nyomába érni, amikor a Nílus vízszintje fölé magasodó, mesterséges dombon építtette fel Memphiszt, melynek templomait Ptahnak ajánlotta. Memphisz több mint egy évezreden keresztül töltötte be Egyiptom politikai és vallási központjának szerepét.

Kr. e. 2200 körül azonban hatalmas politikai megrázkódtatás rengette meg Egyiptomot, melynek pontos természetéről a kutatók még ma is csak keveset tudnak. Néhányan úgy vélik, ázsiai népek törtek be az országba, leigázták az egyiptomiakat, és szétzúzták istenhitüket. Ami az egyiptomi függetlenség látszatából megmaradt, az csak Felső-Egyiptomban, a legkevésbé megközelíthető területeken, a messzi délen élhette túl ezt az időszakot. Amikor a rend úgy 150 évvel később helyreállt, a politikai és vallási erők - minden királyság alapkövei - Thébában összpontosultak, egy régi, de mindaddig jelentéktelen, felső-egyiptomi városban, a Nílus partján.

A város istene Amon volt, a Rejtőzködő; éppen az az Amon, akit Nagy Sándor isteni apjaként fellelni kívánt. Legfőbb istenként, Amon-Réként, Rejtőzködő Réként imádták; jóllehet az nem teljesen világos, hogy a már korábban megismert Réről volt-e szó, csak valamiképpen láthatatlanná vált vagy elrejtőzött, vagy esetleg egy teljesen új istenség született.

A görögök Dioszpolisznak nevezték Thébát, azaz Zeusz Városának, hiszen Amont egynek tekintették saját főistenükkel, Zeusszal. Ez a tény megkönnyítette Nagy Sándor számára, hogy rokoni kapcsolatba hozza magát Amonnal. Így, miután meghallgatta Amon kedvező jóslatait Szíva-oázisban, hova máshová siethetett volna, mint Thébába.

Itt, Thébában és a környéken - a mai Karnakban, Lukszorban, valamint Dier-el- Baharinál - kápráztatták el Nagy Sándort az Amon tiszteletére emelt, óriási kegyhelyek és síremlékek, melyek mind a mai napig lenyűgöző látványt nyújtanak, noha üresen és romokban állnak. Nagy részüket a 12. dinasztia fáraói építtették, akik egyike feltehetőleg Sesonchusis, görögül Szeszósztris volt, aki már Nagy Sándor előtt 1500 évvel is kutatott az Élet vize után. A hatalmas templomok egyikét Hatsepszut királynő emeltette, akit szintén Amon isten gyermekeként tartanak számon.

Az efféle, isteni eredetről szóló történetek nem mentek ritkaságszámba. A fáraó pusztán azért tartott igényt isteni rangra, mert Ozirisz trónján ült, és némelyik uralkodó ezt még azzal az állítással is tetézte, hogy ennek vagy annak az istennek vagy istennőnek a gyermeke, illetve testvére. A tudósok csupán szimbolikus jelentőséget [46] tulajdonítanak ezeknek a kijelentéseknek, bár néhány egyiptomi fáraó, így például az 5. dinasztia három tagja, ragaszkodott az elképzeléshez, hogy ők valóban, fizikai értelemben is Ré isten fiai, hiszen őket saját templomában nemzette az istenség, a főpap feleségét megtermékenyítvén.

Más királyok ennél bonyolultabb módon származtatták magukat Rétől. Úgy képzeltek, Ré az éppen uralkodó fáraó alakját öltötte magára, majd ezzel a fortéllyal sikerült a királyné közelébe férkőznie. A trónörökösök ezáltal Ré közvetlen leszármazottainak tekintették magukat. Persze ezektől az isteni nemzésről szóló, különleges történetektől eltekintve, a teológiai érvelés alapján is isteni ivadéknak számított minden fáraó, amennyiben mindegyikük Hórusz megtestesülése, és így tágabb értelemben véve Ozirisz fia volt. Következésképpen minden fáraó jogosult volt az örök életre,

éppúgy, mint Ozirisz: hogy halála után feltámadjon, és az Alvilágban éljen tovább.

Ez volt tehát az az istenekből és istenhez hasonlatos fáraókból álló társaság, melyhez Nagy Sándor olyannyira vágyott csatlakozni.

A közhiedelem szerint Ré és a többi halhatatlan isten azért élhetett örökké, mert időről időre képesek voltak megfiatalodni. Ennek megfelelően a fáraók olyan neveket viseltek, mint például „Aki megismétli születését”, és az „Újjászülető”. Az istenek azáltal fiatalodhattak meg, hogy részesültek az isteni étkekben és italokban, mégpedig saját lakhelyükön. Az örök másvilági lét tehát megkívánta a királytól, hogy csatlakozzon az istenekhez azok lakóhelyén, és így az isteni táplálékokból is magához vehessen.

Az ókori varázsigék arra kérték az isteneket, hogy osszák meg az isteni táplálékot a néhai uralkodóval: „Vedd magadhoz ezt a királyt, hogy egye azt, amit te eszel, igya azt, amit te iszol, és

8. ÁBRA

éljen addig, ameddig te élsz.” A Pepi fáraó piramisában talált szöveg még konkrétabban fogalmaz:

Adj táplálékot Pepi királynak
A Te örökkévaló ételedből;
A Te örökké tartó italodból.

Az elhunyt fáraó a remények szerint részesült az örökké tartó táplálékból Ré égi birodalmában, a „Pusztulást Nem Ismerő Csillagok” között. Ott, a rejtelmes „felajánlások mezején”, avagy „élet mezején” nőtt az „élet növénye”. Az I. Pepi piramisában talált szöveg leírása szerint a fáraó „tollas madarakhoz” hasonlatos örök mellett haladt el, hogy Hórusz küldötteivel találkozzon. A fáraó velük [47]

A Nagy Tóhoz utazott,
Melynek partján a Nagy Istenek leereszkednek.
A Pusztulást Nem Ismerő Csillagok eme nagyjai
Pepinek adják az élet növényét,
Melyen ők maguk is élnek,
És amely által ő is tovább élhet.

Az egyiptomi ábrázolások az elhunytat - néha feleségével együtt - a mennyei Paradicsomban festik le,

amint éppen az Élet vizéből kortyolgat, mely vízből pedig az Élet fája sarjad, ágain az életadó gyümölcscsel, a datolyával (8. ábra).

A mennyei úti cél Ré születési helye, ahová aztán a földről visszatért. Ré itt mindig megfiatalodott vagy „újraéledt” azáltal, hogy a Négy Korszak Istennője időről időre egy bizonyosfajta elixírral locsolta meg. A király így abban reménykedett, hogy ugyanez az istennő őt is részesíti az elixírből, és „azzal szíve életre ébred”. Ozirisz ugyanezen vizeknek, az ifjúság vizének segítségével nyerte vissza fiatalságát, és az elhunyt Pepi királynak is megígérték, hogy Hórusz „egy második ifjúkort adományoz majd neki”, és hogy „megújítja fiatalságát a vizekkel, melyeket az ifjúság vizének neveznek”.

A fáraót tehát feltámasztották, sőt meg is fiatalították, így nyerte el a paradicsomi létet: „Az istenek között gondoskodtak róla; itala bor, akárcsak Rének. Amikor Ré eszik, neki is ad; amikor Ré iszik, neki is ad.” Mi több, még a 20. századi pszichoterápiás elméletektől sem esik távol a következő gondolat: „Mindennap mélyen alszik... és napról napra jobban megy sora.” [48] úgy tűnik, a fáraót kissé bosszantotta az a paradoxon, hogy a halhatatlanság elnyeréséhez előbb meg kellett halnia. Egyiptom két országának legfőbb uralkodójaként ő élvezhette a legjobb életet a földön; az istenek között való feltámadás ígérete pedig még ennél is vonzóbb kilátásnak számított. Mindemellett csak az e világi testet balzsamozták be, illetve helyezték a sírboltba; az egyiptomiak hite szerint ugyanis

9. ÁBRA

minden ember birtokában volt egy *bá*, amely hasonlatos ahhoz, amit mi léleknek nevezünk. Ez madárként emelkedik a mennyekbe a halált követően. A másik elem, a *ká* - a különböző fordítások szerint kettős, avagy ősi szellem, lényeg, személyiség - pedig az a létforma, mely a fáraókkal együtt a túlvilágra jut. Samuel Mercer a *Pyramid Texts* című művéhez fűzött bevezetőjében azt a következtetést vonta le, hogy a *ká* az istenek halandó megtestesülése. Más szavakkal a fogalom azt sugallja, hogy az emberben egy isteni elem is létezik, egy égi vagy isteni kettősség, mely visszanyerheti életét a túlvilágon.

Ám ha létezett is túlvilág, nem volt könnyű elérni. Az elhunyt királynak hosszú és kihívásokkal teli utat kellett megtennie, sőt bonyolult, a szertartás előírásaihoz nagyon is ragaszkodó előkészítéssel esett át, mielőtt egyáltalán elindulhatott volna.

A fáraó istenné válása a test megtisztításával kezdődött, ideértve a balzsamozást - mumifikálást - is, miáltal a halott király összekötözött tagjaival Oziriszhez vált hasonlatossá. A bebalzsamozott fáraót ezután temetési menet kíséretében bevitték egy építménybe, melynek tetejét egy piramis alkotta, illetve mellyel szemben állt a felül lekerekített sztélé (9. ábra).

Ebben a temetkezési templomban aztán a papok olyan vallásos rituálét celebráltak, melyek célja a fáraó kedvező túlvilági fogadtatásának biztosítása volt. A ceremóniát, melyet az egyiptomi szövegek „a száj megnyitása” névvel jelölnek, egy sém-pap felügyelte, aki az ábrázolásokon mindig leopárdbőrt visel (10. ábra). A kutatók úgy vélik, szó szerint az történhetett, amit a *ntus* neve is jelöl: a pap egy hajlított réz vagy vasszerszám segítségével kinyitotta a múmia vagy az elhunyt királyt megjelenítő szobor száját. Nyilvánvaló azonban, hogy a szertartás elsősorban

szimbolikusnak számított, célja pedig a „száj”, azaz a mennyekbe vezető út megnyitása az elhunyt előtt.

A múmiát ekkora már szorosan begöngyölték több réteg pólyába, és ráhelyezték az aranyból készült királyi halotti maszkot is. Így szájának - vagy éppen a királyt formázó szobor szájának - megérintése pusztán szimbolikusán történhetett. A papok énekükkel valójában nem is a néhai királyt szólították meg, hanem az isteneket, hogy „nyissák meg a száját”, hogy a fáraó elindulhasson az örök élet felé vezető úton. Külön folyamodtak Hórusz „szeméhez”, melyet a Széthtel folytatott küzdelem során veszített el, hogy „nyissa meg a száját”, miáltal „megnyílik az út a királynak a Fényesek között, és így elnyerheti helyét közöttük”.

A fáraó földi - tehát feltételezhetően csupán átmeneti - sírjának keleti oldalán a vonatkozó szövegek és a legújabb régészeti feltárások tanúsága szerint egy áljajtót képeztek ki, azaz a falazatot úgy alakították, mintha ajtó nyílna ott, ahol valójában tömör fal volt. A bebalzsamozott, összekötözött tagú, „megnyitott szájú” fáraó az elképzelések szerint megemelkedett, lerázta magáról a föld porát, és az áljajton keresztül távozott. Az egyik piramisban talált, a feltámadás folyamatát lépésről lépésre leíró szöveg szerint a fáraó nem volt képes egyedül áthatolni a kőfalon. „Az embereket visszatartó ajtóknál állsz, amíg ő, aki az elindulás fölött uralkodik - a feladatot ellátó isteni hírnök - hozzád nem érkezik. Megfogja karod, és az egekbe visz a te atyádhoz.”

A fáraó tehát az isteni hírnök segítségével elhagyta a lepecsételt sírboltot az áljajton keresztül. A papok ekkor énekelni kezdtek: „A király megkezdte útját a mennyekbe! A király megkezdte útját a mennyekbe!”

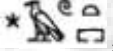
A király megkezdte útját a mennyekbe,
A király megkezdte útját a mennyekbe,
A szél szárnyán, a szél szárnyán.
Semmi nem akadályozhatja meg;
Senki sincs, aki akadályt gördíthetne útjába.
A király egyedül, az istenek fia,
Kinek kenyere a magasban jön;
Kinek adománya leszáll az égből.
A király, „aki újra eljő”. [50]

Mielőtt azonban az elhunyt uralkodó felszállhatott volna az egekbe, hogy ott az istenekkel együtt egyék és igyék, vállalkoznia kellett egy fáradságos és kockázatos utazásra. Úti célja a *Netjer-Kheret* nevű vidék, a 'hegyi istenek országa' volt. Ezt néha hieroglifákkal, képszerűen ábrázolták: felül az

isten (Netjer) jelképe: , alatta pedig egy dereglye ; és valóban, hogy eljusson abba az országba, a királynak át kellett kelnie a nagy Sás-tavon. Az ingoványos vízen az isteni révész segíthette át, de még mielőtt átvezette volna a tavon, származásáról faggatta a fáraót: Miből gondolja, hogy joga van átkelni? Talán egy isten vagy egy istennő fia?

A tavon, majd egy sivatagon és egy hegyláncon túl, a különböző vigyázó isteneket elhagyva, ott fekszik a *Duat*, a „csillagokhoz való felemelkedés” mágikus lakhelye, melynek elhelyezkedése és neve gyakran megzavarja a tudósokat. Egyesek szerint az Alvilágról van szó, a lelkek lakóhelyéről,

ahová a királynak éppúgy el kellett látogatnia, ahogyan azt Ozirisz tette. Mások szerint ez a túlvilág; és valóban, leggyakrabban alagutak és barlangok föld alatti képeivel ábrázolják, másvilági istenekkel, fortyogó vizű medencékkel, lidércfényekkel, madarak őrizte termekkel és maguktól nynyó ajtókkal. E varázslatos helyet tizenkét részre osztották, és tizenkét óra alatt lehetett átjutni rajta.

A Duat tehát sok fejtörést okozott, mert földi jellege - egy hegyszoroson kellett áthaladnia annak, aki el akart oda érni -, illetve föld alatti fekvése ellenére, hieroglifákkal történő ábrázolásának meghatározó képei a csillag és a szárnyas sólyom: , esetleg egyszerűen csak egy

bekarikázott csillag: , amely az égi vagy mennyországi kapcsolatra utal.

Ha mégoly zavaró is, tény, hogy a piramisszövegek, melyek a fáraó útját követik életen, halálon, feltámadáson és a túlvilágba való érkezésen keresztül, azzal a nehézséggel is foglalkoztak, hogy az ember, az istenekkel ellentétben, nem képes repülni. Az egyik ilyen szöveg két mondatban összegzi a problémát, illetve annak megoldását: „Az embert eltemetik, az istenek felszállnak. Segítsd ezt a királyt, hogy felszállhasson fivérei, az istenek közé.” A Teti király piramisában talált egyik írás jól kifejezi a fáraó ebbéli reményeit, és a következő szavakkal fordul az istenekhez:

Az emberek lezuhanak,
Többé nincs nevük.
Fogd karon hát Teti királyt,
Vidd Teti királyt az egekbe,
Hogy ne haljon meg a földön, az emberek között. [51]

A királyra hárult tehát a feladat, hogy elérjen a „rejtett helyre”, átjusson a föld alatti labirintuson, és meglegelje az istent, aki az Élet fájának jelét hordozza magán, valamint a másik, a „menny hírnökének” nevezett istent is. Ők nyitják ki neki a titkos kapukat, és vezetik Hórusz szeméhez, az égi létrához, melyre fel kell lépnie - olyan tárgy ez, mely kékről vörösre tudja változtatni színét, és „erő lakozik benne”. Ezt követően a király maga is Sólyom-istenné válik, és felszárnyal az örökkévaló túlvilágba, a Pusztulást Nem Ismerő Csillagok közé. Ott maga Ré üdvözlí:

A mennyek kapui nyitva állnak előtted;
A hideg hely ajtóit nyitva állnak előtted.
Ott találod Rét, reád vár.
Kézen fog majd,
Elvisz a mennyek kettős szentélyébe;
Ozirisz trónjára helyez majd...
Gondoskodnak majd rólad, felruháznak, mint az isteneket...
Az örökeletűek között, a Pusztulást Nem Ismerő Csillagok között.

Mai tudásunkat e tárgyban nagyrészt a piramisok feliratainak köszönhetjük: versek ezreinek, melyek több száz, az ókori Egyiptom hieroglif írásában megjelenített kinyilatkoztatásba rendeződnek a feltárt domborműveken és festményeken - mindezt pedig öt, körülbelül Kr. e. 2350 és 2180 között uralkodó fáraó: Unisz, Teti, I. Pepi, Merenré és II. Pepi piramisainak falain, folyosóin és csarnokaiban fedezték fel. A szövegeket Kurt Sethe válogatta ki, illetve látta el számokkal a *Die altaegyptischen Pyramidentexte* című, kiváló munkájában, amely angol megfelelőjével, a Samuel A. B. Mercer által írt *The Pyramid Texts* című művel együtt mind a mai napig a legfontosabb hivatkozási forrás.

A piramisszövegeket felépítő több ezer verssor leginkább az istenekhez szóló könyörgéseket és a fáraók dicsőítését tartalmazó ráolvasások összefüggéstelen, sok ismétlést tartalmazó gyűjteményének

tűnik. Hogy valami értelmet adjanak a strófáknak, a tudósok kialakítottak egy elméletet az ókori Egyiptom változó vallási képzeteiről, a „Napvallás” és az „Égvallás” szembenállásáról, majd összeolvadásáról, külön Ré- és Ozirisz-papság létezéséről, és így tovább, rámutatva, hogy olyan anyag van a kezünkben, ami évezredek alatt gyűlt össze.

A kutatóknak - akik számára a versek egy kezdetleges mitológiai rendszer kifejeződését jelentik, olyan emberek képzeletének termékeit, akik rémülten lapultak meg az üvöltő vihar és mennydörgés hallatán, és mindezen jelenségeket [52] az istenek létével magyarázták - az írások talán mindörökre rejtélyesek és zavarosak maradnak. Abban azonban egyetértenek a tudósok, hogy a feltárt sorokat korábban keletkezett, vélhetőleg jól szerkesztett, érthető és összefüggő írásokból emelte ki az ókori írnok.

Később a szarkofágok, koporsók és papirusztekercsek esetenként illusztrált feliratai bebizonyították, hogy a verseket, a megtalált kijelentéseket és könyveket - ilyen például a *Kilépés a fényre* - azokból a túlvilágkönyvekből másolták ki, melyek külön-külön az *Ami az Alvilágban van* (*Amduat*), *A kapuk könyve*, *A két út könyve* és hasonló címeket viseltek. A kutatók úgy vélik, hogy ezek a „könyvek” két korábban született alapmű különböző változatai: a régebbi írások Ré mennyei utazásával kapcsolatosak, a későbbi forrás pedig az Oziriszhez csatlakozó feltámadottak boldog túlvilági életét helyezi az előtérbe, pontosabban az égi lakhely ételeit, italait és hitvesi örömeit. Ennek a változatnak a versei még olyan talizmánokon is szerepeltek, melyek segítségével viselőjük valóra válthatta vágyát, hogy „éjjel-nappal képes legyen egybekelni asszonyokkal”, illetve hogy mindig „vágyakozzon az asszonyok után”.

Mindazonáltal a fenti tudományos elméletek nem kínálnak magyarázatot a szövegekben megjelenített tartalom mágikus vonatkozásaira. Továbbra is érthetetlen, hogyan lehet Hórusz szeme egy, az istentől tökéletesen függetlenül létező tárgy - olyan dolog, melynek belsejébe a király beszállhat, képes kékről vörösre változtatni a színét, és amelyet „erő tölt el”. Vannak itt továbbá önműködő hajók és dereglyék, maguktól megnyíló ajtók, nem látható istenek sugárzó arccal. A földi Alvilágban, ahol feltehetően csak lelkek laknak, „hídtartó elemek” és „réz drótkötelek” jelennek meg. És a legzavaróbb mozzanat: ha egyszer a fáraó átalakulása közben az Alvilágba kerül, miért állítják az írások azt, hogy „a király megkezdte útját a mennybe”?

A versek lépten-nyomon utalnak rá, hogy az uralkodó az istenek útját járja, az istenek nyomán kel át a tavon, Oziriszt követve bárkán utazik, és „istenekhez hasonlatosan felszerelve” száll fel az egekbe, mint azt Ozirisz tette; és a példák még hosszan sorolhatók. Felmerül tehát a kérdés: lehet, hogy a szövegek nem is a primitív fantázia szüleményei, mitologikus mesék, hanem egy olyan színlelt utazás leírásai, melyek során az elhunyt fáraó az istenek tényleges cselekedeteit utánozta? Mi van akkor, ha a szövegek, miközben a király nevével helyettesítik ennek vagy annak az istennek a nevét, olyan régebbi írások másolatainak bizonyulnak, melyek valójában nem a fáraók, hanem az istenek utazásairól szólnak?

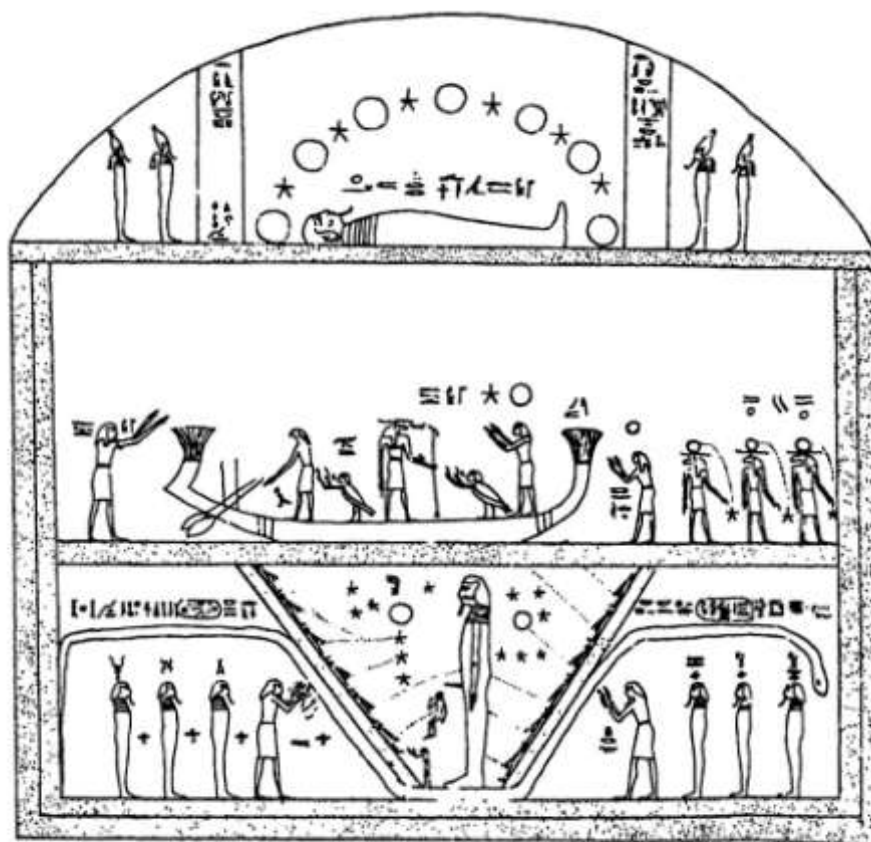
Az egyik első egyiptológus és elismert szaktekintély, Gaston Maspero, a *L'Archéologie égyptienne* és egyéb munkák szerzője a nyelvtani formákban kimutatható, valamint más jellegű bizonyítékok alapján úgy vélte, hogy a piramisok szövegei az egyiptomi civilizáció kezdeti korszakából származnak, talán még hieroglifákkal [53] történő ábrázolásuk előtti időkből. Később J. H. Breasted a *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt* című könyvében azt a következtetést vonta le, hogy „ilyen régi anyagok igenis léteznek, akár birtokukban vagyunk, akár nem”. A szövegekben a civilizáció és az események állapotára vonatkozólag ugyanis olyan utalásokat talált, melyek alátámasztják, hogy a versek tartalma megfelel az igazságnak, a sorok tényleges információkat hordoznak, vagyis nem a fantázia szüleményei. „A jó képzelőerővel megáldottak - írja

Breasted - olyan képek egész tárházával találhatják szembe magukat, melyek hűen tükröznék egy rég letűnt világot."

Az írások és a később keletkezett képek együtt egy különös birodalomba tett utazást írnak le, mely a föld felett kezdődik, aztán az Alvilágba vezet, végül pedig egy, az egekbe nyíló résnél zárul, ahol az istenek - illetve az őket követő királyok - bebocsáttatnak a mennyekbe (11. ábra). A hieroglifák értelmezése szerint tehát így kapcsolódik össze a föld alatti helyszín a mennyei úti céllal.

Vajon a fáraók valóban megtették ezt az utat a mennyekbe, miután elhagyták sírboltjukat, hogy a túlvilágra utazzanak? Még az ókori egyiptomiak is azt állították, hogy az utat nem a mumifikált test, hanem az elhunyt király ká-, azaz kettős lelke róttá le. Elképzelésük szerint azonban a ká-lélek újra végigélte, amint ténylegesen halad egy valós úton, illetve érinti annak valós állomásait.

Mi van akkor, ha a szövegek egy valóban létezett világot tükröznek - ha a fáraó útja a halhatatlanság felé, még ha csak valaminek a megismétlése is, csakugyan létező, történelem előtti útvonalat követ lépésről lépésre?

11. ÁBRA

Kövessük hát mi is ezeket a lépéseket: járjuk végig az istenek útját! [54]

4

Lépcső a mennybe

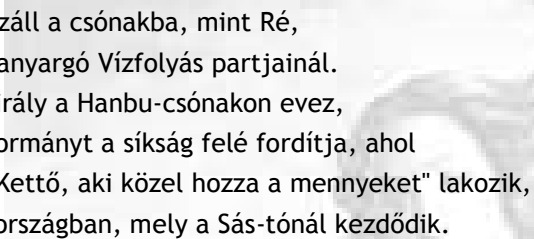
Képzeljük el, amint ott állunk a fáraó remekbeszabott temetési templomában! Miután a fáraót bebalzsamozzák, és előkészítik, a sém-pap énekében kéri az isteneket, hogy nyissák meg az utat és a kaput a királynak. Közben az isteni hírnök is megérkezik az áljajtón keresztül, készen arra, hogy átsegítse a fáraót a kőfalon, és végül útjára bocsássa.

A fáraó ekkor előbukkant a sírbolt keleti oldalán lévő áljajtó mögül, majd kelet felé kellett indulnia. A félreértéseket elkerülendő, határozottan figyelmeztették, nehogy nyugatra induljon: „Akik arra mentek, soha nem tértek vissza!” Úti célja a „hegyi istenek országában” lévő Duat volt. Be kellett lépnie „kettejük nagy házába... a tűz házába”, ahol az „évszámítás éjszakáján” átváltozott isteni lényvé, és felszállt „a menny keleti végeire”.

A fáraó útjának első akadályát a Sás-tó - egy több, egymással érintkező tóból álló, hosszan elnyúló, mocsaras vízfelület - képezte. Szimbolikus értelemben véve bírta az őt őrző isten áldását, és a tavon úgy juthatott át, hogy a víz kettévált közeledtére (12. ábra); a valóságban azért kelhetett át, mert a tavon az isteni révész szolgált, aki feladata szerint az isteneket szállította át csónakján, melyet Khnum, az Isteni Mester épített. A révész azonban a tó távoli végében tanyázott, és a fáraónak nehezen sikerült meggyőznie, hogy csakugyan jogosult a csónakba való beszállásra, így az átkelésre is.

A révész a fáraó származását firtatta. Gyermeke-e valamely istennek vagy istennőnek? Nyilvántartják-e a "két Nagy Isten jegyzékében"? A fáraó elmagyarázta, miként származik „isteni magból”, és biztosította a révészt igaz szándékáról. Ez néhány esetben elegendőnek bizonyult. Más esetekben a fáraónak Réhez vagy Thothoz kellett folyamodnia, hogy segítsék az átkelésben: ilyenkor az evezők és a kormánylapát rejtelmes erőktől vezérelve életre keltek, a csónak magától elindult, míg a kormány- rudat a király ugyan megragadta, de irányítania nem kellett. Egyszóval a jármű önműködővé vált. Így vagy úgy, a fáraónak sikerült átkelnie a tavon, és megkezdhette útját a „Kettő” felé, „aki közel hozza a mennyeket”:

Beszáll a csónakba, mint Ré,
A Kanyargó Vízfolyás partjainál.
A király a Hanbu-csónakon evez,
A kormányt a síkság felé fordítja, ahol
„A Kettő, aki közel hozza a mennyeket” lakozik,
Az országban, mely a Sás-tónál kezdődik.

A Sás-tó Hórusz birodalmának keleti határán terült el. Ezen túl ellenfelének, Széthnek a tartománya, „Ázsia földje” feküdt. Ahogyan egy ilyen kényes határvonalon számítani is lehetett rá, a király látta, hogy a keleti parton négy, az átkelést vigyázó őr járőrözik, „az oldalsó hajfűrtök viselői”. Legszembetűnőbb tulajdonságuk különleges hajviseletük volt. „Szénfekete hajukat loknikba rendezték homlokukon, halántékukon és tarkójukon, fejük tetején pedig fonatok ékeskedtek.”

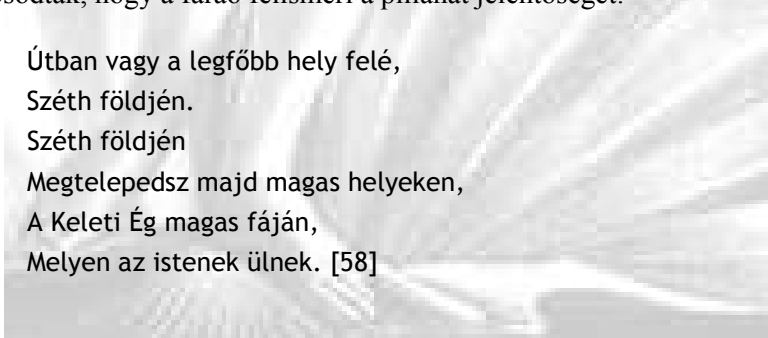
A király udvariasan, ám határozottan velük is közölte, hogy isteni sarj, és „apja, Ré” hívásának engedelmessé válik. Egyetlen fáraóról jegyezték fel, hogy fenyegetőzéshez folyamodott: „Ha késleltetitek átkelésemet, kitépem fűrtjeiteket, ahogyan a lótuszvirágokat szakítják ki a tóból!” Másoknak az istenek siettek segítségére. így vagy úgy, a fáraó mindig továbbhaladhatott.

A király tehát maga mögött hagyta Hórusz országát. A keleten fekvő hely, mely után kutatott - bár ezt Ré védőszárnyai alatt közelítette meg - „Széth területének határain belül” helyezkedett el. Célja egy hegyvidék, nevezetesen a Keleti-hegyek voltak (13. ábra). Útja egy hegyszoroson át vezetett, „a két hegy között, melyek félelemmel vegyes tisztelettel tekintettek Széthre”. Előbb azonban egy száraz és kopár vidéken kellett áthaladnia, egyfajta „senki földjén”, Hórusz és Széth birodalma között. Ahogyan a kinyilatkoztatások egyre gyorsabbá és sürgetőbbé váltak, miközben a király közeledett a rejtett helyhez, oda, ahol a menny kapui nyíltak, ismét örök állták útját. „Hová tartasz?” - kérdezték. [57]

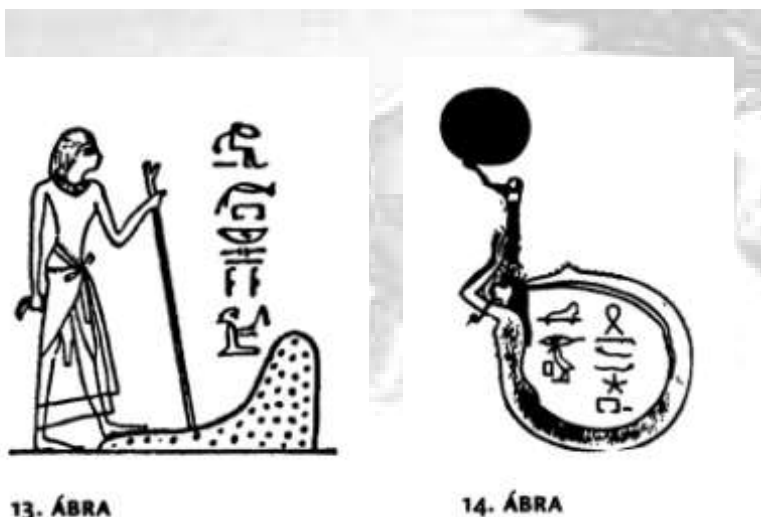
A király segítői válaszoltak az uralkodó helyett: „A király a mennybe tart, hogy új élet és öröm legyen osztályrésze: hogy a király láthassa atyját, hogy a király láthassa Rét.” Amíg az örök a választ fontolgatták, a király maga próbálta meggyőzni őket: „Nyissátok meg a határt... döntsétek le az akadályt... engedjétek át, miként az isteneket átengeditek!”

A király és segítői jól tudták, hogy elővigyázatosnak kell lenniük, hiszen Egyiptomból jöttek, Hórusz birodalmából. Több kinyilatkoztatást és verset is elmondtak, hogy bizonyítsák, a király semleges az istenek közötti viszálykodásban. Egyszer úgy mutatták be, mint „Hórusz utódát, akinek nevétől az egész világ retteg”, máskor meg mint, aki „Széhtől fogant, kinek nevétől reszket a menny”. A király nemcsak Réhez fűződő rokoni szálait hangsúlyozta, hanem azt is kijelentette, hogy „Ré szolgálatában” jár; fel is mutatott egy „nagy tekintélytől” származó menetlevelet. Mint azt az éles eszű, pártatlansággal megfogalmazott levél elmagyarázta, mindkét istennek érdekében áll, hogy a király folytathassa útját, és Ré nagyra értékeli annak a segítségét, aki ebben szolgálatára lenne.

Széth földjének őrzői végül megengedték a királynak, hogy továbbmenjen a hágó felé. A segítőik ekkor megbizonyosodtak, hogy a fáraó felismeri a pillanat jelentőségét:

Útban vagy a legfőbb hely felé,
Széth földjén.
Széth földjén
Megtelepedsz majd magas helyeken,
A Keleti Ég magas fáján,
Melyen az istenek ülnek. [58]

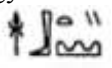
13. ÁBRA

14. ÁBRA

A király megérkezett a Duatba.

A Duatra úgy tekintettek, mint az istenek teljesen zárt körére (14. ábra), melynek végpontjánál rés nyílt a Nut istennő jelképezte egekre, és innen váltak elérhetővé a Pusztulást Nem Ismerő Csillagok is. Más források azt feltételezik, hogy valójában egy téglalap alakú vagy ovális völgyről van szó, melyet hegyek fognak közre. Egy számos mellékágra szakadó folyó szelte át a vidéket, de ez nehezen volt hajózható, így Ré bárkája leginkább vontatásra szorult, illetve arra, hogy „földcsónakként”, egyfajta szánként önerőből haladjon tovább.

A Duat 12 részre oszlott: a leírások szerint mezők, síkságok, fallal kirakott körök, barlangi üregek vagy termek váltották egymást, melyek a föld felett kezdődtek, és a föld alatt is folytatódtak. Az elhunyt királynak 12 órájába került, amíg áthaladt ezen az elvarázsolt és egyúttal félelmes birodalmon; mindenesetre képes volt rá, mert Ré rendelkezésére bocsátotta a varázslatos bárkát, avagy szánt, melyen utazva a király még segítő istenei támogatását és oltalmát is élvezte.

A Duatot körülvevő hegyeken hét hasadék, illetve hágó nyílt, kettő közülük az Egyiptom keleti határán lévő magaslatokon , azaz a Duat nyugati határán. Ezeket a szorosokat a „rejtett hely horizontjának” vagy „szarvának” nevezték. A hágó, melyen korábban Ré haladt keresztül, 120 iteru - körülbelül 1260 kilométer - hosszú volt, és egy vízfolyás útját követte, mely azonban kiszáradt, így Ré bárkája vontatásra szorult. A hágót örök és erődítmények vigyázták, „melyek kapui igen erősek voltak”.

A papiruszok rajzai alapján a fáraó Ré bárkáján vagy szánján elhalad a két hegycsúcs között, jóllehet azokon egyenként 12 isten őrökdi. A szöveg egy közeli, „forrongó vizü tórol” is szól, melynek érintése tüzes vize ellenére hűvös. A föld alatt tűz égett. A vidéken erős kátránybűz, a szikes tó szaga ült, ami távol tartotta a madarakat. Nem volt már messze azonban az oázis, melyet az ábrázolásokon bokrok vagy alacsony fák vettek körül.

A hágót maga mögött hagyó király istenek újabb csoportjával találkozott. „Gyere csak nyugodtan” - mondták. Megérkezett hát a második területre.

A térséget az azt átszelő folyó után Wer-nesnek hívták, melyet egyes kutatók Uránusszal, az egek görög istenének nevével vélnek azonosnak. A terület nagysága szélességében 120 iteru, azaz kb. 1260 kilométer, míg hosszúságában 309 iteru, azaz kb. 3245 kilométer lehetett; az itt lakók hosszú hajat viseltek, számarhússal táplálkoztak, vízzel és más étellemmel való ellátásuk pedig az istenektől függött, lévén a vidék sivatagos, a folyam pedig többnyire kiszáradt. Itt még Ré bárkája is „földcsónakká” vált. Ez a birodalom a Holdistenhez tartozott, valamint Hathorhoz, a türkiz

istennőjéhez. [59]

A király az istenek segítségével biztonságban haladt át a második területen, és a harmadik órában megérkezett Net-Uszirhoz, „Ozirisz folyójához”. A másodikhoz hasonló nagyságú területet a Harcosok lakták. Itt tanyázott a négy isten, akik a négy fő égtájért voltak felelősek.

A hieroglifákkal írt szövegeket kísérő festői ábrázolások meglepő módon úgy mutatják be Ozirisz folyóját, mint ami megművelt területek felől érkezik, átkanyarog egy hegyláncon, ahol aztán mellékágakra válik szét. Ezen a helyen húzódik a mennybe vezető út, melyet a legendás fönixmadarak őriznek; az ábrázolások szerint Ré égi bárkája egy hegy tetején ül, vagy éppen tűzfolyam emeli az ég felé (15. ábra).

Ideérve az imák és a kinyilatkoztatások ismét egyre sűrűbben követik egymást. A király „mágikus védelmezőit” hívja segítségül, hogy „ez a földi ember zavartalanul [60] léphessen Netjer-Kheret földjére”. A király immár közeledik a Duat szívéhez, Amen-Tához, a „rejtett helyhez”.

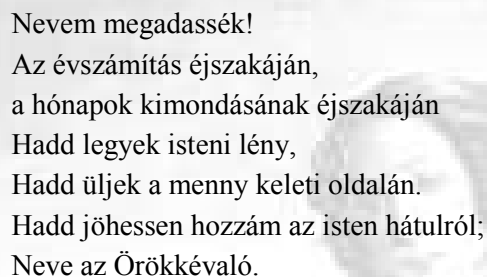
Maga Ozirisz is ezen a helyen emelkedett fel az örökkévaló túlvilágba. Itt magasodott a „Kettő, aki közel hozza a mennyet”, „az ég felé”, mint két mágikus fa. A király itt Oziriszhez imádkozott: a

15. ÁBRA

Halottak könyvében a vonatkozó fejezet címe a „Fejezet arról, akinek Netjer-Kheretben adatott név”.

Hadd adassék meg nekem a Nevem
a Kettő nagy házában;
Engedd, hogy a tűz házában

Nevem megadassék!
Az évszámítás éjszakáján,
a hónapok kimondásának éjszakáján
Hadd legyek isteni lény,
Hadd üljek a menny keleti oldalán.
Hadd jöhessen hozzám az isten hátulról;
Neve az Örökkévaló.

A király már látótávolságon belül került a „fény hegyéhez”. Elérte a mennybe vezető lépcsőt.

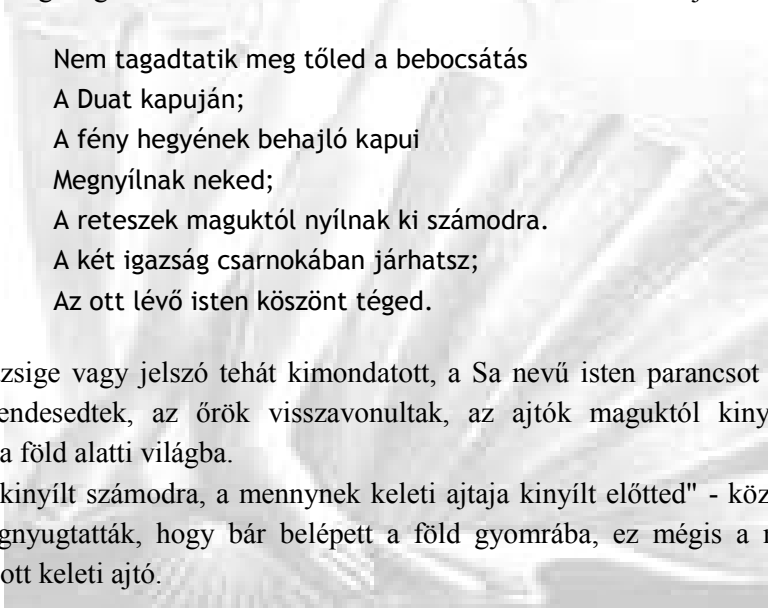
A piramisszövegek úgy hívják ezt a helyet, hogy „a lépcső, mely által a magasságok elérhetők”. A leírások szerint lépcsőfokai, mint „lépcsők az ég felé, melyek a király számára fektetettek, hogy a mennybe emelkedjen rajtuk”. A hieroglifák a mennybe vezető utat néha egyszerű lépcsősorként ábrázolják , melyet persze aranyból öntöttek ki, s hogy vonzerejét növeljék, elkoptattak; ennél gyakrabban jelenik meg kettős lépcsősor , azaz egy lépcsős piramis. A mennybe vezető lépcsőt Junu városának istenei építették, hogy ők maguk, az istenek „egyesülhessenek az éggel”. Itt áll Ré főtemploma is.

A király az isteni létrát igyekezett elérni, a feljáratot, mely valóban a magasba viszi. Ám hogy ehhez a tűz házában, a Kettő nagy házában odajusson, be kellett lépnie Amen-Ta területére, Szokarisznak, a pusztaság istenének rejtett országába.

Ez utóbbi birodalmat úgy jellemzik, mint egy erődítésekkel övezett kört. A föld alatti Sötétség Országá ez, eléréséhez pedig be kell hatolni a hegy gyomrába, és egyre lejjebb haladni a titkos ajtók által védett, spirálban lefelé futó, rejtett ösvényeken. Ez a Duat negyedik területe, ahová a királynak be kellett lépnie, ám a hegy bejáratát két fal őrizte, melyek közül lángnyelvek csaptak ki, ráadásul itt is istenek álltak őrt. [61]

Amikor korábban Ré maga járt a rejtett hely bejáratánál, „úgy járt eredménnyel” - azaz sikerült áthágnia ezt az akadályt is -, „hogy követte az istenek tanácsait, akiket nem lehetett látni, csak hangjuk által voltak ott”. Ám vajon a király hangja egyedül elegendő-e a belépéshez? A szövegek emlékeztetik a bátor utazót, hogy „csak ő, aki ismeri a Szokarisz földjén lévő titkos aknajáratok térképét”, képes arra, hogy végigmenjen a föld alatti járatokon, és egyen az istenek kenyéréből.

A király ismét felajánlja, hogy megmutatja menetlevelét: „Én vagyok a Bika, Ozirisz őseinek fia” - jelenti ki. Majd a segítségére lévő istenek bebocsáttatása érdekében kimondják a döntő szavakat:

Nem tagadtatik meg tőled a bebocsátás
A Duat kapuján;
A fény hegyének behajló kapui
Megnyílnak neked;
A reteszek maguktól nyílnak ki számodra.
A két igazság csarnokában járhatsz;
Az ott lévő isten köszönt téged.

A megfelelő varázsigé vagy jelszó tehát kimondatott, a Sa nevű isten parancsot adott, s szavára a lángnyelvek elcsendesedtek, az örök visszavonultak, az ajtók maguktól kinyíltak, és a fáraó bebocsátást nyert a föld alatti világba.

„A föld szája kinyílt számodra, a mennynek keleti ajtaja kinyílt előtted” - közölték a királlyal a Duat istenei. Megnyugtatták, hogy bár belépett a föld gyomrába, ez mégis a menny kapuja, az olyannyira sóvárgott keleti ajtó.

A király útja a negyedik, valamint az azt követő órákban barlangokon, üregeken és alagutakon keresztül vezetett, ahol időnként felbukkantak különböző feladatokat ellátó istenek; volt, amikor a szemnek is megmutatkoztak, néha azonban csak a hangjukat lehetett hallani. A föld alatti csatornák vizén isteneket szállító, hangtalan bárkák siklottak. A sötétben kísérteties fények villóztak, a vizek foszforeszkáltak, fáklyák fénye mutatta az utat. A király megbabonázva, megrettenten halad tovább „a mennybe érő oszlopok” felé.

Az út során felbukkanó istenek többnyire tizenkettes csoportokba szerveződtek, és olyasféle állandó jelzőket viseltek, mint például a „hegy istenei”, a „rejtett ország hegyének istenei” vagy az „élet idejének őrizői a rejtett országban”. Sőt néhány, az ókori szövegeket kísérő rajz segítségével azonosíthatók is ezek az istenek a kezükben tartott jogarról, különleges fejfedőjükről vagy állatalakban történő ábrázolásukról: [62] sólyom-, sakál-, illetve oroszlánfejükről. Kígyók is megjelennek az ábrázolásokon, föld alatti örökként, esetleg a rejtett ország isteneinek szolgálaként.

A szövegrészek és az ókori illusztrációk azt a benyomást keltik, hogy a király egy körkörös, föld alatti komplexumba kerül, melynek roppant, spirális alagútja először lefelé, majd felfelé kanyarog. Az ábrázolások egy fokozatosan ereszkedő, körülbelül 13 méter átmérőjű alagutat ábrázolnak keresztmetszetben, melynek sima mennyezete és padlója körülbelül 60-90 centiméter vastag, szilárd anyagból készült. Az alagút három szintre oszlik, ezek közül a középsőben, más értelmezés szerint a folyosón halad a király. A másik két, alsó és felső szintet istenek, kígyók és különböző funkciójú építmények foglalják el.

A király négy isten által húzott szánja csendes siklóssal indul útjára a középső folyosón: csupán a járművének orr-részből kibocsátott fénysugár világítja meg az utat. A járatot azonban hamarosan egy éles szögben emelkedő válaszfal zárja el, így a király kénytelen kiszállni a szánból, és gyalog kell folytatnia útját.

Az akadály, mint az a keresztmetszeti rajzokon látható, a három, körülbelül 15 fokos szögben lejtő alagutat átszelő akna egyik fala, mely a szintekkel megközelítőleg 40 fokos szöget zár be. Láthatóan az alagút felett kezdődik: talán a talaj szintjén vagy valahol feljebb, a hegy belsejében; legmélyebb része, úgy tűnik, eléri az utolsó, harmadik folyosó padlózatát. Megnevezése *Re-Stau*, azaz a 'titkos ajtók ösvénye'; az első és a második szintet valóban olyan kamrákkal látták el, melyek a rajzokról leginkább zsilipkamráknak tűnnek. Ezek a kamrák tették lehetővé az átjárást Szokarisz és a többi „elrejtőzött isten” számára, bár „az ajtókról a zsilipszárnyak hiányoznak”. A szánját maga mögött hagyó király titokzatos módon átjut ezen a rézsútos falon; egész egyszerűen valamiféle isten parancsára, akinek hangjára a zsilipkamra működésbe lép. A fáraót Hórusz és Thot istenek küldöttei köszöntik a túloldalon, és szinte kézzel kézre adják (16. ábra).

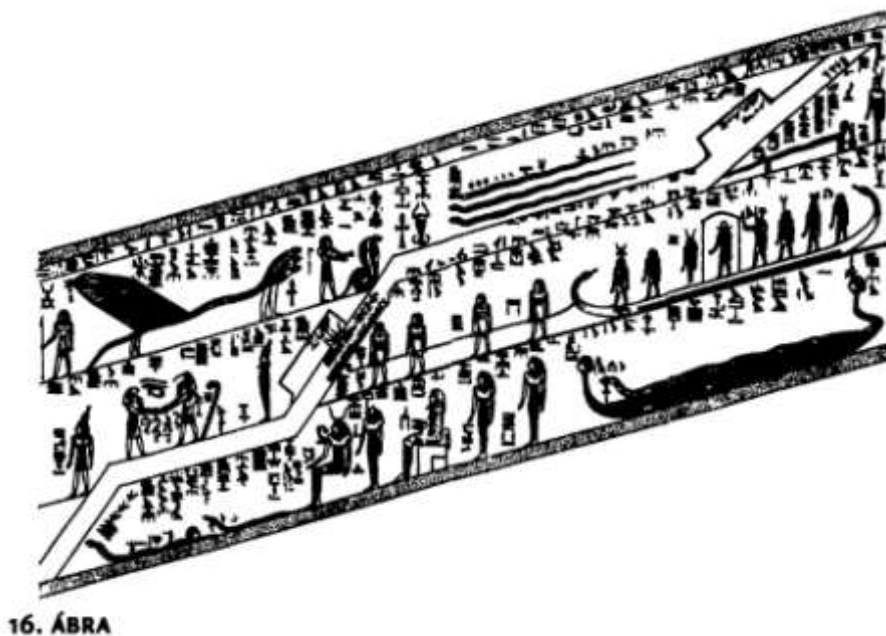
Lefelé vezető útján a király „arctalan isteneket” lát - pontosabban isteneket, akiknek arca nem látható. Megbántottan, de talán csak kíváncsian, rábeszélően így szól hozzájuk:

Fedjétek fel arcotokat,
vegyétek le fejfedőtöket,
ha velem találkoztok;
Mert íme, én [is] hatalmas isten vagyok,
eljöttem közétek. [63]

Amazok azonban nem méltányolják a kívánságot, hogy arcukat megmutassák; a vonatkozó szövegrész elmagyarázza, hogy „ezek az elrejtőzött teremtmények” még saját urukra, Szokariszra „sem tekintenek, vagy néznek rá soha, ... amikor az saját képében lakozik, a földi lakhelyén

tartózkodván".

A király lefelé kanyargó útján áthalad egy ajtón, és egyszerre a harmadik, legalsó szinten találja magát. Egy előszobába lép, melyet a Napkorong jele díszít, és ott a menny hírnökének nevezett isten, valamint egy istennő üdvözlöi; ez utóbbi, Su - „aki az eget a mennybe vezető útra helyezte” - tollas jelvényét hordozza (17. ábra). A király itt úgy szól, ahogyan azt a *Halottak könyve* előírja számára:

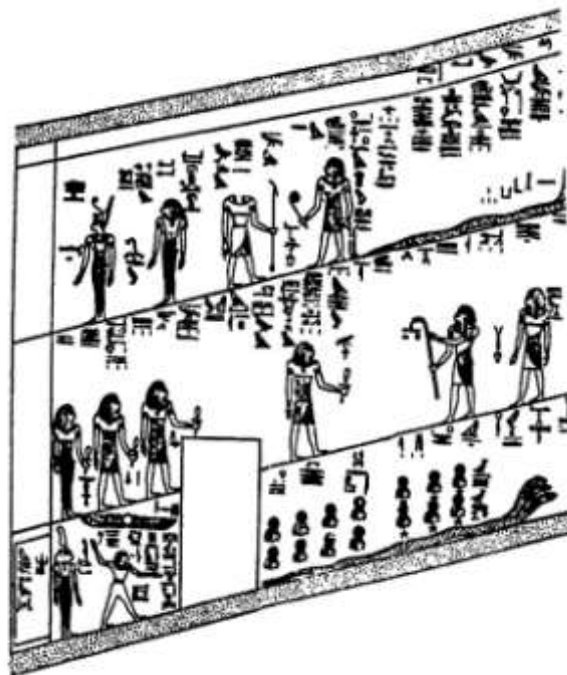

Üdvözöllek,
Su két gyermeke!
Üdvözöllek,
A horizont helyének gyermekei...
Felemelkedhettek?
Folytathatom utamat, mint Ozirisz?

A válasz mindenképpen kedvező lehetett, a király ugyanis bebocsátást nyert tőlük egy vaskos ajtón keresztül azokba az aknába, melyeket csak az elrejtőzött istenek használtak. [64]

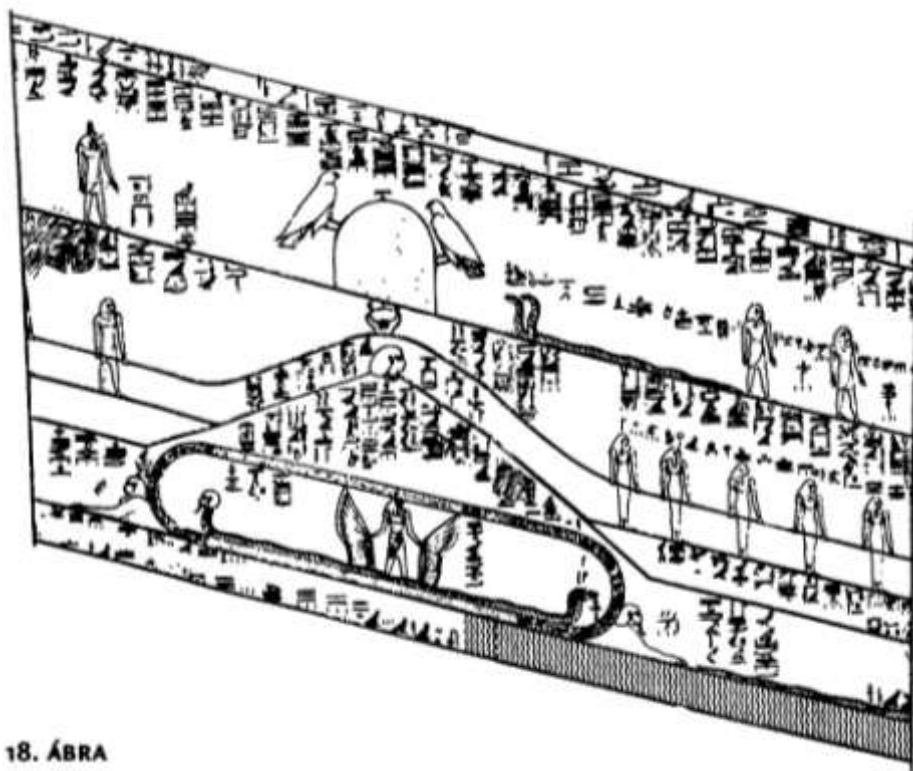
Az ötödik órában érte el a fáraó a legmélyebb föld alatti részeket, ahol Szokarisz titkos útjai vezettek. A fel-alá kanyargó utat követő fáraó nem láthatja Szokariszt, ám a keresztmetszeti ábrázolásokon megfigyelhető a sólyomfejű isten, amint mélyen a föld alatt egy szfinxektől őrzött, teljesen zárt, ovális teremben áll, lába alatt kígyó fekszik, kezében két szárnyat tart. Bár a király előtt ez a kamra láthatatlan marad, hallja az innen feltörő „rettenetes hangot, melyet a mennyek magasságában lehet hallani, mikor azt vihar háborgatja”. A lezárt kamrából föld alatti vízfolyás tör elő, melynek „vize, mint a tűz”. A kamrát és a vizet egyaránt egy bunkerszerű építmény övezi, bal oldalán cellákra tagolt zsilipkamrával, jobb oldalán pedig egy hatalmas ajtóval. További védekezés gyanánt egy földhalom emelkedik a lezárt kamra tetején. A bucka tetején egy istennő áll, akinek csak a lefelé ereszkedő folyosóra átnyúló feje látható. Az istennő fejét a legfelső folyosón lévő, kúp formájú kamrával vagy tárggyal (18. ábra) egy szkarabeusz-szimbólum kapcsolja össze; felette két madár üldögél.

17. ÁBRA

A szöveg és a jelképek arról árulkodnak, hogy bár Szokarisz elrejtőzött, jelenlétéről még a sötétben is tudni lehet, mivel izzottak „szemei és feje a Nagy Istennek, kinek húsából fénysugarak törtek elő”. A hármass elrendezés - az istennő, a szkarabeuszbogár (*Kheper*) és a kúpos tárgy avagy kamra - nyilvánvalóan arra szolgál, hogy a kamrába rejtőző isten számára lehetővé tegye a kinti világban való tájékozódást. A szkarabeuszt mint jelképet körülvevő hieroglif szöveg a következőképpen olvasható: „íme, Kheper, aki, amint [a csónakot?] felhúzzák ezen kör tetejére, kapcsolatba lép [65] a Duat útjaival. Mikor ez az isten az istennő fején áll, mindennap szót válthat

18. ÁBRA

Szokarisszal."

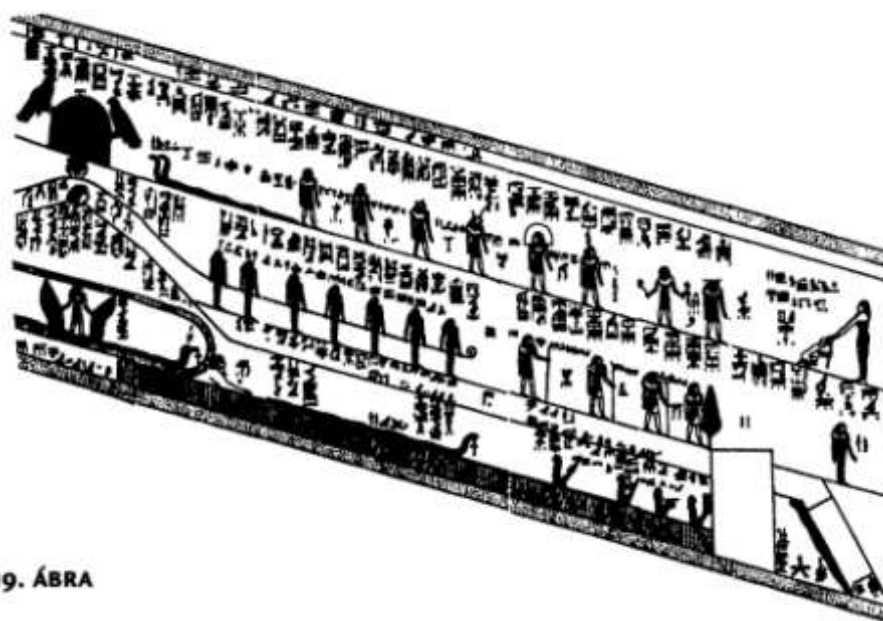
A fáraó átkelése Szokarisz rejtett kamráján, illetve a rendszeren, amelynek segítségével Szokarisz értesül az átkelésről, az uralkodó útján döntő szakasznak számít. Az ókorban nem az egyiptomiak voltak az egyetlenek, akik úgy hitték, hogy az elhunytak számára egyszer csak eljön az ítélet pillanata; az a pont, amikor tetteiket vagy szívüket mérlegre teszik, értékelik, továbbá lelküket, esetleg kettős lelküket vagy a pokol tüzes vizébe vetik, vagy megengedik, hogy az a Paradicsom hűvös, életet adó vizeit élvezhesse örök időre. Az ókori beszámolók szerint a fáraó számára ekkor jött el az igazság pillanata.

A Duat Urának nevében szóló istennő, akinek csak a feje volt látható, közli a fáraóval a kedvező döntést: „Gyere békében a Duatba... haladj csónakkal az úton, mely a földön van.” Magát Amentnek, a női rejtőzködőnek nevezi, és hozzáfűzi: „Ament szólít téged, így folytathatod utad az ég felé, mint a Hatalmas, aki a horizonton van.”

Túljutva a megmérettetésen, a király anélkül született újjá, hogy másodszor is meghalt volna. Az út most azokhoz az istenekhez vezet, akiknek feladata az elítéltek [66] megbüntetése; de a király bántatlanul haladhat tovább. Visszakapja csónakját vagy szánját; istenek menete kíséri útján, és egyikük az Élet fájának jelképét tartja a kezében (19. ábra).

A király méltónak találta a túlvilági életre.

Szokarisz birodalma után a fáraó belép a hatodik, Ozirisz nevével fémjelzett területre. Zárójelben megjegyzendő, hogy a *Kapuk könyvének* különböző változatai szerint ekkor, a hatodik órában Ozirisz ítélkezik az elhunyt felett. A sakálfejű istenek, „akik megnyitják az utakat”, hívják a királyt, hogy mártózzon meg a föld alatti medencében, az élet tavának üdítő vizében, ahogy a Nagy Isten maga is tette, amikor korábban erre járt. Más istenek, akik „zűmmögnek, mint a méhek”, olyan fülkékben laknak, melyek ajtóit maguktól kinyílnak, amikor a király elmegy mellettük. Miközben halad előre, az istenek állandó jelzői egyre több „technikai” jellegű elemet tartalmaznak: ott van például, a 12 isten, „akik a kötelet tartják a Duatban”, meg a másik tucat, „akik a mérőzsinórt fogják”.

19. ÁBRA

A hatodik területet egymáshoz közeli kamrák sora alkotja. A kanyargó ösvény „a titkos hely rejtett ösvénye” nevet viseli. A király csónakját leopárdbőrbe bújtatott istenek vontatják, akár a sém-

papok, akik a száj megnyitásának szertartását végezték.

Közeledne a király a hegy nyílásához, avagy szájához? A *Halottak könyvében* most már valóban olyasféle fejezetcímekkel találkozhatunk, mint „A levegő vételének és erő gyűjtésének fejezete”. A fáraó járművét „mágikus erővel áldják meg... ott [67] utazik, ahol nem folyik víz, és nem vontathatja semmi; szavak erejével éri ezt el” - szavakkal, melyek egy isten szájából hangzanak.

Amint a király belép a hetedik területre egy örökkel megerősített kapun át, az istenek és maga a környezet is elveszíti „föld alatti” tulajdonságait, és mennyei jelleget kezd ölteni. A király találkozik a sólyomfejű istennel, Heru-Her-Khenttel, akinek hieroglif neve egy lépcsősor szimbólumát is magában foglalja, illetve aki a Napkorong jelét viseli a fején. Feladata, hogy „útjukra bocsássa a csillagisteneket, és útjukra bocsássa a csillagkép-istennőket”. Ez volt a 12 istennek és 12 istennőnek azon csoportja, akiket csillagok jelképeivel ábrázoltak. A hozzájuk szóló varázsige „csillagos isteneknek” szólítja őket:

Akiknek húsa isteni, akiknek mágikus ereje megszületett...

Akik a csillagaitokkal egyesülnek, akik Réhez emelkednek fel...

Engedjétek, hogy csillagaitok vezéreljék két kezét, hogy
békében juthasson el a rejtett helyre.

Ezen a területen található az isteneknek az a két csoportja is, akik a Ben-ben kövel állnak kapcsolatban: Ré titokzatos tárgyával, melyet az istenség templomában, Junuban, azaz Héliopoliszban tartanak. Ők azok, „akik birtokában vannak a misztériumnak”, és őrzik a Het Ben-ben, azaz a Ben-ben ház belsejében. Ezenkívül vannak még nyolcan, akik kívülről állnak őrt, de szintén „bemehetnek a rejtett tárgyhoz”. Itt található még kilenc tárgy, egy sorban elrendezve, mégpedig úgy, hogy abból a „sém” szimbólum áll össze, a hieroglif jellel leírt név, melynek jelentése a 'követő'.

A király kétségkívül megérkezett a Duat azon helyére, mely Junuhoz kapcsolódik, aki után pedig Héliopolisz városát elkeresztelték. A kilencedik órában megpillantja azt a pihenőhelyet, melyet 12 személy, „Ré bárkájának isteni evezősei” használnak; ők működtetik ugyanis Ré égi járművét, az „Évmilliók Bárkáját”. A tizedik órában a király, miután áthaladt egy kapun, egy élettől nyüzsgő vidékre érkezik. Az itt élő istenek azt kapták feladatul, hogy megszerezzék a lángot és a tüzet Ré bárkája számára. Egyiküket úgy hívják, hogy a „bárka isteneinek kapitánya”. Két másikuk az „aki a csillagok járását igazgatja” elnevezésre hallgat. Őket és egyéb isteneket egy, két vagy három csillag jelével ábrázolják, mintha tisztükből fakadóan az egekkel állnának kapcsolatban.

A tizedikből a tizenegyedik terület felé a mennyei jellegzetességek gyorsan erősödnek. Az istenek a Napkorong és a csillagok jeleit viselik magukon. Nyolc, csillagjelet viselő istennő pedig egyenesen „Ré lakhelyéről érkezett”. A király látja a Csillag Úrnőt és a Csillag Urat, továbbá azokat az isteneket, akik a Duatból való [68] kiemelkedéshez szükséges erőről gondoskodnak, „hogy Ré tárgya beléphessen a rejtett házba a Felső Egekben”.

Olyan istenek is vannak ezen a helyen, akiknek feladata a király felszerelése a „levegőégen keresztül” vezető égi útra. A királynak néhány isten társaságában be kell lépnie egy „kigyóba”, melynek belsejében „le kellett vetköznie bőrét”, hogy a „megifjodott Ré képében” tűnhessen újra elő. A vonatkozó szövegrészben ugyan szerepel néhány kifejezés, melyeknek jelentésével még nem vagyunk tökéletesen tisztában, de maga a folyamat tisztán érthető: a király saját öltözkézésében lép be, és sólyomként távozik, mintegy „istenként felszerelve”: a király „a földre fekteti a Meszshedzet-öltözkéket; hátára veszi a »jelruhát«”; eztán „felölti az isteni Suh díszruhát”, majd „a kedvelt Hórusz gallérját”, mely hasonlatos „a gallérhoz, melyet Ré viselt a nyakán”. Amikor mindezzel készen van, „a király istenként elfoglalja az őt megillető helyet, csakúgy, mint ők”. A vele lévő istennek pedig azt

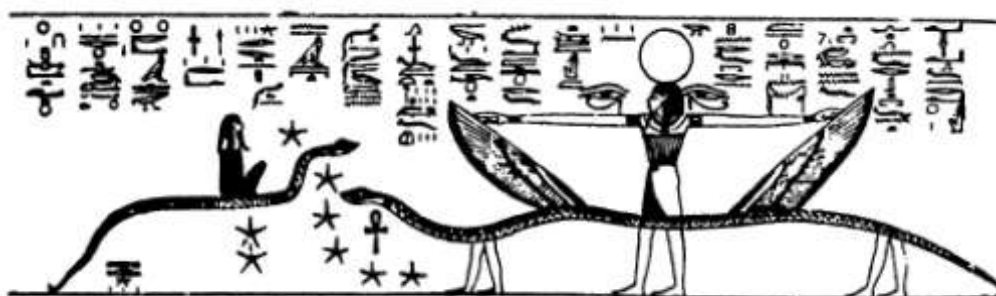
mondja: „Ha felmész a mennybe, a király is a mennybe megy.”

Az ókori szövegekhez tartozó ábrázolásokon az istenek egy csoportját láthatjuk különös öltözékben, testre simuló kezeslábasban, melyet széles uszeh-gallér díszít (20. ábra).

20. ÁBRA

Vezetőjük vagy irányítójuk egy, a Napkorong jelét a fején viselő isten, aki kiterjesztett karral áll egy kígyó szárnyai között, melynek ráadásul négy emberi lába van. Az isten és a kígyó egy másik kígyóval néz farkasszemet a csillagos háttér előtt. Ez a másik kígyó, bár szárnyatlan, mégis szemmel láthatóan repül, és a magasba emeli a hátán ülő Oziriszt (21. ábra).

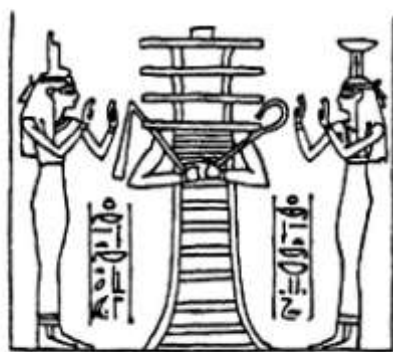
21. ÁBRA

Az immár megfelelő módon felszerelkezett királyt egy félköríves fal közepén lévő nyíláshoz vezetik. Belép a titkos ajtón. Egy körülbelül 600 méter hosszú alagútban halad előre, melynek neve „Hajnal a végén”. Egy előcsarnokba érkezik: mindenhol a szárnyas korong jele látható. Olyan istennőkkel találkozik, akik „fényt derítenek Ré útjára”, majd látja a mágikus jogart is, amely Széthet, az Őrzőt jelképezi.

Az istenek elmagyarázzák a megilletődött királynak:

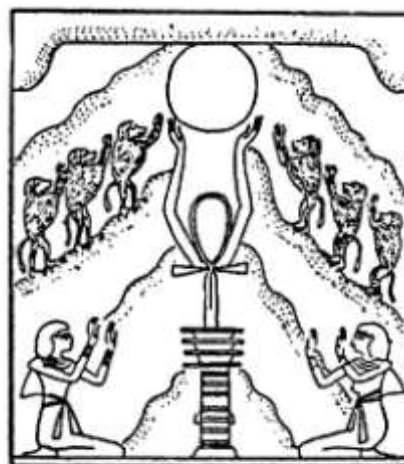
Ez a barlang Ozirisz széles terme,
Ahová a szelet hozzák;
Az üdítő északi szél
Felemel téged, ó, király, mint Oziriszt.

Ez már a tizenkettedik terület, a király föld alatti útjának utolsó órája, „a sűrű sötétség legvégső határa”. A hely, ahová érkezett, a „Ré felemelkedésének hegye” nevet [69] viseli. A király feltekint, és megdöbben: Ré égi bárkája tűnik fel a szeme előtt a maga tiszteletet ébresztő fenségében.

22. ÁBRA

A

B

Elérte hát a tárgyat, melyet az „égbe vivőnek” hívnak. Néhány szöveg arra utal, hogy maga Ré készítette az égbe vivőt a király számára, „hogy a király a mennybe juthasson rajta”; más szövegek szerint az égbe vivő néhány egyéb isten keze munkája. Ez az „égbe vivő, mely Széthet vitte” a mennyekbe. Ozirisz sem érthette el máshogy az égboltot, csakis egy ilyen eszköz segítségével; tehát a királynak is szüksége van rá ahhoz, hogy Oziriszhoz hasonlóan birtokába jusson az öröklétnek.

Az égbe vivő, más néven az isteni létra, nem afféle közönséges létra volt. Rézkötelekből állították össze, „az öt mozgató erők az Égi Bika erejével vetekedtek”. Független oldalát valamiféle „bőrrel” vonták be szorosan, a létrafokok „Shesha- vágottból” - ez utóbbi jelentése mindmáig ismeretlen - álltak, alatta pedig egy nagy támaszt helyezett el Ő, aki Összeköt.

A *Halottak könyvének* illusztrációi között találhatunk olyasféle rajzokat, melyek akár egy hasonló isteni létráról is készülhettek - esetenként emellett, jelképesen a Napkorong után nyújtózva az egekbe, még *ankh*, az „élet” jele is ott áll -, mely leginkább egy felépítménnyel ellátott, magas toronyként írható le (22. a és b ábra).

Maga a torony stilizált formában a következő hieroglifával ábrázolható: , azaz *Dzsed*, melynek jelentése: 'tartósság, rendíthetetlenség'. Ez a szimbólum áll legközelebb Oziriszhez, mivel Abüdoszban épített fő temploma előtt állítólag két ugyanilyen oszlop emelkedett, mégpedig annak a két tárgynak az emlékére, melyek Szokarisz országában álltak, és lehetővé tették Ozirisz mennybe emelkedését.

A piramisszövegekben olvasható egyik hosszú kinyilatkoztatás egyszerre himnusz az égbe vivőhöz, vagyis az isteni létrához és ima azért, hogy Pepi király számára megadasson ez az ajándék:

Üdvözlégy, isteni égbe vivő;
 Üdvözlégy, Széth égbe vivője.
 Egyenesen állj, istenek égbe vivője;
 Egyenesen állj, Széth égbe vivője;
 Egyenesen állj, Hórusz égbe vivője,
 Mely által Ozirisz a mennybe jutott...
 Ura az égbe vivőnek...
 Kinek adod az istenek létráját? [71]
 Kinek adod Széth létráját,

Hogy Pepi a mennybe mehessen rajta,
Hogy Ré udvarában szolgálhasson?
Adjátok hát Pepinek is az istenek létráját,
Engedjétek, hogy Pepié legyen Széth létrája,
Hogy Pepi a mennybe mehessen rajta.

Az égbe vivőt négy sólyomember működtette, a Sólyomisten, „Hórusz gyermekei”, akik „Ré bárkájának hajósaiként” szolgáltak, avagy „a négy ifjú”, az „ég gyermekei”. Ők voltak azok, akik „az ég keleti feléről jöttek...”, akik a két tutajt építették a király számára, hogy azon utazzon a horizontra, Réhez”. Ők voltak, akik „összerakták” - egybeszerelték, felkészítették - az égbe vivőt a királynak: „elhozták az égbe vivőt... összeállították az égbe vivőt.... felemelték az égbe vivőt a királynak... hogy a mennybe mehessen rajta.”

A király imádkozott:

Hadd legyen enyém a „Nevem”,
a Kettő nagy házában;
Hadd szólítsanak „Nevemen”
a tűz házában,
az évszámítás éjszakáján.

Néhány rajz a királyt ábrázolja, amint megkapja a Dzsedet - a tartósságot. Ízisz és Nephthüsz istennők áldása kíséri, amikor egy sólyomisten vezetésével eljut a rakétához hasonló, uszonyoszerű függőleges vezérsíkokkal rendelkező Dzsedhez (23. ábra).

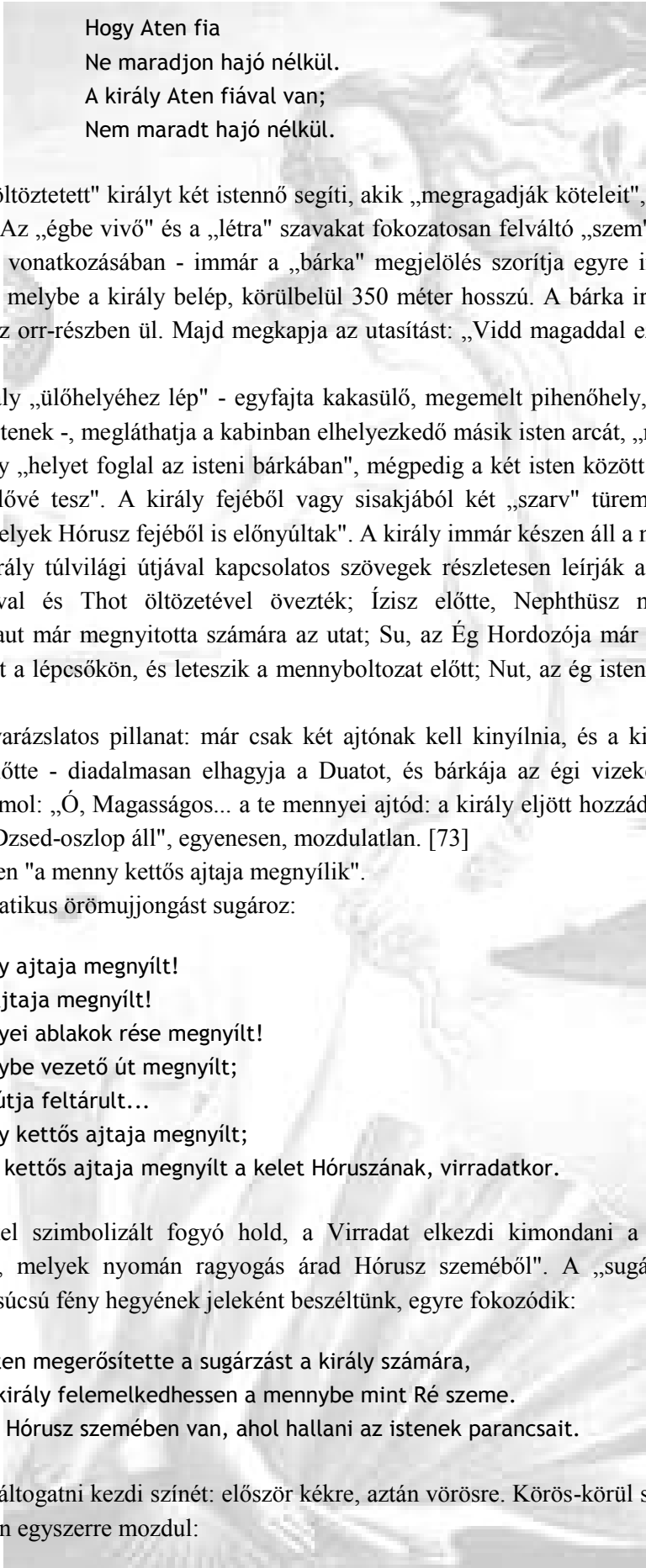
A király imája - hogy övé legyen az örökkévalóság, egy „Név”, az isteni létra - meghallgatásra talált. Most már készülhetett a valódi mennybe emelkedésre.

23. ÁBRA

Bár csak egy isteni létrára volt szüksége, nem egy, hanem két égbe vivő emelkedett előtte. „Ré szemét” és „Hórusz szemét” egyaránt előkészítették, a kívánt állásba helyezték: az egyik „Thot szárnyán”, a másik „Széth szárnyán”. Az összezavarodott királynak elmagyarázták az istenek, hogy a második hajó „Aten fiáé”, a szárnyas Napkorongtól származó istené - talán éppen arról az istenről van itt szó, akihez a király az „öltöztetőszobában” beszélt:

Hórusz szeme ott magasodik
Széth szárnyán.
A köteleket összekötötték,
A bárkákat összeszerelték,

Hogy Aten fia
Ne maradjon hajó nélkül.
A király Aten fiával van;
Nem maradt hajó nélkül.

Az „istenként felöltöztetett” királyt két istennő segíti, akik „megragadják köteleit”, hogy beléphessen Hórusz szemébe. Az „égbe vivő” és a „létra” szavakat fokozatosan felváltó „szem” kifejezést - mind Hórusz, mind Ré vonatkozásában - immár a „bárka” megjelölés szorítja egyre inkább háttérbe. A szem vagy bárka, melybe a király belép, körülbelül 350 méter hosszú. A bárka irányításáért felelős isten ekkor már az orr-részben ül. Majd megkapja az utasítást: „Vidd magaddal ezt a királyt bárkád kabinjában.”

Amikor a király „ülőhelyéhez lép” - egyfajta kakasülő, megemelt pihenőhely, melyet leginkább madaraknak készítenek -, megláthatja a kabinban elhelyezkedő másik isten arcát, „mivel az isten arca fedetlen”. A király „helyet foglal az isteni bárkában”, mégpedig a két isten között; ülőhelye neve az „igazság, mely élővé tesz”. A király fejéből vagy sisakjából két „szarv” türemkedik ki: „azokat illeszti magára, melyek Hórusz fejéből is előnyúltak”. A király immár készen áll a nagy eseményre.

Az I. Pepi király túlvilági útjával kapcsolatos szövegek részletesen leírják a pillanatot: „Pepit Hórusz ruházatával és Thot öltözetével övezték; Ízisz előtte, Nephthüsz mögötte; az Utak Megnyitója, Upuaut már megnyitotta számára az utat; Su, az Ég Hordozója már felemelte őt; Junu istenei felviszik őt a lépcsőkön, és leteszik a mennyboltozat előtt; Nut, az ég istennője kinyújtja felé karját.”

Elérkezett a varázslatos pillanat: már csak két ajtónak kell kinyílnia, és a király - mint Ré és Ozirisz tették őelőtte - diadalmasan elhagyja a Duatot, és bárkája az égi vizeken lebeg. A fáraó csendes imát mormol: „Ó, Magasságos... a te mennyei ajtód: a király eljött hozzád; nyisd meg előtte az ajtót!” „A két Dzsed-oszlop áll”, egyenesen, mozdulatlan. [73]

És akkor hirtelen "a menny kettős ajtaja megnyílik".

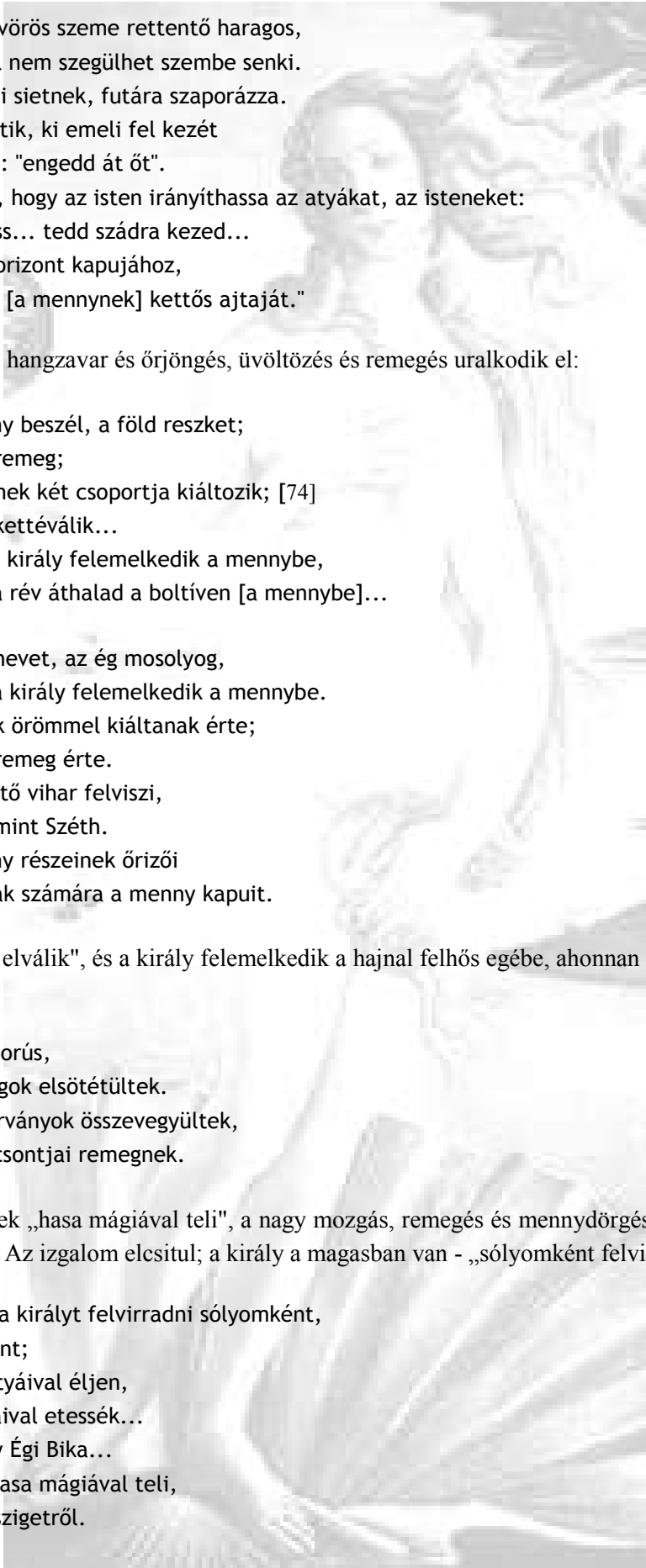
A szöveg eksztatikus örömmujjongást sugároz:

A menny ajtaja megnyílt!
A föld ajtaja megnyílt!
A mennyei ablakok rése megnyílt!
A mennybe vezető út megnyílt;
A fény útja feltárult...
A menny kettős ajtaja megnyílt;
Khebhu kettős ajtaja megnyílt a kelet Hóruszának, virradatkor.

A majomistenekkel szimbolizált fogyó hold, a Virradat elkezd kimondani a varázslatos, "erőt hordozó" szavakat, melyek nyomán ragyogás árad Hórusz szeméből". A „sugárzás”, melyről az előzőekben a kétcsúcsú fény hegyének jeleként beszéltünk, egyre fokozódik:

Az égisten megerősítette a sugárzást a király számára,
hogy a király felemelkedhessen a mennybe mint Ré szeme.
A király Hórusz szemében van, ahol hallani az istenek parancsait.

„Hórusz szeme” váltogatni kezdi színét: először kékre, aztán vörösre. Körös-körül szinte tapintható az izgatottság, minden egyszerre mozdul:

Hórusz vörös szeme rettentő haragos,
dühével nem szegülhet szembe senki.
Hírnökei sietnek, futára szaporázza.
Bejelentik, ki emeli fel kezét
Keleten: "engedd át őt".
Engedd, hogy az isten irányíthassa az atyákat, az isteneket:
"Hallgass... tedd szádra kezéd...
állj a horizont kapujához,
nyisd ki [a mennynek] kettős ajtaját."

A csend megtörik: hangzavar és őrzöngés, üvöltözés és remegés uralkodik el:

A menny beszél, a föld reszket;
A föld remeg;
Az istenek két csoportja kiáltozik; [74]
A föld kettéválk...
Mikor a király felemelkedik a mennybe,
mikor a rév áthalad a boltíven [a mennybe]...

A föld nevet, az ég mosolyog,
mikor a király felemelkedik a mennybe.
Az egek örömmel kiáltanak érte;
A föld remeg érte.
Az üvöltő vihar felviszi,
üvölt, mint Széth.
A menny részeinek őrizői
kinyitják számára a menny kapuit.

Aztán „a két hegy elválk”, és a király felemelkedik a hajnal felhős egébe, ahonnan az ég csillagai már eltűntek:

Az ég borús,
a csillagok elsötétültek.
A szivárványok összevegyültek,
a föld csontjai remegnek.

Az Égi Bika, akinek „hasa mágiával teli”, a nagy mozgás, remegés és mennydörgés közepette felszáll a „Lángszigetről”. Az izgalom elcsitul; a király a magasban van - „sólyomként felvirrad”:

Látták a királyt felvirradni sólyomként,
istenként;
Hogy atyáival éljen,
és anyáival etessék...
A király Égi Bika...
kinek hasa mágiával teli,
a Lángszigetről.

A 422. kinyilatkoztatás ékesszólóan ecseteli ezt a pillanatot:

Ó, Pepi királyi
Útra eltávoztál! [75]
Egyike vagy a Dicsőségeseknek,
hatalmas, mint egy isten, trónolsz, mint Ozirisz!
A lélek benned;
Az Erő ["Hatalom"] mögötted;
A Misut-korona kezvedben...
Felemelkedtél anyádhoz, a menny istennőjéhez,
Kézen fog,
megmutatja az utat a horizontig,
a helyhez, ahol Ré van.
A menny kettős kapuja kinyílt előtted,
Az ég kettős kapuja kinyílt előtted...
Felemelkedtél, ó, Pepi... istennek öltözve.

A IX. Ramszesz sírboltjában talált egyik rajz azt sugallja, hogy a kettős ajtószárnyakat, amikor kinyíltak, gyakorlatilag széthúzták egymástól; ezt kerek és csigák segítségével sikerült elérni úgy, hogy a két ajtószárnyat hat-hat isten működtette. Az így keletkezett tölcser alakú nyíláson keresztül egy óriási, emberszerű sólyom emelkedett elő (24. ábra).

A szöveg a cél elérése felett érzett nagy elégedettséggel szól a király alattvalóihoz: "Ő az, ki száll: Pepi király elszáll töletek, halandóktól. Nem a földről való, a mennyből való... E Pepi király száll, mint felhő az ég felé, mint az árboccsúcs madara; e Pepi király sólyomként csókolja az eget; eléri a horizont isten egét." A király, folytatódik a piramisszöveg, immár „az ég hordozóján, a csillagok fenntartóján van; az isten falainak árnyékán belül szeli át az egetek".

Ám a király nem egyszerűen a levegőben van, hanem a Föld körül is kering:

Körülöleli az eget, mint Ré,
Átszeli az eget, mint Thot...
Átutazott Hórusz vidékein,
Átutazott Széth vidékein...
Kétszer teljesen megkerülte a mennyet,
Két országot körülforgott...
A király a sólymokat felülmúló sólyom;
Ő a Nagy Sólyom.

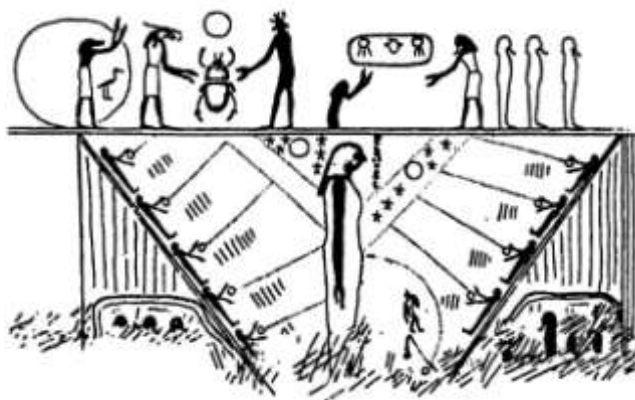
(A vers továbbá még azt is leírja, hogy a király „átszeli az eget, mint Sunt, mely kilencszer szeli át az eget egyetlen éjszaka"; a *Sunt* jelentését azonban, és ezáltal az ősz- szehasonlításban foglalt utalást eleddig nem sikerült megfejteni.) [76]

A király még mindig ott ül "e két kísérő, aki az égen keresztül utazik" között, és a keleti horizont felé, messzi-messzi mennyekbe szárnyal. Úti célja az Aten, a szárnyas korong. Az imák most már arra összpontosulnak, hogy a király elérje az Atent, és érkezése biztonságos legyen: „Aten, engedd, hogy felszálljon hozzád; zárd őt ölelő karjaidba" - földi segítői így recitálnak a király érdekében. Mivel ez már Ré lakóhelye, az imádságok a király kedvező fogadtatását szeretnék biztosítani úgy, hogy érkezését az égi lakhelyre úgy mutatják be, mint a fiú visszatérését atyjához:

Ré az Atenről,
A fiad érkezett meg hozzád;
Pepi jön hozzád;
Engedd őt felemelkedni hozzád; Zárd őt ölelő
karjaidba.

Ekkor „lárma tört ki a mennyben: »Új dolgot látunk - szólnak az égi istenek -, egy Hóruszt, Ré sugaraiba öltözötten«. A király - „úton a mennybe, a szél szárnyán" - „halad a mennyben, felhasította boltozatát", célja elérésekor pedig szíves fogadtatást vár.

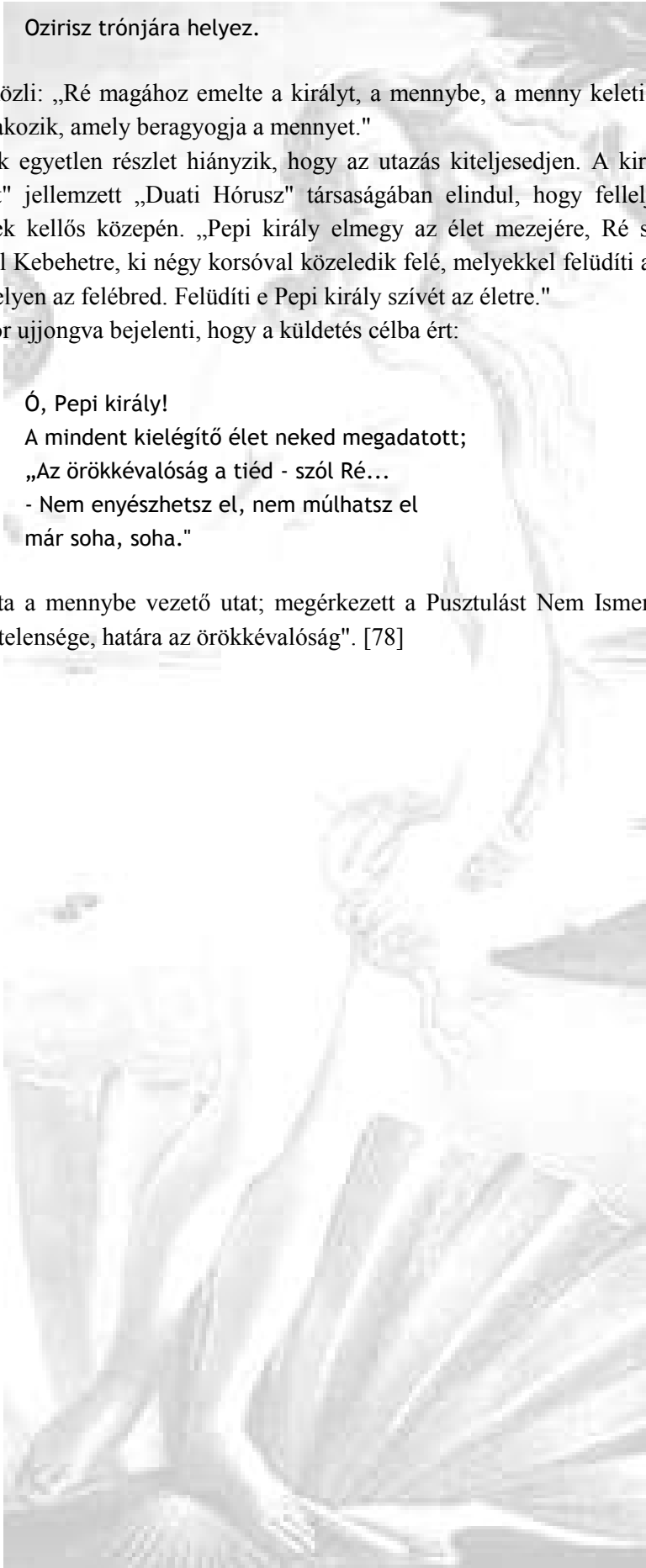
Az égi utazás nyolc napon keresztül tart: „Mikor ütött a másnap órája, a nyolcadik nap órája, Ré magához hívja a királyt"; az Aten vagy Ré lakhelyének bejáratát őrző istenek pedig átengedik őt, mert maga Ré vár a királyra a Pusztulást Nem Ismerő Csillagon:

Mikor eljön a másnapnak ezen órája...
Mikor a király Itt áll a csillagon,
mely a mennynek alapzatán van,
istenként ítélik meg,
hercegeként hallgatják. [77]
A király kijön hozzájuk:
Elébe járulnak, a négy isten,
akik a menny Dam-jogarán állnak,
hogymegmondhassák a király nevét Rének,
bejelenthessék nevét a Horizont Hóruszának:
"Eljött hozzád!
A király eljött hozzád!"

A "mennyben lévő tavon" utazó király közeledik az „ég partjaihoz". Miközben egyre közelebb ér, a Pusztulást Nem Ismerő Csillagok között tartózkodó istenek kimondják a várt szavakat: „Jön az érkező... Ré karját nyújtotta neki a mennybe vezető úton. Közeleg »Ő, aki ismeri a Helyet« - szólnak az istenek." A kettős palota kapuinál Ré valóban várja már a királyt:

Rét találod ott, amint ott áll,
Üdvözöl téged, karon fog;
Bevezet az égi kettős palotába;

Ozirisz trónjára helyez.

A szöveg végül közli: „Ré magához emelte a királyt, a mennybe, a menny keleti oldalán... a király azon a csillagon lakozik, amely beragyogja a mennyet.”

Most már csak egyetlen részlet hiányzik, hogy az utazás kiteljesedjen. A király a „nagy, zöld, isteni sólyomként” jellemzett „Duati Hórusz” társaságában elindul, hogy fellelje az Élet fáját a felajánlás helyének kellős közepén. „Pepi király elmegy az élet mezejére, Ré születési helyére a mennyben. Rátalál Kebehetre, ki négy korszóval közeledik felé, melyekkel felüdíti a Nagy Isten szívét azon a napon, amelyen az felébred. Felüdíti e Pepi király szívét az életre.”

A szöveg ekkor ujjongva bejelenti, hogy a küldetés célba ért:

Ó, Pepi király!

A mindent kielégítő élet neked megadatott;

„Az örökkévalóság a tiéd - szól Ré...

- Nem enyészhetsz el, nem múlhatsz el
már soha, soha.”

A király végigjárta a mennybe vezető utat; megérkezett a Pusztulást Nem Ismerő Csillagok közé; „élete az idők végtelensége, határa az örökkévalóság”. [78]

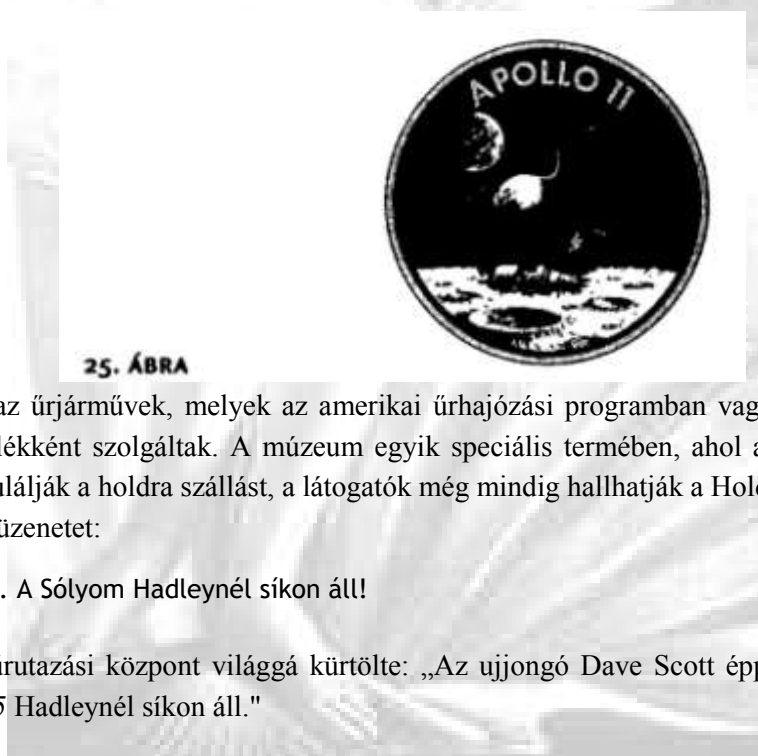
5

Az istenek, akik a föld nevű bolygóra jöttek

Manapság természetes dolognak tartjuk az űrrepülést. Szemrebbenés nélkül olvassuk az állandó pályán keringő űrbéli települések létrehozásáról szóló terveket; a többszöri felszállásra is alkalmas űrhajók fejlődésére sem tekintünk csodálkozással már, hanem inkább értékeljük az ötletben rejlő költségcsökkentési lehetőségeket. Mindez természetesen azért van így, mert saját szemünkkel látjuk az újságokban és a televízióban, amint az űrhajósok átszelik az eget, vagy hogy a személyzet nélküli űrhajók leszállnak más bolygókon. Elfogadjuk az űrutazás és a bolygók közötti kapcsolattartás tényét, hiszen saját fülünkkel hallottuk egy Neil Armstrong nevű halandónak, az *Apollo-11* űrhajó parancsnokának szavait, amint adóvevőjén bejelentette - az egész világ füle hallatára - az ember Holdra lépését:

Houston! Itt a Békesség Bázis. A Sas leszállt!

Az *Eagle*, azaz a *Sas* nem csupán a holdkomp fedőneve volt, hanem egyúttal jelző is, mellyel az *Apollo-11-et* illeték; továbbá becenév, melyet a három űrutazó saját azonosításuk végett büszkén viselt (25. ábra). A *Falcon*, vagyis a *Sólyom* is az egekig szárnyalt, majd a Holdon szállt le. A washingtoni Smithson Intézet bámulatos repülési és űrrepülési múzeumában láthatóak, sőt meg is

érinthetőek azok az űrjárművek, melyek az amerikai űrhajózási programban vagy ténylegesen részt vettek, vagy tartalékként szolgáltak. A múzeum egyik speciális termében, ahol az eredeti eszközök segítségével szimulálják a holdra szállást, a látogatók még mindig hallhatják a Hold felszínéről küldött és utóbb rögzített üzenetet:

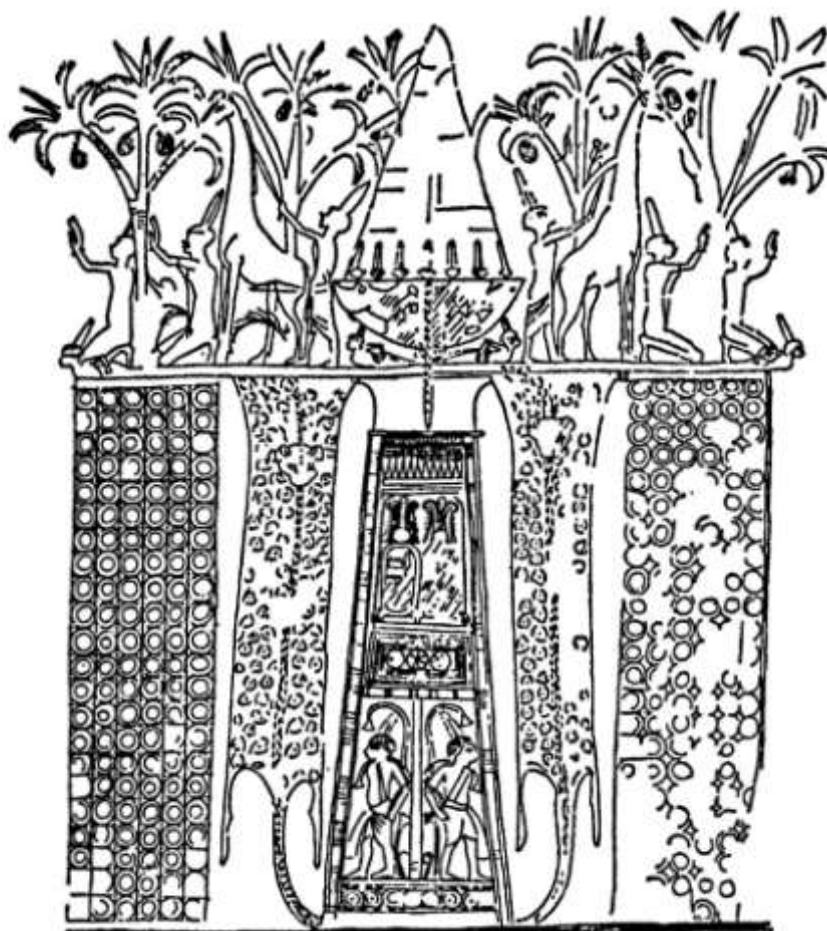
O.K., Houston. A Sólyom Hadleynél síkon áll!

Erre a houstoni űrutazási központ világgá kürtölte: „Az ujjongó Dave Scott éppen most jelentette, hogy az *Apollo-15* Hadleynél síkon áll.”

Néhány évtizeddel ezelőttig legalábbis abszurdnak hangzott az az elképzelés, hogy egy közönséges halandó felölt néhány speciális ruhadarabot, egy hosszúkás alakú tárgy elülső részében leszíjazza magát, aztán pedig felemelkedik a Föld felszínéről. Egy-két évszázaddal korábban fel sem merült hasonló gondolat, hiszen semmiféle emberi tapasztalat vagy tudás nem adhatott tápot az efféle fantáziának.

Az egyiptomiak azonban - ahogy az előzőekben tárgyaltuk - már 5000 évvel ezelőtt is könnyedén el tudták képzelni, hogy ez fáraójukkal valóban megtörténhet: elzarándokol az Egyiptomtól keletre található felszállóhelyre, belép a föld alatti alagutak és kamrák alkotta komplexumba, majd épségben áthalad a létesítmény atomerőművén és sugárkamráján. Magára ölti az űrutazók ruháját és felszerelését, belép egy égbe vivő kabinjába, helyet foglal két isten között, és leszíjazza magát. Aztán, ahogy a kettős ajtó kitárul, és előtűnik a hajnali ég, begyűlnak a sugárhajtóművek, az égbe vivő pedig égi létrává alakul, melynek segítségével a fáraó eléri az istenek lakhelyét az „Évmilliók Bolygóján”.

Vajon miféle képernyőn láthatták az egyiptomiak ezeket az eseményeket, hogy aztán határozottan hitték: mindez valóban megtörténhet?

26. ÁBRA

Televízió hiányában csupán arra volt lehetőségük, hogy kimenjenek az űrrepülőtérre, és megnézzék az űrhajók fel- és leszállását, esetleg ellátogassanak saját „Smithson Intézetükbe”, elsorjázzanak a kiállított űrjárművek mellett, meghallgassák a mindentudó idegenvezető tájékoztatását, és figyelemmel kísérik a repülési szimulációkat. A bizonyítékok azt sugallják, hogy az ókori egyiptomiak valóban ezt tették: saját szemükkel látták a felszállás helyét, az eszközöket, a berendezéseket és az űrhajósokat. Jóllehet az űrhajósok nem földlakók voltak, akik más helyre

kívántak utazni: máshonnan érkezett űrutazók voltak ők, akik éppen fordítva, a Föld nevű bolygóra látogattak el.

A képzőművészetek iránt nagy szeretettel viseltető ókori egyiptomiak mindig ábrázolták sírboltjaikban életük eseményeit. A Duat föld alatti folyosóinak és kamráinak [80] építészeti szempontból gondosan kidolgozott rajzai I. Széthi fáraó sírboltjából származnak. Egy még meglepőbb ábrázolásra pedig Hui sírboltjában bukkantak, aki a híres fáraó, Tutanhamon uralkodása idején Núbia és a Sínai-félsziget alkirálya volt. Az uralma alá tartozó két terület népének, helyeinek és tárgyainak rajzai mellett a sírbolt mind a mai napig megőrzött egy élénk színekkel felvázolt rakétát: a törzs egy föld alatti silóban ül, a felső része pedig az irányítóegységgel együtt a felszín fölött helyezkedik el (26. ábra). A törzset egy többfokozatú rakétához hasonlóan több szintre osztották. Az alsó részen belül két ember felügyeli a csöveket és emelőkarokat, felettük kör alakú tárcsák sora helyezkedik el. A siló metszetén látható, hogy a tárolóhelyiséget cső alakú cellák veszik körül, melyek feladata a hőcsere vagy egyéb, energiával kapcsolatos működés biztosítása lehetett.[81]

A felszín felett világosan látható, hogy a felső rész félgömb alakú talpazata megperzselődött, talán a Föld légterébe való visszatéréstől. Az irányítóegység, mely elég nagy ahhoz, hogy három vagy négy ember elférjen benne, kúp alakú, és az alján körben függőleges kémlelőnyílások vannak. A kabint hódolatukat kifejezni kívánó emberek veszik körül, továbbá datolyapálmák és zsiráfok egészítik ki a képet.

A föld alatti kamrát leopárdbőrök díszítik, ami a fáraó túlvilági útjának néhány szakaszával teremt közvetlen kapcsolatot. A leopárdbőr ugyanis a sém-papok megkülönböztető viselete volt a száj megnyitásának szertartása során. Ezt a jellegzetes, szimbolikus öltözetet viselték azok az istenek is, akik a fáraót a Duatban a „rejtett hely titkos ösvényén” keresztül vontatták - a szimbólum ismétlődése csak hangsúlyozza a fáraó útja és a föld alatti silóban álló rakéta közötti kapcsolatot.

A piramisszövegekből egyértelműen kitűnik, hogy a fáraó az örök túlvilágba vezető útja során az istenek nyomát követte. Ré és Széth, Ozirisz és Hórusz, illetve más istenek is ugyanezen a módon jutottak fel a mennybe. Az egyiptomiak ugyanakkor abban is hittek, hogy az égi bárka sem változott, megmaradt annak, amivel a Nagy Istenek előbb ellátogattak a Földre. Junu, azaz Héliopolisz városában, Egyiptom legrégebbi vallási központjában, Ptah isten egy különleges építményt alkotott - tekinthetjük ezt akár egyfajta „Smithson Intézetnek” is -, ahol aztán az egyiptomi emberek megtekinthették, illetve leróhatták tiszteletüket a valódi űrkabin előtt!

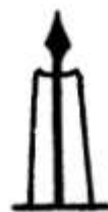
A titkos tárgyat - a Ben-ben követ - Ben-ben templomában, a Hut Ben-ben nevű épületben őrizték egyfajta ereklyeként. Ennek a helynek a hieroglifákkal ábrázolt nevéből tudjuk, hogy az építmény leginkább egy óriási kilövőtoronyhoz hasonlított, melynek belsejében egy hegyes végű rakéta nézett az ég felé (27. ábra).

Az ókori egyiptomiak vélekedése szerint a Ben-ben egy olyan méretes tárgy volt, amely valójában a Napkorongról érkezett a Földre. A Ben-ben az égi kamra, melyben maga a Nagy Isten, Ré landolt a Földön.

Pianhi fáraó sztéléjén a következő felirat olvasható (Brugsch, a *Dictionnaire Géographique de l'Ancienne Égypte* szerzője nyomán):

Felment a lépcsőn a nagy ablakhoz, hogy lássa Rét az obeliszkházban.

A király maga egyedül állt (ott). Feltörte a zárat, kinyitotta az ajtószárnyakat, és látta atyját, Rét a titkos obeliszkházban, Ré hajnali bárkáját és Atum esti bárkáját.²[82]

27. ÁBRA

² Ókori Keleti Történeti Chrestomathia. Ford. Komoróczy Géza. Budapest, 1964, Nemzeti Tankönyvkiadó.

A szentélyt, mint az ókori szövegekből megtudhatjuk, az istenek két csoportja őrizte, szolgálta. Egyszer „akik kívül voltak a Hut Ben-benen”, de beléphettek az építmény legszentebb részeire is, mivel feladatuk szerint ők fogadták el a zarándokoktól az ajándékokat, és vitték azokat a templom belsejébe. Mászor pedig elsősorban azok az örök, akikre viszont nemcsak maga a Ben-ben volt reá bízva, hanem „Ré minden titkos dolga, ami a Hut Ben-benben van”. Akárcsak a jelenkori turisták, akik azért látogatnak el a Smithsonian Intézetbe, hogy megnézzék, megcsodálják, vagy akár meg is érinthessék a járműveket, amelyek tényleg jártak az űrben, a vallásos egyiptomiak is azért zarándokoltak el Héliopoliszba, hogy leróják tiszteletüket a Ben-ben előtt, imádkozzanak hozzá, mégpedig vélhetően hasonló szenvedéllyel, mint a hithű muzulmánok, akik Mekkába zarándokolnak, hogy ott a Kábánál (szent kő) imádkozzanak - ez a fekete kő egyébként hitük szerint az Isten „égi kamrájának” pontos hasonmása.

A szentélynél egy forrás vagy kút csobogott, melynek vize gyógyító ereje miatt vált híressé, különösen, ami a férfiassággal és a termékenységgel kapcsolatos bajokat illeti. A *ben* szó, illetve hieroglif ábrázolásai dővel valóban felvett egy, a férfiasságra és szaporodásra utaló jelentést, illetve a héber 'fiú utód' - *ben* - szó is ebből származtatható. Ráadásul a szentélyt a férfiasságon és a termékenységen kívül a fiatalság visszaadásával is kapcsolatba hozták; ennek nyomán innen ered a Benu-madár legendája, melyet az Egyiptomba látogató görögök *Főnixnek* neveztek el. A legenda úgy szól, hogy a félig vörös, félig arany tollazatú sas, a Főnix minden ötszáz évben meghal egyszer. Ekkor, halálát közeledni érezvén, Héliopoliszba repül, és valamiképpen kiemelkedik saját vagy apja hamvaiból.

Héliopoliszt és gyógyító vizeit egészen a kora keresztény időkig tisztelet övezte; a helyi hagyományok szerint az Egyiptomból menekülő József és Mária a gyermek Jézussal együtt a szentélynél pihent meg, a forrás mellett.

28. ÁBRA

A héliopoliszi kegyhelyet, az egyiptomi történelmi emlékezet legalábbis így tartja, többször lerombolták az ellenséges hódítók. Mára már semmi nem maradt belőle: a Ben-ben is eltűnt. Az egyiptomi emlékművek ábrázolásain azonban még mindig látható, kúp alakú kamraként, benne az istennel. A régészek csakugyan megtalálták a Ben-ben kőből készült, léptékhelyes modelljét, nyitott

zsilipes bejáratában egy istennel, aki üdvözlő mozdulatra emeli kezét (28. ábra). Az égi kamra alakját valószínűleg élethűen adja vissza Hui sírboltjának rajza (26. ábra); a modern irányítóegység - a hajó tetején lévő, az űrhajósokat a kilövés ideje alatt befogadó, majd a Földre visszatérő kabin (29. ábra) - olyannyira hasonlít a Ben-benhez, hogy az kétségtelenül hasonló feladatok ellátására, funkcióra utal. [83]

Maga a Ben-ben ugyan eltűnt, de vajon maradt-e egyéb tárgyi bizonyíték a héliopoliszi szentélyből, vagy pusztán rajzokra, léptékhelyes modellekre támaszkodhatunk? Fentebb említettük, hogy az ókori egyiptomi szövegek szerint Ré isten egyéb titkos tárgyait is bemutatták, illetve gondosan őrizték a szentélyben. A *Halottak könyvének* a héliopoliszi szentélyhez kapcsolódó része kilenc olyan tárgyat ábrázol, melyek a *sém* hieroglifával rokonnak tekinthetők; könnyen elképzelhető tehát, hogy valóban látható volt kilenc további, az űrutazással összefüggő tárgy, esetleg valamilyen űrjárműnek a részei a szentélynél.

29. ÁBRA

A régészek valószínűleg az egyik ilyen, kisebb tárgy pontos másolatára bukkantak rá. A különös, kerek tárgy, melyet bonyolult hajlatok és kivágások ékesítenek (30. a ábra) 1936-os felfedezése óta számos kérdést vet fel a kutatók számára. Fontos megjegyeznünk, hogy ezt a furcsa valamit - több más, „szokatlan réztárgy” társaságában - Sabu koronahercegnek, az első dinasztia egyik uralkodója, Adzsib király fiának sírboltjában találták meg. Ebből aztán valószínűsíthetővé vált, hogy a tárgy Kr. e. 3100 körül kerülhetett a sírba. Ennél az időpontnál tehát korábban készülhetett, később viszont bizonyosan nem.

Walter B. Emery, a *Great Tombs of the First Dynasty* című mű szerzője Szakkara északi részén, a nagyszerű gízai piramisoktól alig valamivel délre tett felfedezéseiről szóló beszámolójában úgy írta le a tárgyat, mint egy „kristályospalából készült, tálszerű edényt”, továbbá azt is megjegyezte, hogy „nem áll rendelkezésre kielégítő magyarázat a tárgy furcsa alakját illetően”. A tárgyat egy kristályos palatömbből [84] faragták ki - olyan kőből tehát, mely rendkívül törékeny, és könnyedén hasad vékony, szabálytalan rétegekre. Bármiféle használat során hamar eltörik. Az ismeretlen kőfaragó választása azért eshetett erre a kőre, mert a szokatlan, finom alak kifaragásához éppen ez az anyag volt a legmegfelelőbb - ez viszont sokkal inkább a forma megőrzésének szándékát fejezte ki, mint a tényleges használatét. Más kutatók, például Cyril Aldred, az *Egypt to the End of the Old Kingdom* című könyv szerzője ezért arra a következtetésre jutott, hogy a kőből készült tárgy „valószínűleg egy fémből való eredeti nyomán készült”.

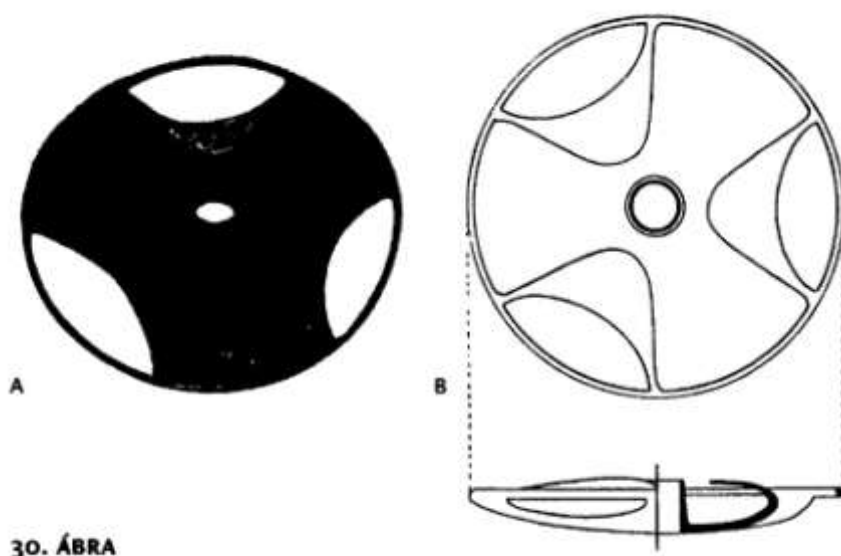
Ugyan miféle fémeket használhattak a Kr. e. 4. évezredben, hogy létrehozzák ezt a tárgyat; miféle pontos méretre köszörülési eljárás, szakavatott fémmunkás állt rendelkezésre, hogy megszülethessen ez a finom, tökéletes szerkezetű mű? És, mindezekon felül mi lehetett a céljuk vele?

A tárgy egyedi alakjának műszaki vizsgálata (30. b ábra) alig-alig vet fényt annak használatára vagy eredetére. A körülbelül 60 centiméter átmérőjű, kerek tárgy, mely legvastagabb részén sem éri el a 10 centimétert, szemmel láthatóan arra készült, hogy egy rúdra illeszkedve forogjon az így kialakított tengely körül. Három különös, íves kivágása annak a lehetőségét veti fel, hogy forgás közben folyadékba merült.

Az 1936 óta eltelt időszakban aztán nem sok további erőfeszítést tettek a különös tárgy rejtélyének megoldására. Lehetséges szerepének ötlete hirtelen merült fel 1976-ban, amikor egy műszaki magazinban egy olyan, forradalmian továbbfejlesztett, hidrodinamikus lendkeréről lehetett olvasni, melyet Kaliforniában találtak fel az amerikai űrprogram keretében. A gép vagy motor forgó tengelyéhez csatlakozó lendkereket alig két évszázada használják azzal a céllal, hogy a berendezések

sebességét szabályozzák segítségével, valamint hogy összegyűjtsék az egyes befecskendezésekhez szükséges energiát, például a fémcsatlakozó vagy újabban a repülés esetében.

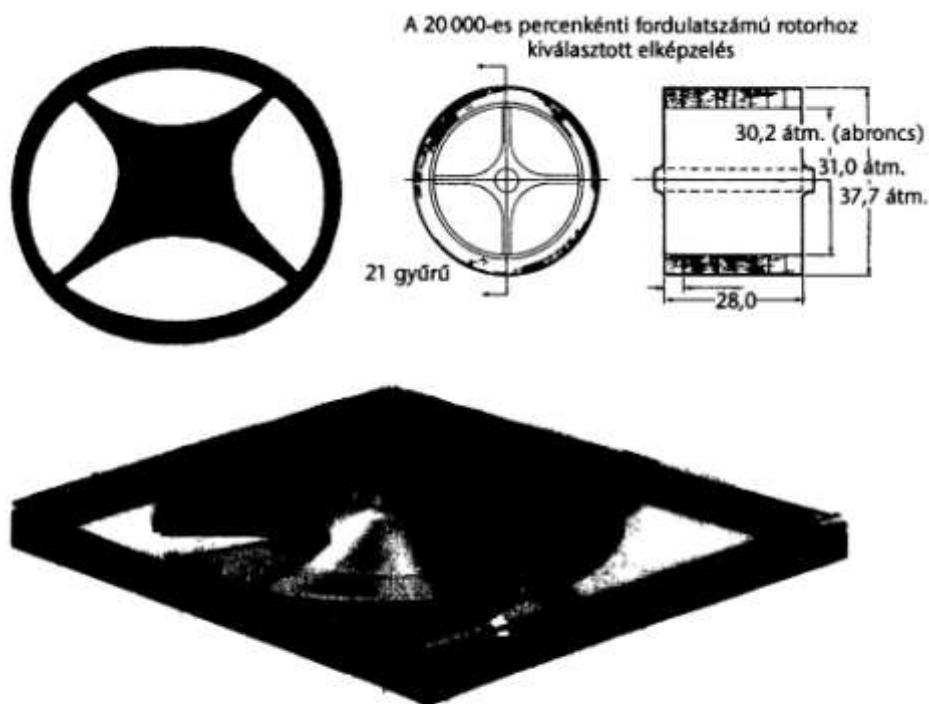
A lendkerék abroncsa rendszerint nehéz, mivel az energia a lendkerék kerületén tárolódik. Az 1970-es években azonban a Lockheed Missile & Space Company mérnökei egy ezzel éppen ellentétes ötlettel álltak elő: könnyű abroncsú lendkerékkel, mert remélték, az alkalmasabbnak bizonyul majd az energiamegtakarításra a tehervonatok esetében, illetve az energiátárolásra az elektromos árammal működő trolibuszoknál. A vonatkozó kutatásokat az Aircor Manufacturing Company folytatta; az általuk kifejlesztett - ám soha nem tökéletesített - modell egy kenőolajjal töltött, hermetikusan lezárt foglalatban kapott volna helyet. Az, hogy forradalmi találmányuk (31. ábra) nagyban hasonlít ahhoz az 5000 éves tárgyhoz, amelyet Egyiptomban fedeztek fel, kevésbé meglepő tény, legalábbis ha azzal mérjük össze, hogy a Kr. e. 3100. évből származó, tökéletesítettnek tekinthető tárgy éppen úgy nézett ki, mint az [85]

űrkutató mérnökök által Kr. u. 1978-ban megalkotott, de még mindig csak a fejlesztési szakaszban lévő alkatrész.

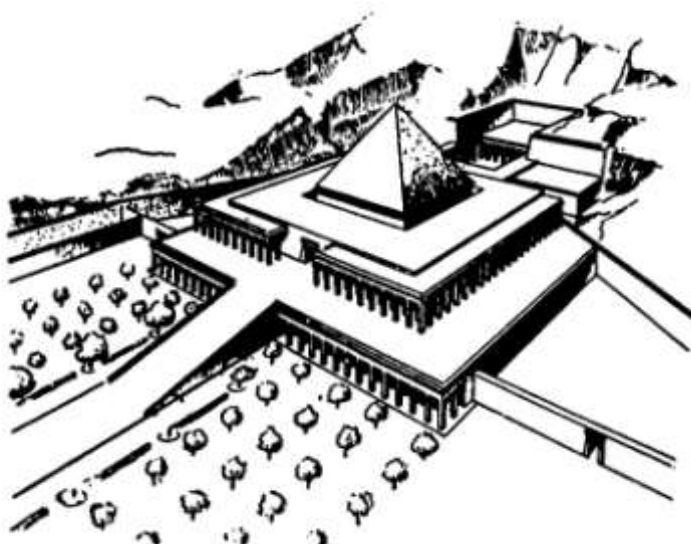
Vajon hol lehet az ókori lendkerék fémről készült eredetije? Hol található a többi tárgy, amelyeket vélhetően a héliopoliszi szentélynél lehetett megtekinteni? És ha már itt tartunk: hová tűnt maga a Ben-ben? Hasonlóan a számos ókori műtárgyhoz, melyek valamikori meglétét az ókori népek minden kétséget kizáróan dokumentálták, ezek is mind eltűnhettek: talán természeti csapások vagy háborúk következtében pusztultak el, esetleg szétszerelték, és messze földre vitték őket; hadizsákmánnyá váltak, de az is lehet, hogy megpróbálták biztonságba helyezni, elrejteni őket, és rég elfeledett rejtékhelyeken pihennek. Előfordulhat az is, hogy visszavitték őket a mennybe; esetleg még mindig itt vannak, de felismeretlenül porosodnak különféle múzeumok alagsorában. Vagy - ahogyan a Főnix legendája is összekapcsolja Héliopoliszt és Arábiát - Mekkában rejtőznek, a Kába lepecsételt kamrája alatt...

Jó okkal gyaníthatjuk, hogy a szentély titkos tárgyainak megsemmisülése, eltűnése vagy elszállítása Egyiptom történetének az úgynevezett első átmeneti korszakában történhetett. Ebben az időben az egyesített Egyiptom újra szétesett, és teljes anarchia uralkodott az országban. Tudjuk, hogy a zűrzavaros években a héliopoliszi szentélyt is lerombolták; talán ekkor történt, hogy Ré elhagyta Héliopolisz városában álló templomát, és Amonná, a Rejtőzködő Istenné lett.

31. ÁBRA

Amikor a tizenegyedik dinasztia idején helyreállt a rend Felső-Egyiptomban, Thébában alapítottak fővárost, a legfőbb isten pedig Amon lett. Mentuhotep fáraó Théba közelében hatalmas templomot emeltetett, melyet Rének ajánlott fel, és azt egy „piramidionnal”, gúla alakú építménnyel koronázta meg Ré égi kamrájának emlékére (32. ábra).

32. ÁBRA

Nem sokkal a Kr. e. 2000. esztendő követően, a tizenkettedik dinasztia uralkodásának kezdetén Héliopolisz ismét a dinasztia fennhatósága alá került. I. Amenemhat, a dinasztia első uralkodója haladéktalanul nekilátott a templomok és szentélyek újjáépítéséhez; azt azonban senki nem tudja

biztosan, hogy a fáraó az eredeti tárgyakat helyezte-e el újra a szentélyben, vagy meg kellett elégednie azok kőből készült másolataival. Fia, I. Szeszósztisz fáraó - az egyiptomiak Kheperkaréja és a görög históriák Sesonchusisa - két óriási, húsz méternél is magasabb gránitoszlopot állíttatott a templom bejárata elé. Tetejükre Ré égi kamrájának méretarányos másolatait erősítették: egy piramidiont, melyet arany vagy fehérrez - arany és ezüst ötvözet, más néven elektrum - borított. A gránitobeliszkek egyike még mindig ott áll, ahová 4000 esztendővel ezelőtt emelték, míg a másikat a Kr. u. 12. században ledöntötték.

33. ÁBRA

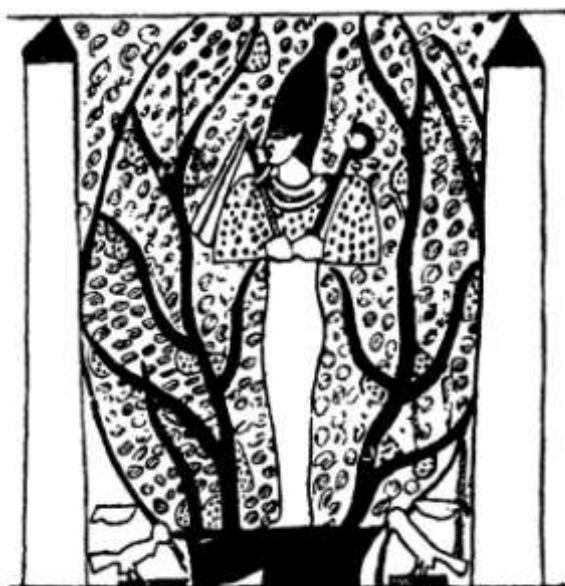
A görögök az ilyen oszlopokat obeliszknek, azaz „hegyes faragványnak” nevezték el. Az egyiptomiak az istenek sugarainak hívták azokat. A tizennyolcadik és [87] tizenkilencedik dinasztia idején többet is felállítottak belőlük, mindig párban és a templomok bejárata elé (33. ábra). Néhányukat aztán elszállították, és most New Yorkban, Londonban, Párizsban vagy éppen Rómában tekinthetők meg. A fáraók állítása szerint azért emeltették ezeket az oszlopokat, hogy „elnyerjék [az istenektől] az örök élet ajándékát”, „részesülhessenek a túlvilági létben”. Az obeliszket tehát a korábbi fáraók által Duatban, a Szent Hegyen látottak - és ilyen értelemben el is ért tárgyak - kőbe öntött másolatainak szánták: az istenek űrhajóinak (34. ábra).

A mai sírkövek, melyekre az elhunyt nevét vésik örök emlékül, tulajdonképpen nem mások, mint lekerekített obeliszk - a szokás azokra az időkre nyúlik vissza, amikor az istenek és űrjárműveik létezését még senki nem vonta kétségbe.

Az ezekre az égi lényekre vonatkozó egyiptomi szó a NTR (ejtsd: *netjer*) volt - egy kifejezés, mely az ókori Közel-Kelet különféle nyelvein annyit tett, hogy 'látó'.

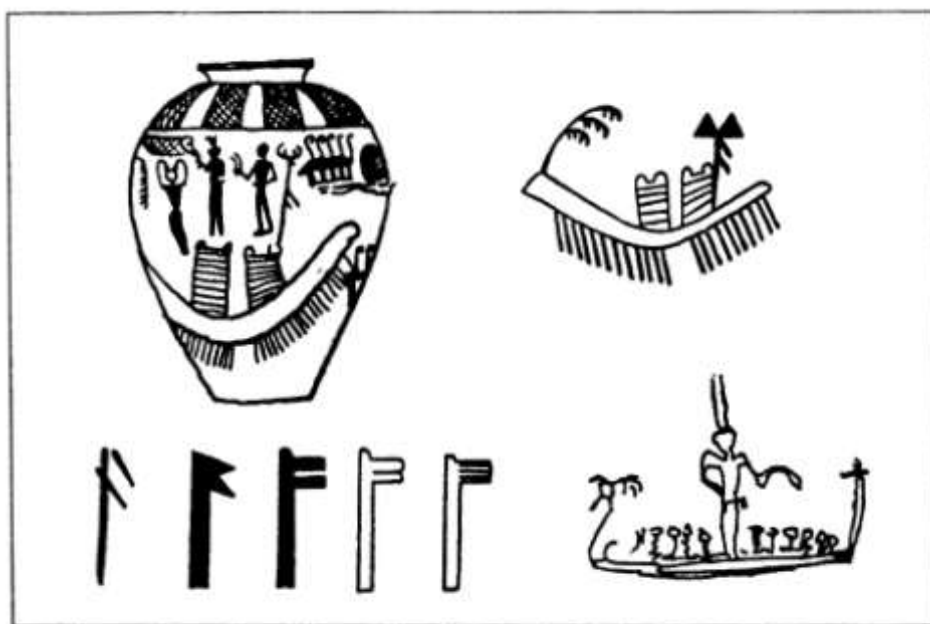
A Netjer hieroglifikus jele a következőképpen nézett ki: ; a többi hieroglifához hasonlóan eredetileg ez is egy létező, látható tárgyat kellett hogy megjelenítsen. A kutatók számos megfejtést felvetettek már, a hosszú nyelű fejszétől kezdve a királyi felségelet hordozó zászlóig. Margaret A. Murray, a *The Splendor That Was Egypt* című mű szerzője egy még divatosabb megközelítést tett közzé. Rámutatott, hogy a korai, predinasztikus időszakban készített agyagedényeket hajók rajzaival díszítették, melyek árbocán szabályszerűen két kisebb zászló lengett (35. ábra); ebből Murray azt akövetkeztetést vonta

le, hogy „az árboc és a két lobogó vált az isteneket jelölő hierog- lifává”.

34. ÁBRA

Ezekben a korai rajzokban az az igazán érdekes, hogy a csónakokat akkor ábrázolják, amikor éppen idegen földről érkeznek meg. Ha emberek is szerepelnek a rajzokon, akkor azok ülő evezősök, akik fölött egy magas alak parancsnokol: sisakjából kinyúló szarvai különböztetik meg a többiektől (35. ábra) - ez pedig annak a jele, hogy a vezető Netjer volt.

35. ÁBRA

Csupán képeikben ugyan, de az egyiptomiak már a kezdetektől megerősítik, hogy az istenek máshonnan érkeztek Egyiptomba. Ez pedig egybevág az Egyiptom eredetéről szóló történetekkel is - hogy a délről jövő Ptah isten csupán egy elárasztott Egyiptomot talált, így mérhetetlen munkával gátakat emelt, termővé tette a talajt, az ország pedig lakhatóvá vált. Az egyiptomi földrajz számon tartott egy területet, melyet *Ta-Netjer*nek, az 'istenek helyének/országának' hívtak. Keskeny szoros volt

ez a Vörös-tenger déli végénél, melynek mai neve Bab-el-Mandeb; e szoroson keresztül érkeztek a NTR-zászlókat felhúzó és a szarvat viselő isteneket Egyiptom földjére hozó hajók.

A Vörös-tenger egyiptomi neve Wadzs-Wer volt. A Ta-Wer kifejezés annyit jelentett, hogy 'nagy föld'. Henri Gauthier, aki a *Dictionnaire des Noms Géographiques* című munkájában a hieroglifákkal írt szövegekből kigyűjtötte a földrajzi neveket, [90] rámutatott, hogy a hieroglifikus Ta-Wer „olyan szimbólum, amelynek hajózási vonatkozása van... A jel annyit tesz, hogy 'csónakkal kell menned a bal oldalra'". Az ókori világ térképét tanulmányozva (2. ábra) követhetjük, amint az Egyiptom felől érkező, a Bab-el-Mandeb-szoroson áthaladó, majd balra kanyarodó hajós végigevez az Arabfélsziget partjai mentén a Perzsa-öböl irányába.

Persze további árulkodó jelek is vannak. A *Ta-Wer* (az angolszász irodalomban Ta-Ur) szó szerint annyit tesz, hogy 'nagy föld', és az *Ur* szó jelentése egyáltalán nem ismeretlen. Ábrahám, a héber pátriárka születési helyét hívták így. Sémától származott, Noénak, a Vízözön hősének legidősebb fiától, apja Terach volt, ő maga pedig a káldeai Ur városában született: „Terach vette fiát, Ábrámot és unokáját, Lótót, Hárán fiát s a menyét, Sárát, fiának, Ábrámnak feleségét, s kivezette őket a kaldeai Úrból. Kivándoroltak Kánaán felé.” (Teremtés könyve 11,31)

Amikor a 19. század elején a régészek és a nyelvészek nekiálltak Egyiptom történelmének és írásos emlékeinek megfejtéséhez, Ur városáról csupán az Ószövetségből volt tudomásuk. Káldea neve ellenben ismerősen csengett: ezzel a névvel illették ugyanis a görögök Babilóniát, Mezopotámia ókori királyságát.

Hérodotosz, a görög történetíró, aki a Kr. e. 5. évszázadban Egyiptomba és Babilóniába is ellátogatott, sok hasonlóságot fedezett fel az egyiptomiak és a káldeusok szokásai között. A főisten, Bél - akit egyébként ő Zeusz Bélosznak hívott - Babilon városában lévő szent területének és hatalmas, emeletes tornyának ecsetelésekor ezt írja: „Az utolsó toronyban nagy szentély található, amelyben egy magasra vetett ágyat s egy aranyozott asztalt helyeztek el. Istenkép azonban nem látható benne. Éjjel egyetlen férfi sem léphet be ide, csakis egy helybéli asszony, akit az isten választott ki valamennyi ottani nő közül. Így mondják a khaldeusok, ennek az istennek a papjai. Azt is állítják - bár ennek nem adok hitelt -, hogy az isten minden éjszaka meglátogatja a templomot, és lepihen az ágyba. Ugyanez történik a helyiek szerint az egyiptomi Thébaiban is, és a thébai Zeusz templomában is mindig hál egy nő.” (A görög-perzsa háború, I. könyv, 181-182. fejezet.)

A 19. századi kutatók egyre többet tudtak meg Egyiptomról, és ahogyan összevetették a darabonként kirakott történelmi panorámát a görög és római történetírók leírásaival, mind világosabban látszott két tény. Egyrészt, hogy az egyiptomi civilizáció és annak kiemelkedő teljesítményei nem magányos virágként bontottak szirmot a kulturális sivatag kellős közepén, hanem az ókori világot átszövő, általános fejlődésbe illeszkedtek. Másrészt, hogy az egyéb országokról, királyságokról, megerősített városokról, kereskedelmi útvonalakról, háborúkról és békekötésekről, valamint vándorlásról és letelepedésről szóló bibliai történetek nemcsak hogy igazak, de meglepően pontosak is. [91]

A hettitákról, akiket évszázadokon át csak a *Biblia* rövid utalásaiból ismertek, az egyiptomi feljegyzésekben is olvashatunk, mint a fáraók rettegett ellenségeiről. A történelem egyik teljesen ismeretlen eseményét, az egyiptomi hadseregnek a Kis-Ázsiából érkező hettita csapatok ellen vívott döntő csatáját, mely az észak-kánaáni Kadesben zajlott, nemcsak a szövegek őrizték meg az utókornak, hanem a templomok falainak képes ábrázolásai is. Sőt az ütközetnek még egy személyes vonatkozása is napvilágra került, amennyiben a fáraó végül elvette a hettita király leányát, hogy ezzel a friggyel is megerősítse a két nép közötti békét.

Ahogy a régészeti munkák előrehaladtak Egyiptomban, és kezdtek áttekinteni a többi bibliai

országra is, a filiszteusok, a "tengeri népek", a föníciaiak, a hurrik és az ammóniak, olyan népek és királyságok tehát, melyeknek a létezéséről mindaddig csak az Ószövetség tanúskodott, egyre inkább a történelmi valóság részévé váltak. A leghatalmasabbnak az ókori asszírok és babilóniaiak nagyon is valóságos birodalmai tűntek; de vajon hová lettek pompás templomaik és egykori nagyságuk többi emléke? Hová tűntek továbbá írásos emlékeik?

36. ÁBRA

A két folyó közötti országban, az Eufrátesz és a Tigris között elterülő, roppant síkságon átutazók semmi másról nem számoltak be, csak dombokról, melyeket az arab és a héber nyelvű források *telinek* neveznek. Kövek hiányában még az ókori Mezopotámia leghatalmasabb építményei is vályogtéglából készültek; így viszont a háborúk, az időjárás viszontagságai és az idő múlása egy-egy halom földdé változtatta ezeket. A monumentális építmények helyett alkalomadtán mindössze kisméretű tárgyakra bukkantak ezen a vidéken; a leletek között pedig nemegyszer tűntek fel égetett agyagtáblák ékszerű jelekhez hasonló feliratokkal. 1686-ban egy Engelbert Kampfer nevű utazó járt Perszepoliszban, a régi perzsa fővárosban, melynek királyaival Nagy Sándor hadakozott. Az itt talált emlékművekről lemásolt néhány jelet és szimbólumot, melyek ugyanolyan V vagy ék alakú jelekkel íródtak, mint amilyen Dareiosz király pecsétjén is látható (36. ábra). Kampfer azonban csupán díszítésnek vélte a jeleket. Amikor végül kiderült, hogy tulajdonképpen írásjelekről van szó, senki nem tudta, milyen nyelven íródtak a szövegek, és hogyan is lehetne megfejteni azokat.

Ahogy az egyiptomi hieroglifák esetében is történt, az ék alakú írásjelek megfejtéséhez is egy háromnyelvű írás szolgáltatta a kulcsot. Ezt a leletet Perzsia Behistun nevű városának közelében, a fenyegető hegyek szikláiba vésve tárták fel. 1835-ben Henry Rawlinsonnak, a brit hadsereg őrnagyának sikerült lemásolnia, azután pedig megfejtenie az írást és végeredményben a nyelvet is. Mint kiderült, a sziklába vésett háromnyelvű feliratot óperzsa, elámi és akkád nyelven jegyezték fel.

Henry Austen Layardot, a párizsi születésű, angol utazót éppen az ilyen felfedezések sarkallták arra, hogy 1840-ben Moszulba, a karavánutaknak erre az északkeletiraki találkozási pontjára utazzon, mely terület akkoriban az Oszmán-török Birodalom része volt. Itt annak a William F. Ainsworthnek a vendége volt, akinek 1838-as műve, a *Researches in Assyria, Babylonia and Chaldea* Claudius J. Rich korábbi, *Memoir on the Ruins of Babylon* című beszámolójával, valamint kisebb jelentőségű leleteivel együtt nem egyszerűen felgyújtotta Layard képzeletét, de még a British Museum és a Royal Geographical Society tudományos és pénzbeli támogatását is megszerezte. Mivel Layard jártasnak mondhatta magát a *Biblia* vonatkozó részeiben és a görög klasszikusokban egyaránt, gyakran eszébe jutott, hogy Nagy Sándor hadseregének egyik tisztje jelentésében leírta, hogy „piramisok és egy réges-régi város maradványainak területét” látta, egy városét, melynek romjai már Nagy Sándor idejében is ősinek számítottak!

Helybéli barátai megmutatták neki a területen található különböző dombokat, telieket, illetve

utaltak rá, hogy azok alatt rég eltemetett városok rejtőzhetnek. Izgalma csak fokozódott, amikor elérték a Birs Nimrud nevezetű helyet. „Először pillanthattam meg Nimrud hatalmas, kúp alakú dombját, amint tisztán kirajzolódott az éjszakai égbolt előterében - írja későbbi önéletrajzában. - A hatást, melyet rám tett, képtelenség lenne elfelejteni." Nem ezen a helyen rejtőzhet-e az eltemetett piramis, melyet Nagy Sándor tisztje látott? De még az is elképzelhető, hogy ez a hely áll kapcsolatban a bibliai Nimróddal, aki „nagy vadász az Úr előtt", illetve aki Mezopotámia királyságát és királyi városait megalapította.

Uralma kezdetben kiterjedt Bábelre, Erekre, Akkádra és Sineár földjén minden városra. Erről a földről indult ki Asszur és megépítette Ninivét, Rechobot-Irt, Kalachot és Rezent, Ninive és Kalach között.

(Teremtés könyve 10,10-12) [93]

37. ÁBRA

Layard 1845-ben tért vissza Moszulba Rawlinson támogatásával, aki akkoriban brit politikai ügyvivőként és konzulként szolgált Bagdadban, hogy megkezdje az ásatásokat az általa nagy becsben tartott Nimrud területén. Ám bármit is talált ott - és mesz- sze nem kellett üres kézzel távoznia -, a dicsőség, hogy ő lett volna az első újkori régész Mezopotámiában, nem Layardé. Paul-Emile Botta, a moszuli francia konzul, akivel egyébként Layard is találkozott, sőt összebarátkozott, egy, Moszultól valamelyest északra, a Tigris folyó túlsó partján emelkedő domb ásatását végezte el. A helyiek Khorsabadnak nevezték a települést; az itt fellelt ékírástól pedig kiderült, hogy a hely azonos Dúr-Sarrukinnel, a bibliai Szárgónnak, Asszíria királyának városával. A hatalmas városnak, a palotának és templomoknak összképét valójában egy hét lépcsőből álló piramis uralta, melyet zikkuratnak neveztek (37. ábra).

A Botta felfedezései által sarkallt Layard ásní kezdett a kiválasztott dombnál, ahol Ninivét, a Bibliából ismert asszír fővárost sejtette. Bár a hely később az asszír hadsereg központjának, Kalhunak - a bibliai Kalah - bizonyult, az itt talált kincsek bizonyára megérték a fáradságot. Volt közöttük egy obelisz, melyet III. Sulmánu-asarédu király állíttatott, és felsorolta azokat, akik adót fizettek az uralkodónak, így például "Jehut, Omri fiát, Izrael királyát" is említette (38. ábra).

Az asszír leletek tehát közvetlenül megerősítik az Ótestamentum állításainak történeti helytállóságát.

A történektől felbátorodott Layard 1849-ben megkezdte annak a dombnak a feltárását, amely Moszullal pontosan szemben helyezkedett el, a Tigris keleti partján. A romváros, melyet a helybéliek Kújundzsiknak neveztek, valójában Ninive volt - a főváros, melyet Szín-ahhé-eriba asszír király alapított, akinek Jeruzsálemet ostromló seregére lesújtott az Úr angyala (Királyok II. könyve 18). Ninive ezután, Assur-ah-iddina és Assur-bán-apli uralkodása idején is megtartotta fővárosi rangját. Az itt talált művészeti emlékeket a British Museumba vitték, és a kincsek ma is az asszír gyűjtemény legmegkapóbb részét képezik.

Ahogy a feltárási munkálatok egyre lendületesebbé váltak, és más nemzetek régészcsoportjai is beszálltak a versenybe, úgy tárták fel az összes asszíriai és babiloni várost, melyek neve - néhány jelentéktelenebb kivételtől eltekintve - eladdig csak a *Bibliából* volt ismert. Noha a világ legkülönbözőbb múzeumait töltötték meg az ókori kincsekkel, a legfontosabb leleteknek mégis az egyszerű agyagtáblák számítottak - ezek közül néhány olyan kicsi volt, hogy azt az írnok akár a kezében is tarthatta -, melyekre az asszírok, a babiloniak és más nyugat-ázsiai népek gazdasági szerződéseket, udvari rendeleteket, házassági és örökösödési nyilvántartásokat, földrajzi jegyzékeket, matematikai adatokat, orvosi képleteket, törvényeket és szabályokat, valamint a királyi családok történetét vezették fel. És valóban, az írások felölelték a fejlett és [95] nagyban civilizált társadalmak életének összes aspektusát. A hősköltemények, tereméstörténetek, közmondások, filozófiai művek, szerelmi dalok és más hasonló írások széles körű irodalmi örökséget képeznek. Akadtak csillagászati

38. ÁBRA

témájú írások is: csillagok és csillagképek felsorolásai, adatok a bolygókról, valamint csillagászati táblák; továbbá istenek jegyzékei, rokonságukkal, tulajdonságaikkal, feladataikkal és szerepükkel együtt - istenek, akiket a 12 Nagy Isten vezetett, „menny és föld istenei”, akiket a 12 hónappal kapcsoltak össze, avagy a 12 csillagképpel, a zodiákussal és a Naprendszerünk szintén 12 tagjával.

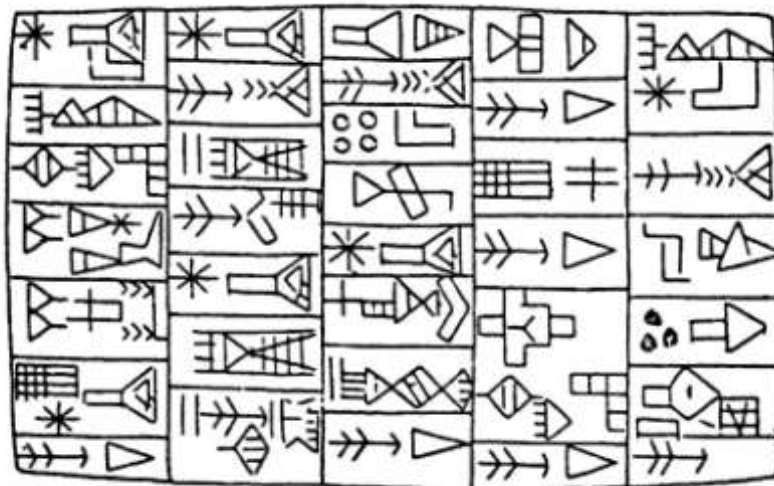
Ahogy az néhol a feliratok is rögzítik, nyelvük az akkád nyelvből eredt. Ez a kijelentés egyéb bizonyítékokkal együtt alátámasztja a *Biblia* szavait, melyek szerint Asszíriát és Babilont - mely utóbbi a Kr. e. 1900 körüli időben tűnt fel a történelem

színpadán - megelőzte egy királyság, melynek neve Akkád volt. A birodalmat a ma I. Szargonnak nevezett Sarukín, az „Igaz (vagy Jogos) Uralkodó” alapította Kr. e. 2400 körül. Az ő írásai közül is fennmaradt néhány; ezekben a király azzal büszkélkedik, hogy Enlil isten kegyelméből birodalma immár a Perzsa-öböltől a Földközítengerig húzódik. „Akkád királyának” vagy „Kish királyának” nevezte magát, és azt állította, hogy „bevette Urukot, lerombolta falait... győzedelmeskedett az Ur lakosai elleni csatában”.

Sok tudós úgy véli, hogy I. Szargon volt a bibliai Nimród, így a bibliai versek rá, valamint a Kis, azaz a *Biblia* szerint a Kús nevű fővárosra vonatkoznak, ahol már az akkád birodalom előtt is létezett

egy királyság:

Kus nemzette Nimródot. Ez volt az első uralkodó a földön... Uralma kezdetben kiterjedt Babelre, Erekre, Akkádra és Sineár földjén minden városra.
(Teremtés könyve 10,8.10)

39. ÁBRA

Kist, az ókori várost szintén feltárták. Valójában mind mélyebbre hatoltak a régészek délkeleti irányban a két folyó közötti síkon, annál ősből emlékeket hoztak napvilágra. A mai Warka területén Uruk városát ásták ki, melyet I. Szargon állítása szerint lerombolt, illetve amely így a bibliai Erekkal lehetett azonos. Ez a felfedezés a Kr. e. 3. évezredből már a 4. évezredbe repítette a kutatókat! Itt találták meg a legrégebbi, kemencében kiégetett agyagedényeket, a fazekaskorong első használatának bizonyítékait; kövezetet mészkő kockákból, amely a maga nemében szintén a legősibbnek számított, valamint a legelső zikkuratot, vagyis lépcsős piramist és a világ legrégebbi írásos feljegyzéseit: feliratokon szereplő szövegeket (39. ábra) és vésett, henger alakú pecsétet (40. ábra), melyeket nedves agyagon végiggörgetve mindig azonos lenyomatot hagytak. [96]

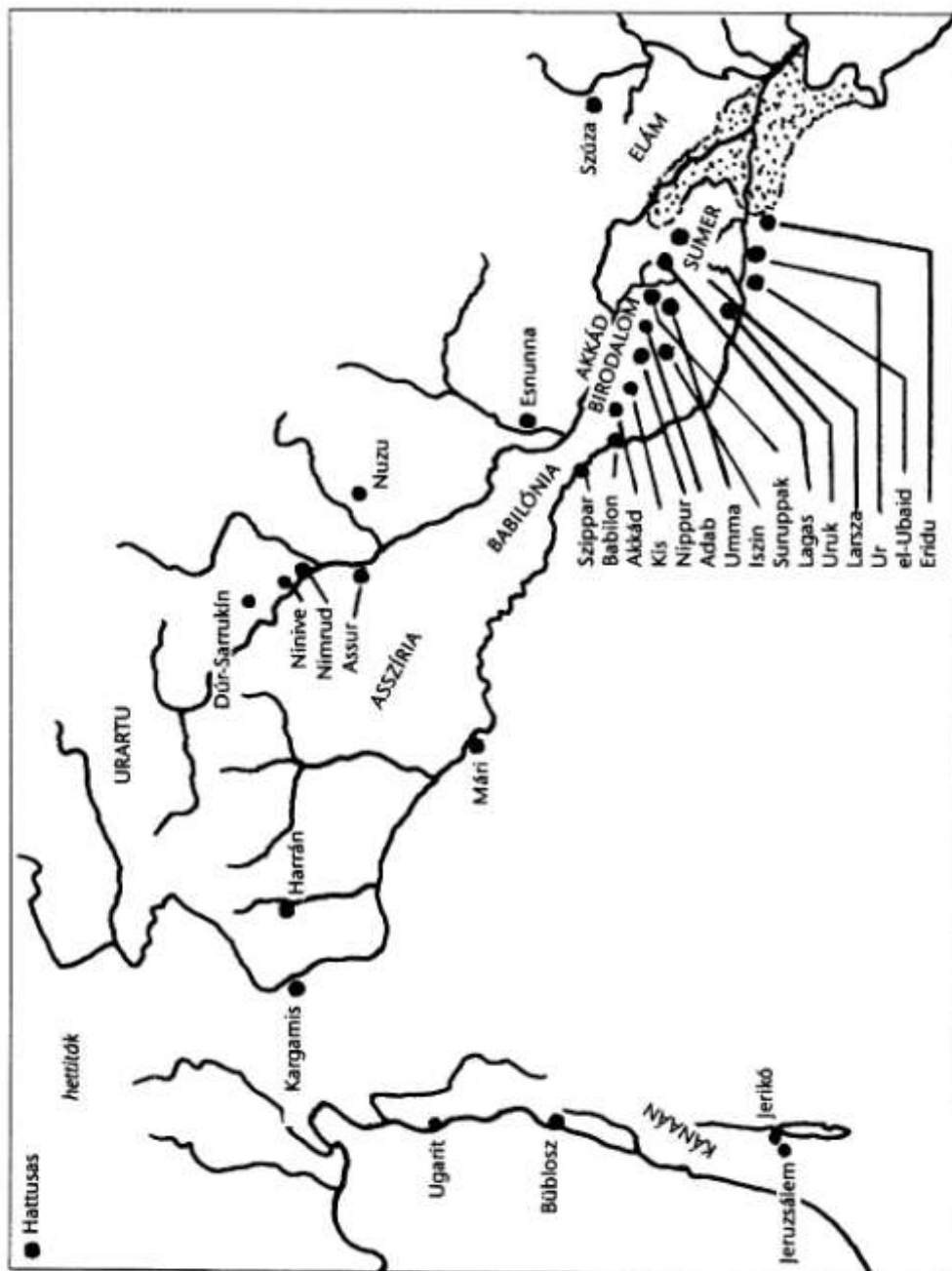
Ábrahám szülővárosa, Ur szintén napvilágra került, mégpedig messze délen, ahol az ókoriak elérték a Perzsa-öböl partvonalát. Ur fontos kereskedelmi központnak számított, és itt, egy hatalmas zikkurat árnyékában több dinasztia is székelte. Talán Mezopotámiának ez a déli, valóban ősi területe volt a bibliai Sineár földje, a Babel tornya körül zajlott események helyszíne?

40. ÁBRA

Az egyik legnagyobb mezopotámiai felfedezést Assur-bán-apli király ninivei könyvtárának megtalálása jelentette, amely több mint 25 000, tematikusan rendezett agyagtáblát halmozott fel. A kultúrára nagy figyelmet fordító Assur-bán-apli minden írást összegyűjtött, amihez csak hozzá

tudott jutni, ráadásul írnokaival lemásoltatta, illetve lefordította azokat a szövegeket, amelyeket másképpen nem kaphatott meg. Az írnokok több táblára is feljegyezték, hogy az „rég szövegek másolata”. Egy 23 táblából álló csoport például a következő megjegyzéssel végződik: „huszonharmadik tábla; sumer nyelvből, változatlanul”. Maga Assur-bán-apli egy helyütt azt írja:

41. ÁBRA

...én magam, Assurbánpli (is) elsajátítottam Nabú isten bölcsességét; minden művészet teljes írnokműveltségét, amennyi csak van, áttekintettem...³

³ Ókori Keleti Történeti Chrestomathia.

1853-ban Henry Rawlinson azt a gondolatot vetette fel a Királyi Ázsia Társaságnak, hogy léteznie kellett egy ma már elfelejtett nyelvnek, mely megelőzte az akkádöt. Egyúttal rámutatott, hogy az asszír és a babiloni szövegek gyakran kölcsönzik szavaikat ebből az ismeretlen nyelvből, és különösképpen vonatkozik ez a tudományos és a vallási témában írt feljegyzésekre. A francia régészeti társaság 1869-ben tartott gyűlésén Jules Oppert javasolta, hogy fogadják el egy ilyen ősi nyelv, valamint az azt beszélő és azon író emberek múltbeli létezésének tényét. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az akkádok őseiket sumeroknak nevezték, és gyakran beszéltek a sumerok földjéről.

Valójában ez volt a *Bibliából* ismert Sineár földje. Az ország, melynek neve *Sumer*, ami szó szerint annyit tesz: az 'örzök földje'. Avagy megint másképpen, az egyiptomi *Ta Neter* - az 'örzök földje', azaz a föld, ahonnan az istenek Egyiptomba érkeztek.

42. ÁBRA

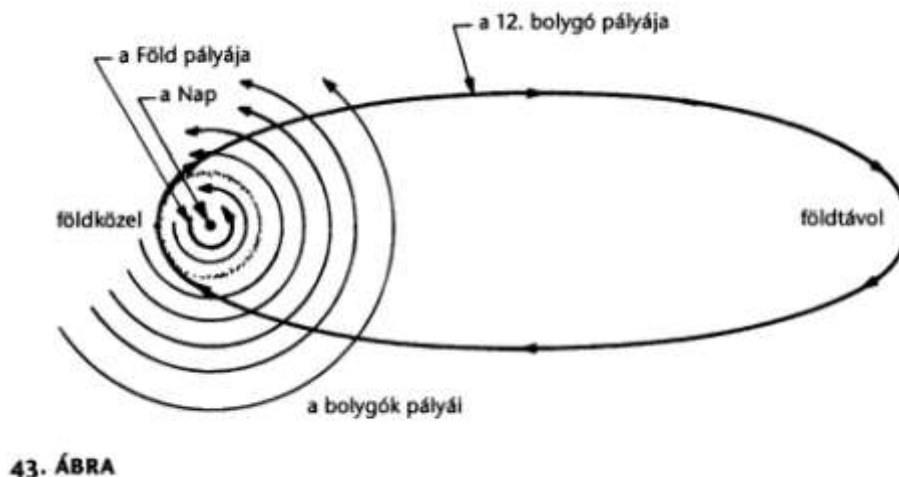
Bármilyen nehéz is volt belátni - miután Egyiptom nagyságát és ősi mivoltát az ásatások bizonyították -, a tudósok kénytelenek voltak elfogadni, hogy a civilizáció (legalábbis, amit eladdig civilizációnak ismertek a nyugati világban) gyökerei nem Rómáig és Görögorszáig nyúlnak vissza. Mármost lehetséges-e, ahogyan egyébként maguk az egyiptomiak is feltételezték, hogy a civilizáció és a vallás története mégsem Egyiptomban vette kezdetét, hanem Dél-Mezopotámiában?

Az első mezopotámiai felfedezéseket követő évszázadban kétségtelenné vált, hogy a modern Civilizáció - a nagybetű használata itt egyértelműen indokolt - eredete valójában a sumerek országában keresendő. Itt történt meg nem sokkal a Kr. e. 4000. esztendő után - csaknem 6000 évvel ezelőtt -, hogy a fejlett civilizáció minden alapvető eleme hirtelen virágozni kezdett: szinte a semmiből és gyakorlatilag minden látható ok nélkül. Nagyon kevés olyan jelensége van mai kultúránknak és civilizációnknak, melynek gyökerei és előjelei nem tűntek fel már Sumerben: városok, magas épületek, utcák, piacterek, magtárak, kikötők, iskolák, templomok; a fémek megmunkálása, orvostudomány, sebészet, textilkészítés, gasztronómiai ínyencségek, mezőgazdaság, öntözés; a téglá használata, az égetőkemence feltalálása; a világ legelső kereke, taligák; hajók és navigációs ismeretek; nemzetközi kereskedelem; súlyok és mértékek; királyság, törvények,

bíróságok, esküdtszékek; írás és nyilvántartások vezetése; zene, hangjegyek, hangszerek, tánc és artisták; háziállatok és állatkertek; [99] hadviselés, kézművesség, prostitúció. És mindezek felett: az ég ismerete és tanulmányozása, valamint az isteneké, „akik a mennyekből a Földre jöttek”.

Itt érdemes rávilágítani arra a tényre, hogy sem az akkádok, sem a sumerok nem nevezték égi látogatóikat isteneknek. Csak a pogányság későbbi megfogalmazásának hatására szivárgott be nyelvünkbe és gondolkodásunkba az isteni teremtmények képzete. Hogy itt mégis ezt a kifejezést alkalmazzuk, azt csupán annak általános elfogadottsága és széles körű használata miatt tesszük.

Az akkádok *Ilunak*, 'magasságosnak' nevezték őket, amiből a héber, bibliai *El* szó is ered. A kánaániták és a föníciaiak a *Baál*, az 'úr' szót használták. A vallási képzetek kialakulásának kezdetén azonban a sumerok DIN.GIR néven emlegették őket, ami annyit jelent, hogy az 'Igazságosak az úrhajókról'. A korai sumer képirásos jelek, melyek később ékírássá egyszerűsödtek, a DIN és a GIR szavakat így jelölték: . Ha a két írásjelet összerakjuk, megfigyelhető, hogy a vágóél, azaz a GIR, mely egy kúpos, piramis alakú irányítóegységre emlékeztet, tökéletesen illeszkedik a többfokozatú rakétát idéző DIN orr-részére. Sőt mi több, ha az összerakott szóképet felállítjuk, azt látjuk, hogy az meglepően hasonlít a föld alatti siló rakétájára, melynek képét az egyiptomi Hui sírboltjában találták meg (42. ábra). [100]

A sumer kozmológiai történetekből, hőskölteményekből, az istenek életrajzaiként szolgáló szövegekből, valamint az istenek funkcióit, rokonsági viszonyait és magukat a városokat felsoroló jegyzékekből, a Királylistáknak nevezett kronológiai és történeti leírásokból, továbbá egyéb szövegek, feliratok, rajzok sokaságából összeállíthatjuk, hogyan kezdődött és hogyan játszódtott le ez a történelem előtti dráma.

A történet az ősrégi időkben kezdődött, amikor még a Naprendszerünk is csak ifjúkorát élte. Ekkor tűnt fel egy hatalmas bolygó a külső űrből, és belépett a Naprendszerbe. A sumerok NIBIRU-nak, a 'keresztelés bolygójának' nevezték a betolakodót, melynek babilóniai neve Marduk volt. Miután elhaladt a Naptól távolabb keringő bolygók mellett, a Marduk pályája ívelni kezdett, és elkerülhetetlenül összeütközött a Naprendszer egyik régi tagjával, a Tiamat nevű bolygóval. A találkozás során a Marduk mellékbolygói kettéhasították a Tiamatot. A bolygó alsó része darabokra tört: ebből születtek az üstökösök és az aszteroidaövek - az úgynevezett „égi karkötő”, a Jupiter és a Mars közötti pályán keringő csillagközi por és törmelék. A Tiamat felső része legnagyobb mellékbolygójával együtt új pályára került, belőlük lett a Föld és a Hold.

Maga a Marduk sértetlen maradt, hatalmas, elliptikus pályára állt a Nap körül, és minden 3600

földi évben egyszer visszatért a Jupiter és a Mars közé, az „égi csata” helyszínére (43. ábra). így történt hát, hogy a Naprendszerünknek 12 tagja lett: a Nap, a Hold, amelyet a sumerok teljes értékű égitestnek tekintenek, valamint az általunk is ismert kilenc bolygó, és még egy, a tizenkettedik: a Marduk.

A Naprendszerünkbe behatoló Marduk az élet csíráját hozta magával. A Tiamattal történt ütközés során néhány csíra a túlélő bolygórészre, az újonnan keletkező Föld bolygóra került. A földi élet kialakulása során a marduki mintát követte. Persze a [101] Földön az első emberi teremtmények még alig kezdtek mozgolódni, amikor a Mardukon élő intelligens lények már a civilizáció és a technológiai tudás magas szintjére értek.

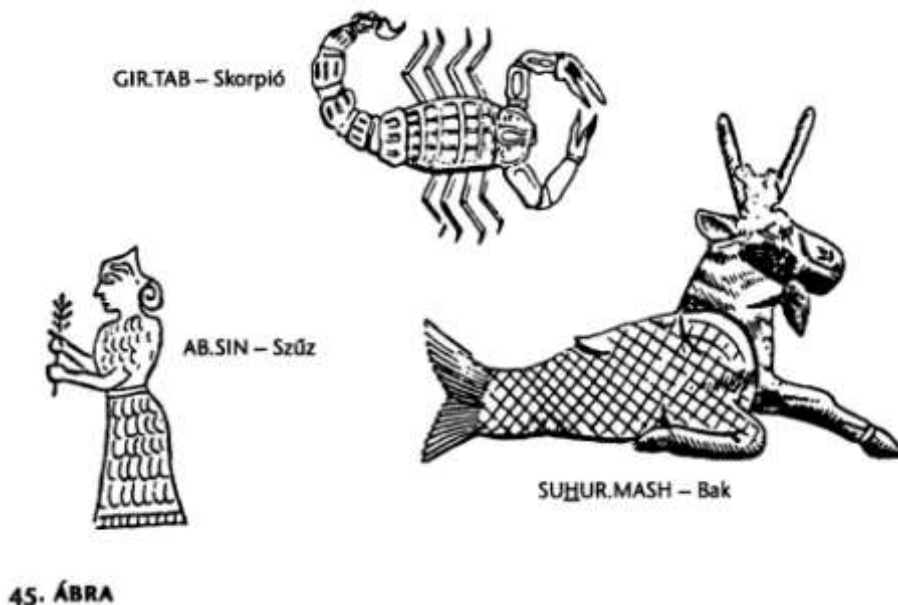
A Naprendszernek erről a 12. tagjáról állították a sumerok, hogy űrhajósok érkeztek onnan a Földre - az „ég és föld istenei”. Nem szabad viszont elfelednünk, hogy éppen ezen sumer hiedelmekből kölcsönözte a többi ókori nép is a vallási elképzeléseit és isteneit. A sumerok úgy gondolták, hogy ezek az istenek teremtették az embert, és végső fokon a kezébe adták a civilizációt - minden tudást, tudományt, beleértve a hihetetlenül magas szintű csillagászati ismereteket is.

44. ÁBRA

Ebben a tudásban már jelen volt az a felismerés, hogy a Naprendszer központi égiteste a Nap, valamint tartalmazta a ma ismert összes bolygóról való ismereteket, még a külső bolygóknak számító Uránusz, Neptunusz és Plútó jellegzetességeit is, holott ezek viszonylag kései felfedezettjei a modern csillagászatnak - bolygók, melyek nem vizsgálhatók és azonosíthatók pusztán szemmel. A bolygókról szóló szövegekben és jegyzékekben, valamint képi ábrázolásaik útján a sumerok váltig állítják, hogy létezik egy további bolygó, a NIBIRU, más néven a Marduk, mely amikor a legközelebb áll a Földhöz, éppen elhalad a Mars és a Jupiter között. Ezt mutatja be az alábbi, mintegy 4500 éves pecséthenger is (44. ábra).

Az égi tudományban való alapos jártasság, melyet a sumerok a Mardukról érkezett űrhajósoktól eredeztettek, nem korlátozódott a Naprendszer ismeretére. Ott volt még a végtelen Világegyetem tele csillagokkal. A sumerok voltak az elsők - és nem a görögök évszázadokkal később, ahogyan sokáig hittük -, akik azonosították a csillagokat, csillagképekbe rendezték őket, nevet adtak nekik, és meghatározták helyüket az égbolton. Az északi féltékről látható összes csillagkép, továbbá a déli oldalról azonosítható konstellációk nagy része is ismert volt a sumerok előtt, sőt jegyzékbe foglalták azokat a sumer csillagászati táblákon, ahol a megfelelő sorrendben szerepeltek, mégpedig azokon a neveken, melyeket mind a mai napig használunk!

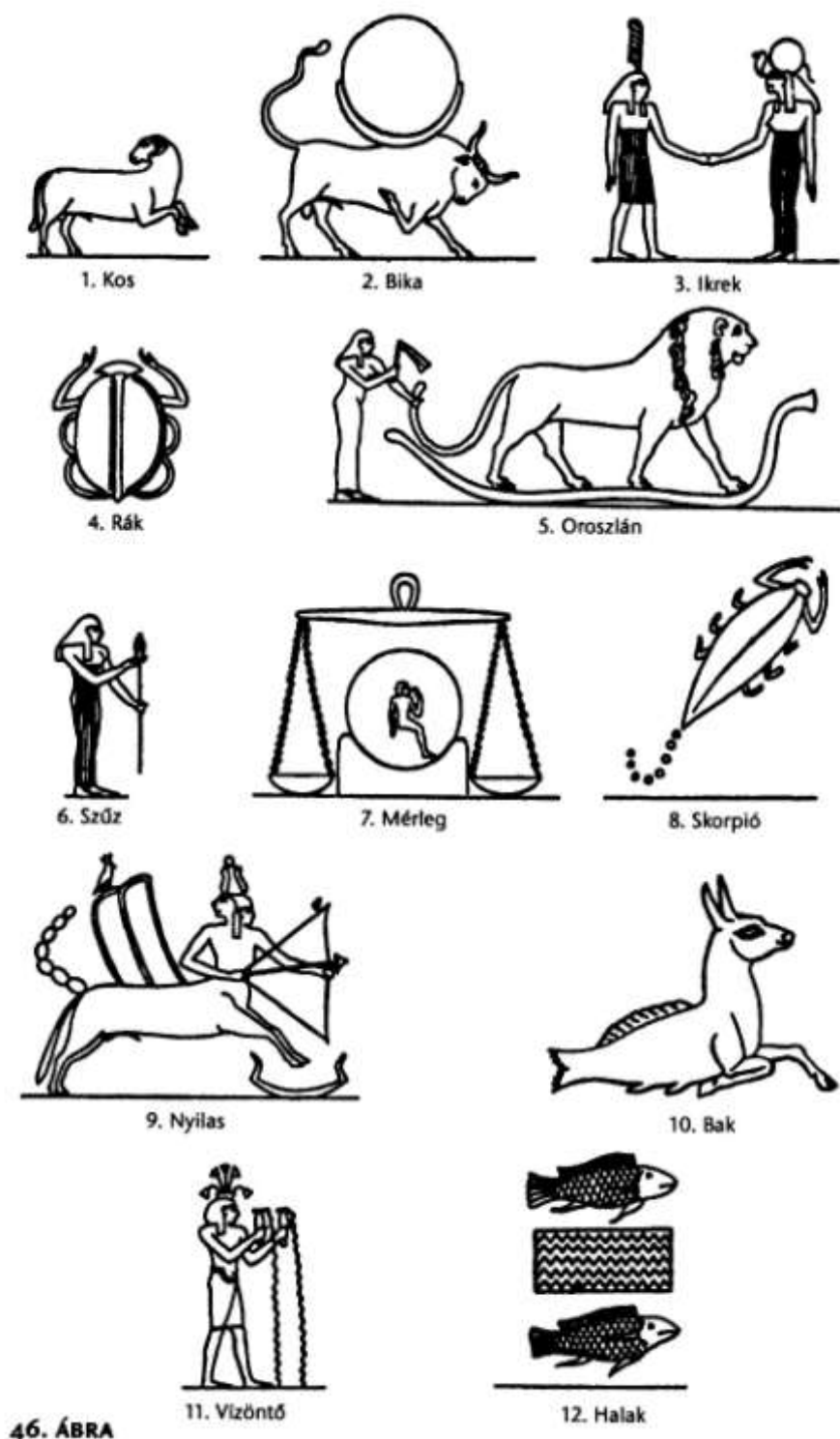
Azoknak a csillagképeknek tulajdonították a legnagyobb jelentőséget, melyek látszólag körbefogták azt a sítot vagy sávot, ahol a bolygók keringtek a Nap körül. A sumerok UL.HE-nek, 'fényes csordának' hívták ezeket, görög nevük pedig *zodiakosz küklosz*, azaz az 'állati kör' volt - ma leginkább a zodiákusként ismertek. 12 csoportba rendezték a csillagokat, ezek alkották a zodiákus 12 házát. Nemcsak a sumerok által a csillagcsoportoknak adott nevek - Bika, Ikrek, Rák, Oroszlán és így tovább -, de képi ábrázolásuk is változatlanul fennmaradt az évezredek folyamán (45. ábra). A jóval későbbi, egyiptomi csillagkép-ábrázolások pedig csaknem azonosak a sumerokéval (46. ábra).

Ráadásul az asztrometria alapvetésein kívül, melyeket mind a mai napig alkalmazunk - ideértve az égi tengelyekről, sarkokról, napfogyatkozásról, napéjegyenlőségekről és hasonlókról való elképzeléseket és amelyeket a sumerok idején tökéletesítettek, a precesszió jelenségét illetően is meglepő jártasságot tanúsítottak. Ma már tudjuk, hogy egy adott napon, példának okáért a tavasz első napján a Földről nézve mintha lassulás következne be a Föld pályáján, ha a földi szemlélő a Napot a zodiákus csillagképek állásához viszonyítja, azaz e távoli alakzatokat az űr rögzített pontjainak tekinti. Ezt a lassulást vagy precessziót a Föld tengelyének a keringés síkja felé történő elhajlása okozza, míg üteme az emberi élettartamhoz mérten rendkívül [103] csekély: 72 évenként mindössze egyetlen fokot mozdul el a csillagképekből álló „háttér- függöny” az égi kör 360 fokán.

Amióta a Föld és persze más bolygók Nap körüli keringési pályáját, illetve az így kapott sávot körülvevő zodiákus övet önkényesen 12 házra osztották, a teljes körből minden ház csak egytizenketted részt foglalhat el, vagyis 30 fokot az égi térben. A Föld így 2160 (72 x 30) esztendő alatt lassul le egy teljes zodiákus háznyi távolsággal. Más szavakkal, ha egy csillagász a Földről megfigyeli - ahogyan persze ezt teszik is - a tavaszi napot, amelyen a Nap a Halak házában kezd felkelni, utóda 2160 évvel később azt láthatja, hogy a Nap a szomszédos csillagkép, a Vízöntő házába lép be.

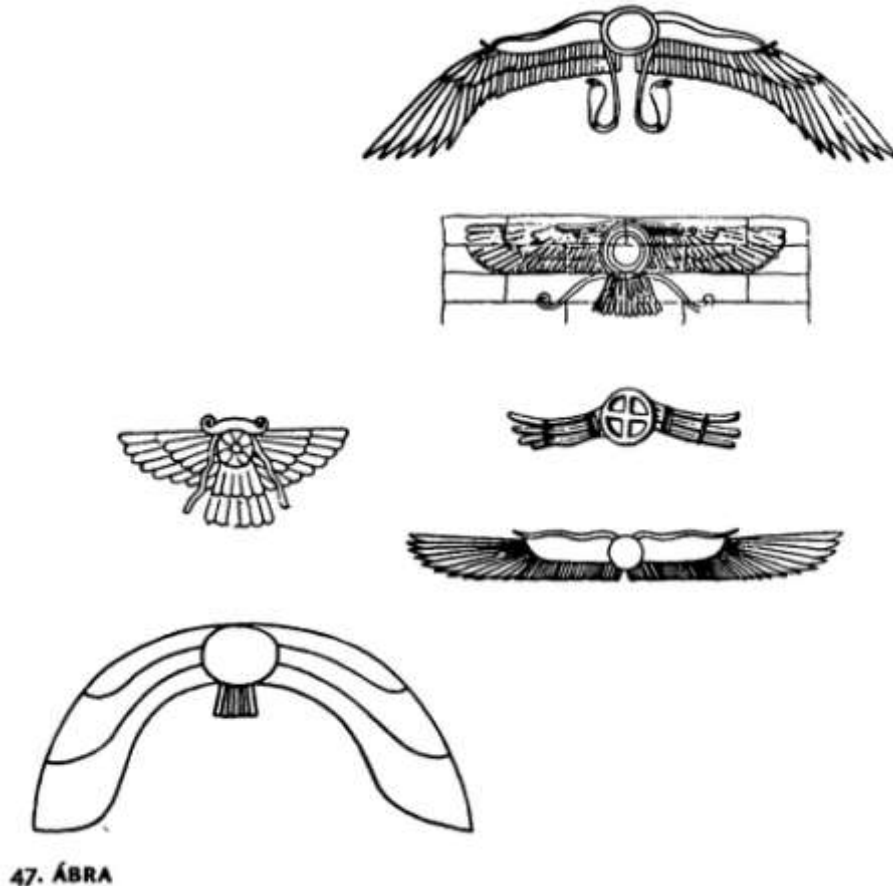
Ezt a jelenséget nem figyelhette meg, jegyezhetle le és értelmezhetle egyetlen ókori ember, de talán még egy egész ókori nép sem. Ma már megdönthetetlen bizonyítékaink vannak rá: a sumerok, akik Kr. e. 4400 körül, a Bika korában kezdték számítani az időt és vezetni naptáljaikat, tudatában voltak, sőt fel is jegyezték a korábbi precessziós elmozdulásokat: az Ikrek felé Kr. e. 6500 körül, míg a Rák és az Oroszlán felé körülbelül Kr. e. 8700-ban, illetve 10900-ban! Talán felesleges is megemlíteni, hogy 2200 körül is kellő időben felismerték, amikor a tavasz első napja - Mezopotámia

népei számára az új év kezdőnapja - teljes 30 fokkal lassult, azaz megérkezett a Kos - sumer nyelven KU.MAL - csillagképbe, avagy „korba”.

A korai felfedezések idején néhány tudós, aki csillagászati ismeretekkel egészítette ki egyiptológiában/asszirológiában való jártasságát, felismerte, hogy szöveges leírások és képi ábrázolások a zodiákus kort hatalmas égi naptárként kezelték, a Földön történeteket pedig ennek megfelelően a jóval nagyobb égi léptékhez viszonyították. Az így nyert ismereteket még a legutóbbi időkben is szívesen alkalmazták, hiszen kronológiai segítséget nyújthatnak a történelem előtti és

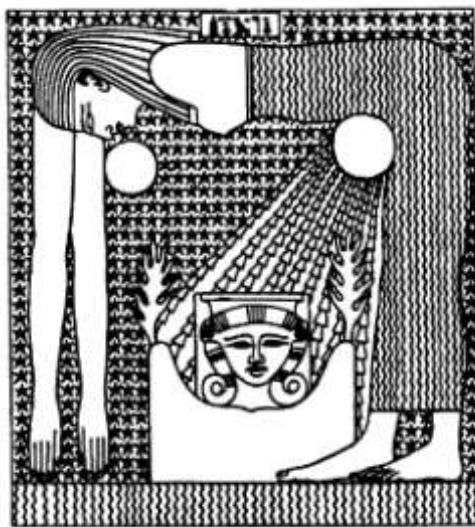
történelmi eseményekhez, ahogyan ezt G. de Santillana és H. von Dechend *Hamlet's Mill* című tanulmányában is tapasztalhatjuk. Nem férhet kétség például ahhoz, hogy a Héliopolisztól délre található, oroszlánszerű Szfínx, vagy a Karnak templomait őrző, koshoz hasonlatos szfínxek azt a zodiákus kort jelenítik meg, melynek idején a szimbolizálni kívánt események történtek, vagy amelyben az ábrázolt istenek vagy királyok főrangúnak számítottak, illetve uralkodtak.

Ennek a csillagászati tudásnak, és következésképpen az ókori világ összes vallásának, elképzelésének és ábrázolásának középpontjában az a meggyőződés állt, hogy létezik még egy bolygó a Naprendszerben, mely a többenél szélesebb pályán mozog - egy legfőbb bolygó, avagy az Égi Úr, amelyet az egyiptomiak Pusztulást Nem Ismerő Csillagnak, más esetekben az Évmilliók Bolygójának neveztek, és ami nem volt más, mint az istenek égi lakhelye. Az ókori emberek kivétel nélkül hódolattal [105] adóztak ennek a bolygónak, mely a legnagyobb, legfenségebb pályán haladt. Ennek megfelelően Egyiptomon kívül Mezopotámiában és az összes többi ókori kultúrában is megtalálható a szárnyas bolygó szimbóluma (47. ábra).

A kutatók, miután felismerték, hogy az egyiptomi ábrázolásokon található égi korong jelképezi Ré égi lakhelyét, makacsul ragaszkodni kezdtek ahhoz az elképzeléshez, hogy Ré maga a Napisten, a szárnyas korong pedig a Nap. Ma már tisztán kell látnunk, hogy nem a Nap, hanem a 12. bolygó jelent meg az ábrázolásokon. Az egyiptomi rajzokon csakugyan tisztán elkülöníthető a bolygót jelképező szárnyas bolygó és a Nap. Amint megfigyelhető (48. ábra), mindkettőt a Nut istennő ívben hajló alakjával szimbolizált egeken ábrázolják; világosan kivehető, hogy nem egy, hanem két égitestről van szó. Az is egyértelmű, hogy a 12. bolygó égi gömbként vagy korongként - tehát bolygóként jelenik meg, míg a Nap jótékony sugarakat bocsát ki magából: jelen esetben Hathor istennőre, a Sínai-félszigeten lévő Bányák Úrnőjére. [106]

Az egyiptomiak tehát csakúgy, mint a sumerok, már évezredekkel ezelőtt tudatában lettek volna annak, hogy a Naprendszer központja a Nap, illetve hogy maga a rendszer 12 tagból áll? A múmiakoporsókon látható csillagtérképekből tudjuk, hogy ez valóban így volt.

48. ÁBRA

Az egyik, jó állapotban megmaradt koporsót H. K. Brugsch fedezte fel 1857-ben egy thébai sírboltban (49. ábra), melynek középső tábláján, a koporsó tetejére festve Nut - jelentése: az 'ég' - istennőt láthatjuk, őt pedig a zodiákus 12 csillagképe övezi. A koporsó oldalain, a legalsó sorban a nap és az éjszaka 12-12 órájának ábrázolásai szerepelnek. Ezután a bolygók - az égi istenek - következnek, amint elrendelt pályájukon, az égi bárkákban haladnak. A sumerok egyébként ezeket a pályákat a bolygók „sorsának” nevezték.

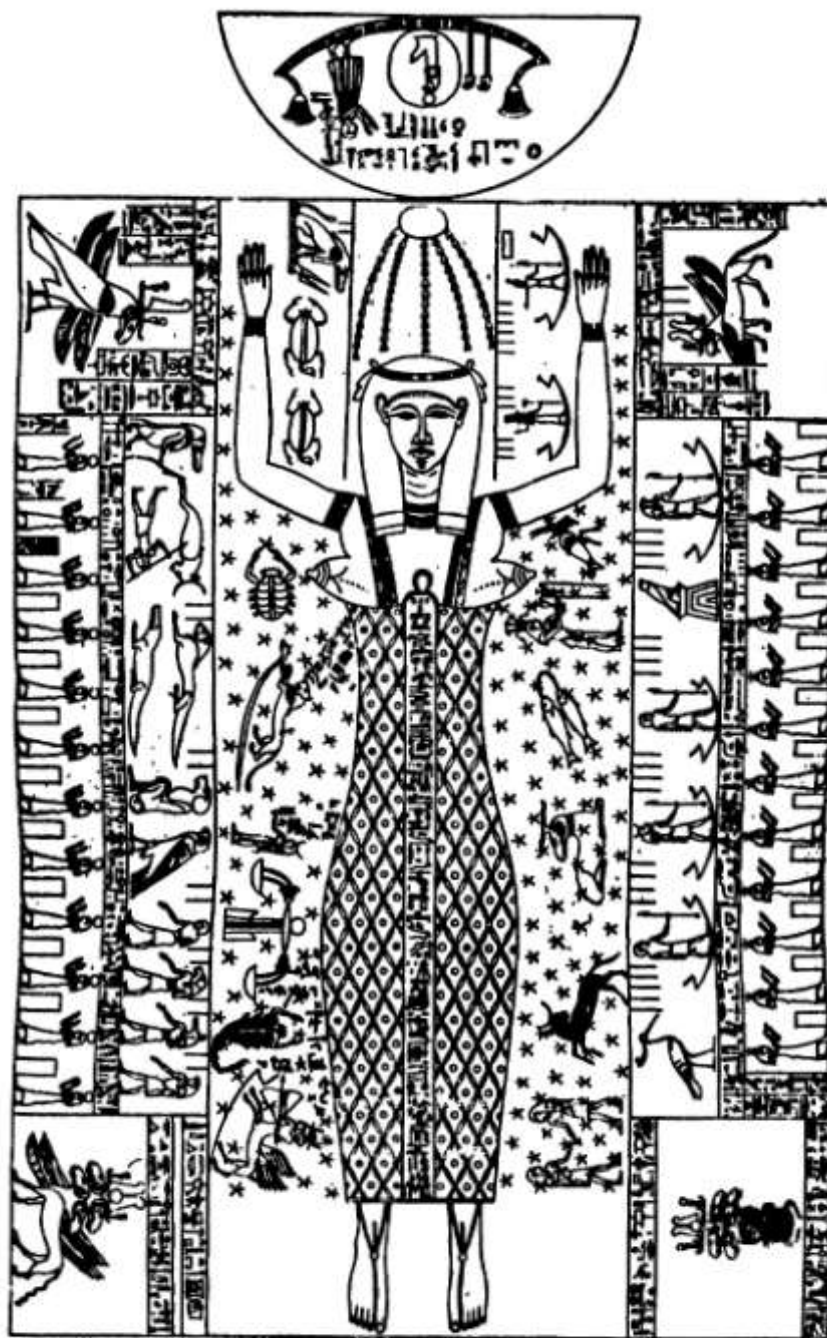
Középen a sugarakat kibocsátó Napot láthatjuk. A Nap közelében, Nut felemelt bal kezénél két bolygó található: a Merkúr és a Vénusz. A Vénuszt helyesen női alakként ábrázolták - ez ugyanis az egyetlen bolygó, amelyet minden ókori nép nőneműnek tekintett. A bal oldali táblán Hórusz jelképének kíséretében a Föld jelenik meg, aztán pedig a Hold, a Mars és a Jupiter, miközben az égi istenek továbbhajóznak az égi bárkákban.

A jobb oldali táblán, Jupiteren túl még négy égi isten képe látható. Az egyiptomiak által ismeretlen pályákon haladtak, ezért bárka nélkül ábrázolták a Szaturnuszt, az Uránuszt, a Neptunuszt és a Plútót. A koporsóban fekvő holttest bebalzsamozásának idejét mutatja a lándzsás, amennyiben fegyverének hegyével a Bika csillagkép közepe felé bök. [107]

Ily módon végigtekinthetünk az összes bolygón, még hozzá a helyes sorrendben, ideértve a külső pályákon keringőket is, amelyeket pedig a modern csillagászat csak nemrégiben fedezett fel - Brugsch és kortársai például, nem is tudtak a Plútó létezéséről.

A bolygók ókori ismeretével foglalkozó tudósok feltételezték, hogy az ókori emberek világképe szerint öt bolygó, köztük a Nap, kering a Föld körül. A többi bolygó ábrázolása vagy felsorolása szerintük csupán valamiféle tévedés számlájára írható. Tévedésről azonban szó sincs - inkább lélegzetelállító pontosságról beszélhetünk: tudták, hogy a rendszer központja a Nap, a Föld egy bolygó, továbbá hogy a Földön, a Holdon és a ma ismert további nyolc bolygón kívül létezik még egy hatalmas égitest. Ezt legfőképpen, Nut istennő feje felett ábrázolták, mint egy óriási égi pályával - azaz égi

bárkával - rendelkező, kiemelkedő Égi Urat.

49. ÁBRA

A sumer források szerint ettől az Égi Úrtól érkeztek az űrhajósok, és szálltak le a Föld nevű bolygóra.

6

A vízözön előtti idők

Megértem a Vízözön előtti időkben kőbe vésett, rejtélyes szavakat.

Assur-bán-apli, az asszír uralkodó állította ezt egyik önmagasztaló írásában. Az ókori Mezopotámia változatos irodalmában csakugyan számos elszórt utalást találhatunk egy, az egész földön végigsöprő vízözönre. Lehetséges-e, fordult meg a kutatók fejében, amikor rábukkantak ezekre a megjegyzésekre, hogy a Vízözönnek a *Bibliában* részletesen leírt története nem csupán mítosz vagy allegória, hanem egy valóban megtörtént esemény feljegyzése - ráadásul egy olyan eseményé, amelyre nem kizárólag a zsidók emlékeznek?

Assur-bán-apli feliratának ez az egyetlen mondata szinte tudományos robbanótöltetként hatott, meglepetések egész sorát rejtette. Nem egyszerűen a Vízözön valóságosságát erősítette meg; az uralkodó arra is utalt, hogy Nabú, az írkokok istene a Vízözön előtti feliratok megértésére is kiokította, vagyis arra, hogyan olvassa „a Vízözön előtti időkben kőbe vésett, rejtélyes szavakat”. Ez azt jelenti, hogy már a Vízözön előtt is léteztek írkokok és kőfaragók, nyelvek és írás - azaz már a Vízözön előtti, távoli időkben is létezett egyfajta civilizáció!

Már az a felismerés is éppen eléggé megrázónak bizonyult, hogy a modern nyugati civilizáció gyökerei nem a Kr. e. 1. évezredbeli Görögorszáig és Júdeáig nyúlnak vissza, sőt nem is a 2. évezredben virágzó Asszíriáig vagy Babilóniáig, esetleg a 3. évezred Egyiptomáig, hanem a sumerokig, akik a Kr. e. 4. évezredben éltek. A tudomány szavahihetőségének most még messzebbre kellett hatolnia visszafelé az időben, mégpedig azokig a napokig, amelyekre már a sumerok is „régidőkként” tekintettek - a „Vízözön előtti idők” titokzatos koráig.

Mindezek a sokkoló felfedezések már nem számíthattak újdonságnak azok számára, akik vették a fáradságot, és gondosan tanulmányozták az Ószövetség szavait, és megértették annak tényleges mondanivalóját: Isten a Föld és a Csillagöv - ez utóbbi a Teremtés könyvében Raki'a, avagy menny néven szerepel - megalkotása, a Föld [110] megformálása, az élet kibontakoztatása és azon bizonyos Ádám megteremtése után egy, az Édenben elterülő gyümölcsös kertbe telepítette az embert. Ám az Urat színvallásra készíteni merő Kígyó, a nagyszerű elme fondorkodása révén Ádám és asszonya birtokába jutottak olyan tudásnak, melyet nem szabadott volna megismerniük. Az Úr erre néven nem nevezett társaihoz szólva, nyugtalankodni kezdett, hogy az ember "olyan lett, mint egy közülünk", talán még az Élet fájához is eljut, „és eszik, és örökké él!”.

Amikor az embert elűzte, az Éden kertjétől keletre odaállította a kerubokat és a fenyegető tüzes kardot, hogy őrizték az élet fájához vezető utat.
(Teremtés könyve 3,24)

Így Ádám kiűzetett a csodálatos kertből, amelyet az Úr az Édenben teremtett, és attól fogva „a mező fűvét kellett ennie”, és „arca verítékével” kereste meg a napi betevőt. Ádám pedig „megismerte

feleségét, Évát, ez fogant, megszülte Káint... Aztán újra szült: Ábelt, a testvérét. Ábel juhásztor lett, Káin pedig földműves." (Teremtés könyve 4,1-2)

A *Biblia* állítása, mely szerint a Vízözönt megelőzően is létezett civilizáció a Földön, ezt követően két szálon halad tovább. Elsőként Káin történetét ismerhetjük meg. Káint, miután megölte Ábelt - indítóokként, célzás formájában ugyan, de még a homoszexualitás lehetősége is felmerül - messze keletre, a Vándorlás Földjére száműzték. Felesége ott szülte neki Énókot, akinek neve annyit tesz: 'alapítás'. A *Biblia* elmagyarázza, hogy Káin éppen egy „várost épített”, amikor Énók megszületett, „és azt fiáról Énóknak nevezte” (Teremtés könyve 4,17). Az ókori Közel-Keleten egyébként elteijedt szokás volt, hogy egy adott személynek és a vele kapcsolatban álló városnak azonos nevet adtak.

Káin leszármazottainak sora Iráddal folytatódott, őt követte Mechujael, Metusael, majd Lámech. Lámech elsőszülött fia Jabal volt, melynek héber eredetije, a *Yuval* 'lanton játszó' jelent. Ahogyan azt a Teremtés könyvében olvashatjuk, „ő lett az ősatyja azoknak, akik lanton és fuvalán játszanak” (Teremtés könyve 4,21). Lámech második fia Tubalkain volt, „az őse a bronz- és vaskovácsoknak” (Teremtés könyve 4,22). Hogy mi lett a sorsa ezeknek a tehetséges embereknek messze keleten, a Vándorlás Földjén? Soha nem tudjuk meg, mivel az Ószövetség, elátkozottnak tekintvén Káin leszármazottait, nem vezette tovább családfájukat, nem követte sorsukat.

Ehelyett a Teremtés könyvének 5. fejezetében visszatér Ádámmal és annak harmadszülött fiához, Széthhez. Ádámot a *Biblia* szavai szerint 130 esztendőskorában ajándékozta meg a sors Széthtel, és még további 800, tehát összesen 930 évet élt. [111]

Széth 105 évesen nemzette Enost, és 912 esztendeig élt. Enos 90 éves volt, amikor fia, Kenan született, és 905 esztendőskorában halt meg. Kenan pedig még megérte a 910. életévét; fia, Mahalaleel 895 éves korában halt meg, míg az ő fiúgyermekének, Járednek 962 évesen ért véget az élete.

A Teremtés könyve a Vízözön előtt élt pátriárkák esetében szinte kivétel nélkül csupán a száraz életrajzi adatokat közli: ki volt az apja, mikor született meg első fiú örököse, és miután „fiai meg lányai születtek”, mikor halt meg. A következő ősatyával viszont részletesebben foglalkozik az *írás*:

Járed százhatvankét éves korában nemzette Énókot... Énók hatvanöt éves korában nemzette Matuzsálemet. Énók Isten színe előtt járt. Énók Matuzsálem születése után még háromszáz évig élt, és fiai meg lányai születtek. Énók egész életkora háromszázhatvanöt évet tett ki.

(Teremtés könyve 5,18.21-23)

Ezután következik a nagyon is meghökkentő magyarázat, miért részesül Énók ilyen kivételes figyelemben, és miért részletezi életét a *Szentírás*: Énók ugyanis nem halt meg!

Isten színe előtt járt, aztán nem volt többé, mert Isten elvitte.

(Teremtés könyve 5,24)

Matuzsálem élt a legtovább, 969 évig, majd őt Lámech követte. Lámech, aki végül 777 esztendőskorában halt meg, nemzette Noét, a Vízözön hőst. Itt még egy rövid életrajzi-történeti megjegyzéssel van dolgunk: Lámech azért nevezte Noénak a fiát, mert az emberiség akkoriban rettentő szenvedéseken ment keresztül, a föld pedig sivár volt és terméketlen. Azzal, hogy fiát Noénak, 'vigaszak' hívta, egyúttal azon reményét fejezte ki, hogy „ez hoz nekünk vigasztalást, amikor kezünk fáradságos munkájával műveljük a földet, amit az Úr megátkozott”. (Teremtés könyve 5,29)

A bibliai történet a Vízözön előtt élt, a tudósok által „mesebelien” hosszú élettel megáldottnak

mondott pátriárkák tíz generációjának ismertetése után elérkezik a nagy fontosságú eseményhez, magához a Vízözönhöz.

A Vízözönt a Teremtés könyve úgy mutatja be, mint az Úr által megragadott lehetőséget, hogy „eltörölje a föld színéről az embert, akit a földön teremtett”. Az ókori szerzők szükségesnek érezték, hogy magyarázatot fűzzenek ehhez a nagy horderejű döntéshez. Meg kellett lennie - mondják - az emberiség szexuális eltévelyedései [112] miatt: különösen azért, mert az "emberek lányai" és az „istenek fiai” szexuális kapcsolatra léptek egymással.

A Teremtés könyvének történeteit összegyűjtő és megszerkesztő írástudók minden monoteista törekvése ellenére, annak dacára, hogy az egyistenhit elismertetéséért küzdöttek egy olyan világban, mely akkoriban nagyon sok istenhez fohászkodott, számos olyan „nyelvbtlás” maradt meg a bibliai szövegben, ahol az „istenek” többes számban szerepelnek. Éppen az „istenség” szó az - legalábbis, amikor az Urat nem valódi néven, Jahvénak nevezik -, amelynek esetében az eredeti szöveg nem az egyes számban álló *El*, hanem a többes számú *Elohim* szót használja. Akkor is áttér például többes számra, amikor Ádám teremtésének ötlete felmerül: „Elohim [= az istenek] újra szólt: »Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá.«” (Teremtés könyve 1,26) Amikor pedig a tudás gyümölcse körüli nézeteltérés megtörtént, Elohim ismét többes számban beszélt néven nem nevezett társaihoz.

A Teremtés könyvének a Vízözönt előkészítő, 6. fejezetéből, a négy talányos versből azt is megtudjuk, hogy nem egyszerűen több istenség létezhetett, de azoknak még fiaik is voltak - legalábbis a többes szám használata ismét erre utal. Ezek a fiúk felzaklatták az Urat, mivel szexuális kapcsolatot létesítettek az ember lányával, sőt bűnüket még azzal is tetézték, hogy a tiltott viszonyokból gyermekek, azaz félisten utódok származtak:

Amikor az emberek kezdtek elszaporodni a földön és leányaik születtek, az Isten fiai látták, hogy az emberek lányai szépek. Feleségül vették mindazokat, akik tetszetek nekik.
(Teremtés könyve 5,1-2)

Az Ószövetség további magyarázatot is fűz ehhez a részlethez:

Nefilim élt akkor a földön (és később is), amikor az isten fiai az emberek lányával összeházasodtak és ezek gyermekeket szültek nekik; ezek a régi idők híres hősei, a Sém emberei.
(Teremtés könyve 6,4)

A *nefilim* szó hagyományos fordítása 'óriások', míg szó szerint azt jelenti: 'akik ledobattak' a földre. Ők voltak az „istenek fiai” - „Sém népe”, avagy az úrhajók népe.

Visszakanyarodtunk hát a sumerokhoz és a DIN.GIR-hez: ők az „Igazak az úrhajókról”.

Folytassuk ezért a sumer feljegyzések tanulmányozását ott, ahol abbahagytuk - ugorjunk csak vissza 450000 évet az időben! [113]

A sumer szövegek szerint körülbelül 450 000 évvel ezelőtt történt, hogy úrhajósok érkeztek a Mardukról a Földre, azzal a céllal, hogy aranyat keressenek. Jóllehet, nem ékszereket akartak; az arany valami ismeretlen okból feltétlenül szükséges volt az élethez a 12. bolygón.

Az első földet érő csoport ötven úrhajósból állt, akiknek neve anunnaki volt: 'égiek, akik a Földön vannak'. Miután belepottyantak az Arab-tengerbe, a Perzsaöböl túlsó vége felé vették az irányt, és ott megalapították első földi állomásukat, E.RI.DU-t, a 'messze épített otthont'. Vezetőjük, egy briliáns tudós és mérnök rajongott a hajózásért a tengeren, kedvenc időtöltése pedig a halászat volt. E.A-nak - 'akinek víz a háza' - hívták, és a vízöntők egyfajta ősalakjaként ábrázolták; ám amikor a Földre szállást

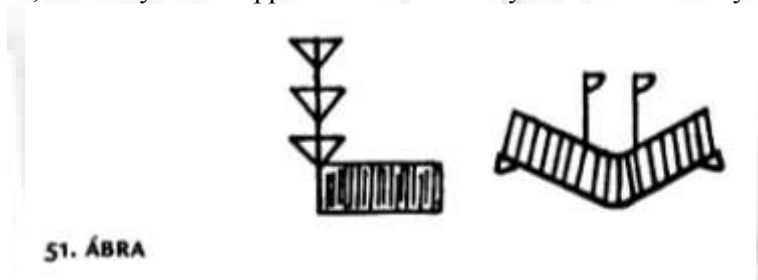
vezette, az EN.KI címet kapta, melynek jelentése: 'a Föld ura'. Megkülönböztető jelként, a többi sumer istenhez hasonlóan az ő fejét is szarvakkal ellátott fejdísz ékítette (50. ábra).

50. ÁBRA

Úgy tűnik, az égből jöttek eredetileg azt tervezték, hogy a tengervízből vonják ki az aranyat, ám az eredmény nem bizonyult kielégítőnek. Nem maradt más hátra, mint kemény munkával ércet bányászni Délkelet-Afrikában, hajókra rakni, és Mezopotámiába szállítani, ott pedig következhetett az olvasztás és a finomítás művelete. A kész aranyrudakat egy ingázó űrrepülőgép fedélzetén egy Föld körüli pályán keringő bázisra szállították. Ezután megvárták a rendszeres időközönként érkező anyahajót, mely hazaszállította az értékes fémeket.

Hogy a feladatot végre tudják hajtani, mind több anunnaki érkezett a Földre, mígnem számuk elérte a 600-at; másik 300 közülük az ingázó űrrepülőgépen és a Föld körül keringő állomáson szolgált. Az űrrepülőteret a mezopotámiai Szipparban - 'madárváros' - építették ki, mely helyre azért esett a választásuk, mert egy vonalban [114] feküdt a Közel-Kelet legtisztábban kivehető tájékozási pontjával, az Ararát csúcsaival. A többi, különböző feladatokat ellátó település, így például az aranyolvasztás és -finomítás központja, Bad-Tibira vagy Suruppak, ahol a gyógyítás folyt, nyíl alakban rendeződve alkották a leszállást segítő légi folyosót. A földrajzi középpontban fekvő település, NIBRU.KI, akkád nyelven Nippur - 'földi átkelőhely' - vált a földi irányítóközponttá.

51. ÁBRA

A Föld bolygón folyó, kiterjedt vállalkozás parancsnokának EN.LIL, a 'csapatok ura' számított. A korai sumer képirásban Enlilt és a földi irányítóközpontot egy magas antennákkal és széles radarernyőkkel felszerelt épületközpont jelképezte (51. ábra).

Éa/Enki és Enlil egyaránt a 12. bolygó uralkodójának, AN-nak - akkád nyelven Anunak - a fiaként született. Az atya neve annyit jelentett: 'ő az egekből', képirásos jele pedig egy csillag volt. Éa számított az elsőszülöttnek; mivel azonban Enlilnek Anu egy másik felesége adott életet, aki ráadásul az uralkodó féltestvére is volt, Enlilt, és nem Éát tekintették a trónörökösnek. Enlilt tehát a Földre

küldték, hogy vegye át az irányítást Éától, a Föld urától. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy egyfajta fő tisztiorvosként a Földre küldték Éa és Enlil fêltestvérét, NIN.HUR.SAG-ot, a 'hegycsúcs úrnőjét'. aki aztán rávette a fivéreket, hogy inkább az ő kegyeit keressék; amennyiben ugyanis a bevett örökösödési szabályokat követik, a tőle születendő fiúgyermek ülhet majd a trónra. Éa lassan csillapodó sértettsége, valamint a fivérek között egyre inkább elmérgesedő versengés végső soron utódaikon csapódott le, és számos, később bekövetkező esemény kiváltó oka lett.

Egy évezred elteltével - bár az anunnakik életciklusában 3600 földi év csupán egyetlen esztendőnek számított - minden rendű és rangú űrhajós zúgolódni, panaszkodni kezdett. Űrből érkezett teremtményekként valóban az ő feladatuk lett volna, hogy ércet bányásszanak a bányák mélyén, a sötétben, porban és forróságban? Éa, talán a testvérével való súrlódásokat elkerülendő, egyre több időt töltött Délkelet-Afrikában, távol Mezopotámiától. A bányákban vesződő anunnakik hozzá intézték panaszait; és közösen gyakran megvitatták kölcsönös elégedetlenségüket. [115]

Aztán egy napon, amikor Enlil ellenőrző körútra érkezett a bányákhoz, megadták a jelet. Lázadás tört ki. Az anunnakik elhagyták a bányákat, tűzre vetették szerszámaikat, majd Enlil rezidenciájához vonultak, és körülvéve azt, így kiáltoztak: „Soha többé!”

Enlil kapcsolatba lépett Anuval; felajánlotta, hogy lemond parancsnoki rangjáról, és visszatér a szülőbolygóra. Anu a Földre szállt, és haditörvényszéket ült. Enlil követelte, hogy ítéljék halálra a lázadásra felbujtót, ám az anunnakik egy emberként tagadták meg a név kiadását. Ezt követően, a bizonyítékok hallatán Anu is elismerte, hogy a munka túlságosan nehéz. Fejezzék hát be az arany bányászatát?

Éa ekkor egy áthidaló megoldást ajánlott. Délkelet-Afrikában kóborol egy teremtmény, mondta, akit talán ki lehetne okítani annyira, hogy a bányamunkák egy részét elvégezze - ennek feltétele, hogy valahogyan beléültesse az „anunnakik jelét”. Az emberszabású férfiről és asszonyról beszélt, akik ugyan a Földön fejlődtek ki, de még messze nem érték el a 12. bolygó lakóira jellemző fejlettségi szintet. Éa hosszas tanakodás után megkapta az engedélyt: „Teremtsd meg Lulut, a primitív munkást - mondták neki -, és akaszd nyakába az anunnakik igáját.”

Ninhurszagot, a fő tisztiorvost bízták meg azzal, hogy segítségére legyen. Sok sikertelen próbálkozás után végül aztán tökéletesítették a helyesnek vélt eljárást. Petesejtet nyertek az emberszabású asszonyból, amelyet Éa és Ninhurszag egy fiatal űrhajós spermájával termékenyített meg. Az így beoltott petesejtet ezt követően visszaültették, de nem ám az emberszabású asszony, hanem egy űrhajósnő méhében. Megvalósították hát a tökéletes modellt, és Ninhurszag boldogan felkiáltott: „Én teremtettem - az én kezem műve!” Ekkor magasba emelte az első *Homo sapiens*-, a világ legelső lombikbébijét (52. ábra), hogy mindenki jól láthassa.

52. ÁBRA

A többi hibridhez hasonlóan azonban a földlakó sem volt képes az önálló szaporodásra. Hogy még több egyszerű munkásra tegyenek szert, egyre-másra emelték ki a petesejteket az emberszabású

asszonyból, megtermékenyítették azokat, majd beültették a „születés istennőinek” méhébe - egyszerre mindig 14 petesejttel dolgoztak, hogy azokból hét férfi-, illetve hét nőnemű magzat szülessen. Amint a földlakók [116] elkezdtek átvenni a bányamunkákat Délkelet-Afrikában, a Mezopotámiában fáradozó anunnakik féltékenyek lettek: ők is követelni kezdték a primitív munkásokat. Éa tiltakozása ellenére erőnek erejével magukkal ragadtak néhány földlakót, akiket a mezopotámiai E.DIN-be - 'igazak lakhelyére' - szállították. A *Biblia* így idézi fel az esetet: „Az Úristen vette az embert és Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizzze.” (Teremtés könyve 2,15)

A Földre érkező űrhajósokat kezdettől fogva foglalkoztatta a hosszú élet problémája. Biológiai órájuk saját bolygójukhoz igazodott: az idő, mely alatt a Marduk egyszer megkerülte a Napot, csupán egyetlen esztendőnek számított életükből. Ám ez alatt az egyetlen esztendő alatt a Föld 3600-szor járta körül a Napot - ez pedig éppen 3600 évet jelentett a földi eredetű élet számára. Az űrhajósok, hogy hosszú életüket a rövid pályán járó Földön is megőrizhessék, a bolygójukról magukkal hozott „élet ételét” és „élet vizét” fogyasztották. Éa biológiai laboratóriumában, Eriduban, melynek jelképe az egymásba fonódó két kígyó volt (53. ábra), megpróbálta fellebbteneni a fátylat az élet, a szaporodás és a halál titkairól. Az űrhajósoknak a Földön született gyermekeik miért öregednek meg jóval hamarabb, mint szüleik? Miért élnek az emberszabásúak olyan rövid ideig? Mi okból élhet a *Homo sapiens*, ez a hibrid sokkal tovább, mint az emberszabásúak, de az űrből érkezett látogatókhoz képest mégis olyan rövid ideig? Vajon a környezettől függ-e ez a jelenség, avagy öröklött, genetikai jellegzetességeknek köszönhető?

Éa további genetikai beavatkozásokat, kísérleteket végzett a hibrideken saját spermájának felhasználásával, és létrehozta a földlakók egy új, „tökéletes modelljét”. Adapa, ahogy Éa elnevezte a lényt, az eddiginél nagyobb intelligenciával rendelkezett, és birtokában volt a gyermeknemzés mindennél fontosabb képességének - az űrhajósok hosszú életét azonban nem öröklötte:

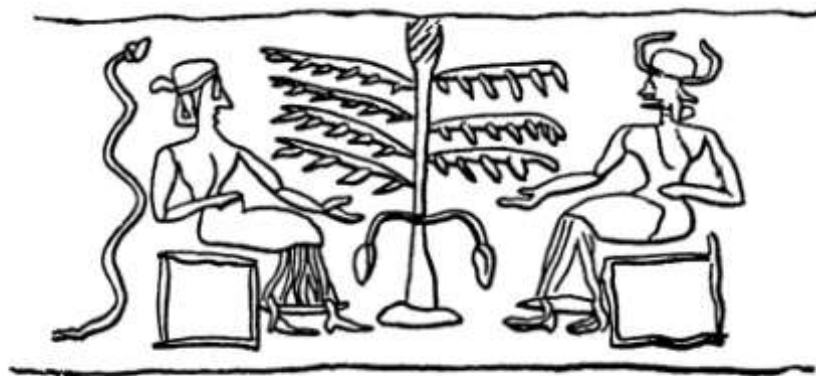
53. ÁBRA

A megértés képességével
tökéletesítette őt...
Az ész megadatott neki,
a hosszú élet azonban nem.

A Teremtés könyvének Ádámja és Évája tehát nemcsak a tudás adományának, avagy gyümölcsének jutott a birtokába, hanem a megértés - a *Bibliában* használt héber kifejezés az utódnemzés céljából létrejött szexuális kapcsolatra utal - ajándékát is elnyerte. Egy archaikus sumer rajzon feltűnik ezen „bibliai” történet ábrázolása is (54. ábra).

Enlil súlyos sértésként élte meg, amikor felfedezte, mit tett Éa. Soha nem akarták, hogy az

ember az istenekhez hasonlóan képes legyen önmaga újranemzésére. Mi jöhet még ezután - tette fel a kérdést -, vajon Éa azt is el akarja érni, hogy az ember örökké élhessen? Anu is felháborodott otthon, a Mardukon. „Trónjáról felemelkedve megparancsolta: »Hozzátok Adapát ide, színem elé!«"

54. ÁBRA

Éa, aki attól félt, hogy tökéletesített emberpéldányát elpusztítják az égi lakhelyen, javasolta Adapának: kerülje az ételt és az italt, amelyet ott adnak neki, mert mérgezett lehet.

Éa, aki erről értesült, ezt a tanácsot adta Adapának: Adapa, neked égi útra kell vállalkoznod, meg kell jelenned Anu isten előtt... Mikor eléred az eget, és eljutsz Anu kapujához, Tammuz és Gis-zidda istenek fognak őrt állni Anu kapuja előtt. [...] jóindulattal lesznek majd irántad, szólnak majd melletted Anunak, és elérik, hogy Anu szívesen fogad téged. Mikor [118] Anu színe előtt állsz, kenyérrel fognak megkínálni. El ne fogadd, mert az a halál kenyere. Ha vízzel kínálnak, el ne fogadd, mert a halál vize.⁴

"Nem sokkal később Anu követe megérkezett Adapáért. Elindította a mennyei utazásra."⁵ Amikor találkoztak, Anura mély benyomást tett Adapa intelligenciája, és hogy az mennyire jól megtanulta Éától az „ég és Föld tervét”. Mit tegyünk vele - kérdezte tanácsadóitól - most, amikor Éa „azzal tűnt ki, hogy sémet készített maga számára”, ráadásul Adapát a Földről a Mardukra engedte utazni egy űrhajóval?

Az a döntés született, hogy Adapát örökre a Mardukon kell tartani. Hogy életben maradhasson, „az élet kenyerét ajánlották fel neki”, az élet vizével együtt. Ám Adapa jól emlékezett Éa intésére, és nem fogadott el semmit. Mire kiderült a félreértés, már késő volt: elszalasztotta az örök élet elnyerésének lehetőségét.

Adapát visszaküldték a Földre - az utazás során megpillanthatta az űr fenségességét a menny horizontjától a zenitig. Eridu főpapjává szentelték, sőt Anu még azt is megígérte neki, hogy ezentúl a gyógyítás istennője törődni fog az emberiség betegségeivel. A halandók nagy álma, az örök élet azonban már soha többet nem lehetett az övé.

Ettől az időtől kezdett szaporodni az emberiség. Az emberi lények már nem csupán rabszolgák lehettek a bányákban és szolgálók a földeken. Minden feladatot képesek voltak ellátni, „házakat” építettek az isteneknek - ma ezeket templomoknak hívjuk -, és hamar megtanulták, hogyan főzzenek, táncoljanak és zenéljenek nekik. Nem sokkal azelőtt történt ez, hogy a fiatal anunnakik, fajtájukbeli

⁴ Egyiptomi és mezopotámiai regék és mondák. Budapest, 1998, Móra.

⁵ I. m.

asszony hiányában az ember leányaival kezdeményeztek szexuális kapcsolatot. Mivel az idegenek lényegében mindannyian ugyanazon első élet csírájából származtak, míg az emberek mint hibridek az anunnakik genetikai „esszenciájából” lettek, az űrhajósok és a földlakók nőnemű egyedei felfedezték, hogy biológiai szempontból összeillenek, „és gyermekeik születtek”.

Enlil növekvő aggodalommal szemlélte az eseményeket. A Földre érkezés eredeti célja, a küldetéstudat, a feladat iránti elkötelezettség mind-mind elenyészett, semmivé lett. Az anunnakik leginkább már csak azzal foglalkoztak, hogy életük jó legyen - ráadásul ezt a hibridek fajával együtt képzeltek megvalósítani!

Enlil számára maga a természet kínált esélyt arra, hogy megállítsa az anunnakik morális, erkölcsi leromlását. Újabb jégkorszak köszöntött a Földre, a kellemes éghajlat megváltozott. Nemcsak hidegebb, hanem szárazabb időszak is köszöntött a bolygóra. Az esők elmaradoztak, a folyók vize apadni kezdett. A termés megcsappant, hol [119] itt, hol ott ütötte fel fejét az éhezés. Az emberiség borzalmas szenvedései elkezdődtek: a lányok elrejtették az élelmet anyjuk elől, az anyák megették kicsinyeiket. Enlil ösztönzésére az istenek tartózkodtak az emberek megsegítésétől: hadd éhezzenek, hadd tizedelje meg őket az ínség.

A jégkorszak a „Nagy Lenti Földön” - a Déli-sarkon - is változásokat hozott. A kontinenst takaró jégsapka évről évre vastagodott. Az egyre súlyosabb jégtömeg nyomása alatt lent, a mélyben a súrlódás és a hő fokozatosan növekedett. A mérhetetlen jégsapka hamarosan szinte lebegett a csúszós latyakon. A Föld körül keringő űrhajóról figyelmeztetés érkezett: a jégsapka ingataggá vált, és ha az véletlenül a kontinensről az óceánba csúszik, a keletkező roppant árhullám elborítja az egész Földet!

A félelem nem volt alaptalan. A 12. bolygó éppen a Jupiter és a Mars közti keresztezési hely felé közeledett. Korábban, amikor megközelítette a Földet, tömegvonzása földrengéseket és egyéb rendellenességeket idézett elő a bolygón, sőt még annak égi mozgását is megzavarta. Most pedig kiszámolták, hogy a tömegvonzás képes elindítani a jégsapka megcsúszását, ami viszont vízőzonnal árasztja el az egész Földet. Ha a katasztrófa bekövetkezik, maguk az űrhajósok sem lesznek biztonságban.

Miközben az előkészületek folytak, hogy az összes anunnakit egybegyűjtsék az űrrepülőtér közelében, illetve az űrjárművek készen álljanak arra, hogy utasaikat még az árhullám betörése előtt a magasba emeljék, az emberiség elől mindenféle fortélyal igyekeztek eltitkolni a közelgő katasztrófát. Az isteneknek titoktartást kellett fogadniuk, mert attól tartottak, hogy az emberek netán megostromolják az űrrepülőteret. Ami az emberiséget illeti - mondta Enlil -, hadd pusztuljon: a földlakóknak még a magja is töröltessék el a Föld felszínéről!

A Ninhurszag uralma alatt álló Suruppak városában fűzte egymáshoz a legszorosabb kapcsolat az isteneket és az embereket. Itt történt meg legelőször, hogy egy halandó királyi rangra emelkedett. Ahogyan az emberiség kínjai egyre sokasodtak, ZI.U.SUDRA - ahogy az uralkodót a sumerok nevezték - Éa segítségét kérte. Éa és tengerészei titokban halat szállítottak Ziuszudrának és népének. Ám ez esetben az emberiség végzetéről volt szó. Vajon sikerül-e elpusztítani Éa és Ninhurszag keze munkáját, ahogyan azt Enlil remélte, vagy túléli a megpróbáltatásokat az emberiség magja?

Esküjéhez híven, ugyanakkor saját útját járva Éa Ziuszudrában az emberiség megmentésének lehetőségét látta. Amikor a következő alkalommal Ziuszudra imádkozni és könyörögni érkezett a templomban, Éa egy szentélyrekesztő fal takarásában suttogni kezdett hozzá. Mintha csak magában beszélne, röviden kioktatta Ziuszudrát: [120]

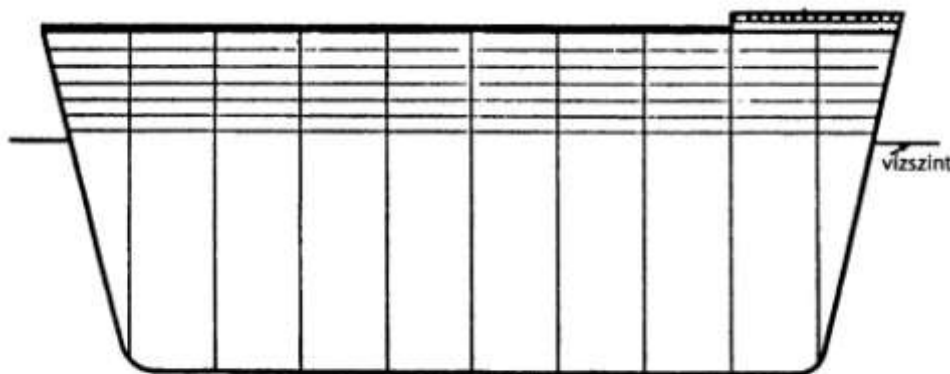

Bontsd le a házat, építs hajót!
Add fel a vagyont, az életed mentsd!
Hagyd el mindened, csak a lelked maradjon!
A hajóra vidd fel minden élet magját.
A hajónak, amit építeni fogsz,
Méretei mértéket adnak.

A hajónak víz alá süllyeszthető szerkezetnek kellett lennie, afféle „tengeralattjárónak”, amely ellen tud állni az alázúduló víznek. A sumer szövegek olyan részletesen közlik a különböző fedélzetek és fülkék méreteit, valamint a vonatkozó szerkezeti adatokat, hogy ezek alapján akár meg is lehet rajzolni a hajót, ahogyan azt Paul Haupt meg is tette (55. ábra). Ziuszudra mellé Éa egy kormányost is adott, akinek meghagyta, hogy a Megszabadulás Hegye, az Ararát felé navigálja a hajót; lévén a Közel-Kelet legmagasabb hegye, minden bizonnyal az Ararát csúcsai bukkannak ki elsőként a vízből.

A vízözön pedig elérkezett, amint várták. „Egyre erősebb lökésekkel, ahogy fújt” a szél dél felől, „elárasztotta a hegyeket, csapásként sújtotta az embereket”. Az anunnakik és vezetőik, akik fentről, a Föld körül keringő űrhajóból nézték a katasztrófát, ekkor döbbentek rá, mennyire megkedvelték a Földet és az emberiséget. „Ninhurszag könnyezett... az istenek vele sírtak a földért... Az anunnakik megszégyenülten ültek és zokogtak”, miközben éhesen összezsúfolódtak a hideg űrhajóban.

Amikor a vizek lassan visszahúzódtak, az anunnakik megkezdték a leszállást az Araráton, és ujjongó örömmel fedezték fel, hogy az emberiség magját mégis sikerült megmenteni. Ám az érkező Enlil rettenetes haragra gerjedt, amikor látta, hogy „egy élő lélek megmenekült”. Az anunnakik könyörgésére és Éa gyözködésére volt csak [121] hajlandó az ő szempontjukból is megvizsgálni a kérdést: ha a Földet újra be kívánják népesíteni, az ember szolgálatai nélkülözhetetlenek lesznek.

55. ÁBRA

Így történt, hogy Ziuszudra fiait és azok családjait a két folyó síkját szegélyező hegyvonulatok között letelepítették, ahol aztán arra vártak, hogy az alföld eléggé felszáradjon a benépesüléshez. Ami Ziuszudrát illeti, az anunnakik

Isteni életet adtak neki;
Örökké lélegezzen, mint egy isten, ez lett az adomány.

Ezt úgy érték el, hogy "földi légzés" helyett „mennyei légzést” kapott. Azután „egy igen távoli helyre” vitték lakni Ziuszudrát, „az emberiség csírájának megőrzőjét”, valamint feleségét:

Az Átkelés Földjén,
Tilmun földjén,
Azon a helyen, ahol Utu felemelkedik,
Oda vitték őt lakni.

Ma már biztosra vehető, hogy a sumeroknak az égi és földi istenekről, továbbá az ember teremtéséről és a Vízözönről szóló történetei számítottak a kútfőnek, melyből az ókori Közel-Kelet többi népe a tudását, a hitét és a „mítoszait” merítette. Láttuk, milyen egyezések fedezhetők fel az egyiptomi és sumer vallási elképzelések között, miként nevezték el első szent városukat Anról, mennyire hasonlított a Ben-ben a sumer GIR-re és így tovább.

Mára az is általánosan elfogadott tényvé vált, hogy a Teremtés és a Vízözönhöz vezető események bibliai leírása a sumer hagyományok rövidített héber változata. A Vízözön bibliai hőse, Noé azonos volt a sumer Ziuszudrával, akit az akkádok Ut- napistinek neveztek. Míg azonban a sumerok azt vallották, hogy hősük halhatatlanná vált, a *Biblia* nem állítja ugyanezt Noéval kapcsolatban. A *Szentírás* Énók halhatatlanná tételére is csak röviden tér ki, szöges ellentétben Adapa részletesen ismertetett sumer történetével, avagy a többi, felemelkedővel kapcsolatos szövegekkel. A bibliai elbeszélésmód felületes volta azonban nem akadályozhatta meg a bibliai hősökről, illetve paradicsomi tartózkodásukról, avagy oda való visszatérésükről szóló legendák évezredek át tartó terjedését.

Nagyon ősi legendák szerint, amelyek különböző változatban keresztül maradtak fenn, és Ádám és Éva könyvéig vezethetők vissza, Ádám 930 esztendősen korábban megbetegedett. Széth, amikor „beteg és fájdalma közepette” látta apját, önként [122] vállalkozott arra, hogy elmegy a „Paradicsom legközelebbi kapujához... és az Úrhoz siránkozom és esedezem; hogy figyelne szavaimra, és küldjen el angyalát, hogy hozzon a gyümölcsből, mely után vágyódsz” - az Élet fájának terméséből.

Ádám azonban belenyugodott sorsába, csak kínzó fájdalmaiban szeretne volna valahogyan enyhíteni. Arra kérte hát feleségét, Évát, hogy Széthtel együtt menjenek a „Paradicsom szomszédságába”; ott ne az élet gyümölcseért esedezzenek, hanem a fából kifolyó „élet olajának” egyetlen cseppjéért, „hogy bekenhessem magam, és megszabaduljak ezektől a fájdalomtól”.

Széth és Éva megtették, amit Ádám kívánt, eljutottak a Paradicsom kapujáig, és könyörögtek az Úrhoz. Végül megjelent előttük Mihály arkangyal - de csupán, hogy megmondja nekik: kérésük nem talált meghallgatásra. „Ádám életének ideje bevégeztetett” - mondta az angyal; nem kerülheti el, nem halogathatja a halált. Hat napra rá Ádám meg is halt.

Még Nagy Sándor történetíróinak is sikerül közvetlen kapcsolatot találniuk az uralkodó csodás kalandjai és Ádám - az első ember, aki a Paradicsomban élt, és bizonyítékul szolgált annak létezésére és életadó erőire - között. Az összekötő kapocs Nagy Sándor esetében az a különleges kő volt, amely fényt bocsátott ki magából: állítólag Ádám hozta el az Édenkertből, aztán nemzedékről nemzedékre öröklődött, mígnem egy halhatatlan fáraó kezébe került, aki Nagy Sándornak adta.

A párhuzamok csak egyre szövevényesednek, ha még azt is figyelembe vesszük, hogy létezik egy régi zsidó legenda, mely szerint Mózesnek a sok csodát, így például a víz kettéválasztását megért pálcáját szintén Ádám hozta magával az Édenből. Ádám Énóknak adta, Énók pedig dédunokájának, Noénak, a Vízözön hősének. Ezután Sémnek, Noé fiának ágán öröklődött tovább nemzedékről nemzedékre, végül pedig elérkezett Ábrahámhoz, az első héber pátriárkához. Ábrahám dédunokája, József magával vitte azt Egyiptomba, ahol a zsidó férfiú a fáraó udvarában az elérhető legmagasabb rangra emelkedett. A pálcát az egyiptomi királyok kincstárában maradt; így került aztán Mózeshez, akiből herceg lett, mielőtt a Sínai-félszigetre menekült volna. Az egyik változat szerint a pálcát egyetlen kőből faragták ki, míg egy másik elmondása alapján az Édenkertben magasodó élet fájának

egyik ágából készült.

Ha az összefüggések ezen bonyolult egybefonódásában visszatekintünk a legkorábbi időkre, ott is találkozunk Mózesst Énákkal kapcsolatba hozó történetekkel. A *Mózes őse* című zsidó legenda elmeséli, hogy amikor az Úr magához hívta Mózesst a Sínai-hegyre, és megbízta, hogy vezesse ki Izrael népét Egyiptomból, Mózes különböző kifogásokkal igyekezett kibújni a küldetés alól, többek között lassú és ékesszólónak nem nevezhető beszédére hivatkozott. Az Úr, hogy gyámoltalanságát eloszlassa, megmutatta neki trónját és a „mennyi angyalait”, valamint ezek titkait. „Az Úr [123] felszólította Metatront, a kegyes angyalt, hogy vezesse Mózesst az égi vidékeken.” Mózes rémülten kérdezte Metatront: „Ki vagy te?” Az Úr angyala [szó szerint: küldötte] így válaszolt: „Énók vagyok, Járed fia, a te ősöd.” Mózes aztán az angyali Énók kíséretében felszárnyal a Hét Mennysországra, látta a Poklot és a Paradicsomot; ezek után visszatért a Sínai-hegyre, és elvállalta a küldetést.

Az Énákkal kapcsolatos további történetekre, arra, hogy az ősatya milyen aggodalommal tekintett a Vízözönre, illetve annak hőisére, Noéra, a dedunokájára, egy másik ősi mű, az *Évfordulók könyve* vet némi fényt. *Mózes apokalipsziséhez* hasonlóan a korai időkben erről a könyvről is úgy hitték, hogy az elmúlt idők történetét egy angyal diktálta le Mózesnek a Sínai-hegyen. A kutatók mindazonáltal úgy vélik, hogy az írás a Kr. e. 2. évszázadban keletkezett.

A történet pontosan igazodik a Teremtés könyvének elbeszéléseihez; ellenben több részletet tartalmaz, így például a Vízözön előtti pátriárkák feleségeinek és leányainak nevét is. Azt is kifejti, mi történt az emberiséggel ezekben a történelem előtti napokban. A *Biblia* ugyan közli, hogy Énók apja Járed volt, a 'leereszkedő', de arról nem szól, miért kapta ezt a nevet; az *Évfordulók könyve* viszont ezzel a kérdéssel is foglalkozik. Azt olvashatjuk, hogy Járed szülei így nevezték el őt, mert:

Azokban a napokban az Úr angyalai - azokat Őrzőknek hívták - alászálltak a Földre, hogy irányítsák az emberek fiait, hogy ítéletet és becsületességet hirdessenek a Földön.

A különböző korszakokat „évfordulókra” osztó *Évfordulók könyve* elbeszéli, hogy „a tizenegyedik évfordulóban Járed feleséget vett magához; Baraka ['fényes villám'] a neve, Rasujal lánya, aki [Járed] apja bátyjának leánya volt... fiút szült neki, és a fiú neve Énók lett. És ő [Énók] volt az első a földön született emberek közt, aki megtanulta az írást és a tudást és a bölcsességet, aki egy könyvben leírta a mennyország jeleit annak hónapjai sorrendjében, hogy az emberek megismerjék az év szakait az egyes hónapok sorrendje szerint.”

A tizenkettedik évfordulóban Énók feleségül vette Ednit - jelentése: 'Édenem' Dan-el leányát. Asszonya fiút szült neki, akit Matuzsálemnek neveztek el. Majd Énók „hat évnek fordulóját volt az Úr angyalaival, akik megmutatták neki, mi van a Földön és a mennyben... ő pedig mindent leírt”.

Am ekkor már készülöben volt a tragédia. A Teremtés könyve arról számol be, hogy a Vízözön előtt „az Isten fiai látták, hogy az emberek lányai szépek. Feleségül vették mindazokat, akik tetszettek nekik... megbánta az Úr, hogy embert teremtett a [124] földön... Ezt mondta az Úr: »Eltörölöm a föld színéről az embert, akit a földön teremtettem...«” (Teremtés könyve 6,2.6-7)

Az *Évfordulók könyvében* azt olvashatjuk, hogy az Úr véleményének megváltozásában Énók is szerepet játszott, mert „tanúskodott az Őrzőkről, akik bűnbeestek az emberek lányával; mindannyiuk ellen vallott”. Az Úr bűnös angyalainak bosszújától pedig az védte meg, hogy „kivették őt az emberek fiai közül, és az Éden kertjébe vezették”. Az Édenkertben - melyet egyébként a mű Isten négy földi tartózkodási helye egyikeként jelöl meg - rejtették el Énokot, itt írta meg testamentumát.

Mindezek után született meg Noé, az igaz ember, aki arra választatott ki, hogy túlélje a Vízözönt. Azokban a zűrzavaros napokban jött a világra, amikor „az istenek fiai” szexuális viszonyba bonyolódtak a halandó asszonyokkal, ami ráadásul a pátriárkák családjában is válsághoz vezetett.

Énók könyve arról számol be, hogy „Matuzsálem feleséget szerzett fiának, Lámechnak, aki teherbe esett és fiút szült neki”. Ám amikor a gyermek, Noé megszületett, különös dolgok történtek:

A gyermek teste fehér volt, mint a hó, és vörös, mint a nyíló rózsza; fején haja és hosszú fürtjei fehérek, mint a gyapjú, szemel pedig gyönyörűek. Mikor kinyitotta szemeit, azok bevilágították a házat, mint a Nap, és az egész ház fényességben úszott. És amint a bába kezei között a magasba emelte, kinyitotta száját, és az igazság istenével beszélgetett.

Lámech döbbsen szaladt apjához. Matuzsálemhez, és így szólt:

Különös gyermeket nemzettem, máslyent és különbözöt, mint a többi ember, és a Mennyek Urának fiaira emlékeztetöt; természete eltér, nem olyan, mint mi...
Úgy tűnik nekem, hogy nem tőlem sarjadt, hanem az angyaloktól.

Más szavakkal, arra gyanakodott, hogy felesége terhességét nem ő idézte elő, hanem az egyik angyal termékenyítette meg az asszonyt. Lámechnek azonban támadt egy ötlete: miért ne kérné meg nagyapját, Énókot, aki az istenek fiai között tartózkodik, hogy járna utána ennek a kérdésnek? „És most, atyám - szólt Matuzsálemhez -, azt kérem tőled, és esedezek hozzád, hogy keresnéd fel Énókot, atyádat, és tudd meg tőle az igazat, hiszen az ő lakhelye az angyalok közt van.”

Elment hát Matuzsálem, ahogyan Lámech kérte, és amikor az istenek lakóhelyére ért, Énókot szólította, és beszámolt neki a különös csecsemőről. Némi kérdezősködés [125] után Énók arról biztosította Matuzsálemet, hogy Noé valóban Lámech fia, és különös tulajdonságai az elkövetkező dolgok előjelei: „Vízözön önti el a Földet, és hatalmas pusztítást visz véghez egy éven keresztül”, és csak ez a fiú, akit Noénak neveznek, valamint az ő családja éli azt túl. Ezeket a jövőbeni dolgokat, mondta Énók fiának, „a mennyei táblákon olvastam”.

A kifejezés, melyet az ezekben az ősi időkben született, még ha a *Bibliából* később ki is maradt írások használnak a Vízözön előtti „turpisságokban” részt vevő „istenek fiaira”: az Őrzők. Az ókori egyiptomiak is éppen így nevezték isteneiket: Netjer, sőt ez a sumer szó pontos jelentése is - ez utóbbi területen landoltak ugyanis az égből érkezettek.

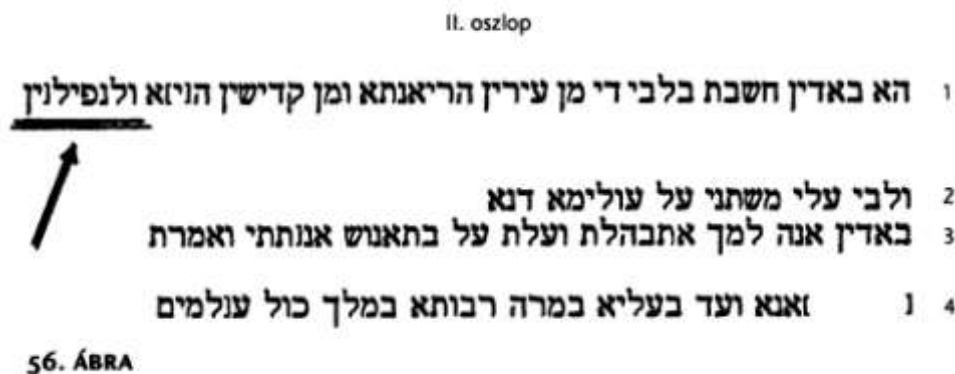
A különféle, a Vízözön előtti drámai eseményekről kiegészítő részleteket közlő írások számos változatban maradtak fenn, jóllehet ezek csupán - közvetlen vagy közvetett - fordításai az elveszett, héber nyelvű eredetieknek. A fordítások hitelességét mindenesetre a híres Holt-tengeri tekercsek napjainkban történt felfedezése is megerősítette, mivel a fellelt tekercstörödékek között olyanok is voltak, amelyek kétségtelenül az eredeti héber szövegek részeit alkották, így például a *Pátriárkák emlékiratait*.

Itt külön érdeklődésre tarthat számot az a tekercstörödé, mely Noé szokatlan születésével foglalkozik, illetve amelyből megtudhatjuk, mi volt a héber eredetije az ókori szövegekben és a modern kutatók tanulmányaiban - T. H. Gaster: *The Dead Sea Scriptures*, H. Dupont-Sommer: *The Essene Writings of Qumran* - egyaránt Őrzőknek vagy óriásoknak fordított szónak. A fenti tudósok szerint a tekercstörödé második oszlopának kezdő sorai a következők:

Íme, úgy vélem, teljes szívemből, hogy a fogamzás az Őrzők egyikétől történt, a Szentek egyikétől, és az Óriásokhoz [tartozik valójában a gyermek]. És én bennem szívem megváltozott a gyermek miatt. Ezért én, Lámech, feleségemhez, Bath-Enoshoz siettem, és így szóltam hozzá:
[Azt akarom, hogy esküdj] a Legmagasabbra, a Legfőbb Úrra, az összes világ Urára,

a Mennyei Fiainak uralkodójára, hogy valóban az igazat mondod nekem...

Ám ha megvizsgáljuk a héber eredetit (56. ábra), láthatjuk, hogy nem Őrzőkről beszél; *nefilimet* említ - a Teremtés könyvének 6. fejezetében pedig éppen ezzel a kifejezéssel találkozhatunk. [126]

Ily módon az ókori írások és az ókori történetek kölcsönösen megerősítik egymást: a Vízözön előtti napok jelentették azt az időszakot, amikor „nefilimek voltak a Földön - a Hatalmasok, az űrhajók népe”.

A sumer királylisták szavai szerint a Vízözön az első Földre szállás után 120 sárral - egy sár a 3600 év 120 pályájának felel meg - söpört végig a Földön. Eszerint a Vízözön időpontját körülbelül 13000 évvel ezelőtre tehetjük. Pontosan ez idő tájt ért hirtelen véget az első jégkorszak, és kezdődött meg a mezőgazdasági művelés. Ezt követte 3600 évvel később az egyes kutatók által új kőkorszaknak nevezett éra, a fazekasság megjelenése. Aztán, újabb 3600 évvel később egyszerre kivirágzott a civilizáció a „folyók közötti síkon”, Sumerben.

„Az egész földnek ugyanaz volt a nyelve és ugyanazok voltak a szavai” - olvashatjuk a Teremtés könyvének 11. fejezetében; ám az ember hamarosan megtelepedett Sineár, azaz Sumer földjén, hajlékokat építettek égetett agyagtéglából, és összebeszéltek: „Rajta, építsünk várost és tornyot, amelynek teteje az égig ér.” (Teremtés könyve 11,4)

A kivonatnak tekinthető bibliai történet alapjául szolgáló sumer szöveg mindaddig nem került elő; viszont több sumer elbeszélésben igenis találunk az eseményre vonatkozó célzásokat. Ami ezekből a részletekből kiderül, egyértelműen utal arra, hogy Éa komoly erőfeszítések árán próbálta maga mellé állítani az embert, hogy segítségével irányítása alá kerüljenek a nefilimek űrlétesítményei - egy további adalék az Éa és Enlil közötti ellenségeskedéshez, amely aztán végső soron az utódaikat sújtotta. A történetek eredményeként, amint a *Biblia* leírja, az Úr és néven nem nevezett társai elhatározták, hogy szétszórják az emberiséget, „összezavarják” nyelvüket - azaz különféle és egymástól független civilizációkat teremtenek.

Az isteneknek a Vízözönt követő tanácskozásait, vitáit több sumer szöveg is megemlíti. Ezek közül az egyik így ír: [127]

A nagy anunnakik, akik a sorsot elrendelik, most megosztották egymással terveiket, ami a Földet illeti. Ők, akik a négy területet megteremtették, akik a településeket megalapították, akik az országot vigyázták, túlfentül fenségesek voltak az emberiség számára.

A négy terület létrehozásáról való döntés azzal a gondolattal társult, hogy közvetítőket - papkirályokat

- iktassanak be az istenek és az emberiség közé; tehát „a királyság ismét a Földre ereszkedett a mennyből”.

A menny és Föld istenei

1. ENLIL 2. NINURTA 3. NANNA/Sin 4. ISKUR/Adad 5. NERGAL 6. GIBIL 7. MARDUK
INNIN/Ištar, a Nagy Úrnő (8.) Csábító (9.) Harcos (10.) Pilóta (11.)

57. ÁBRA

Még egy - utóbb hasztalannak bizonyuló - erőfeszítés történt azért, hogy lezárják vagy enyhítsék az ellenségeskedést Enlil és Éa családja között: a két isten sorsot húzhatott, hogy meghatározzák, kinek melyik terület tartozék az uralma alá. Ennek eredményeként Enlil és leszármazottai kapták Ázsiát és Európát; Afrika pedig Éának jutott.

A civilizáció első területének Mezopotámia és az azzal határos területek számítottak. A hegyvidékek, ahol a mezőgazdaság és a települések először megjelentek, vagyis az ország, mely

Elám, Perzsia és Asszíria néven vált ismertté, Enlil fiának és jogos örökösének, NIN.UR.TA-nak, a legelső harcosnak jutott. Találtak olyan sumer szövegeket is, melyek Ninurta hősiek erőfeszítéseiről szólnak, hogy elzárja a hágókat, és biztosítsa emberi alattvalói számára a túlélést a Vízözön követő, nehéz időkben.

Amikor a két folyó között a síkot borító iszaptakaró eléggé megszáradt ahhoz, hogy a terület ismét alkalmas legyen a visszatelepedésre, Sumer és a tőle nyugatra fekvő, egészen a Földközi-tengerig húzódó terület NAN.NA - akkád nyelven Szín - felügyelete alá került, aki szintén Enlil fia volt. Jóakarátú isten volt ő, felügyelte Sumer helyreállítását, a Vízözön előtti városok újjáépítését azok eredeti helyén, illetve új városok megalapítását is. Ez utóbbiak közt volt kedvenc fővárosa, Ur, Ábrahám szülőhelye. Az isten nevének képrásos ábrázolásában szerepel a holdsarló szimbóluma, amely egyúttal az isten „égi mása” (57. ábra). Enlil legkisebb fiának, IS.KUR-nak - akit az akkádok Adadnak neveztek - jutottak az északnyugati területek, Kis-Ázsia, valamint a földközi-tengeri szigetek, ahonnan a civilizáció - a Királyság - végül elérte Görögországot. Adadot, akárcsak később a görög Zeust, szintén bika hátán, elágazó villámmal a kezében ábrázolták.

Éa szintén felosztotta fiai között Afrikát, a második területet. Ismert, hogy NER.GAL nevű fia Afrika legdélebbi részei felett uralkodott. A GIBIL nevű fiú eltanulta atyjától a bányászat és a fémművesség tudományát, és kezébe került az afrikai aranybányák feletti ellenőrzés. A harmadik fiú volt Éa kedvence, akit az anyabolygó után MARDUK-nak nevezett el, illetve akit az apja megtanított a tudományok és a csillagászat minden ismeretére. Egyébként Kr. e. 2000 körül Mardukot tekintették a [129] Föld urának, továbbá Babilonnak és a Föld négy területének főistene címet is megkapta. Ezenkívül, amint már korábban láttuk, az egyiptomi néven Rének nevezett fiú került a második terület központi civilizációjának élére, ő lett a Nílus-völgyi kultúra vezetője.

A harmadik területnek, mint azt alig ötven évvel ezelőtt felfedezték, az indiai szubkontinens számított. Az ókorban, mintegy 1000 évvel a sumerok után itt is kiemelkedő jelentőségű civilizáció született. Ma Indus-völgyi civilizációnak hívjuk, központja pedig az a királyi város volt, melyet a Harappa nevű helyen tártak fel. Népe nem egy istennek, hanem egy istennőnek adózott hódolattal, akit az agyagszobrok csábító asszonyként ábrázolnak: nyakláncok ékesítik, míg mellét a testén átkötött övek emelik ki.

Mivel az indusi civilizáció írásai még megfejtésre várnak, senki nem tudja, hogyan hívták istennőjüket a harappaiak, illetve ki is volt ő valójában. Mi, a magunk részéről arra a következtetésre jutottunk, hogy az istennő nem lehet más, mint Sin leánya, akit a sumerok INNIN - 'erős, édes illatú úrnő' - néven emlegetnek, az akkádok pedig Istárnak hívnak. A sumer szövegekben azt olvashatjuk róla, hogy egy távoli, Aratta nevű országban uralkodik, ahol - miként Harappában is - gabonaföldek és magtárak vannak, és ahová pilótaöltözékben repülve szokott megérkezni.

Egy űrrepülőter létrehozásának szükségessége vitte rá a nagy anunnakikat arra, hogy megváltoztassák a negyedik területről hozott eredeti döntést - a terület így nem az embereké lett, hanem azt kizárólag az anunnakik használhatták. Minden, a Földre szállás idején épített létesítményüket, a szippari űrrepülőteret és a Nippurban lévő földi irányítóközpontot elmosta a Vízözön. Az alacsonyan fekvő mezopotámiai sík még évezredekken keresztül túlságosan mocsaras vidék maradt ahhoz, hogy ott újjáépítsék e nélkülözhetetlen létesítményeket. Más helyet kellett tehát találniuk az űrrepülőter és a kiegészítő létesítmények számára, mégpedig olyat, amely magasabban fekszik, mégis alkalmas a feladatra, a világtól elzárt, ugyanakkor könnyen megközelíthető. A vonatkozó tervek ezt szánták a „szent területnek”, egy titkos vidéknek, ahová csak engedéllyel szabad belépni. A sumerok TIL.MUN-nak hívták ezt a helyet - szó szerint: a 'rakéták földjének'.

Ennek a Vízözön utáni űrrepülőternek a megépítésével Sin fiát, tehát Enlil unokáját, Irmini avagy

Istár ikertestvérét bízták meg. Az UTU - 'fényes' - névre hallgatott, ami akkád nyelven Samas. Ő volt az, aki nagy rátermettséget mutatva véghezvitte a Vízözön-hadműveletet, azaz Szippar evakuálását. Ő vezette továbbá a Földön állomásozó űrhajósokat, a „Sasokat”; és hivatalos alkalmakkor büszkén viselte a Sasok egyenruháját (58. ábra). [130]

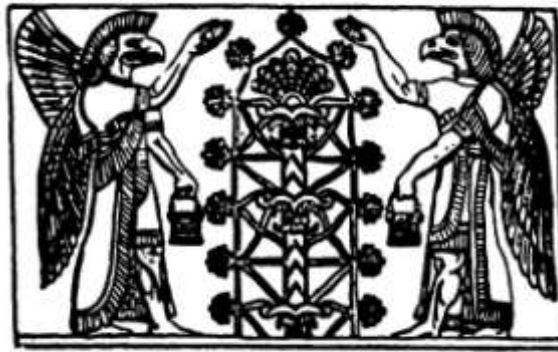
A hagyományok szerint a Vízözönt megelőző időkben csupán néhány kiválasztott halandónak adatott meg, hogy az űrrepülőtérrel a magasba emelkedjen: Adapának, aki elszalasztotta a nagy lehetőséget; Enmedurannának, akit Samas és Adad istenek azért szállítottak az égi lakhelyre, hogy bevezessék őt a papi titkokba, majd pedig visszahozzák a Földre. Ott volt aztán Ziuszudra - „akinek életnapjait meghosszabbították” -, a Vízözön hőse, akit később feleségével együtt Tilmunba költöztettek.

A sumer feljegyzések szerint a Vízözön utáni időkben Etana, Kis egyik első uralkodója szállhatott fel egy sémen az istenek lakhelyére, ahol részesült a megfiatalodás és életadás növényéből, ahhoz azonban már túlságosan rémült volt, hogy az út végére járjon. III. Thotmesz fáraóról ugyancsak azt állítják feliratai, hogy Ré isten a magasba vitte, körbevezette a mennyeken, aztán visszahozta a Földre:

Kinyitotta előttem a mennynek kapuit,
Kitárta nekem horizontjának bejáratát.
Isteni sólyomként szárnyaltam az egekig...
Hogy láthassam a titokzatos mennyei utakat...
És teljesen megértettem az isteneket.

Az emberiség későbbi írásos emlékeiben a sémet obeliszkként jelenítik meg, míg a Sasok által tisztelgéssel köszöntött rakéta átadta helyét az Élet szent fájának [131] (59. ábra). Ám Sumerban, ahol az istenek a mindennapi valóságot jelentették - akárcsak Egyiptomban az első fáraók uralkodásának idején -, Tilmun, a rakéták földje csakugyan létező hely volt: egy hely, ahol az ember rátalálhatott a halhatatlanságra.

És itt, Sumerban jegyezték fel annak az embernek a történetét is, aki - noha nem volt az istenek kiválasztottja - elindult, hogy megváltoztassa sorsát. [132]

59. ÁBRA

Gilgames: a király, aki megtagadta a halált

A halhatatlanság keresésének első ismert sumer története egy réges-régen élt királyról szól, aki isteni keresztapját kérte meg, hogy engedje belépni az Élők Földjére. Erről a rendkívüli uralkodóról az ókori írások hőskölteményeket regélnek. Ezek mesélik róla:

Mindent látott, hallott, tapasztalt - jelenvalót és régenvoltat;
Mély kútforrása bölcsességnek: mindent tudott, mindent megértett;
Átallátott minden homályon, a titkok sűrű takaróján,
Átallátott hétszer hét burkon, mely elfödi a bölcsességet.
A rejtett írást fölkutatta, betemetett nyomokra bukkant,
Emlékek rönkjét emelé ki a hajdankor özönvizéből;
Veszélyes, messze útra indult, melyre tudás-szomj ösztökélte
S midőn megtért, úti kalandját időtálló táblákra véste.⁶

Az ősi sumer elbeszélésből alig kétszáz sor maradt fenn. Ma már azonban ismerjük az egész történetet, hála azon népek fordításainak, akik a Közel-Keleten a sumerokat követték: az asszíroknak, babilóniaiaknak, hettitáknak és hurriknak. Mindannyian újra és újra felidéztek az eseményeket; az agyagtáblák pedig, amelyekre ezeket a későbbi változatokat feljegyezték, épen vagy megrongálódva bár, esetleg olvashatatlanul apró darabokra töröttek, de fennmaradtak, így számos kutató számára lehetővé tették, hogy a század nagy részét a történet darabkáinak összerakosgatásával töltsék.

Tudásunk nagy része tizenkét, akkád nyelven írt tábláról származik, melyek Assur-bán-apli király ninivei könyvtárának részét képezték. Ezekről először George Smith számolt be, akinek a londoni British Museumban az volt a feladata, hogy a [133] Mezopotámiából a múzeumba érkező agyagtáblák és táblatöredékek tízezreit szétválogassa, összeillessze és csoportosítsa. Egy nap megakadt a szeme egy szövegtöredéken, mely úgy tűnt, mintha a Vízözönről szólt volna. Nem tévedett: az Asszíriából származó, ékírást írt szöveg egy királyról mesélt, aki felkereste a Vízözön hőst, és első kézből kaphatott hírt a történelemről!

George Smith a múzeum igazgatói érthető izgatottsággal az ásatás helyszínére küldték, hogy kutassa fel a hiányzó darabokat. Szerencséje volt: elegendő töredéket talált ahhoz, hogy rekonstruálja a szöveget, és megállapítsa a táblák sorrendjét. 1876-ban aztán meggyőzően bizonyította, hogy a mű valóban a címben foglalt eseményeket dolgozza fel: *The Chaldean Account of the Flood*. A nyelv és a stílus alapján arra következtetett, hogy a mű Kr. e. 2000 körül született.

George Smith először Izduburnak olvasta a Noét felkereső király nevét, és úgy vélte, hogy nem másról, csakis a bibliai Nimród királyról lehet szó. Hosszú ideig a többi tudós is elfogadta az

⁶ A Gilgames-eposzról vett, magyarul fellelhető idézetek fordítása az alábbi kiadásból származik: Gilgames. Agyagtáblák üzenete. Ford. Rákos Sándor. Budapest, 1966, Európa.

elképzelést, hogy a történetnek valóban az első nagy király a hőse, ezért a tizenkét agyagtáblán olvasható szöveget *Nimród-eposz* címen azonosították. A későbbi leletek és a vonatkozó kutatások egész sora végül sumer eredetűnek határozta meg az elbeszélést, a hős nevének helyes olvasatát pedig GIL.GA.MESH-ként rögzítette. Egyéb történeti írások - többek között a sumer királylista - ugyancsak megerősítették, hogy Kr. e. 2900 körül valóban ő volt Uruk, a bibliai Erek városának királya. A *Gilgames-eposz*, ahogyan ma nevezzük ezt az ókori irodalmi művet, tehát majdnem 5000 évvel visz bennünket vissza az időkben.

Hogy megragadhatjuk az eposz drámaiságát, meg kell értenünk Uruk város történelmét. A bibliai állításokat alátámasztó sumer történelmi feljegyzések szintén arról számolnak be, hogy a Vízözönt követően a királyság, illetve a királyi dinasztiák Kis városából emelkedtek fel, majd Innin/Istár törekvéseinek köszönhetően Uruk vette át a vezető szerepet, mivel az istennő nemigen tartotta nagy becsben a Sumertől távolabb fekvő birtokait.

Uruk kezdetben csupán egy szent területnek számított, itt emelkedett ugyanis Annak, a menny urának lakhelye, azaz temploma, tetején pedig ott magasodott a hatalmas zikkuratu, melynek neve E.AN.NA - 'An háza' - volt. A ritka alkalmak egyikén, amikor An a Földön járt, megkedvelte Innint. Ő adományozta neki az IN.AN.NA címet, ami annyit tesz: 'akit An szeret'. Az ókori pletykák szerint a szerelem nem egészen plátói volt, és az istenség Inannát az Eannába költöztette, amely egyébként lakatlanul állt.

De milyen város az, ahol nem élnek emberek, milyen hatalom az, amikor nincs ki felett uralkodni? A nem is messzi délen, a Perzsa-öböl partján, Eriduban élt a világtól félig-meddig elvonult Éa. Onnan követte nyomon, mi történik az emberekkel,[134] illetve osztogatta az emberiségnek a tudás és a civilizáció ajándékait. A megigéző szépségű és illatfelhőbe burkolózó Inanna meglátogatta Éát, nagybátyját, aki végül a szerelemtől és némi italtól megrészesülten teljesítette a kívánságot: Kis helyett Urukot tette meg a sumer civilizáció új központjává és királyi székhelyévé.

60. ÁBRA

61. ÁBRA

Inanna-Istár nagyszabású tervének megvalósításához, hogy végső soron bekerüljön a tizenkét

Nagy Isten belső körébe, még bátyja, Utu/Samas támogatását is megnyerte. Míg a Vízözön előtti napokban a nefilimek és az ember leányai közötti frigyek még kivívták az istenek haragját, a Vízözön után ez már senkit nem botránkoztatott meg. Így történhetett, hogy An templomának főpapja Samas isten és egy földi asszony kapcsolatából származott. Istár és Samas aztán őt szentelték fel Uruk királyává, és ezzel megalapították a Föld első papkirály-dinasztiáját. Ha hihetünk a sumer királylistának, a főpap 324 évig uralkodott. Fia, "aki Urukot építtette", 420 évig ült a trónon. Mire Gilgames, az uralkodócsalád ötödik királya trónra lépett, Uruk a sumer civilizáció virágzó központjává fejlődött, uralkodott szomszédai felett, kereskedett a távoli tájakkal (60. ábra).

Gilgamest „kétharmad részt istennek, harmadrészt embernek” tekintették, annál a ténynél fogva, hogy nemcsak a nagy istentől, Samastól származott apai ágon, hanem anyja is egy istennő, NIN.SUN volt (61. ábra). Ezért jogosulttá vált a kiváltságra, hogy neve elé az „isteni” jelzőt ragasszák. [135]

A büszke és magabiztos Gilgames jóindulatú és lelkiismeretes királyként kezdte uralkodását, eleget tett a hagyományos feladatnak, vagyis a város körül megemeltette a földsáncokat, valamint felékíttette a templomnegyedét. Ám minél több tudásra tett szert az istenek és emberek történelméről, annál inkább magába fordult, nyugtalanabb lett. Gondolatai a nagy vigasság közepette is a halál felé kalandoztak. Vajon az isteni kétharmad rész jogán élhet-e ő is olyan sokáig, mint félisten ősapái, vagy az egyharmad emberi vér bizonyul majd meghatározónak, és élettartama csupán annyi lesz, mint bármelyik földi halandóé? Hamarosan megvallotta aggodalmát Samasnak:

Városomban meghalnak az emberek,
s ez nyomasztja szívemet.
Az ember mulandó; nehéz ez szívemnek...
A legmagasabb ember sem érheti el az egeket,
A legnagyobb ember sem boríthatja be a földet.

"Én is egy leszek majd a többi közül? - kérdezte Samastól. - Én is így végzem majd?"

Samas nem akart, vagy talán nem is tudott egyenes választ adni, és megpróbálta elfogadtatni Gilgamessel sorsát, bármi legyen is az; ezért azt mondta neki, hogy élvezze az életet, amíg teheti:

Mikor az istenek megteremtették az emberiséget,
a halált adták neki osztályrészül;
az életet maguknak tartották meg.

Töltsd meg hasadat, Gilgames,
mulass éjjel-nappal!
Rendezz mindennap örömmünnepet,
éjjel-nappal táncolj és játssz!
Legyen új ruhád,
mosd meg a fejed, fürödj meg!
Figyelj a csöppségre, aki kezedet fogja,
öleld kebledre elragadtatott hitvesed;
mert ez az emberiség sorsa.

Ám Gilgames nem fogadta el sorsát. Hát nem isteni eredetű-e kétharmad részben, és csak egyharmad benne az ember? Miért a kevesebb, halandó vér győzedelmeskedik a nagyobb, isteni elem felett, és határozza meg végzetét? Gilgames céltalan bolyongással [136] töltött nappalokon és

nyugtalan éjszakákon keresztül kereste a titkot, hogyan maradhatna fiatal; ifjú házasok közé férközött be, és ragaszkodott hozzá, hogy még a vőlegény előtt érintkezhessen a menyasszonnyal. Aztán egy éjjel álmot látott, amelyet előjelnek velt. Anyjához futott, hogy elmondja neki, mit látott:

Anyám,
álmot láttam az éjjel;
fölköttem a csillagok égtek;
Anu pajzsaként hullt reám egy
s kegyetlenül földhöz lapított!

Anu pajzsáról, mely az égből éppen az ő közelében hullott a Földre, Gilgames így beszél a továbbiakban:

Gyürköztem, hogy magasra dobjam
-nem is moccant, súlyosan állott;
Gyürköztem, hogy elhengerítsem
-nem is moccant, szilárdan állott.

Miközben azon erőlködött, hogy elhengerítse a tárgyat, mely valószínűleg mélyen befűródott a talajba, „körül-hömpölyögte a nép, körül-kerülgette a nép, még az előkelők is ott tolongtak”. Nagyon valószínű, sokan láthatták a tárgy földre hullását, ezért „egész Uruk köré-sereglett, egész Uruk köribe-rajzott”. A „vitézek” - az erős emberek - segítségére siettek Gilgamesnek az égből aláhullt tárgy elmozdításában: „A vitézek megragadták az alsó részét, én elejénél fogva húztam.” Jóllehet, a tárgyat a szövegek nem írják le pontosan, az feltehetőleg nem egy alaktalan meteor lehetett, inkább valamiféle kidolgozott objektum, ami méltó arra, hogy a nagy Anu keze munkájának nevezzék. Az ókori olvasó nyilván nem szorult bővebb felvilágosításra, hiszen ismerős lehetett számára a kifejezés: „Anu keze munkája”, illetve ennek ábrázolása, amelyet valószínűleg az alábbi hengeres pecséten láthatunk (62. ábra). [137]

62. ÁBRA

A *Gilgames-eposz* szövege az alsó részt, amelyet a vitézek ragadtak meg, egy olyan szóval jelöli, amely „lábaknak” is fordítható. Mint az Gilgamesnek az éjjel további eseményeiről való beszámolójából kiderül, a tárgynak egyéb jellegzetes részei is voltak, és talán még be is lehetett abba lépni, szállni:

...lábát csókolgatták a férfiak.
Homlokom nekifeszítettem,
Ám ennek se volt foganatja.
S végül mégiscsak fölemeltem
S ölben vittem elődbe, úrnő!

Gilgames biztosra vette, hogy a tárgy megjelenése sorsa alakulásának az istenek által küldött előjele

volt. Anyjának, Ninszun istennőnek azonban ki kellett ábrándítania. Az, ami csillagként hullt alá az égből, mondta, egy ember érkezését jósolja. „Támad egy hős, hozzád hasonló; támad egy bajnok, győzhetetlen! Testi-lelki jó barátokként sok csoda-dolgot műveltek majd, s mint tükörképben gyönyörködtek egymásban, kettős szeretettel: hatalmas léssen ama másik - és nem pártol el soha tőled!” Ezt jelentette hát Gilgames álma.

Ninszun pontosan tudta, miről beszél; Gilgames előtt azonban ismeretlen volt az a tény, hogy az istenek, Uruk város lakóinak kérésére, hogy foglalják már le valamivel a nyughatadan uralkodót, gondoskodtak egy Urukba érkező vademberről, akivel a királynak birkózásban meg kell mérkőznie. ENKI.DU-nak - 'Enki teremtménye' - hívták, és kőkori emberként élt a vadonban az állatok között, akárha egy lett volna közülük: „Borjúként szopta tőgyét a baromnak.” Meztelen, szakállas, bozontos hajú lényként ábrázolták, nemegyszer állatbarátai társaságában (63. ábra).

Hogy megszeliítsék, Uruk város nemesei kijelöltek egy örömlányt. Az addig csak az állatok társaságát ismerő Enkidu, miután a leánnyal szeretkezett, visszanyerte emberi mivoltát. Ezután a nő egy, a város falain kívül lévő táborba vitte, ahol [138] megtanították a beszédre, valamint az Urukban dívó viselkedésre és Gilgames szokásaira. „Támadott hős, aki lebírja Gilgamest, az erőszaktevőt; támadott hős, ki méltó léssen megküzdeni hatalmas Gissel” - ujjongtak Enkidunak Uruk nemesei.

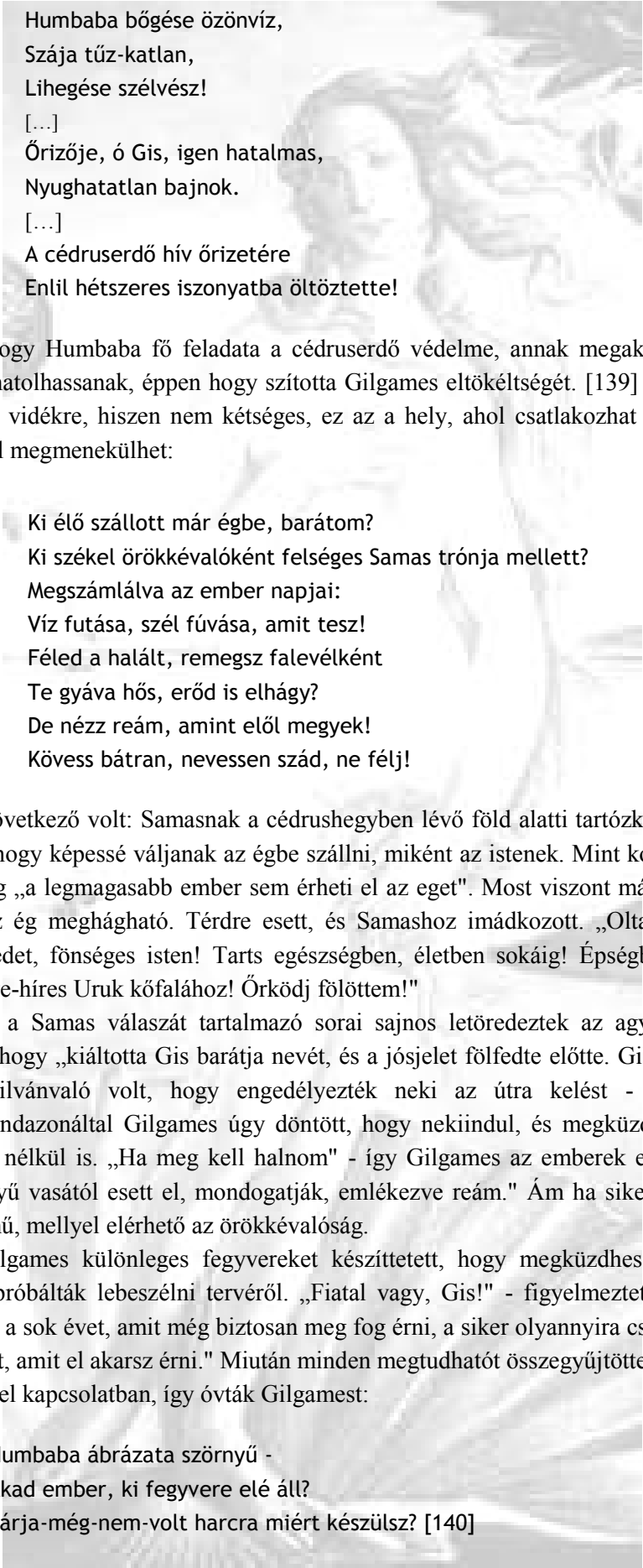
63. ÁBRA

Az első találkozásra éjszaka került sor, amikor Gilgames elhagyta palotáját, és szerelmi kalandok után kutatva kóborolni kezdett az utcákon. Enkidu az úton találkozott vele, és útját állta. „Gis és Enkidu nekitüzesedve öltre mennek, öklelőznek veszett kosokként.” A falak remegtek, az ajtófélfák darabokra törtek, ahogy ők ketten birokra keltek. Végül „Gilgames térdet hajtott”; a küzdelem eldőlt: az idegen legyőzte őt. „Dühe alábbhagyott, Gilgames elfordult.” Csak ekkor szólította meg őt Enkidu, és Gilgamesben felidéződtek anyja szavai. Előtte állott hát új, hatalmas barátja. „Megölelték-csókolták egymást, s örök barátságot fogadtak.”

Mivel ők ketten elválaszthatatlan barátokká lettek, Gilgames sorban felfedte Enkidu előtt halandó sorával kapcsolatos félelmeit. Ezt hallván, „Enkidu szeme könnyel árad, szíve búval terhes, keserűen nyögdécsel”. Aztán elárulta Gilgamesnek, van mód arra, hogy sorsát elkerülje: ha erővel behatol az istenek titkos lakhelyére. Ott, amennyiben Samas és Adad melléállnak, az istenek magukéhoz hasonló rangra emelhetik őt, amelyre egyébként jogosult is lenne.

Az istenek lakhelye, mesélte Enkidu, a „cédrushegy belsejében” található. Ő, Enkidu, akkor szerzett tudomást a létezéséről, amikor a vadállatokkal vándorolt a vidéken; ám a helyet Humbaba, a félelmetes szörnyeteg őrzi:

Jól ismerem azt a hegyet, barátom'
Jószág után eleget jártam arra.
Kétszer tízezer óra járóföldre terjed az erdő!
Ilyen rengeteg erdő közepébe ki merne lépni?

Humbaba bőgése özönvíz,
Szája tűz-katlan,
Lihegése szélvész!
[...]
Őrizője, ó Gis, igen hatalmas,
Nyughatatlan bajnok.
[...]
A cédruserdő hív őrizetére
Enlil hétszeres iszonyatba öltöztette!

Ám az a tény, hogy Humbaba fő feladata a cédruserdő védelme, annak megakadályozása, hogy halandók oda behatolhassanak, éppen hogy szította Gilgames eltökéltségét. [139] Mindenképpen el akart jutni arra a vidékre, hiszen nem kétséges, ez az a hely, ahol csatlakozhat az istenekhez, és halandó sorsa elől megmenekülhet:

Ki élő szállott már égbe, barátom?
Ki székel örökkévalóként felséges Samas trónja mellett?
Megszámlálva az ember napjai:
Víz futása, szél fúvása, amit tesz!
Féled a halált, remegsz falevélként
Te gyáva hős, erőd is elhagy?
De nézz reám, amint elől megyek!
Kövess bátran, nevéssen szád, ne félj!

Tervük tehát a következő volt: Samasnak a cédrushegyben lévő föld alatti tartózkodási helyére kell eljutniuk ahhoz, hogy képessé váljanak az égbe szállni, miként az istenek. Mint korábban Gilgames megjegyezte, még „a legmagasabb ember sem érheti el az eget”. Most viszont már tudta, hol van a hely, ahonnan az ég meghágható. Térdre esett, és Samashoz imádkozott. „Oltalmazd esengek, megragadva kezemet, fonséges isten! Tarts egészségben, életben sokáig! Épségben érjek, büszke diadallal, a messze-híres Uruk kőfalához! Öröködj fölöttem!”

A szövegnek a Samas válaszát tartalmazó sorai sajnos letöredeztek az agyagtábláról. Arról azonban tudunk, hogy „kiáltotta Gis barátja nevét, és a jósjelet fölfedte előtte. Gis orcáján a könny lecsordult..”. Nyilvánvaló volt, hogy engedélyezték neki az útra kelést - ám csakis saját felelősségére. Mindazonáltal Gilgames úgy döntött, hogy nekiindul, és megküzd Humbabával az istenek segítségével nélkül is. „Ha meg kell halnom” - így Gilgames az emberek emlékezni fognak: „Humbaba szörnyű vasától esett el, mondogatják, emlékezve reám.” Ám ha sikerül, folytatta, övé lesz a sém, a jármű, mellyel elérhető az örökkévalóság.

Miközben Gilgames különleges fegyvereket készíttetett, hogy megküzdhesen Humbabával, Uruk vénei megpróbálták lebeszélni tervéről. „Fiatal vagy, Gis!” - figyelmeztették. Ugyan miért tenné kockára azt a sok évet, amit még biztosan meg fog élni, a siker olyannyira csekély szikrájáért? „Nem ismered azt, amit el akarsz élni.” Miután minden megtudható összegyűjtötték a cédruserdővel és annak őrizőjével kapcsolatban, így óvták Gilgamest:

Humbaba ábrázata szörnyű -
Akad ember, ki fegyvere elé áll?
Párja-még-nem-volt harcra miért készülsz? [140]

Gilgames azonban „körültekintett, és barátjára mosolygott”. Mivel Humbabát úgy jellemezték, mint valami mechanikus mozgású szörnyet, „csodásan megépített... ostromgépet”, csak erősödött benne a hit, hogy ezt a lényt valójában Samas és Adad istenek parancsai irányítják. Neki magának nem sikerült egyértelműen elnyernie Samas támogatását, Gilgames ezért úgy döntött, hogy anyja segítségét is kéri a nagy próbához: Gilgames és Enkidu „kézen fogták egymást, úgy mentek a fényességes palotába; a fényességes palotába, Ninszun királyasszony elébe. Amint a palotába értek, hős Gilgames előrelépett: »Ó Ninszun, hadra kelek immár, Humbaba táborhelye ellen, ki a cédruserdő királya s nagyon messzire lakik innét. Harcolni vágyom Humbabával, Humbaba vesztésére vágyom, olyan földre, melyet nem láttam, olyan harcba, melyet nem vívtam... kérlek, könyörögj te is értem Samashoz, hogy lenne segítöm!«”

Ninszun, aki vállalta a szívességet, Samas oltára elé járult, „szent magvakat szórt a parázsra, s így szólt kezét fölemelve: »Nyugtalan szívvel verted őt meg... Most is nagy útra ösztökéled, Humbaba táborhelye ellen...«” Lényegében tehát Samasra hárította Gilgames utazásának felelősségét, és könyörgésében kérte Samast, hogy védelmezze fiát:

Amíg távol van,
míg a halál feszített íjjal les ki reá a cédruserdő fái közül...
míg fiamat, a nyughatatlan hős Gilgamest vissza nem hoztad.

Amikor a köznép meghallotta, hogy Gilgames végső soron a „leszállóhelyre” megy, igyekeztek a közelébe jutni, és szerencsét kívántak neki. A város vénei gyakorlati tanácsokkal próbálták segíteni: „Enkidu lépjén te-előtted - tud minden utat, ismer minden ösvényt -, ő vezessen Humbaba erdejében. Győzelem szegődjön nyomába Enkidunak, aki elől-jár!” Samas áldását kérték: „Adná Samas, hogy szándékod betelne s szemmel láthatnád, amit szád kimondott! Lábad előtt az elzárt utakat, talpad alatt a járhatatlan ösvényt, fejed fölött az égig érő hegyeket Samas nyissa meg előtted!”

Ninszun néhány szóval búcsúzott. Enkiduhoz fordult, és arra kérte a párdücléptűt, vigyázzon Gilgamesre: „Enkidu! Ha nem szakadtál is ölemből - éppen úgy szeretlek... Enkidu, őrizd fiamat! Hozd vissza épségben a királyt!” Ezután saját jelét akasztotta Enkidu nyakába.

Azzal a két hős elindult veszélyes útjára.

A *Gilgames-eposz* negyedik táblája elkíséri a két bajtársat a cédruserdőig; sajnos, ez a rész annyira töredékes, hogy a párhuzamos hettita nyelvű táblák felfedezése ellenére sem sikerült összefüggő szöveget összerakni belőle. [141]

Az mindenesetre egyértelműen kitűnik, hogy nagy távolságot jártak be egy nyugati úti cél felé. Enkidu időnként megpróbálta rábeszélni Gilgamest, hogy adják fel a keresést. Humbaba 180 mérföldről is meghallja, ha egy tehén megmoccan, mondta. Hálója messze elér; hívó hangja „a helyről, ahonnan felemelkednek” olyan távolságra verődik vissza, amennyire Nippur fekszik; „gyengeség keríti hatalmába azt”, aki megközelíti az erdő kapuját. Forduljunk vissza, esdekelt. Ám az utat folytatták:

A zöldbe-borult hegyen átjutottak.
Szavaik csöndesek valának
S ők maguk is nagy csöndben lépegettek.
Megtekintik a cédruserdőt, fölmérik hosszát, szélességét;
Föl sudarát a cédrustörzsnek, föl karcsúságát, vastagságát;
Megszemlélik a széles utat, az egyenes futású ösvényt;
Látják Inanna szenthelyét; a cédrushegy kékes kupoláját.

A két lenyűgözött, ám egyúttal megfáradt hős lepihent. Az éjszaka közepén felriadtak. „Barátom, nem te szólítottál?” - kérdezte Gilgames Enkidut. „Nem” - felelte Enkidu. Alig bóbiskoltak el ismét, Gilgames megint felébresztette Enkidut. Rettenetes dolgot látott, mondta, de nem volt biztos abban, hogy ébren volt-e vagy csak álmodott:

Barátom, másodszor is álmot álmodtam, rémest és ijesztőt:

Ledőlt a hegy, amelyen álltam,
Ledőlt és lábaimra omlott...
Rémületes fény lobogott föl...
Akkor egy férfiú jelent meg,
Gyönyörű ábrázatú, szép járású...
Felém lépett, kivont a hegy alól,
Vízzel kínált, nyugtatta szívemet.
Majd fölsegített s jární biztatott...

Ki lehetett ez a „férfiú”, ez a „gyönyörű ábrázatú, szép járású”, aki kihúzta Gilgamest a leomlott hegy alól? Mi volt a „rémületes fény”, mely a földcsuszamlást kísérte? Enkidu nem tudott válaszolni; fáradt volt, újból elaludt. Éjszakai nyugalma azonban még egyszer megzavarták: [142]

Második őrzőszakában, nyomasztó álmából fölébredt,
Fölkelt, Enkidut megkereste s így szólott Gilgames a hőshöz:
"Barátom, nem te szólítottál? Úgy hallottam, nevem kiáltod!
Nem illeted vállam kezéddel? Úgy éreztem, költögetsz engem!
Vagy tán egy isten ment el erre s ő hajolt le, hogy fölriasszon?"

Enkidu tagadta, hogy felébresztette volna Gilgamest, és így kétségek közt hagyta barátját afelől, hogy vajon „egy isten ment-e el erre”. Zavartan ugyan, de ismét álomba merültek, amíg újból fel nem riadtak. Gilgames a következőképpen írta le, amit látott:

Az ég, mint megsebzett oroszlán, ordított, hogy vére fagyott meg
Az élőknek; a föld kiáltott, mintha iszonyú zuhanással
A poklok fenekére hullnék; a vihar keselyűin ülve
Szállott fekete szárnycsapással a sötétség és bekerített.
Az éjjellé sötétült nappal sátorát villám hasogatta,
A fellegek megsűrűsödtek s halál hullott alá belőlük.
Azután a villám kilobbant s a magasból alázuhanó tűz
Hamuvá hűlt lábaimnál.

Gilgames bizonyára rádöbbsent, hogy egy „égi kamra” felemelkedésének volt a tanúja: érezte remegni a földet, amint a motort begyújtották, és az felbömbölt; látta a füst- és porfelhőt, mely elborította a tájat, és elsötétítette a pirkadó hajnali eget; szemébe sütött a motor tüze ragyogása, amely a vastag felhőréteget is áttörte; és megfigyelhette az elenyésző izzást, miközben a sugárhajtású űrhajó egyre magasabbra emelkedett. Csakugyan félelmetes látvány lehetett! Ám mindez arra ösztönözte Gilgamest, hogy folytassa útját, mivel megerősítette hitében, hogy valóban elérte a „leszállóhelyet”.

Réggel a bajtársak megpróbálták áthatolni az erdőn, óvatosan, hogy a „fegyverfákat, melyek

ölnek" elkerüljék. Enkidu megtalálta a kaput, amelyről korábban beszélt Gilgamesnek. Ám amikor ki akarta nyitni, egy láthatatlan erő visszalökte. Tizenkét napig bénultan feküdt.

Amikor újra képes volt a mozgásra és a beszédre, könyörögni kezdett Gilgameshez: „Ne menjünk tovább, ó, barátom, ne menjünk az erdő szívébe!” Gilgamesnek azonban jó hírei voltak barátja számára: amíg az eszméletlenül hevert, ő, Gilgames, egy alagútra bukkant. Az abból kiszüremelő hangok bizonyossá tették számára, hogy azzal az elkerített területtel van összeköttetésben, ahonnan a parancsokat adják. Menjünk, sürgette Enkidut: „Meg ne állj, barátom; menjünk tovább együtt!”

Gilgamesnek feltehetőleg igaza volt, mivel a sumer szövegek állítják: [143]

Föllelte s megnyitotta az anunnakik lakóhelyét is.

Az alagút bejáratát fák és bokrok nőttek be, illetve rejtették, sziklák és föld torlaszolta el. „Míg Gilgames kivágta a fákat, Enkidu kiásta” a földet és a sziklákat. Ám alig sikerült egy kis helyen megtisztítaniuk a terepet, rémület tört rájuk: „Humbaba meghallotta a zajt, és megdühödött.” A szörny megjelent a színen, és a betolakodókat kereste. Külseje „rettenetes, foga, mint a sárkányé, arca, mint az oroszláné, járása, mint a pusztító vízözöné”. A legfélelmetesebb mégis a „varázslatos fénysugárzás” volt, mely homlokáról áradt, és „felemésztette a fákat és bokrokat”. Gyilkos ereje elől „senki nem menekülhetett”. Az egyik sumer hengeres pecsét egy istent, valamint Gilgamest és Enkidut ábrázolja, amint éppen két oldalról megtámadnak egy robotszerű lényt, amely kétségtelenül

64. ÁBRA

az eposzban szereplő „szörnyeteg a gyilkos sugarakkal” (64. ábra).

A töredékes szövegekből kiderül, hogy Humbaba „hétszeres védőburokkal” volt felvértezve, de, amikor megérkezett a csata helyszínére, „csak egy volt ráöltve, a többi hat még nem”. Ezt az alkalmat próbálta kihasználni a két barát, hogy becserkésze Humbabát. Amint a rém támadói felé fordult, homlokának gyilkos fénysugarai mindent elpusztítva

törtek utat maguknak.

Ekkor, még éppen időben, segítség érkezett a mennyekből. Szorongatott helyzetüket látván „gyors patakokként zuhogtak alá Samas igéi az égből”. Ne próbáljanak menekülni, tanácsolta, inkább menjenek közelebb. Aztán Samas egész sereg forgószelet támasztott, mely „Humbabát szembe-hátba éri”, és ártalmatlanná tette a sugarakat. Ahogy Samas eltervezte, „föllángol s kialszik a varázslatos fénysugárzás és vele hal a ragyogás is”. Humbaba hamarosan mozgásképtelenné vált: „se té-, se továbblépni nem bír”. Akkor a két hős rátámadt: „Gilgames... gyors csapással nyakához vágott, másodsorra Enkidu sújtott - Humbabát földre terítette... Kétszer két órányira hallik, mint jajgat-kesereg a cédrus” - azaz ilyen messze elhallatszott, ahogy a szörnyeteg a földre bukkott. Ezután Enkidu „fejét vette Humbabának”.

A győzelemtől felélénkült, ám a harctól ugyanakkor elfáradt két barát megpihent egy patak partján. Gilgames levetkőzött, hogy megmosakodjon. „Ledobja a bevérzett gyolcsot, fölveszi a patyolat-inget, ünneplőjét fölébe húzza, kendőket köt keresztbe mellén, koronáját fejére tűzi.” Nem kellett sietniük: az „anunnakik titkos lakhelyéhez” vezető utat immár nem zárta el semmi. [144]

Gilgames nemigen tudhatta még, hogy egy asszony vágyakozása hamarosan semmissé teszi győzelmüket...

Mint az az eposz egy korábbi részéből kiderül, Inanna/Istár szent helye volt ez. Az istennő maga szokott járni-kelni e terület és a leszállóhely között. Samashoz hasonlóan, neki is látnia kellett a

csatát, talán éppen föld feletti - „szárnyas” - égi kamrájából, ahogyan az az egyik hettita pecséten

65. ÁBRA

is látható (65. ábra). Most, ahogy Gilgamest ruhátlanul fürödni látta, „szépségétől gyúl szerelemre”.

A hős felé közelítve, nemigen válogatta meg a szavakat, melyek eszébe jutottak:

Szeress engem, ó, hős Gilgames!

Éljünk férjként és feleségként!

Tiéd legyen ölem gyümölcse,

enyém legyen ágyékom magva!

Aranyszekereket, csodálatos palotát, más királyok és hercegek feletti uralmat ígért neki Istár, és biztos volt benne, hogy a csábítás meghallgatásra talál. Ám Gilgames válaszában azt hangsúlyozta, hogy semmit nem tud cserébe felkínálni az istennőnek. Vajon mennyi ideig tartana szerelme? Előbb-utóbb, így Gilgames, megszabadulna tőle, mint egy sarutól, mely túl szűk viselőjének. Felsorolta nevét a többi férfinak, akivel Istárnak viszonya volt, egyszerűen kikoszarozta az istennőt. Amazt viszont feldühítette a sértő visszautasítás, és arra kérte Anut, hogy tapostassa agyon Gilgamest a Mennyei Bikával.

Amikor az égi szörny megtámadta őket, Gilgames és Enkidu megfélemedtek a küldetésről, és futva mentették életüket. Samas segíteni akarta visszatérésüket Uruk városába, így felruházta őket a képességgel, hogy három nap alatt megtegyenek „egy hónapnyi és tizenöt napnyi járóföldet”. Uruk határában, az Eufrátesz partján azonban utolérte őket a Mennyei Bika. Gilgamesnek sikerült elérnie a várost, és összehívnia vitézeit Enkidu egyedül maradt a város falain kívül, hogy elhárítsa az égi szörny támadását. A Mennyei Bika fűjtatása nyomán gödrök termettek a földön, mégpedig olyan nagyok, hogy egyenként kétszáz ember is elfért volna bennük. Amikor Enkidu [145] beleesett a gödrök egyikébe, a Mennyei Bika megfordult. Enkidu ekkor gyorsan kimászott, és megölte a szörnyeteget.

66. ÁBRA A

B

Hogy miféle teremtmény lehetett pontosan ez az égi bika, nem egyértelmű. A sumer GUD.AN.NA kifejezés jelentheti 'Anu bikáját', vagyis a „cirkálórakétát” is. Az ókori művészek, akiket lenyűgözött ez az epizód, gyakran ábrázolták a valódi bikával küzdő Gilgamest és Enkidut, amint a meztelen Istár, illetve néha Adad is nézi küzdelmüket (66. a ábra). Az eposz szövegéből azonban tisztán kivehető, hogy Anu fegyvere egy ötletes fémszerkezet, valamiféle gép volt, melyet két szúrószerszámmal - „szarvakkal” - szereltek fel. „Harminc font súlya egynek-egynek, s kétujjnyi tokja szélessége!” Az ókori ábrázolások némelyikén láthatunk ilyen mechanikusan működő „bikát”, amint az égből alászállva végigsöpör a földön (66. b ábra).

Miután legyőzték a Mennyei Bikát, „mívesek gyűltek a tetemhez, Gilgames hívta össze őket”,

hogy megszemléljék a gépszörnyeteget, és szétszereljék azt. Ezután a diadalmas Gilgames és Enkidu Samas színe elé járultak, hogy leróják előtte hódolatukat.

Ám Istár lakhelyén siránkozni kezdett.

Gilgames és Enkidu pihenni tértek a palotába az egész éjjel tartó ünneplés után. Az istenek lakóhelyén azonban a legfőbb istenségek Istár panaszát mérlegelték. „Szóval szóla Anu Enlilhez: Az ég bikáját is leszúrták, agyonütötték Humbabát is, mindezek miatt egyikőjük halálnak halálával haljon! Enlil szavát imígyen szabta: Kettőjük közül Enkidu haljon meg, Gilgames éljen!” Samas pedig közbevetette: az ő beleegyezésével történt minden, „miért [az ártatlan] Enkidu haljon?”.

Míg az istenek a kérdést fontolgatták, Enkidu „holtra váltan” feküdt. A feldúlt és aggódó Gilgames „le s fel lépdelt a fekhely előtt”, melyen Enkidu mozdulatlanul hevert. Keserű könnyek folytak végig arcán. A bajtárs iránt érzett sajnálatában gondolatai a lelkét átjáró szorongás körül forogtak: egy napon ő is a halálra várva fog feküdni, akárcsak Enkidu? Minden igyekezete ellenére úgy végzi majd, holtan, mint akármelyik halandó? [146]

Az összegyűlt istenek végül kompromisszumra jutottak. Enkidu halálos ítéletét a bányák mélyén végzendő kemény munkára változtatták - ott élhette le hátralévő napjait. Hogy végrehajthassák az ítéletet, és új otthonába szállítsák Enkidut, azt mondták neki, hogy két küldött jelenik majd meg előtte, „öltöztékük, mint a madaré, szárnyakba burkolózva”. Egyikük „fiatalember, akinek arca sötét, ábrázata, akár egy madáremberé”, ő fogja elvinni a Bányák Országába:

...félíg ember, félíg saskeselyű... Ijesztő karmait felém feszítette.
Majd reámfútt s keselyűszárnyak sarjadtak nyomban karjaimból.
„Kövess engem, úgymond, kövess hát! Irkalla hajlékába szállunk!
A sötétség házába szállunk! Soha-vissza úton röpdülünk!
A házat, azt az éjsötétet, nem hagyja el többé, ki egyszer
Magas küszöbét átalálpte. Fény nélkül él, öröm nélkül él
A halál háza, vaksötétben imbolyognak ott lenn az árnyak,
Port isznak és agyagot esznek.”

Egy ókori hengeres pecsét rajzán láthatjuk a jelenetet és a szárnyas küldöttet - „angyalt” amint karjánál fogva vezeti Enkidut (67. ábra).

67. ÁBRA

Amikor Gilgames meghallotta, milyen ítéletet szabtak ki barátjára, támadt egy ötlete. Értesült ugyanis arról, hogy a bányavidéktől nem messze terült el az Élők Földje: a hely, ahová azokat az embereket helyezték az istenek, akikre az örök ifjúság adományát ruházták.

Ez volt „az ősatyák lakhelye, akiket a nagy istenek a tisztító vízzel szenteltek fel”. Itt laktak, illetve részesültek az istenek ételéből és italából:

A koronának született hercegek,
Akik valaha országokban uralkodtak;
Fűszeres húst esznek, mint Anu és Enlil,
A vizek színéről öntenek nekik hideg vizet.

Ez lenne hát a hely, ahová a Vízözön hősét, Ziuszudrát/Utnapistit elvitték - pontosan az a terület, ahonnan Etana „az egekbe felemelkedett”?

Így történt, hogy „Gilgames úrnak gondolatai az Élők Földje felé fordultak”. A feléledt

Enkidunak a király elmagyarázta, hogy legalább útjának egy részén szeretné elkísérni, mivel: [147]

Ó, Enkidu,
Még a hatalmasak is elsorvadnak, sorsuk betelik.
(Ezért) a Földre elmegyek,
Megépítem sémemet.
A helyen, ahol a sémek felszállnak,
Hadd építsem meg a sajátomat is!

Mindazonáltal egy halandó semmiképpen nem dönthetett arról, hogy a Bányák Országából elvándorol az Élők Földjére. Gilgamesnek a lehető leghangsúlyosabb szavakkal hagyták meg Uruk város vénei, valamint istenasszony anyja, hogy először nyerje meg Utu/Samas engedélyét, jóindulatát:

Ha bebocsátást remélsz az országba,
Értesítsd Utut, a hős Utut!
Ezért a földért Utu a felelős;
A föld, sorakozó cédrusaival,
Utu fennhatósága alá tartozik.
Szólj Utunak!

Miután így figyelmeztették, Gilgames áldozatot mutatott be Utunak; beleegyezésért és védelemért folyamodott hozzá:

Ó, Utu,
A földre belépni vágyom;
Légy szövetségesem!
A földre, ahol a cédrusok sorakoznak,
Belépni vágyom: légy szövetségesem!
A helyen, ahol a sémek felszállnak,
Hadd építsem meg a sajátomat is!

Utu/Samas először kételkedett, Gilgames valóban érdemes-e arra, hogy eljusson erre a földre. Azután, engedve a könyörgéseknek és az imáknak, figyelmeztette, hogy útja száraz, kietlen pusztaságon viszi majd keresztül: „A keresztút pora lesz lakhelyed, a sivatag az ágyad... tüske és szederinda horzsolja lábad... szomjúság kínozza ajkadat.” Mivel nem sikerült lebeszélnie Gilgamest tervéről, elmondta hát neki, hogy "a helyet, ahol a sémek a magasba emelkednek", hét hegy veszi körül, és a hágókat a félelmetes Hatalmasok őrzik, akik "perzselő tüzet" képesek támasztani vagy „villámot, [148] mely vissza nem fordítható”. Utu végül beadta a derekát: „Gilgames könnyeit elfogadta; irgalmas volt iránta.”

Ám „Gilgames úr könnyelműen cselekedett”. Ahelyett hogy a fáradságos szárazföldi utat választotta volna, úgy döntött, hogy az út nagy részét kényelemben, a tengeren teszi meg: miután partra lépnek majd a távoli földön, Enkidunak a Bányák Országába kell mennie, míg ő, Gilgames továbbhalad az Élők Földje felé. Ötven fiatal, független férfit választott kísérőül maga és Enkidu mellé, illetve a hajóra evezősnek. Első feladatuk az volt, hogy kivágjanak, és Urukba szállítsanak olyan különleges fákat, amelyekből a MA.GAN-csónak - 'Egyiptom hajója' - készül. Uruk kovácsai

erős fegyvereket csináltak. Majd amikor minden elkészült, tengerre szálltak.

A vonatkozó beszámolók arról vallanak, hogy dél felé hajóztak a Perzsa-öbölben, és nyilván úgy tervezték, csónakjukkal megkerülik az Arab-félszigetet, aztán északra, Egyiptom felé veszik útjukat a Vörös-tengeren. Enlil haragja azonban hamar utolérte őket. Nem megmondta Enkidunak, hogy egy fiatal „angyal” ragadja majd karon, és viszi a Bányák Országába? Hogyan lehetséges akkor, hogy a vidám Gilgamesssel utazik egy királyi hajón ötven fegyveres kíséretében?

Alkonyatkor Utu, aki rossz előérzettel nézte indulásukat, „emelt fővel távozott”. A távoli part mentén húzódó hegylánc „sötét lett, árnyék vetült rá”. Majd „a hegy mellett állva” feltűnt valaki, aki - akárcsak Humbaba - fénysugarakat lövellt, „melyek elől senki nem menekülhetett”. „Bikaként állt a nagy földi házon” - leginkább világítótoronyhoz volt hasonlatos. A rémséges őrszem bizonyára megtámadta a hajót és utasait, mert Enkidut félelem kerítette hatalmába. Forduljunk vissza Uruk városa felé, könyörgött. Ám Gilgames hallani sem akart erről. Ellenkezőleg: a hajót a part felé irányította, azzal az elhatározással, hogy megküzd az őrszemmél, „legyen az ember vagy akár isten”.

Ekkor következett be a csapás. A „háromrétegű vászon”, azaz a vitorla szétszakadt. A csónak, akárha egy láthatatlan kéz lökte volna meg, felborult, és a mélybe süllyedt. Gilgames valahogy partra vergődött, és így tett Enkidu is. Hátuk mögött látták a süllyedő hajót és a legénységet, akik még mindig a helyükön voltak - csodálatos módon élőnek tűntek halálukban is:

Miután elsüllyedt, a tengerbe süllyedt,
Az estén, melyen a Magan-csónak elsüllyedt,
Miután a csónak, melyet Magannak szántak, elsüllyedt -
Benne, mintha még élnének,
Ültek az anyaszültek. [149]

A két barát az ismeretlen partokon töltötte az éjszakát, és azon vitatkoztak, merre induljanak tovább. Gilgames még mindig azon volt, hogy elérje a „földet”. Enkidu pedig javasolta, keressék meg a „városba”, Urukba visszavezető utat. Enkidu azonban hamarosan gyengeség vett erőt. Gilgames, a bajtárs szenvedélyesen buzdította, hogy tartson ki. „Kicsi barátom” - mondta nagy szeretettel, és ígérte: „elviszlek arra a földre”. Ám „a halált, mely különbségtételt nem ismer, visszatartani nem lehetett”.

Gilgames hét nap és hét éjjel gyászolta Enkidut, amíg a halottnak férgek nem kezdték rágni testét. Először céltalanul bolyongott: „Enkidut, egyetlen barátját siratva jár a pusztaságban Gilgames... félelem ragadott meg engem, halálfélelem szállt szívembe; ezért járok a pusztaságban...” Ismét teljesen lekötötte saját sorsa és halálfélelme. Tudni akarta: „Én is, én is meghalok holnap, holnapután vagy még korábban; miként is tudnám elkerülni párducléptű Enkidu sorsát?”

Az elhatározás, hogy megpróbál kitérni sorsa elől, újra beitta magát minden gondolatába. „A földre kell-e fektetnem fejemet, és átaludni minden évet? - kérdezte Samastól. - Engedd, hogy szemem lássa a Napot, engedd, hogy elteljek a fénnel!” - könyörgött az istennek. Útját a felkelő és lenyugvó Naphoz igazította, és elindult „Utnapisti őshöz, Urban-tutu dicső fiához...”. Járatlan utakon lépdelt, nem találkozott senki emberfiával, és vadászott, hogy élelemhez jusson. „Miféle hegyeket mászott meg, miféle folyókon kelt át - senki nem tudja” - jegyzi meg szomorúan az ókori krónikások.

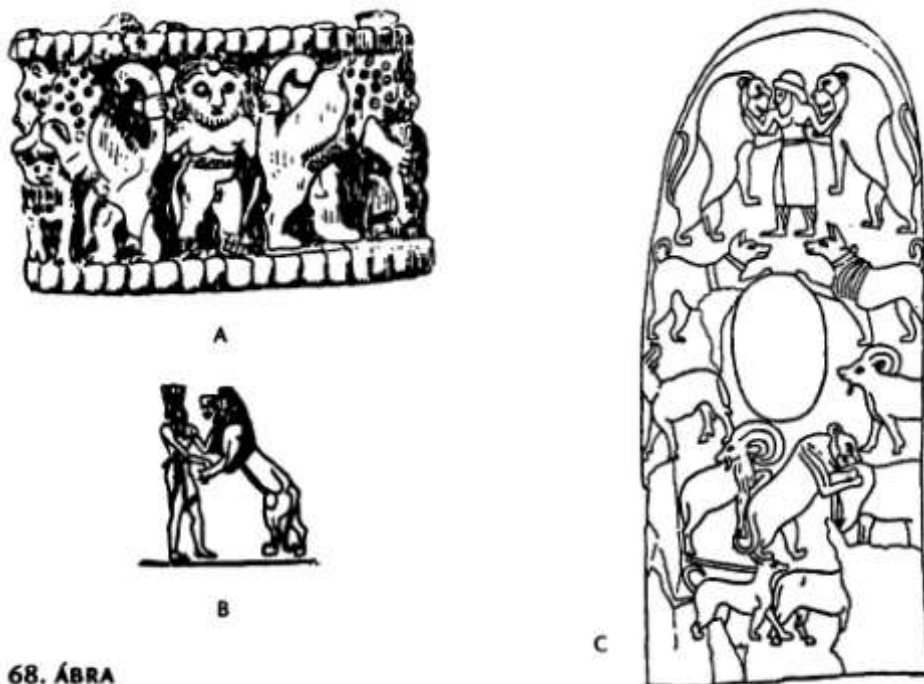
Miként a Ninivében és egy heptita területen talált változatból megtudhatjuk, végre-valahára lakott területre ért. A tájékot, ahová érkezett, Samas apja. Szín oltalmába ajánlották.

Elérteni a hegyek gerincét; szakadék tátongott előttem;

Oroszlán lapult a bozótban; megdermedtem a rémülettől;
Éjjel kezem az égre nyújtám, Szín oltalmáért könyörögve...

„Midőn aludni tért az éjjel, álmot látott”, amelyet Gilgames Szín üzeneteként értelmezett: „öröme lesz az életben”. A felbátorodott Gilgames „nyílként ereszkedett le az oroszlánok közé”. Az oroszlánokkal vívott küzdelemről nemcsak Mezopotámiában emlékeztek meg az ábrázolások, hanem az ókori világ egész területén, még Egyiptomban is (68. a, b, c ábra).

Napkelte után Gilgames egy hegyszoroson haladt át. Messze lent vizet, talán egy nagy tavat látott csillogni, „melyet szelek szántottak”. A síkságon, e beltenger szomszédságában pedig egy zárt, fallal körülvett város terült el. Itt szenteltek Szín tiszteletére templomot. [150]

68. ÁBRA

A városon kívül, „az alacsonyan fekvő tenger mellékén” Gilgames megpillantott egy fogadót. Ahogy közeledett, meglátta a csaplárosnőt is, Szidurit, aki egy söröskorsót tartott a kezében, „egy csészét teli arany kásával”. Ám amikor meglátta Gilgamest, megijedt annak külsejétől: „arcod bőre csontra száradt, orcáid gödrösen beestek, hátad görbe, mint aggastyáné, ifjú tested megtörtnek látszik”. A csaplárosnő ekkor, némileg érthető módon „reteszt tolt kapu-ajtóra s fogadóját a jövevény előtt becsukta”. Gilgamesnek nem kevés erőfeszítésébe került meggyőznie arról, ki is ő valójában, hogy szándékai nem ellenségesek. Mesélt neki kalandjairól és útjáról.

Miután Szidurinál kipihente magát, evett és ivott, Gilgames égett a vágytól, hogy folytathassa útját. Melyik a legbiztosabb út, mely az Élők Földjére vezet? - kérdezte Szidurit. Meg kell vajon kerülnie a tengert, és az elhagyatott hegyek között kanyargó úton haladnia, vagy megrövidítheti útját, és át tud kelni a vízen?

Mondd, Sziduri, csapláros-asszony! Utnapistihez, a távolba
Melyik ösvény vezet el innét? Kérlek, vezess rá, és ha van jel,
Mely ez ösvény futását jelzi - ismertessél meg ama jellel,
Ha tengeren, ha szárazföldön, mégis eljutok oda-túlra... [151]

Mint kiderült, a választás korántsem volt ilyen egyszerű, mivel a tenger, amit Gilgames látott, a Halál

Tengere volt:

Szól a csapláros-asszony, Sziduri mondja Gilgamesnek:
Soha még senki nem jutott el
Az idők elejétől fogva oda-túlra, a tiltott földre...
Ismeretes ugyan előttünk a tengeren egy átkelőhely.
Mely tűz-homlokú Samas istent az alvilágba segítette -
Ám Samas istennek is bátor, páratlan övéi között is;
Miként lehetne mérni embert Samas isteni erejével?
S az átkelőhely messze innét, fáradságos az út odáig;
Sötét vizei a halálnak tolózárként állnak előtte!
E vízen hát miként kelnél át, megtört testű, szegény halandó?

Mivel Gilgames csendben maradt, Sziduri ismét megszólalt, és elárulta: végső soron elképzelhető egy út a Halál Tengerén keresztül:

Azaz várj csak... itt látom éppen Utnapisti bátor hajósát,
Ur-sanábit: mezőn füvet szed; kezügyében kötáblák is...
Szólítsd meg s szép szóval beszéld rá, hogy a hajón vigyen magával;
Ha meghallgat, kelj át békével - ha nem hallgat meg, fordulj vissza!

Gilgames követte az útbaigazítást, és meg is találta Ur-sanábit, a hajóst. Miután válaszolt a számos kérdésre, hogy tulajdonképpen ki ő, hogyan jutott el idáig, és kihez igyekszik, méltónak bizonyult a hajós szolgálataira. Hosszú rudak segítségével lökték előre a tutajt. „Három napja és három éje röptült velük a hajó, s máris másfél hónapi járóföldre kerültek a parti vizektől.”

Gilgames végre megérkezett TIL.MUN-ba - az Élők Földjére. Nem tudta, merre induljon tovább. El kell jutnod a hegyhez, mondta Ur-sanábi, „melynek neve Masu”.

Az útmutatást, melyet Ur-sanábi Gilgamesnek adott, az eposz hettita nyelvű fordításában olvashatjuk, a vonatkozó töredékeket pedig Bogazköy és más hettita települések romjai közt találták meg. Ezekből a töredékekből, melyeket Johannes Friedrich - *Die hethitischen Bruchstücke des Gilgamesh-Epos* - rakosgatott össze, megtudhatjuk, hogy Gilgames azt az utasítást kapta, keresse meg, és kövesse „a messzi, Nagy Tenger” felé vezető „szokásos utat”. Két kőoszlopot vagy útjelzőt kell fellelnie, melyek Ur- sanábi szavai szerint „mindig úti célomhoz segítenek engem”. Itt el kellett kanyarodnia, [152] hogy eljusson az Ithla nevű városba, melyet a hettiták az Ullu-Yah - 'ő a csúcsokról' - nevű istenüknek szenteltek. Gilgames tehát nyeije meg az isten áldását ahhoz, hogy továbbmehessen.

Az utasításokat követő Gilgames csakugyan megérkezett Ithlához. A távolban már látható volt a Nagy Tenger. Gilgames itt evett, ivott, megmosakodott, és rendbe szedte magát, hogy ismét királyhoz illő legyen megjelenése. Samas újból a segítségére sietett, és azt tanácsolta neki, tegyen felajánlást Ullu-Yah isten számára. Aztán Gilgamest a Nagy Isten elé vitte (69. ábra), és szorgalmazta: fogadná el felajánlásait, „adományozzon neki életet”. Ám a hettita elbeszélések egy másik istene, Kumarbi, erősen ellenkezett: Gilgames nem juthat a halhatatlanság adományának birtokába.

A király, úgy tűnik, megértette, hogy nem kaphat sémet, így a másik fontos kérdés kezdte el foglalkoztatni: találkozhatna-e legalább ösapjával, Utnapistivel? Mivel az istenek halogatták a döntést, Gilgames - talán Samas hallgatóságos beleegyezésével? - elhagyta a várost, és Masu hegye

felé vette az irányt, közben naponta megszakította útját, hogy Ullu-Yah istennek áldozatot mutasson be. Hat nap után érkezett a hegyhez, mely valóban a sémek helyének bizonyult.

Azután Masu hegyéhez érkezett el, hol ég a földdel
Egybeszakad, világvégre, az alvilág bejáratához...

A hegy szerepe megkívánta, hogy az tulajdonképpen összekösse a távoli eget és a föld messzi pontjait.

Az ég íve vállain nyugszik,
Törzse az alvilágba ér le...

Volt egy út, amely a hegy belsejébe vezetett; a bejáratot, a „kaput” azonban gondosan őrizték:

69. ÁBRA

Két skorpió-ember vigyázza

A zárt kaput, melyen halandó mindeddig nem jutott keresztül.

Arcuk kínzó rettenetesség, szörnyethalás szemük nézése,

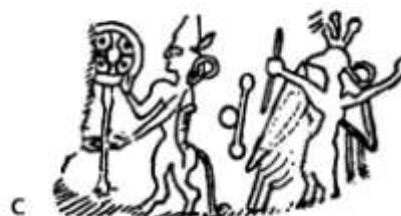
Tekintetükből rémítő fény esik a hegyek oldalára.

A

B

C

70. ÁBRA

A kapcsolódó ábrázolásokon egyébként szárnyas lényeket vagy isteni bikaembereket láthatunk, akik egy talapzaton álló, kör alakú, sugárzó szerkezetet működtetnek: ez lehetett talán a „hegyek oldalára eső rémítő fény” forrásának ókori megjelenítése (70. a, b, c ábra).

„Gilgamesz megpillantja őket, s arca félelemtől sötétül. Összeszedi erejét mégis, remegve térdet hajt előttük.” Amikor a skorpió-ember látta, hogy rettenetes fénysugara csupán pillanatnyi hatást tett

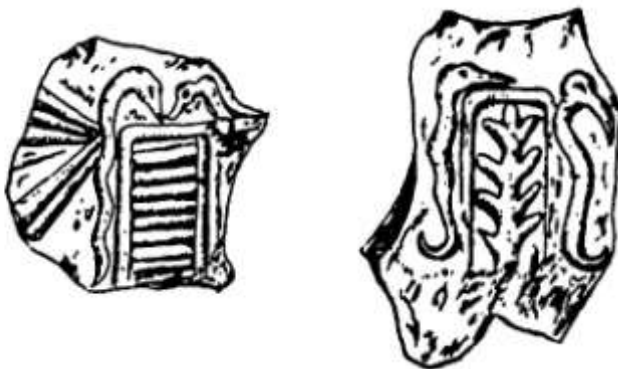
Gilgamesre, odakiáltott társához: „Nézz reá, a közeledőre! Alakja isten-fájdalomtól görnyed le úgy; teste isten-hús!” Úgy tűnik, a sugarak képesek voltak elkábítani vagy megölni az emberi lényeket - mindazonáltal az isteneknek nem árthattak.

Az örök megengedték Gilgamesnek, hogy megközelítse őket, és kérték tőle, mondja el, ki is ő valójában, és mit keres ezen a tiltott területen. A király elmagyarázta, hogy származása részben isteni, és azért jött, hogy fellelje az életet. Reméli, mondta, hogy találkozhat ősapjával, Utnapistivel:

Utnapisti őszám elébe járulnék én, ez vezet engem
E kietlen és veszedelmes tájékon mindegyre előrébb!
Utnapisti elé, ki ember volt egykor s isten-sorba lépett.
[...]
Elé jutván, megkérdem tőle, mit gondol életről s halálról? [154]

„Odafelé, Gilgames, nincs út; soha nem is volt; senki ösvényt nem talált még hátán a hegynek, sem utat, amely belsejében túlsó felére átvezetne; senki a halottakon kívül!” - mondták az örök Gilgamesnek. Ám őt nem lehetett eltántorítani: Samast hívta segítségül, és bizonygatta, hogy kétharmad részben isteni eredetű. Hogy ezután mi történt, nem ismert, mivel a táblák töredezetek, hiányosak. Annyi azonban bizonyos, hogy a skorpió-emberek végül közölték Gilgamessel, megkapta az engedélyt: „A kapu nyitva áll előtted!”

Megjegyzendő, a menny kapuja gyakori motívuma a közel-keleti hengeres pecséteknek, melyeken szárnyas, létraszerű és az Élet fájához vezető bejáratot láthatunk. Előfordul olyan ábrázolás is, melyen a kaput kígyók őrzik (71. ábra).

71. ÁBRA

Gilgames belépett, és „Samas útját” követte. Útja tizenkét beru, azaz dupla óra hosszáig tartott. Az idő nagy részében „előtte s mögötte siket éj, hideg csönd” vette körül; vagy talán a szeme volt bekötve, mert a szöveg hangsúlyozza, „számára nem volt fény”. A nyolcadik dupla órában rémülten kiáltott fel; a kilencedikben „napnyugatról északra fordult”. „Tizenegy mérföldet haladt - a fény újra szemébe tűzött.” Végül, a tizenkettedik dupla óra végén „lángjaival várta az égbolt”.

Újra látott, és ami a szeme elé tárult, káprázatos volt. „Az istenek hús ligetéhez” ért, melynek kertje csupa drágakőből állt! A hely varázsa még a megcsonkult ókori sorokon is átüt:

Arany-ezüstiomb nőtt a fákon, drágakőből való gyümölcsök Szikrázó húsa
csalogatta a karneol-csőrű rigórajt. Lazúrkő-ágbogú a cserje; zsongása víg újévi
ünnep; Gyönyörűség az ilyen erdő lomb-sátorában megpihenni!

A leírás itt még tovább is folytatódik, de térjünk vissza a királyhoz. Az ámuló és izgatott Gilgames sétát tett a kertben. Teljesen világos, hogy egy, az Édennel pontosan megegyező kertben járt!

Az ezután történetekről nem tudunk, mert a kilencedik táblán egy egész oszlop az olvashatatlanságig összetöredezett. Akár a mesterséges kertben, akár valahol máshol, de Gilgames végül találkozott Utnapistivel. Az első reakciója, amikor megpillantotta a "hajdankori" embert, az volt, hogy megállapította, mennyire hasonlítanak egymásra:

Elnézlek téged, Utnapisti! Külsőre egészen hasonló
Vagy te hozzám, bátyám lehetnél - anyánk is elvéthetne olykor!

Aztán Gilgames egyenesen a lényegre tért:

Utnapisti, királyi őszám, isten-sorsra miként jutottál?

Utnapisti így felelt Gilgames kérdésére: „Titokba avatlak be! Rejtett tudásába az isteneknek!” Kiderült, a titok a Vízözön története: hogyan történt, régen, amikor Utnapisti Surippak város uralkodója volt, és az istenek elhatározták, hogy hagyják az emberiséget a Vízözön által elpusztulni; hogyan történt ekkor az, hogy Enki titokban utasította Utnapistit: építsen egy különleges tengeralattjárót, költöztesse a fedélzetre családját, valamint „egy párt az élő fajokból, hogy majd akkor magjuk ne vesszen”. Enki rendelkezésére bocsátott egy kormányost, aki az Ararát csúcsa felé irányította a hajót. Amint a vizek apadni kezdtek, Utnapisti elhagyta a járművet, hogy áldozatot mutasson be. Az istenek és istennők, akik az áradat ideje alatt úrhajójukkal a Föld körül keringtek, szintén az Ararát hegyén landoltak, és élvezettel ízlelgették az ott sült húst. Végül maga Enlil is megérkezett, és rettenetes haragra gerjedt, amikor megtudta, hogy az összes istennel letételezett fogadalom ellenére Enki mégis segített az emberiségnek túlélni a katasztrófát. [156]

Dühe csillapodtával azonban Enlil is belátta a menekülés előnyeit; ekkor, folytatta Utnapisti, Enlil örök életet adományozott neki:

Szavára megenyhült Enlil s a fedélzetre lépett:
Kézenfogva, a szárazföldre vezetett, háznépemmel együtt.
Midőn a süppedékes partot érintette újra a lábunk,
Asszonyommal előbbre intett, letérdeltetett a fövényre,
Szorosan mellénk állott s mindkét kezét fejünkre téve, áldást
Mondott reánk, azután fennen kiáltá, hogy mindenek hallják:
„Ember volt eddig Utnapisti, embermódra küzdött, törődött -
Mostantól asszonyával együtt hozzánk, istenekhez hasonló! Lakozzék
távolban ezentúl, a folyamok torkolatánál!”

Így történt hát, fejezte be a történetet Utnapisti, hogy a távoli lakhelyre vitték, hogy az istenek között éljen. De hogyan érhetné el Gilgames ugyanezt? „De most ki fogja kedvéért összegyűjteni az

isteneket, hogy megtaláld az életet, amit keresel?"

A történetet hallgatva Gilgames ráébredt, hogy csupán az istenek, illetve azok gyűlése ítélheti neki oda az örök élet adományát, azt ő egyedül képtelen elérni. A király elájult. Hat napon és hét éjszakán át öntudatlanul feküdt. Utnapisti gúnyosan mondta feleségének: „Nézz az erősre! Örökélet forrását megkeresni indult s orkánként reáfűtt az álom!" Mialatt Gilgames aludt, vigyáztak rá, nehogy meghaljon, „hadd lépjen vissza a zárt kapun, mely a halandók országát elrejtí előlünk; hadd haladjon emberi úton, mely házába visszavezérli".

Ur-sanábit, a csónakost hívták, hogy visszavigye Gilgamest. Ám az utazás előtti utolsó pillanatban, amikor Gilgames már készen állt az indulásra, Utnapisti felfedett előtte még egy titkot. Bár a halál elől nem menekülhet, mondta neki, megvan annak is a módja, hogyan lehet halogatni a végzetet. Ezt úgy teheti meg, hogy megszerzi a titkos növényt, melyet maguk az istenek is fogyasztanak, hogy örökké ifjak maradhassanak!

Üres kézzel engedünk útnak, te kereső!... Halljad hát, ímé,
Nagy titkot fedek föl előtted... Szállj alá a tenger vizébe
S addig kutass, míg rátalálsz egy nyílvevőhegy-formájú fűre,
Mely mint a tüske a sövényen, vagy mint tövis a rózsaszáron...
Ezt a fűvet ragadd meg bátran; ne féld - még ha ujjadba szúr is! -
Leszakítani, szádba venni s foggal elmorzsolva, lenyelni! [157]
Az élet fűvét, ha lenyelted, fiatal maradsz, nem fog rajtad
A vénülés őrlő hatalmai

A növény, mint azt a továbbiakból megtudhatjuk, a víz alatt nőtt:

Gilgames nehéz köveket köt
Bokáira s a vízbe ugrik. A nehéz kő súlya lehúzza,
Le a tenger mély fenekére.
[...]
Kúzását szerencse kíséri: az élet fűvét megtalálja -
S nem gondolván vérrel, tövissel, gyors kézzel letépi tövéről.
Kést ragad ekkor és levágja bokái nehéz kő-koloncát;
A víz sodra fölveti testét; a fűvet inge alá rejti.

Az Ur-sanábihoz visszatérő Gilgames diadalmasan kijelentette:

Ur-sanábi, e fűről szólott Utnapisti búcsúzásunkkor;
Ez a fű az ígéret fűve; aki eszik belőle, ifjú
Marad, soha nem öregszik - napról napra örül örömmel.
"Megújulsz újra, mint e fűszál" a neve e titkos növénynek.
Megízlelem - s nem vénülök meg! Hazaviszem - egyék belőle
Ember, asszony és kicsi gyermek; aggság többé ne gyötörje
A bekerített Uruk népét!

Egy körülbelül Kr. e. 1700-ban készült sumer hengeres pecséten, melyet az eposz jelenetei díszítenek, balra látható a félmeztelen és ápolatlan Gilgames, amint épp két oroszlánnal küzd; a jobb oldali képen Gilgames az örök ifjúság fűvét mutatja Ur-sanábi felé. Középen egy isten jelenik meg, aki szokatlan, csavart formájú szerszámot vagy fegyvert tart a kezében (72. ábra).

72. ÁBRA

A sors azonban, mint annyi embernél, akik az elkövetkező évezredek és évszázadok során az örök ifjúság keresésére indultak, közbeszólt.

Amikor Gilgames és Ur-sanábi pihenni tértek, „Gilgames gödröt pillantott meg. melynek mélyén áttetsző-tisztán víztükör villogott. Ledobva nagy sebtiben köntöst, tarisznyát s alsóneműt - a fűvet is, lám, ingével a földre leejt! - poros testét a víz váratlan hűvösségébe merítette." Ekkor érte a szerencsétlenség:

Míg Gilgames prüszkolt, lubickolt, kígyó kúszott oda a fűhöz,
Szimatot kapván illatától; feléje kapott s elragadta.
[...]
Belesápad az istenember,
Arcán könnyei leperegnek; sír és jajongva átkozódik.
Majd nagy fennszóval ezt kiáltja Ur-sanábinak, a hajósnak:
"Ur-sanábi, miért volt mindez? Karjaim miért fáradoztak?
Szívem vére miért folyt el? Semmi jót nem tettem magammal,
Sem az uruki emberekkel!"

Egy másik sumer pecséten az eposz tragikus végkifejletét láthatjuk: háttérben a szárnyas kapu, elől az Ur-sanábi irányította hajó és a kígyóval harcoló Gilgames. Nem lévén a halhatatlanságot, most a Halál Angyala üldözi (73. ábra).

73. ÁBRA

Így történt aztán, hogy írkokok nemzedékein keresztül újra meg újra lemásolták, fordították, a költők idézgették, a történetmondók elmesélték az első hiábavaló kutatást a halhatatlanság után - a *Gilgames-eposzt*.

Az utazás így kezdődött:

Mindent látott, hallott, tapasztalt - jelenvalót és régenvoltat;
Mély kútforrása bölcsességnek: mindent tudott, mindent megértett; [159]
Átallátott minden homályon, a titkok sűrű takaróján,
Átallátott hétszer hét burkon, mely elfödi a bölcsességet.

A rejtett írást fölkutatta, betemetett nyomokra bukkant,
Emlékek rönkjét emelé ki a hajdankor özönvizéből;
Veszélyes, messze útra indult, melyre tudás-szomj ösztökélte
S midőn megtért, úti kalandját időtálló táblákra véste.

A befejezés pedig a sumer királylista szerint a következőképpen történt:

Gilgames isten - apja egy lillu volt -, Kullab en-papja, 126 évig uralkodott; Urlugal, Gilgames fia, 30 évig uralkodott.⁷ [160]

⁷ Ókori Keleti Történeti Chrestomathia.

8

A felhők lovasai

Nyilvánvaló, hogy Gilgames utazása, melynek során a halhatatlanság titkát kereste, a későbbi évezredekben számos olyan történet kútforrásává vált, amelyben félistenek vagy isteni címre törő hősök szintén a földi Paradicsomnak vagy az istenek égi lakhelyének felkutatására indultak. Kétségtelen továbbá, hogy Gilgames sok kisebb részletet is rejtő eposza egyfajta útikalauzként szolgált, melyet a későbbi felfedezők azzal a céllal lapoztak fel, hogy olyan ősi ismertetőjelekre bukkanjanak, melyek segítségével fény derül, hol található az Élők Földje, hogyan lehet oda eljutni.

A földrajzi tereptárgyak hasonlósága; az emberi kéz alkotta - vagy inkább isteni eredetű - alagutak, folyosók, légzsilipek és sugárzási kamrák; valamint a madárszerű lények vagy Sasok ábrázolása, akárcsak a többi, kisebb-nagyobb részlet, túlságosan sok és pontos egybeesés ahhoz, hogy csupán véletlen legyen. Ugyanakkor az utazásról szóló, epikai keretbe foglalt történet magyarázatul szolgálhat arra a zűrzavarra, amely több ezer éven keresztül uralkodott a hön áhított cél pontos helyével kapcsolatban, mivel - miként arra már részletes elemzésünkkel rávilágítottunk - Gilgames nem egy, hanem két utazást tett. Ezt a tényt a modern tudomány és talán a korábbi szerzők is gyakran figyelmen kívül hagyják.

A *Gilgames-eposz* drámai cselekménye Tilmun földjén éri el tetőpontját, mely az istenek egyik lakhelye, és ugyanitt voltak megtalálhatóak a sémek is. Itt találkozott hősünk az ősök egyikével, akinek már sikerült levetkőznie halandó voltát, és megtalálni az örök ifjúság titkos növényét. Majd az elkövetkező évezredekben pontosan ezen a helyen került sor több isteni találkozásra is, valamint olyan eseményekre, melyek nagyban befolyásolták az emberiség történetét. Úgy hisszük, itt volt a Duat is - azaz a mennybe vezető út.

Tilmun elérése azonban nem az első úti célja volt Gilgamesnek; lépésről lépésre lenne érdemes követnünk őt, sorban, az út kezdetétől. A halhatatlansághoz vezető [161] úton az első állomás tehát nem Tilmun, hanem a „leszállópálya” volt, amely a Cédrushegyen, a hatalmas cédruserdőben rejtőzött.

74. ÁBRA

A kutatók - például S. N. Kramer *The Sumerians* című könyvében - "rejtélyesnek és talányosnak"

nevezik azt a sumer állítást, amely szerint Samas a cédrusok földjéről is „fel tudott emelkedni”, nem csupán Tilmunból. Ennek az a magyarázata, hogy a legtávolabbi mennyországokat is elérhetővé tévő tilmuni űrrepülőtéren kívül itt is létezett egy „leszállópálya”, ahonnan az istenek „megmászhatták a Föld eget”. Ezt a felismerést mindenesetre alátámasztja az a következtetésünk, hogy az istenek valójában kétféle légi járművel rendelkeztek: a Tilmunból indított GIR-ekkel, amelyek rakétaűrhajóknak számítottak, valamint egy másik típussal, melyet a sumerok MU-nak, egyfajta „égi kamrának” neveztek. A nefilimek technológiai megoldásait dicséri, hogy a GIR-ek legfelső részét, az irányítóegységet - melyet az egyiptomiak Benbennek hívtak - le lehetett választani a hajóról, és az ezt követően már MU-ként repülhetett a Föld légkörében.

Valaha az ókori emberek láttak GIR-eket silóikban pihenni (26. ábra), sőt akár repülni is (74. ábra). Mindazonáltal rajzaikon jóval gyakrabban örökítették meg az égi kamrákat - azaz olyan járműveket, melyeket manapság leginkább ufónak (azonosítatlan repülő tárgynak) tekintenénk. Az, amely Jákob pátriárka látomásában megjelent, [162] egészen úgy nézhetett ki, mint Istár égi kamrája (65. ábra); az Ezékiel próféta által leírt repülő kerék pedig hasonló azokhoz az asszír ábrázolásokhoz, melyek gömbölyű égi kamráikkal a felhők szintjén közlekedő, repülő isteneket mutatnak (75. a ábra). Azok az ábrázolások, melyeket egy ősi helyen, Jerikóval átellenben, a Jordán túlsó partján találtak, arra engednek következtetni, hogy ezek a gömbölyű repülőeszközök a leszállás során három lábat engedtek ki magukból, és azokra ereszkedtek le (75. b ábra); vagy talán a tüzes forgószeleket láthatjuk, melyek hátán Illés próféta ugyanezen helyről felszállt az égbe.

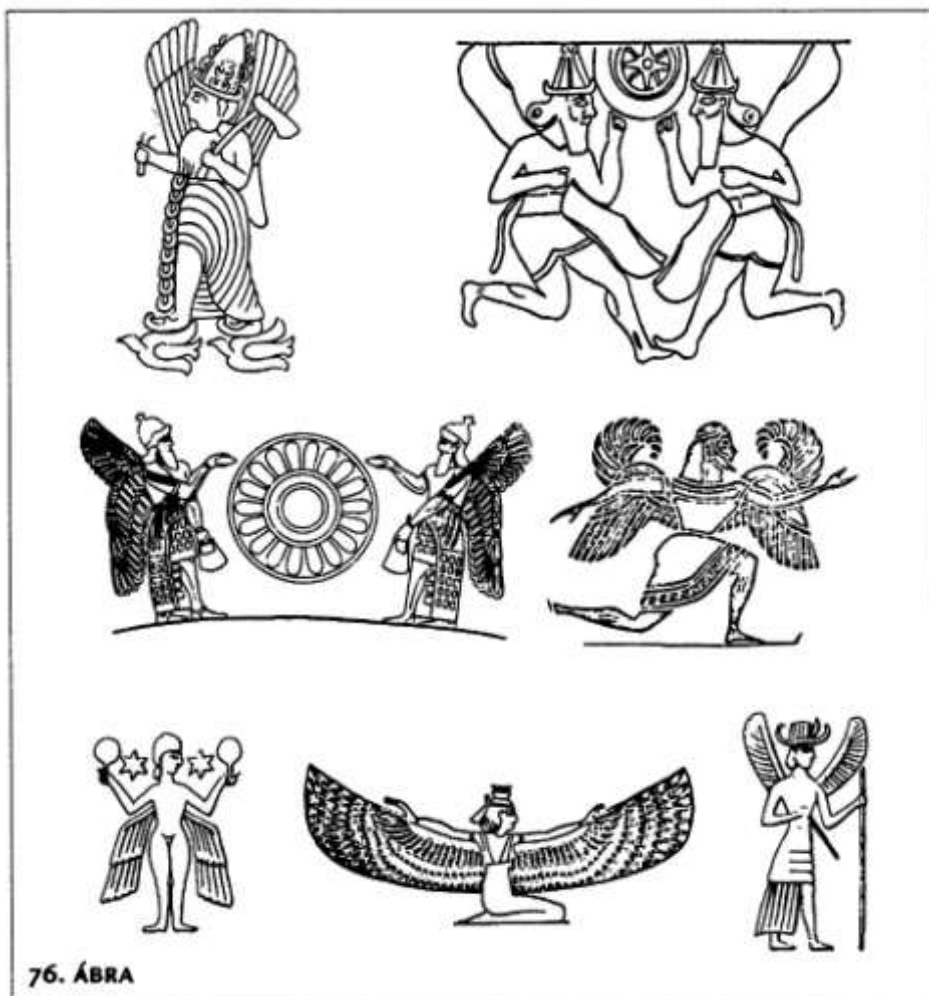
A sumer Sasokhoz hasonlóan az ókor repülő isteneit minden nép szárnyakkal ábrázolta. Szárnyas lényekként, melyek ábrázolásaiban kirajzolódik előttünk az Úr kerubjairól és angyalairól - szó szerinti jelentését tekintve: küldötteiről - alkotott zsidókeresztény nézet (76. ábra).

Azokban az időkben Tilmun az űrrepülőtéren adott otthont. A Cédrushegyen volt a leszállópálya, más néven "Istár keresztútja", azaz az istenek repülőtere - és ez utóbbi volt Gilgames útjának első állomása.

Míg Tilmun azonosítása és helyének meghatározása semmi esetre sem jelent gondot, a Cédrusheggyel kapcsolatban nem ilyen egyszerű a helyzet. A kisebb mennyiségű ciprusi cédrusfaállomány kivételével egyetlen ilyen termőterület létezik a Közel- Keleten: Libanon hegyei. Ezeket a fenséges cédrusfákat - melyek akár 45 méter magasra is megnőhetnek - gyakran magasztalják a *Bibliában*, és különleges voltukkal a régi korok emberei már a kezdetektől tisztában voltak. A bibliai szövegek és más közel-keleti írások tanúsága szerint a libanoni cédrusokat a templomok - az „istenek házai” - építésére és díszítésére szánták; erről a szokásról a Királyok I. könyve, a Salamon által emeltetett jeruzsálemi templom építéséről szóló fejezetek részletesen szólnak. így panaszkodott Jahve, az Úr: „Miért nem építtek nekem cédrusfából házat?” (Sámuel 2,7)

Úgy tűnik, hogy a bibliai Úr igen jól ismeri a cédrusfákat, és gyakorta használja azokat allegóriáiban, uralkodókat vagy népeket hasonlítva hozzájuk: „Lám [AsszírIA], a Libanon

cédrusához vagy hasonló, amely szép ágazatú, dús lombozatú, magas növésű... vizek növelték naggyá, árvíz tette magassá" (Ezékiel 31,3-4) - mígnem Jahve haragja ledöntötte, és ízzé-porrá zúzta ágait. Úgy tűnik,

hogyan az emberiség soha nem volt képes természetesen ezeket a cédrusokat; a *Biblia* ugyan megemlíti egy erre irányuló próbálkozást, mely teljes kudarccal zárult. A *Szentírás*, miközben a kísérletet - ténylegesen avagy csak jelképes módon - Babilon királyának tulajdonítja, azt mondja: „elment Libanonba, és elvitte a cédrus hegyét... Aztán vette a cédrus egyik hajtását, és elültette jól előkészített földbe, bőséges vízfolyás mellé”. Azonban ami kikelt, nem sudár cédrus volt, csak valami fűzhöz hasonló, „alacsony növésű, dús szőlő” (Ezékiel 17,3-4).

Másrészről a bibliai Úr ismerte a cédrus termesztésének titkát:

Ezt mondja az Úr, az Isten: “Én is veszek a nagy cédrusfa tetejéről, a legmagasabb ágáról egy hajtást, és elültetem egy igen magas hegyen. Izrael magas hegyén ültetem el, s ágakat fejleszt, gyümölcsöt terem és pompás cédrussá fejlődik.” (Ezékiel 17,22)

Ez az ismeret, úgy tűnik, abból a tényből fakadt, hogy bizony cédrus nőtt az „istenek gyümölcsös kertjében”, ahol egyetlen más fa sem ért fel vele; „...ezért irigyelte az Éden minden fája az Isten kertjében” (Ezékiel 31,3). A kertet vagy gyümölcsös kertet jelölő *Gan* héber szóhoz - ami a *gnn* ('védelem, őrzés') gyökből ered - olyan másodlagos [164] jelentés is kapcsolódik, mely egy vigyázott, őrzött és korlátozottan látogatható területként értelmezhető. Ugyanez a jelentés juthat

eszünkbe a Gilgamesről szóló elbeszélés olvasásakor: ez utóbbi egy hatalmas, „több mérföld” kiterjedésű erdőről

77. ÁBRA

beszél, melyet egy „vad harcos”, „a halandók rettenete” őriz. A terület egyetlen oldalról közelíthető meg, egy kapun keresztül, amely, ha megérintik, megbénítja hívatlan látogatóját. Belül található az „anunnakik titkos lakhelye”; egy alagút vezetett „az elkerített [165] területre, ahonnan a parancsolatok származtak” - ez volt „Samas föld alatti birodalma”.

Gilgames eljutott majdnem egészen a leszállópályáig, hiszen bírta Samas engedélyét és segítő szándékát. Mivel azonban Gilgames elutasította Istár közeledését, az istennő haragjában visszajára fordította az események menetét.

Más sorssal kellett szembenéznie - legalábbis az Ótestamentum szerint - egy másik halandó királynak. Ő a Türosz nevű városállam királya volt, mely a libanoni partoknál terült el, nem nagy távolságra a cédrusokkal borított hegyektől. Az istenség - erről Ezékiel könyvének 28. fejezetében olvashatunk - lehetővé tette a király számára, hogy ellátogasson a szent hegyre:

Az Édenben voltál, az Isten kertjében. Sokfajta drágakő ékesítette ruhádat...
Oltalmazó kerub mellé állítottalak, az istenek szent hegyére helyeztelek, tüzes
kövek közt járkáltál. (Ezékiel 28,13)

Gilgames hívatlan látogatóként próbált bejutni az istenek leszállóhelyére, míg a türoszi király nemcsak engedélyt kapott, hogy eljöjjön ide, hanem úgy tűnik, fel is szállhatott, kipróbálhatta „a tüzes köveket”, repülhetett, akár egy kerub. Majd így szólt: „Isten vagyok, és az Isten trónján ülök a tenger közepén.” (Ezékiel könyve 28,2) A próféta pedig, miután látta, milyen gőgös lett a király, közölte vele, hogy idegenek fogják meggyilkolni, s úgy fog meghalni, mint a pogányok.

Így tehát mind a bibliai idők héberei, mind északi szomszédaik tisztában voltak a Cédrushegyen található leszállóhely - ahová ezer évvel korábban Gilgames beosonni próbált - pontos helyével, illetve természetével. Mint azt a következőkben látni fogjuk, ez bizony nem egy „mitológiai”, hanem igenis valós helyszínek számított: nem csupán szövegek, hanem ábrázolások is fennmaradtak az ősi időkből, amelyek hűen tanúsítják a hely létezését és rendeltetését.

A királyról szóló történetben, aki cédrust próbált ültetni, az Ótestamentum így ír: „Letörte a legkiemelkedőbb ágát, elvitte a kereskedők országába, és letette a kereskedők egyik városába.” (Ezékiel könyve 17,4) Ilyen vidéket, illetve ilyen kereskedővárosokat arrafelé nem volt nehéz találni: Libanon partjai mentén végig, Anatólia északi határaitól a déli Palesztináig a partvidéken rengeteg kánaánita város virágzott, melyeknek jóléte és ereje a nemzetközi kereskedelem révén növekedett. A bibliai elbeszélések alapján leginkább Türoszt és Szidónt ismerjük, melyek több ezer éven keresztül központi szerepet töltöttek be a kereskedelemben és a hajózásban, virágkorukat pedig a föníciai uralkodók idejében élték. [166]

Egy másik város, a kánaániták talán legészakibb előretolt állása a hettita birodalom felé a területre betörő asszír hódítók pusztítása nyomán dőlt romba, illetve lett a földdel egyenlővé. Maradványait 1928-ban véletlenül fedezte fel egy gazdálkodó, aki nekilátott felszántani egy még szűz területet a Rász-Samra nevű hegy közelében. Az ezt követő alapos régészeti feltárás eredményeként előbukkant Ugarit ősi városa. A látványosabb leletek közé sorolható egy nagy palota, Baál isten - jelentése: 'úr' - temploma és sok más tárgyi lelet. Azonban a valódi kincsnek az agyagtáblákba vésett, alfabetikus ékírásos szövegek számítottak (78. ábra), melyeket a bibliai héber

78. ÁBRA

79. ÁBRA

nyelv rokonaként számon tartott nyugatisémi nyelven rögzítettek. Az agyagtáblák, melyek tartalmát elsőként Charles Virollaud tette közzé a *Syria* című tudományos folyóiratban, mégpedig hosszú éveken keresztül, a viszonylagos ismeretlenség homályába vesző kánaánitákat, azok mindennapi életét, szokásait, valamint isteneit elevenítették meg.

A kánaánita panteon csúcsán az Élnék nevezett legmagasabb rendű isten állt; ez a kifejezés a bibliai héberben általánosságban annyit tesz: 'istenség', eredete pedig az akkád *Hu* szóra vezethető vissza, melynek szó szerinti jelentése: 'magasságos'. Az istenekről és emberekről szóló kánaánita történetekben azonban Él egy konkrét istenként szerepelt, aki nem más, mint a végső döntéshozó az istennel és emberekkel kapcsolatos összes ügyben. Ő nem csupán az istenek atyja volt, hanem Ab Adam ('az emberek atyja') is, állandó jelzői között pedig megtalálható a jószívű és a könyörületes. Ő volt a Teremtmények Teremtője és „az egyetlen, aki királyi címet adományozhat”. Egy Palesztinában talált sztélé (79. ábra) a trónján ülő Élét ábrázolja,

amint egy fiatalabb istenség - valószínűleg számos fiának egyike - itallal szolgálja ki. Él kúp alakú, szarvakkal ékesített fejdísz visel, amely az egész Közel-Keleten az istenek ősi ábrázolásain általánosan elfogadott ismertetőjegy volt; az egész jelenetet pedig a mindenütt jelen lévő szárnyas napkorong, az istenek jelképe egészíti ki.

A „régikben” Él mennynek és földnek fő istene volt. Amikor azonban a fenti táblákon megörökített események történtek. Él viszonylagos visszavonultságban élt, tartózkodott a napi ügyek intézésétől. „Él hegyén” időzött, a „két folyó forrásánál”. Pavilonjában üldögélt, küldötteket fogadott, tanácskozásokat tartott az istennel, és igyekezett elsimítani a fiatalabb istenek

80. ÁBRA

81. ÁBRA

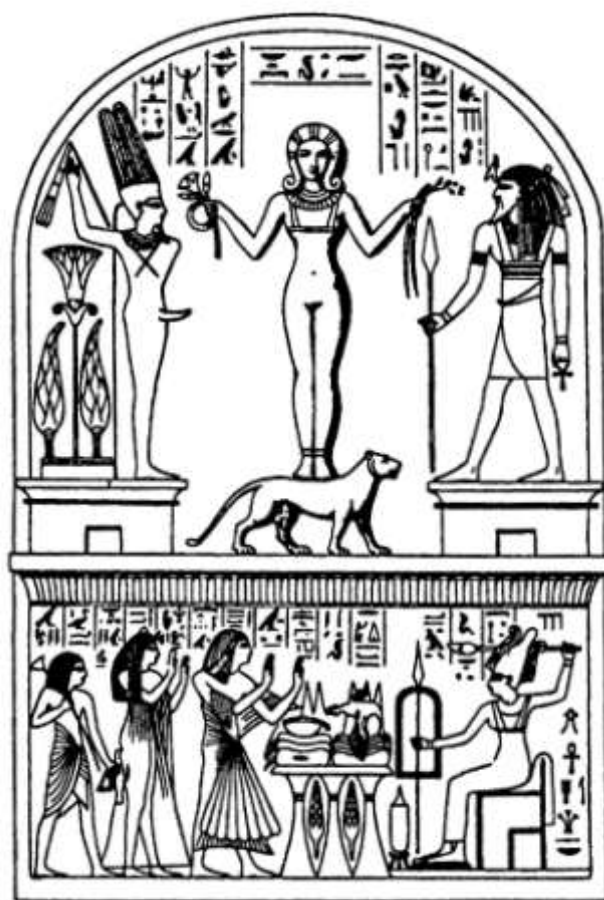
között újra és újra fellángoló vitákat. Sokan közülük saját gyermekei voltak: egyes szövegek alapján gyanítható, hogy az istennek akár 70 utóda is lehetett. Közülük harminc eredeti hitvesétől, Asztartétól származott (80. ábra); a többiek pedig egy sereg ágyastól - sőt akár emberi asszonyoktól

- születtek. Az egyik, versbe szedett szövegrész arról szól, hogy két emberi asszony a tengerparton sétált, midőn meztelenül látta Élt. Mérföldetelenül elbűvölte őket az isten péniszének mérete, s végül mindketten fiúval ajándékozták meg őt. Él ezen tulajdonságát egyébként erősen hangsúlyozták azon a föníciai érmén (81. ábra) is, melyen szárnyas istenként látható.

Mindazonáltal Él rangban előjáró gyermekeinek három fiú és egy leány számított: Jamm ('óceán, tenger'), Baál és Mót ('lesújtó, megsemmisítő'), illetve Anat, azaz 'aki válaszolt'. Nevüket és kapcsolatrendszerüket tekintve tökéletes analógiát fedezhetünk fel a görög istenekkel: Poszeidón (tengeristen), Zeusz (az istenek ura), valamint Hadész (a túlvilág ura). Baál, akárcsak Zeusz, mindig villámmal felfegyverkezve járt (81. ábra), sőt kultuszának szimbóluma szintén a bika volt. Midőn Zeusz Tüphónnal harcolt, egyedül húga, Athéné, a háború és szerelem istennője állt ki mellette; az egyiptomi történetekben pedig senki más, csak Ízisz tartott ki testvére-férje, Ozirisz oldalán. Ugyanez történt, amikor Baál küzdött testvérbátyjaival: az egyetlen, aki a segítségére sietett, Anat volt, az ő húga-szeretője. Athénéhoz hasonlóan, egyrészt ő volt a „szűz”, aki gyakran büszkélkedett meztelen szépségével (81. ábra), másrészt őt tekintették a háború istennőjének, akinek bátorságát az oroszlán szimbolizálta (82. ábra). Az Ótestamentum egyébként az istennőt Astoretnek nevezi.

82. ÁBRA

83. ÁBRA

A történelem előtti idők egyiptomi emlékei és hiedelmei vonatkozásában kimutatható kapcsolat semmivel sem kevésbé egyértelmű, mint azt a görög példák illusztrálták. Oziriszt Ízisz támasztotta

fel halottaiból, miután a föníciai Búblosz városában rábukkant testének maradványaira. Hasonlóképpen Anat hozta vissza az életbe Baált, akire Mót halálos csapást mért. Az egyiptomi szövegek Ozirisz ellenségét, Széthet esetenként Szapon Széthjeként említik. Baál pedig - mint látni fogjuk - elnyerte a Szapon Ura címet. Az egyiptomi Újbirodalom emlékművei - a kánaánita idősakkal párhuzamosan - gyakorta kánaánita isteneket ábrázolnak egyiptomi istenségekként: Minnek, Resefnek, Kádesnek és Anthatnak nevezik őket (83. ábra). így tehát azt tapasztaljuk, hogy ugyanazon istenekhez az egész ókori világban megegyező történetek kapcsolódnak, csupán a nevek változnak.

A kutatók rámutattak, hogy ezek a történetek mind egyfajta ismétlődései, avagy tényleges változatai a sokkal korábbi sumer történeteknek, melyek nem csupán az embernek a halhatatlanság keresésére tett lépéseiről, hanem szerelemről, halálról és az [169] istenek közötti feltámadásról regélnek. Ezek a történetek bővelkednek olyan epizódokban, részletekben, jelzőkben és tanításokban, melyek az Ótestamentumban is lépten-nyomon felbukkannak, mintegy utalva a közös helyszínre - a szélesebb értelemben vett Kánaánra -, a közös hagyományokra, valamint arra, hogy ezen történeteknek igenis létezik közös eredeti változata.

Ezen szövegek egyike Danil (Dan-El, azaz 'Él bírása', a héber Dániel megfelelője), az erényes törzsfő történetét beszéli el, akinek sokáig nem sikerült törvényes örökösöt nemzenie. Könyörögve kérte az isteneket, hogy ajándékozzák meg őt egy fiúgyermekkel, hogy legyen, aki halála után sírkövet állít neki emlékül Kadesben. Éppen ez az az apró részlet, mely alapján feltételezzük, hogy a történet valahol Kánaán déli részén játszódik, illetve azon a területen, a Negeven, mely benyúlik a Sínai-félszigetre, hiszen Kades, a szent város itt feküdt. [170]

Kadest a *Bibliából* ismert Ábrahám pátriárka területe vette körül, és lám: a Danilról szóló kánaánita történet bővelkedik olyan elemekben, melyek azt igen hasonlóvá teszik az Izsák születéséről, a korosodó Ábrahámról és Sáráról szóló bibliai részekhez. Miként a Teremtés könyvében, a kánaánita történetben is azt olvashatjuk, hogy a fiú örökös nélkül megöregedő Danii, amikor két isten érkezett lakóhelyére, végre esélyt látott arra, hogy mennyei segítségben részesüljön: "... gyászban vendégeli az isteneket, gyászban itatja az ég gyermekeit". A megvendégelt istenek - akikről kiderült, hogy egyikük Él, „a gyógyítás adományozója”, másikuk pedig Baál - egy teljes hetet töltenek Daniinál, aki ezalatt szakadatlanul könyörög hozzájuk. Végül Baál kéri: „Áldd meg őt, apám, Bika-Él...” Ezért Él „Daniit, a fejedelmi férfit megáldja” és „lelket” ad neki, miáltal Danii férfiasága visszatér:

Az élet leheletével Danii serken...

Az élet leheletével visszanyeri erejét.

A hitetlenkedő Daniinak Él fiúgyermeket ígér. „Menj ágyadba - szól az istenség -, s csókolva öleld asszonyod... Asszonyod forró vágyban fogan, gyermekét hordja és megszüli. Fiú lesz a házában...” Akárcsak a bibliai történetben, a feleség valóban egy törvényes utódot hoz a világra, és ezzel az öröklés biztosítottá válik. Akhatnak nevezték el őt, az istenek pedig Na'amannak becézték, ami annyit tesz: 'kellemes'.

Midőn a fiú fiatal férfivá lett, az istenek kovácsa egy különleges, varázslatos íjat ajándékozott neki, melyet azonnal irigyelni kezdett Anat. Azért, hogy megszerezze, bármit felajánlott, amit csak Akhat kívánt: ezüstöt, aranyat, sőt akár a halhatatlanságot is:

Kívánj életet, hős Akhat,
Kívánj életet és én halhatatlanná teszek,
Baallal számlálod éveid,

Él fiával számlálod hónapjaid.⁸

Mindezekon túlmenően, ígérte, hogy nemcsak annyi ideig élne, mint az istenek, hanem meghívnák, csatlakozzon hozzájuk az életadás szertartásán:

Miként Baálnak, ha él, áldoznak,
az élőnek italt áldoznak, [171]
Zenélnek és énekelnek szépen,
Dicsőségét zengik,
aként Él majd Akhat, a hős.

Azonban Akhat úgy véli, hogy az ember nem változtathat halandó voltán, és nem kíván megválni az íjtól:

Ne áltass, szűz,
egy hőshöz csalfa szód nem illik.
Mily sors várja a halandót,
Mily végzet a földi lakót!...
A halálban mindenkivel osztozom,
Magam is halandóként halok.

Arra is felhívja Anat figyelmét, hogy az íj a hozzá hasonló harcosok számára készült, nem arra, hogy asszonyok használják. Anat megsértődött, és „fölment Él hegyére” engedélyért, hogy Akhatra lesújthasson. Él rejtélyes válaszában engedélyezi a büntetést, de csak egy bizonyos mértékig.

Anat ekkor előveszi minden fortélyát, és visszatér Akhathoz. Békességet és szerelmet színlelve nevetgél és kacarászik. „Hős Akhat - így szólítja -, te bátyám vagy, s én húgod.” Ráveszi Akhatot, hogy kísérje el az istenek atyjának, a Hold urának városába. Itt arra kéri Jatpunt, hogy ölje meg Akhatot az íjáért - „Akhatra üttetek veled”. Majd azt mondja: „életre keltem, de adja nekem íját”. Arra kéri tehát Jatpunt, hogy taszítsa Akhatot a halál állapotába, de csupán annyi időre, amennyi elegendő, hogy Anat elvegye a fegyvert. Jatpun követte Anat utasításait, s így „...Akhatra üttetett, kétszer a fejére, harmadszor fülére”, és Akhat meghalt, „mint a szél, elszállt a lelke”. Még mielőtt azonban Akhatot feltámaszthatták volna - már ha ez Anatnak egyáltalán szándékában állt -, testét szétmarcangolták a keselyűk. A szörnyű hírek Daniit épp akkor érték, amikor „...a kapu bejáratához ül, ...özvegyek ügyében ítélkezik, árvák ügyében bíraskodik”. Baál segítségével keresni kezdték Akhat szétmarcangolt földi maradványait, de hasztalan. Bosszúból Akhat húga álruhában felkereste otthonában Jatpunt, leitatta, majd megpróbálta elpusztítani. A történetből sajnos hiányzik a feltehetőleg megoldásnak szánt, szerencsés befejezés, melyben mindezek után Akhatot fel is támasztják.

A cselekmény csatajelenetének átvitele Libanon hegyeiről a Hold urának városába a Gilgamesről szóló hőskölteménynek úgyszintén eleme. Szerke az egész ősi Közel-Keleten a Holdisten neve Szín volt, míg a sumer eredetiben Nanna. Az ugariti [172] költészetben állandó jelzője az „istenek atyja”, és valóban ő nemzette Istárt és bátyjait. Gilgames célja elérése érdekében tett első próbálkozását - hogy beosonjon a Cédrushegyen rejtőző leszállóhelyre - Istár hátráltatta: Gilgames megölésére egy égi bikát szerzett, miután a férfi visszaautasította közeledését. Későbbi, második utazása során,

⁸ Az ugariti eposzokból vett idézetek fordítása az alábbi kiadásból származik: *Baál és Anat: Ugariti eposzok*. Budapest, 1986, Helikon.

melynek célja Tilmun földje volt, Gilgames eljutott egy fallal körülvett városhoz, „melynek templomát Szín istennek szentelték”.

84. ÁBRA

Azonban míg Szín földjére Gilgames hosszú és fáradtságos út során érkezett meg, Anat - akárcsak Istár - egy szempillantás alatt jutott el egyik helyről a másikra; nem gyalogolt, nem is utazott számárháton, hanem repült a városok között. Sok mezopotámiai írásos emlék utal arra, hogy Istár utazásai során a levegőben szállt, képes volt arra, hogy a Föld egén ide-oda röpködjön „egyet átszelve, s földet átszelve”. Az asszír fővárosban, Assurban lévő templomában fennmaradt róla egy ábrázolás, melyen védőszemüveget, szoros sisakot és feltűnően megnyúlt fülhallgatót vagy valamiféle, a fej oldalsó részét borító lemezt visel (57. ábra). Mari romjai között, az Eufrátesz partján egy istennő életnagyságú szobrát fedezték fel, melyet alkotója úgy faragott ki, hogy rendelkezzen „fekete dobozzal”, viseljen testhez álló öltözetet, szarvakkal díszített sisakot beépített fülhallgatóval, illetve más olyan kellékeket, melyek egy asztronauta felszerelésére emlékeztetnek (84. ábra). Miként azt az Ugaritnál felfedezett összes hősköltemény bizonyítja, a képességgel, hogy „repüljenek, mint a madár”, a kánaánita istenek is bírtak.

Az egyik ilyen történetet, melyben egy istennő légi úton siet valakinek a segítségére, a kutatók a „Keret király legendája” címen emlegetik - a *Keret* szó egyaránt értelmezhető a király személyneveként, illetve városának, vagyis „fővárosának” megnevezéseként is. Az elbeszélés fő témája ugyanaz, mint a Gilgamesről szóló, sumer hőskölteményé: az ember küzdelme a halhatatlanság eléréseért. A kezdete viszont pontosan olyan, mint Jób bibliai történetéé, sőt más hasonlóságokat is fel lehet fedezni a történet és a bibliai események között.

A *Biblia* elmondása szerint Jób igaz és „tiszt” ember volt, nagy hatalommal bírt és gazdagságban élt Husz földjén, az ígért Földjén, egy olyan területen, mely a „Napkelet fiainak” birodalmához tartozott. Minden rendben lévőnek tűnt, mígnem „...egy napon az történt, hogy az Isten fiai fölkerekedtek, és az Úr elé járultak. A Sátán is megjelent köztük” (Jób könyve 1,6). A Sátán, miután meggyőzte az Urat, hogy tegye próbára Jóbot, engedélyt kapott arra, hogy előbb gyermekeinek és teljes [173] vagyonának elveszejtésével, ezt követően pedig mindenféle betegséggel gyötörje a férfiút. Miközben Jób gyászt ült és szenvedett, három barátja felkereste, hogy vigaszt nyújtson neki bánatában; Jób könyve szerkezetét tekintve olyan párbeszédekből áll, melyeket három barátjával az életről, a halálról, valamint a menny és a föld titokzatos dolgairól folytatott.

A sorsának megfordulása miatt mélységes gyászba borult Jób visszasírja a hajdanvolt időköt, amikor megbecsülésnek és tiszteletnek örvendett: „Amikor fölmentem a városkapun át, és a piactéren helyet foglaltam, mihelyt megláttak, az ifjak félreálltak, az öregek felálltak s állva maradtak.” (Jób könyve 29,7) Azt mondja, emlékszik, hogy azokban az időkben: „Azt gondoltam azért: fészkeimmel veszek el, s mint a homok, megsokasodnak napjaim.” (Jób könyve 29,18) Most azonban, mivel már mindene odaveszett, és betegségek kínozzák, halni szeretett volna azon minutumban.

A délről érkezett barátja emlékeztette: az ember végső soron halandó, miért hát ez a háborgás?

Jób válasza rejtélyes, és nem igazán egyértelmű: „Isten lehellete van az orromban...” (Jób könyve 27,3) Ebben az eddig nem értelmezett részletben vajon azt fedte-e fel Jób, hogy részben isteni származású? Ez okból pedig, akárcsak Gilgames, ő is abban a hiszemben élt, hogy élete olyan hosszú lesz, mint az örökké megfiatalodó Főnixé; élete csak Teremtője halálával ér majd véget.

Azonban ekkor világossá válik előtte: „Eltűnök én immár, nem élek örökké, hagyj hát magamra, életem egy lehelet.” (Jób könyve 7,16)

Keret király története szintén egy eleinte jómódú férfiról szól, aki betegségek és háborúskodás miatt gyors egymásutánban elveszíti feleségét és gyermekeit: „Látja családja pusztulását... Törzse házait szétverték.” Hirtelen aztán ráébredt, hogy ez egyúttal dinasztiája végét is jelenti: „Oda a teljes örökség.” A gyász és a fájdalom szívében napról napra nőtt: „Könnyei kiömlenek. Mint sékelek a földre, ötször akkorák az ágyra... Sírva belép szobájába, a hírt ismételve könnyezik.” Végül Él „leszállt hozzá”, hogy megtudja, „mi történt, hogy Keret sír, Él kedves fia könnyezik”. Ekkor kiderül a szövegből, hogy Keret félig isteni származású, mert Él nemzette egy földi asszonynak.

Él azt tanácsolja „kedves fiának”, hogy vessen véget a gyásznak, házasodjon újra, és másik örökösrel fogja megáldani a sors. Megparancsolja, fürdesse meg testét, tegye magát vonzóvá, és kélje meg Udum - valószínűleg a *Bibliából* ismert Edóm - királyától leánya kezét. Keret népes kísérettel, temérdek ajándékkal érkezik Udumba, s mindent úgy tesz, ahogyan Él parancsolta. Udum királya azonban az összes ezüstöt és aranyat visszautasítja. Tudván, hogy Keret „Él gyermeke” - tehát értesült Keret [174] isteni származásáról -, különleges jegyajándékot kér: legyen Keretnek a lányától elsőként született fiúgyermeke szintén félisten!

A döntés ez esetben természetesen már nem Kereten múlik. Él, aki eredetileg eme házasságot tanácsolta, távol van. Ezért Keret Asztarat szentélyébe vonul, és az istennő segítségét kéri. A következő jelenet Él lakhelyén játszódik, ahol Asztarat Él elé tárja a kívánságot, melyet a fiatalabb istenségek támogatnak is:

Megjött az istenek csapata
És mondta Baál a hatalmas:
"Jöjj, Él, jóságos és kegyes,
Hogy megáldd dicső Keretet,
Segítsd, Él, kedves gyermeked!"

Kérésüket Él méltányolja, megáldja Keretet, majd azt ígéri, hogy hét fia és számos leánya fog születni. Él kijelenti, hogy az elsőszülött fiú neve Jaszib - 'állandó' - lesz, hogy a halhatatlanság adományában csakugyan részesüljön. Ezt pedig úgy fogják elérni, hogy születése után nem az anyja, hanem Asztarat és Anat istennők fogják szoptatni. A közel-keleti népek művészetében egyébként is gyakran ábrázolták az uralkodók gyermekeit úgy, hogy valamelyik istennő gondozza őket, hiszen ez biztosított hosszabb életet az utód számára (85. ábra).

Az istenek tartották szavukat, Keret viszont - gazdagságban és hatalomban gyarapodván - elfeledni látszott esküjét; akárcsak az Ezékiel jóvendöléseiből ismert türoszi királyé, az ő szíve is egyre gögösebb lett, s hencegni kezdett gyermekei előtt isteni származásával. Emiatt aztán a feldühödött Asztarat halálos betegséggel sújtotta. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Keret a halál kapujában áll, fiai igen megdöbbentek: hogyan történhetett ez meg vele? „Keret is Él utódja, a jóságos és szent fia.” Hitetlenségükben azt tudakolták apjuktól, hogy mivel állításával ellentétben Keretet a halhatatlanság bizonyosan elkerülte, az vajon kihatással van-e az ő életükre is:

Apánk, életednek örülünk,
Halhatatlanságodon vidulunk...
Apánk, meghalsz halandóként?

Atyjuk hallgatása minden szónál többet mondott, ezért fiai az istenekhez fordultak:

Miért mondják, hogy Keret Él fia,
A jószágos és Szent utódja?
Ti is meghaltok, istenek?
A Jóságos Fia nem élhet?

85. ÁBRA

Él feszengve így szólt a többi istenséghez: „Ki űzi Él szenvedését, ki gyógyítja betegségét?” Hétszer tette fel a kérdést, de „nem válaszoltak az istenek”. Végző kétségbeesésében Él a kovácsok istenéhez, valamint segédeihez, a művészet istennőihez fordult, akik mindenféle varázslatban jártasak voltak. Megteremtették „gyöngesége gyógyszerét”, és a gyógyító Sateket istennő azonnal a levegőbe emelkedett. „Sateket útjára ment, Keret házához ért.” Éppen az utolsó pillanatban érkezett a palotába, és sikerült visszahoznia a királyt az életbe. A történetnek mindazonáltal nincs szerencsés befejezése. Mivel Keret halhatatlanságáról bebizonyosodott, hogy hiú ábránd csupán, elsőszülött fia felszólította a királyt, hogy mondjon le a trónról az ő javára...

Mindazonáltal az ókori események megértésének szempontjából inkább jelentőséggel bírnak azok a nagy számban fennmaradt hősköltemények, melyek magukkal az istenekkel foglalkoznak. Ezekben az istenek azon képessége, hogy ide-oda tudnak repülni, magától értetődő; a Szapon csúcsán lévő menedékük olybá tűnik, mintha asztronauták pihenőhelye lenne. A történetek főszereplői Baál és Anat, a testvérpár, akik egyben szeretők is voltak. Baál állandó jelzője a „felhők lovasa”, melyet az Ótestamentum gyakran alkalmaz a héber istenség vonatkozásában. Anatnak a repüléssel kapcsolatos képessége már az istenek és az emberek viszonyával foglalkozó történetekből is egyértelművé vált, e tulajdonsága azonban még jobban kidomborodik azokban az elbeszélésekben, melyek magukat az isteneket állítják a középpontba.

Az egyik ilyen szövegben Anat megtudja, hogy Baál horgászni ment „Semek bivalyokkal teli mezejére” (86. ábra). Történetesen a területet a mai napig így hívják; ez [176] a Sumkhi-tó, a „halak tava”, mely Észak-Izraelben található, ott, ahol a Jordán folyó útjára indul, hogy a Genezáret-tóba torkolljon. A mai napig gazdag halakban, élővilága révén komoly hírnévnek örvend. Anat tehát elhatározta, hogy Baál után megy a tóhoz:

Szűz Anat fölemeli szárnyát, Fölemeli szárnyát,
gyorsan röpül Semek vadbivalyval teli mezejére.

Amikor Baál meglátta közeledni, intett neki, hogy ereszkedjen alá; ám Anat inkább bújócskázni kezdett. Baál ezzel igen felbosszantotta, ezért az isten - mintegy szexuális jellegű utalásként - megkérdezte, tán azt várja-e tőle Anat, hogy „röptében sújtsa le”. Mivel sehol nem találta az istennőt,

maga is a levegőbe emelkedett, és „fölmegy Baál a hegyre”, Szapon csúcsán lévő trónusához. Hamarosan fent termett a játékos Anat is, hogy az isten kedvére legyen.

Az idillikus románcra azonban csupán a későbbi években kerülhetett sor, amikor már végleg

megszilárdult Baál helyzete a föld hercegeként és az északi területek elismert uraként. Ezt megelőzően Baál élethalálharcot vívott a többi trónkövetelővel. A csatározások a Szapon néven emlegetett helyért folytak, melyet rendszerint Szapon magaslatainak fordítanak, jöllehet a pontos jelentése az „északi sziklás gerinc”.

A bizonyos erősségek vagy vidékek uralmáért folytatott véres harcok mellett szóba került az öröklés kérdése is, mivel a panteon csúcsán álló főistenség megöregedett, részben már vissza is vonult. Él hivatalos hitvesének Asztarat - az 'uralkodó leánya' -, a féltestvér számított, ami tökéletesen megfelelt azoknak a házassági szokásoknak, melyekről legkorábbi írásos emlékeink a sumeroktól származnak. Sőt éppen a rokoni szál tette az általa szült első fiúgyermeket a törvényes örökössé. Mindazonáltal - mint arra korábban már láttunk példát - a törvényes utód jogait gyakorta megkérdőjelezte az elsőszülött, az a fiúgyermek tehát, aki időrendben ugyan elsőként [177] született, de másik anyától. Az a tény pedig, hogy a legalább három feleséget magáénak tudó Baál nem vehette feleségül szeretett Anatját, megerősíti azt a feltételezést, hogy ők valójában édestestvérek, nem pedig féltestvérek voltak.

A kánaánita történetek Él távoli, hegyes-völgyes otthonában kezdődnek, ahol az isten titokban Jamm hercegre ruházta az örökösödést. Sapas istennő, „az istenek lámpása” sietve elröpi Baálhoz, hogy tájékoztassa a rossz hírről. Ijedten kiáltja: „Él a palotád oszlopát lerontja, királyi trónod fölborítja, bírói pálcád összetöri!”

Baál azt a tanácsot kapja, hogy keresse fel Élt, és tárja ezt az ügyet az istenek „nagy gyülekezete” elé. Húgai pedig azt javasolják, hogy legyen hajlíthatatlan:

Menjetek, ifjak, és vissza ne forduljatok,
Az istenek nagy gyülekezetébe,
Lala-hegy közepére,
de Él lábához ne boruljatok,
az istenek nagy gyülekezetének meg ne hajoljatok.
Megbízástok ismételjétek, apjának,
Bika-Élnek mondjátok, istenek nagy gyülekezetének.

A történetekről értesülő Jamm azzal a követeléssel küldi el saját követeit az egybegyűlt istenekhez, hogy a lázadó Baált adják a kezére. Amikor a küldöttek beléptek: „... lakománál ültek az égiek. Baál Él mellett állt”. A lereszkedő csendben ismertették Jamm követelését. Hogy jelezzék, komolyan gondolják a kérést, „Él lábához nem borultak”, fegyvereiket harcra készen tartották „egy tűz, két tűz, egy éles kard villan”. Az istenek földre vetették magukat, és biztonságos helyre húzódtak. Él kész

volt átadni Baált, Baál azonban megragadta saját fegyvereit, már épp rárontott volna a küldöttekre, amikor anyja megfékezte, és emlékeztette: a küldöttek védeltséget élveznek.

Miután a küldöttek üres kézzel tértek vissza Jammhoz, mindenki számára nyilvánvalóvá vált, nincs más megoldás, a két istennek a csatamezőn kell szembenéznie egymással. Egy istennő - talán éppen Anat - összeesküvést szőtt a kovácsok istenével, és arra kérte, hogy készítsen Baál számára két isteni fegyvert: az „üzőt” és a „futamítót”, mely „sasként szállt ki kezéből”. Az összecsapás során Baál legyűrte Jammot, és már éppen halálos csapást mérne rá, amikor Asztarat hangját hallotta: „Kegyelmezz Jammnak!”

Jamm életét meghagyták, de száműzték tengerparti birtokaira. Viszonzásul azért, hogy megkegyelmezzett Jammnak, Baál arra kérte Asztaratot, hogy támogassa a Szapon csúcs birtoklására irányuló törekvéseiben. Asztarat éppen tengerparti rezidenciáján pihent, és igencsak húzódozott attól, hogy útra keljen Élhez, akinek otthona [178] forró és száraz területen található. Miután „szomjasan és megperzselve” megérkezett, Él elé tárta a problémát, s arra kérte az istent, hogy döntését a bölcsesség, ne pedig az érzelmei irányítsák. Így hízelgett neki: „Bölcsességed örök, boldog élet akarod... ősz szakállad tanácsa keblednek.” A helyzetet mérlegelő Él egyetértett: engedtessek meg Baál számára, hogy a Szapon ura legyen; engedtessek meg számára, hogy ott legyen palotája.

Baált viszont nem csupán a lakhely izgatta. Tervei megvalósításához a kovácsok istenének, Kászir va Khászisznak - 'ügyes és ravasz' - a segítsége kellett. Nem csupán a modern idők kutatói, hanem már az 1. században élt búbloszi Szókratész is - korábbi föníciai történetírók nyomán - Kászir va Khásziszt a görög mitológiából ismert kovácsistenhez, ahhoz a Héphaisztoszhoz hasonlította, aki megépítette Zeusz és Héra palotáját. Mások Kászir va Khászisz és az egyiptomi Thot - a kézműves mesterségek és a mágia istene - között véltek párhuzamokat felfedezni. Az ugariti szövegek csakugyan azt állítják, hogy a küldöttek, akiknek Kászir va Khásziszt kellett magukkal vinniük, Krétán és Egyiptomban próbálták őt fellelni; feltételezhetően ezek voltak azok a területek, ahol azokban az időkben leginkább kamatoztathatta a tudását.

Amikor Kászir va Khászisz megérkezett a Baál által kiválasztott helyre, átfutották a tervrajzokat. Kiderült, hogy Baál két különálló szerkezeti részből képzelte el megvalósítani építményét: az egyik az E-khal, 'a nagy ház', míg a másik a Behmtam, melyet hagyományosan „háznak” fordítanak, szó szerinti jelentése viszont 'megemelt talapzat'. Nem teljesen értettek egyet abban, hogy a tölcésrszerű, a hagyományostól eltérő módon nyitható és zárható ablakot hová is kellene elhelyezni. „Figyelj, Baál, szavamra!” - erősködött Kászir va Khászisz. Amikor az építkezés befejeződött, Baál aggódni kezdett, hogy abban feleségei és gyermekei megsérülhetnek. Hogy eloszlassa félelmeit, Kászir va Khászisz elrendelte, hogy Libanon fáit vigyék az épületbe; „Sarin cédrusai javából” bent rakjanak halmokat, majd pedig gyűjtsák meg a fát. Egy egész héten át hevesen égett a tűz; ami ezüst és arany az épületben volt, mind megolvadt, de az épület sem el nem pusztult, sem meg nem rongálódott.

A föld alatti siló és a megemelt talapzat is készen állt!

Baál egy percet sem akart vesztegetni tovább, elhatározta hát, hogy kipróbálja a létesítményt:

Megszabom Kászir, az időket,
Hogy mikor nyissák ki a palota ablakát,
Hogy mikor nyissák ki a palota falának nyílását,
Hogy mikor nyissák ki a felhőket. [179]

Miközben Baál az ég felé szárnyalt, Gepen és Ugar, az isteni hírvivők vele repültek: „szárnyakkal, a kettő, a felhőgyűjtők... mint két madár” Baál nyomában elsuhantak Szapon hófödte csúcsai felett. Azonban az új létesítmények miatt Szapon csúcsa Szapon erődjévé vált; Libanon hegyét, melyet

hófödte csúcsai miatt a „fehér” jelzővel illették, a „páncélozott” hegy néven kezdték emlegetni.

Baál, miután megszerezte a hatalmat a Szapon-erőd felett, felvette a Baál Szapon címet, ami annyit tesz: 'Szapon ura', azaz az északi területek birtokosa. A *Szapon* kifejezés azonban eredetileg nem kifejezetten földrajzi jelentéssel bírt; 'rejtettként' és 'megfigyelőhelyként' egyaránt értelmezhető volt. Abban, hogy Baált „Szapon Urának” nevezték, kétségtelenül mindkét másodlagos jelentés szerepet játszott.

Most, hogy elérte a hön áhított hatalmat és kiváltságokat, Baál becsvágya hallatlanul megnőtt. Meghívta egy lakomára az „istenek fiait”, és ott követelte, hogy tegyenek hűbéresköt, legyenek a vazallusai; aki ezt visszautasította, azonnali támadással nézett szembe. „Megfogja Baál Asztarat fiát, nagyot üt vállára, nagyot üt rá botjával.” Néhányukat lemészárolta, a többiek pedig elmenekültek. Hatalmi mámorában Baál így gúnyolódott:

Baál ellenségeit megfogják az erdők,
Az úr ellenségeit megállítják a hegyek.
Mondta erős Baál:
„Ó, Baál ellenei, miért reszkettek?
Miért futtok, miért rejtőztök?”
Baál a kezére nézett,
jobbában a lándzsa remegett.

A hatalmi vágytól sarkallt Baál Anat segítségével ellenfelei közül sokat megölt halálos küzdelemben, köztük Latant, a pusztító kígyót, Shalyatot, a „sárkányt, a hét fejével hatalmast”, Atakot, a tulkot, Hashat istennőt, a szajhát. Az Ótestamentumból tudjuk, hogy Jahve, a bibliai Úr szintén elkeseredett küzdelmet folytatott Baállal. Amikor a zsidók királya kánaánita hercegnőt vett feleségül, Baál befolyása igen megnőtt az izraelita alattvalók körében, ezért Illés próféta a Karmel hegyen ütközetet rendezett Baál és Jahve között. Miután Jahve győzött, azonnal kivégeztette Baálnak mind a 300 papját. Ebben az ellenségeskedésben Jahve az, akiről az Ótestamentum állítja, bírja a Szapon-csúcs feletti hatalmat. Meglehetősen érdekes szempont, hogy ezt a megállapítást a *Biblia* az ugariti szövegekhez rendkívül hasonló szóhasználatral teszi, és ugyanezek a képek jelennek meg a 29. zsoltárban csakúgy, mint más versekben: [180]

Adjátok meg az Úrnak, Isten gyermekei,
adjátok meg az Úrnak a tiszteletet és a hatalmat!
Adjátok meg az Úrnak a nevét megillető dicsőséget,
és szent udvarában imádjátok az Urat!
Az Úr szava a vizek fölött,
az Úr a hatalmas vizek fölött.
Az Úr szava tele erővel,
az Úr szava tele fönséggel.
Az Úr szava cédrusokat tördel,
az Úr szilánkokra töri Libanon cédrusait.
Libanont ugráltatja, mint valami borjút,
Szirjont pedig mint fiatal bikát.
Az Úr szava tüzes villámot szór...
s templomában mindenki így kiált: „Dicsőség!”
(Zsoltárok könyve 29)

Akárcsak Baált a kánaánita szövegekben, a héber istenséget is a „felhők lovasának” nevezik. Izajás próféta látomásában megjelent, amint az Úr délre, Egyiptom felé repül: „Lám az Úr gyors felhőn szállva Egyiptomba érkezik. Egyiptom bálványai megremegnek színe előtt.” (Izajás könyve 19,1) Izajás azt is állította, hogy személyesen látta az Urat és szárnyas kísérőit.

Abban az esztendőben, amikor meghalt Uzija király, láttam az Urat. Magas és fönséges királyi széken ült, és uszálya betöltötte a templomot. Szeráfok lebegtek fölötte: mindegyiknek hat-hat szárnya volt... Még a küszöbök alapjai is megrendültek harsány hangjuktól, és a templom tele lett füsttel. (Izajás könyve 6,1)

87. ÁBRA

A hébereknek Jahve megtiltotta a bálványimádást, ebből fakadóan nem faraghattak szobrokat, nem véshtettek képmást ábrázoló domborművet. Mindazonáltal a kánaáni- táktól, akiknek tudniuk kellett Jahvéról, miként a héberek is ismerték Baál istent, ránk maradt egy Jahve-ábrázolás, legalábbis ahogyan ők ezt az istent elképzelték. A Kr. e. 4. századból származó pénzérméről, melyen Yahu, azaz "Jahve" felirat olvasható, egy szárnyas kerék alakú trónon ülő, szakállas istenség látható (87. ábra).

Szerte az ókori Közel-Keleten feltételezték tehát, hogy a Szapon feletti uralom birtokosa a repülni képes istenek leghatalmasabbika. Semmi kétség, Baál korábban éppen erre törekedett. Jóllehet, hét évvel azután, hogy sikerült a Szapon-erőd építését befejezni, Baálnak a déli területek és a másvilág ura, Mót kihívásával kellett szembenéznie. Mint kiderült, a vita már nem a Szapon feletti hatalomról szólt, hanem jóval inkább arról, hogy „ki hajthatja uralma alá az egész világot”.

Valahogyan Mót fülébe jutott, hogy Baál gyanús dolgokba fogott. Jogtalanul, tilalom ellenére „ajka a földön, ajka az égből”, és azon van, hogy „nyelve... szava... a csillagokig éljen el”. Mót előbb a jogot követelte, hogy kivizsgálhassa a Szapon csúcsának mélyén zajló dolgokat. A kérés teljesítése helyett Baál küldötteket menesztett Móthoz békeüzenettel. Kinek van szüksége háborúra? - kérdezte. Javasolta, hogy „töltsük meg békességgel és barátsággal a Föld közepét”. Mivel Mót szívósan kitartott akarata mellett, Baál levonta a következtetést: egyetlen módon tudja megakadályozni Mótot abban, hogy a Szaponra jöjjön: ha ő megy Mót lakhelyére. Így elutazott Mót „gödréhez... a Föld mélységébe”, és engedelmességet fogadott.

Az elméjében azonban jóval fenyegetőbb terv formálódott: megdönteni Mót hatalmát. Ennek érdekében szüksége volt az örökké hűséges Anat segítségére. Ezért mialatt Baál megérkezett Móthoz, küldöttei felkeresték Anatot lakhelyén. A két küldött arra kapott utasítást, hogy Anatnak szóról szóra ismétljenek el egy titokzatos üzenetet:

Mert beszédem van és elmondom neked szavam,
És elismétlem.
Mondja a fa és suttogja a kő a szót,

hogy ne ismerjék az emberek,
ne értsék a föld lakói.

Nem szabad elfelednünk, hogy a „kövek” szó az ókori nyelvekben magában foglalt mindenféle olyan anyagot, ami bányákból vagy kőfejtőkből származott, ideértve minden ásványt és fémeket is. Ebből adódóan Anat azonnal megértette, hogy mit üzent neki Baál: a Szapon csúcsán valamilyen különös, kifinomult szerkezet létesítésén fáradozott, mellyel titkos üzenetek küldhetők és fogadhatók!

A „ragyogás követ” további részletekben írja le a titkos üzenet:

Az ég sóhajtja a földnek,
Mélység a csillagoknak: villámot készítek,
Hogy ismerje az ég.
Gyere, és én [182]
Megkeresem hegyemen, az isteni Szaponon.
A szentélyben, székhelyem halmán.

Ez volt hát a titok: Baál a „menny” tudta nélkül, azaz az anyabolygót irányító kormányt megkerülve, létrehozott egy titkos kommunikációs központot, ahonnan kapcsolatot tudott létesíteni a Föld bármely pontjával vagy akár a Föld felett keringő űrhajóval is. Ez volt az első lépés „az egész Föld feletti uralom megszerzéséhez”. Ennek érdekében vállalta a közvetlen konfrontációt Móttal, hiszen hivatalosan Mót területén található a „Föld szeme”.

Az üzenetet átvevő és megértő Anat azonnal kész volt Baál segítségére sietni. Az aggódó küldötteknek megígérte, hogy időben odaér: „Pihenjete csak, és én elhagyom Kaptort” - biztosította őket.

Elhagyom Ugart, mert messzi vannak az Istenek,
Inbabot, mert messzi vannak az Istenek,
két réteggel a föld forrása, három öllel a víz alatt.

Miután megérkezett Mót legnagyobb városába, sehol nem találta Baált. Mindenképpen tudni akarta az isten hollétét, ezért végül már erőszakkal fenyegetőzött. Végül megtudta az igazságot: a két isten harcba szállt egymással, és Baál meghalt. A felbőszült Anat „megragadja Él fiát, Mótot, karddal fölívágja őt”. Ezután Refaim úrnő - a gyógyítók úrnője -, azaz Sapas segítségével Baál élettelen testét visszarepítették a Szapon csúcsára, és egy barlangban helyezték el.

A két istennő gyorsan hívta a kovácsok istenét, akit El Kessemnek, a „varázslat istenének” is neveztek. Akárcsak Thot, aki a kígyómarásban meghalt Hóruszt feltámasztotta, El Kessem csodás módon visszahozta az életbe Baált. Abban azonban nem lehetünk biztosak, hogy teljes fizikai valójában éledt-e fel a Földön, vagy Oziriszhez hasonlóan egy halál utáni életre ébredt az égi túlvilágon.

Arra a kérdésre, hogy az istenek mikor vettek részt a Szapon-csúcson a fenti történetekben, senki nem tud teljes bizonyossággal válaszolni. Azt viszont nyugodtan állíthatjuk, hogy az emberiség majdnem a történetírás kezdete óta tisztában volt a leszállóhely létezésével, illetve annak különleges tulajdonságaival. Először is, ott van Gilgames utazása a Cédrushegyhez, melyet a hősköltemény az „istenek lakhelyének”, avagy „Istár keresztútjának” nevez. „A zöldbe-borult hegyen átjutottak”, majd egy alagúton mentek végig, amely elvezetett „Istár szentélyébe... ahonnan a parancsok származtak”. Miután a hegy belsejében mélyebbre hatolt, „föllelte s megnyitotta az anunnakik lakóhelyét is”. Úgy

tűnik, mintha Gilgames pontosan azokba a [183] létesítményekbe jutott volna be, melyeket Baál titokban építtetett! A hősköltemény titokzatos sorai ezzel hátborzongató értelmet nyernek:

Most látom csak, mennyire meghökkentő -
meghökkentő a hegy!

Úgy tudjuk, hogy mindez a Kr. e. 3. évezredben történt: 2900 körül. Az istenek és emberek ügyei közötti kapcsolatban a következő láncszem a korosodó és örökös nélküli Danii története, aki valahol Kades környékén élt. Vonatkozó részletek hiányában az elbeszélés eseményeit időben elhelyezni nehézkes, ám az utód nélküli Ábrahám bibliai történetében fellelhető hasonlóságok - ideértve az „emberek” felbukkanását, akikről kiderül, hogy maga az Úr és küldöttei, valamint a Kadestől nem túl távoli helyszín - azt a lehetőséget vetik fel, hogy ugyanazon ősi emlékezet két különböző változatát olvassuk. Ha ez valóban igaz, egy újabb időpontot is sikerülhet tisztáznunk: a Kr. e. 2. évezred kezdetét.

A Kr. e. 1. évezredben Szapon még ott állt, egyfajta erődje volt az isteneknek. Ezt a Kr. e. 8. században élt Izajás próféta szavai bizonyítják, aki Júdea asszír támadóját, Szín-ahhé-eribát (a bibliai Szancheribet) azért bírálja, mert sok harci szekérével felment „a magas hegyekre, a Libanon csúcsára” (Izajás könyve 37,24), és ezzel megzavarta az Urat. A próféta, miközben hangsúlyozta a hely ősi voltát, az Úr intését közvetítette Szancheribhez:

Hallod-e? Már régóta elterveztem, régtől fogva elhatároztam, és most végre is hajtom.
(Izajás könyve 37,26)

Ugyanez a próféta hasonlóan megfenyegette Babilon királyát, aki a Szapon-csúcs megmászásával istenné kívánt lenni:

Hogy is hullottál le az égből, te fényes csillag, hajnalnak fia? Hogyan buktál a földre te, aki szolgaságba döntötte a nemzeteket? Azt gondoltad magadban: "Én az égbe megyek föl, az Isten csillagai fölé állítom trónomat. Az egybegyűlés hegyén telepszem majd meg, messze fenn, északon. Felszálllok a felhők magasába, hasonló leszek a Fölségeshez!" És lám! Az alvilágba zuhantál alá, a mélységes szakadékba. (Izajás könyve 14,12-15) [184]

Jelen fejezetben nem csupán igazolnunk sikerült a kérdéses hely létezését, annak ősi jellegét, hanem egy részletes leírást is kaptunk róla: volt ott egy „megemelt talapzat”, melyről a mennyek felé lehetett emelkedni, és „magasságossá”, azaz istenné válni.

Más bibliai írásokból azt is tudjuk, hogy a felszállás a mennyek felé „kövek” - mechanikus szerkezetek - segítségével történhetett. A Kr. e. 6. században élt Ezékiel próféta megrögt a türoszi királyt, akinek szíve megtelt göggel, miután engedélyt kapott, hogy a Szapon-csúcsra menjen; ott ugyanis bevitték a „mozgó kövek” belsejébe, és az élmény hatására kijelentette: „isten vagyok”.

Nagy biztonsággal feltételezhetjük, hogy egy ókori érmén, melyre Bübloszban - a bibliai Gebálban -, a Földközi-tenger partvidékén fekvő kánaánita/föníciai városban bukkantak, a Kászir va Khászisz által a Szaponon emelt építményt ábrázolták (88. ábra). Egy „nagy házat” láthatunk, mely egy megemelt, magas és erős falakkal körülvett területtel határos. Ott pedig egy emelvény található, melyet - hogy a nagy tömeg alatt ne rogyjon le - keresztartókkal erősítettek meg. A dobogón egy kúp alakú tárgy magasodik - egy olyan tárgy, mely számtalan más közel-keleti ábrázolásról ismerős lehet: az istenek égi kamrája, vagyis a „mozgó kő”.

Ez hát a bizonyíték, melyet a régmúlt időkből kaptunk örökségként. Az emberek az ókori Közel-

Keleten évezredek keresztül tudatában voltak annak, hogy a Cédrus-hegyen belül ott áll egy „kövek mozgatására” alkalmas talapzat, mellette a „nagy ház”, azon belül pedig a titokban tartott „kő, mely suttog”.

De ha az ókori szövegek és rajzok értelmezése során nem tévedtünk: lehetséges lenne, hogy ez a grandiózus és ismert hely egyszerűen eltűnt? [185]

88. ÁBRA

9

A leszállóhely

A legnagyobb római templomromok nem Rómában, hanem Libanon hegyei között találhatók. Ezek a magaslatok övezik azt az impozáns Jupiter-templomot, melynél hatalmasabbat az ókorban egyetlen isten tiszteletére sem szenteltek. Mintegy négy évszázad alatt számos római uralkodó tett komoly erőfeszítéseket arra, hogy ez a távoli és idegen hely isteni dicsőségben pompázzon, monumentálisnak szánt épületei a magasba törjenek. Császárok és tábornokok keresték fel jóshelyeit, hogy betekinthessenek sorsukba. Római legionáriusok igyekeztek a közelében állomásozni; a vallásos áhítattól és a kíváncsiságtól hajtott nép csupán saját szemével kívánta látni - ez volt ugyanis az ókori világ egyik csodája.

Martin Baumgarten 1508 januárjában elsőként számolt be a romok létezéséről, azóta vakmerő európai utazók testi épségük és életük kockáztatásával tettek itt látogatást újra meg újra. 1751-ben egy utazónak, Robert Woodnak és kíséretének, James Dawkins festőművésznek némiképp sikerült helyreállítania a hely ókori hírnevét, amikor írásos leírásokat és vázlatrajzokat készítettek róla. „Ha a romokat összehasonlítjuk... azon városok romjaival, ahol szerte Itáliában, Görögországban, Egyiptomban és Ázsia más részein jártunk, nem hagy minket nyugodni a gondolat, hogy ezek az építészet valaha volt legmerészebb építményei.” Bizonyos szempontból még az egyiptomi nagy piramisoknál is merészebbek. A láthatáron pedig Wood és társa elképesztő panorámát pillanthatott meg: a hegycsúcs, a templomok és az ég szinte egymásba olvadt (89. ábra).

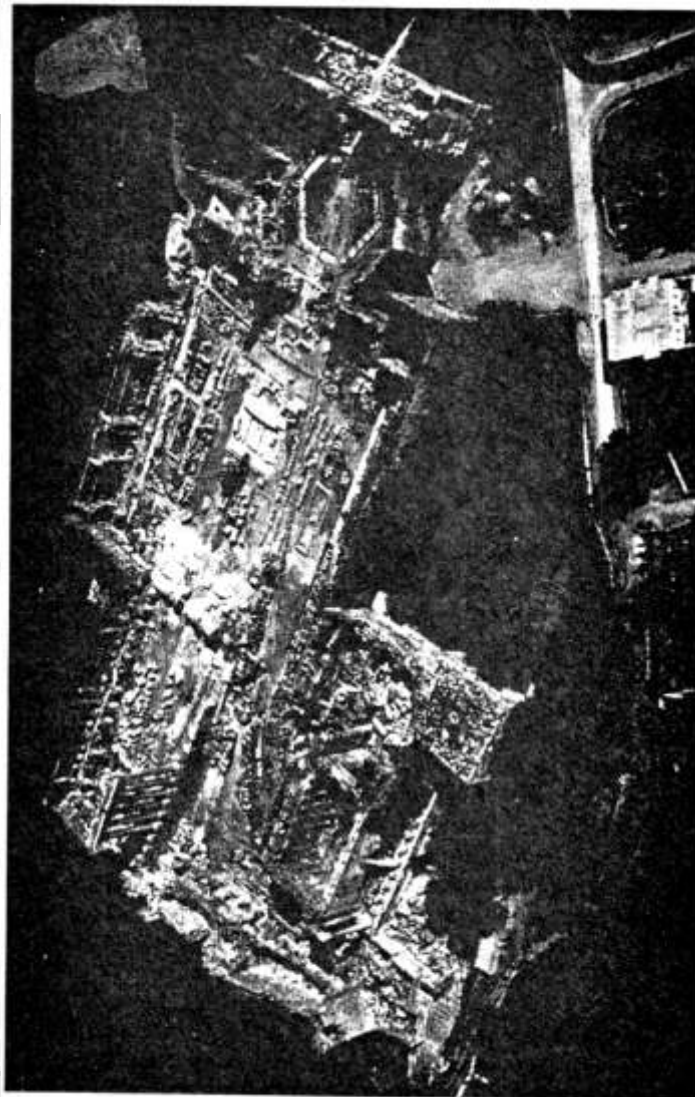

89. ÁBRA

A hely Libanon hegyei között terül el, ott, ahol a nyugati irányban húzódó Libanon hegység és a keletre nyúló Antilibanon-hegység vonulata között termékeny síkság, völgy nyílik; ahol az ókorból is ismert két folyó, a Lítáni és az Orontes ered, hogy útjuk végén a Földközi-tengerbe érkezenek. A romok pedig valaha lenyűgöző római templomok lehettek, melyeket egy, a tengerszint felett mintegy 1200 méterrel magasodó, mesterségesen kiépített, vízszintes teraszra emeltek. A szent helyet fal

vette körül, amely egyrészt tartóelemként szolgált, és a földből döngölt, lapos tetőt támasztotta alá, másrészt mintegy kerítésként védte és elrejtette a területet. Az így bezárt, [186] nagyjából négyzet alakú terület egyes oldalai helyenként majdnem elérték a 750 méteres hosszúságot, összességében pedig mintegy fél négyzetkilométert öleltek fel.

A szent terület helyének kijelölésekor meghatározó szempont volt, hogy az uralja a környező

90. ÁBRA

A

hegyeket, valamint a völgybe északról és délről befutó megközelítési útvonalakat, míg az északnyugati sarkot - mint az a jelenkori madártávlati fényképen (90. a ábra) is látható - az építők szándékosan lenyesték.

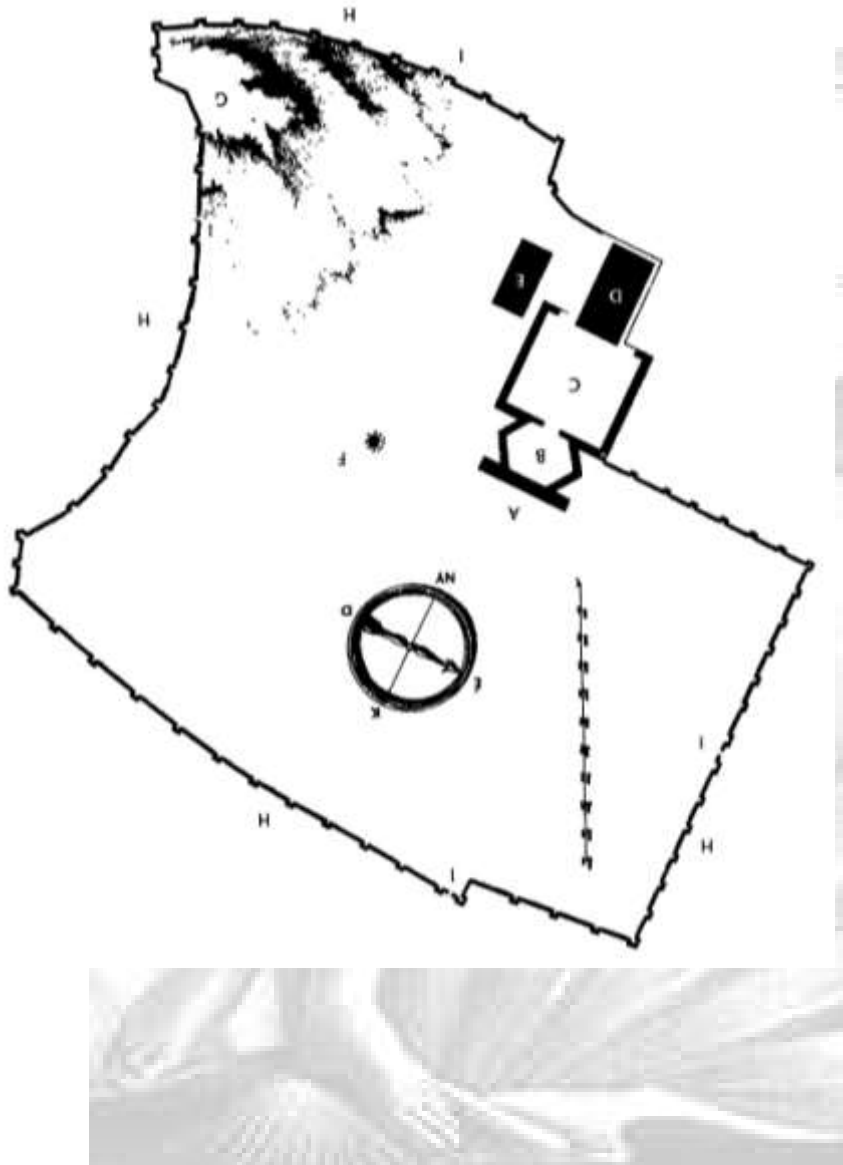
A derékszögű kimetszés egy téglalap alakú területet hozott létre, mely a terasz északi kiszögelléséről lehetővé tette a nyugatra való akadálytalan kilátást. Ezen a különlegesen kidolgozott sarkon állt a valaha volt leghatalmasabb Jupiter-templom, mely az ókori világban ritka nagy magassággal (19,81 m) és átmérővel (2,28 m) rendelkező oszlopokból állt. Az oszlopok egy gazdagon díszített felépítményt - egy architrávot - tartottak 4,8 méter magasságban, melynek tetején egy rézsútós tető nyugodott, és ezáltal a templom legfelső pontja még magasabbra került.

A tulajdonképpeni templom csupán a legnyugatibb - s egyben a legrégebbi - épülete volt a négy részből álló Jupiter-szentélynek, amelyet a rómaiak a mai ismereteink szerint röviddel azután kezdtek el építeni, hogy Kr. e. 63-ban elfoglalták a területet.

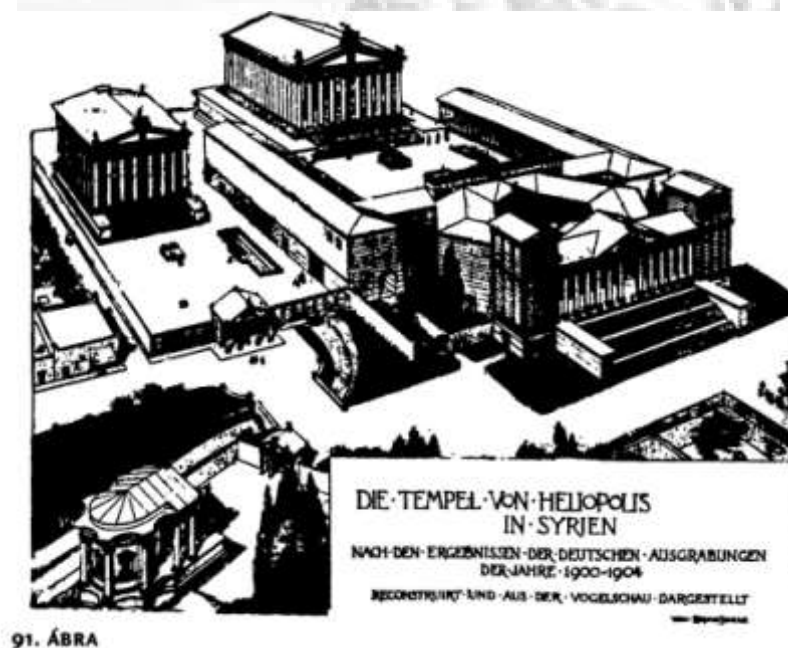
Először is a finoman lejtő északnyugati tengely mentén (90. b ábra) elhelyeztek egy monumentális méretű kapubejáratot (A); ehhez tartozott egy grandiózus lépcsősor, valamint a 12 oszlopon nyugvó, megemelt oszlopcsarnok, melynek szintén 12 falfülkéjében egy-egy olümposzi istenség kapott helyet. A hívek innen egy hatszögletű - ezért a római építészetben kivételesnek számító - előudvarba (B) jutottak; továbbsétálva következett az óriási oltárudvar (C), melyet a hatalmas oltár uralt: mintegy 18 méterre magasodott, négyzetes alapjának oldala pedig körülbelül 21 méter volt. Az udvar [187] nyugati szegletében állt az istenség szűkebb értelemben vett háza (D).

Kolosszálisnak számító, 91x 53 méteres méretével egy olyan emelvényen állt, mely már önmagában is 4,8 méterre emelkedett az udvar szintje fölé - összességében pedig 12,8 métertel magasodott a terasz alapszintje fölé. Pontosan ebből az elképesztő magasságból adódott, hogy az ég felé nyúló oszlopok, az architráv és a tető együttesen egy valódi ókori felhőkarcolót alkottak.

A monumentális kapubejáró lépcsősorától az épületet lezáró nyugati falig a szentély több mint 300 méter hosszan terült el. Mellette tökéletesen eltörpült a déli irányban található, egyébként pedig meglehetősen nagy templom (E), melyet egy férfi istenségnek, egyesek szerint Bacchusnak, esetleg Mercuriusnak szenteltek, illetve egy, attól délkeletre álló, kicsiny, kör alapú templom, ahol Venus előtt hódoltak. Egy német archeológuscsoportnak, mely II. Vilmos császár parancsára tárta fel a

helyet, illetve tanulmányozta annak történelmét, az uralkodó 1897-es helyszíni látogatását követően nem sokkal sikerült rekonstruálnia a szent terület helyszínrajzát, sőt azt is felvázolták, hogy a római időkben feltehetőleg hogyan nézhetett ki a templomokból, lépcsősorokból, oszlopcsarnokokból, kapukból, oszlopokból, belső udvarokból és oltárokból álló ókori épületegyüttes (91. ábra).

Könnyebben elképzelhetjük a Libanonban lévő terasz, illetve a templomok méreteit, ha összehasonlítjuk Athén híres Akropoliszával. Az athéni épületegyüttes (92. ábra) egy lépcsőzetes felszínű, hajót formáló fennsíkon helyezkedik el, melynek legnagyobb hosszúsága nem egészen 310 méter, míg szélessége körülbelül 120 méter. A csodálatos Parthenon, azaz Paliasz Athéné temploma,

mely ma is uralja a szent területet, illetve az egész athéni síkot, csupán 70x30 méter alapterületű,

tehát kisebb, mint a libanoni területen található Mercurius/Bacchus-templom.

A romokhoz látogató Sir Mortimer Wheeler régész és építész a következőket jegyezte le két évtizeddel ezelőtt: „A templomok... minőségüket tekintve fíkarcsnyit sem köszönhetnek a betonhoz hasonló, újabb keletű anyagoknak. Mozdulatlanul állnak a világ legnagyobb ismert kőtömbjein, néhány oszlopuk az ókor legnagyobbjai közé tartozik... Itt található a hellén világ utolsó nagy műve...”

Wheeler valóban a hellén világot említi, hiszen nincs az a történész vagy régész, aki meg tudná indokolni, miért tettek volna ilyen mérhetetlen erőfeszítéseket a rómaiak egy isten háta mögötti, jelentéktelen provincián; hacsak nem az a magyarázat, [191] hogy azok a görögök szentelték meg a helyet, akik már jóval a rómaiak előtt jártak itt. A három isten, akiknek a templomokat felajánlották - Jupiter, Venus és Mercurius, avagy Bacchus - görög istenek is voltak: Zeusz, Aphrodité, Hermész és Dionüszosz.

A rómaiak ezt a helyet és a hatalmas templomot a Jupiter mindenhatósága és hatalma iránti végső tanúságtételnek szánták. A latinban Iovénak - ebből akár a héber Jehova is visszacsenghet! - nevezett főisten tiszteletére a templomra, valamint a fő- szoborra felvésték az isteni kezdőbetűket: I. O. M. H., vagyis *Iovis Optimus Maximus Heliopolitanus*: 'legjobb és legnagyobb héliopoliszi Jupiter'.

Jupiter ez utóbbi jelzője abból a meggondolásból eredt, hogy bár a templomot a főistennek szentelték, magát a helyet régtől fogva Héliosz, az eget gyors szekerén átszelő Napisten pihenőhelyének tekintették. A hitvilág ezen eleme a görögökről a rómaiakra szállt, sőt még a hely nevét is átvették: Héliopolisz. Azt, hogy a görögök honnan eredeztették az elnevezést, senki sem tudja biztosan; néhányan azt feltételezik, hogy Nagy Sándor adhatta a nevét.

A hely tisztelete a görögök részéről ugyan régebbi keletű és mélyebb gyökerű lehetett, a rómaiak viszont emlékműveik legnagyobbjaival dicsőítették azt, továbbá ide jöttek, hogy jó sok szájából hallják sorsukat. Hogyan is lehetne másképpen megmagyarázni azt a tényt, hogy „tisztán területben kifejezve, illetve a kövek súlyát, az egyes kőtömbök méreteit és a faragványok mennyiségét tekintve, ez a vallásos hely aligha talál párjára a görög-római világban” - írta John M. Cook a *The Greeks in Ionia and the East* című művében.

Valójában a hely tisztelete, valamint bizonyos istenekhez fűződő kapcsolata még régebbi időkre nyúlik vissza. A régészek úgy vélik, hogy itt akár hat templom is magasodhatott a rómaiakat megelőző időkben. Az viszont bizonyos, hogy bármiféle szentélyt is emeltek a görögök, ők csupán - akárcsak az utánuk érkező rómaiak - a korábbról származó alapokra építkeztek mind vallási szempontból, mind a szó legszorosabb értelmében. A korábbi fejezetekből felidézhető, hogy Zeusz - avagy a rómaiak Jupiterje - Föníciából, azaz a mai Libanon területéről érkezett Krétára, miután elrabolta a türoszi király szépséges leányát, és átúsza a Földközi-tengert. Aphrodité szintén Nyugat-Ázsiából jött Görögországba. A kóborló Dionüszosz pedig, akinek a második - vagy talán egy másik, ma már nem ismert - templomot szentelték, a szőlőt és a borászat tudományát hozta el Görögországba ugyancsak Nyugat-Ázsia földről.

Macrobius, a római történetíró tisztában volt az itteni istenimádat gyökereivel, és a következő szavakkal világosította fel földijeit: [192]

Az asszírok szintén a Napot imádják Jupiter, Zeusz, Heliopolitész néven, ahogy ők hívják azokat, fontos szertartásokkal Héliopolisz városában... Hogy ez az isten egyszerre Jupiter és a Nap, mind a szertartás jellegében, mind annak külső megjelenésében világosan megmutatkozik... Nem érvelek azzal, hogy az istenségek teljes listáját végigböngészem, inkább elmagyarázom, miként vélekednek az asszírok a Nap (az isten) hatalmáról. Az Adad nevet adták istenüknek, akiben a legmagasabbat és legnagyobbat tisztelik...

A varázs, mely évezredekken keresztül rányomta bélyegét a valaha itt élt emberek vallásos hiedelmeire és elképzeléseire, a hely római tiszteletét követő évszázadokban is a felszínre tört. Kr. u. 400 körül, amikor Macrobius a fenti sorokat lejegyezte, Róma már keresztény városnak számított, a Libanoni hegység szent területe pedig vakbuzgó támadások célpontjává vált. Nagy Constantinus (Kr. u. 306-337) alig tért át a kereszténységre, máris leállított itt minden további építkezést, és kezdeményezte, hogy keresztény szentéllé alakítsák át a helyet. Az egyik krónikáiról 440-ben úgy fogalmazott, hogy „Theodosius lerombolta a görögök templomait. Héliopolisz templomát, Baál Hélioszét, az ünnepelt trilithon nagy Nap-Baálját keresztény templommá alakíttatta át”. Justitianus (525-565) pedig, úgy tűnik, néhány vörösgránit oszlopot vitetett el innen Konstantinápolyba, Bizánc fővárosába a Hagia Szófia építéséhez. A hely kereszténnyé formálására tett erőfeszítések a helyi lakosság vissza-visszatérő fegyveres ellenállásával találták magukat szembe.

Amikor 637-ben a muzulmánok szerezték meg a területet, a hatalmas talapzat tetején álló római és keresztény templomokat mohamedán enklávékká alakították át. Ahol valaha Zeuszhöz és Jupiterhez imádkoztak, immáron mecset épült Allah imádatára.

A modernkori kutatók a környező településeken található régészeti leletek alapján próbálnak fényt deríteni arra, milyen hit uralkodott ezen a helyen a korai időkben. Az egyik legfontosabb település Palmüra, a bibliai Tadmor, mely a Damaszkusból Mezopotámiába tartó ókori karavánút egyik fontos állomásának számított. A vizsgálatok eredményeként például Henry Seyring, a *La Triade Héliopolitaine* szerzője vagy René Dussaud, aki a *Temples et Cultes Héliopolitaine* című könyvet írta, arra a következtetésre jutottak, hogy az évszázad során egy isteni hármast tiszteltek itt: a mennydörgés isteneként megjelenő főistent, valamint a harcos szüzet és az égi szekereszt. Seyring és Dussaud, illetve más, hasonló érdeklődésű kutatók munkája nyomán jutott a tudomány arra a ma általánosan elfogadott nézetre, hogy a római-görög istenhármas a korábbi sémi vallási hiedelmekre vezethető vissza, melyek viszont a sumer panteonon [193] alapulnak. Úgy tűnik, a legkorábbi istenhármas fő alakja Adad volt, aki sumer főisten apjától, Enliltől az „északi hegyvidéket” kapta. Az istenhármas nő tagjaként Istár jelenik meg. Miután Nagy Sándor ellátogatott ide, pénzt veretett Istár/Asztarte és Adad tiszteletére; az érmén az uralkodó neve is olvasható föníciai-héber írásrendszerben (93. ábra). A triász harmadik tagja az égi szekeres, a mennyei kocsihajtó, Samas volt - nem más, mint a történelem előtti idők úrhajósainak parancsnoka. A görögök őt tisztelték Héliosz néven, imádatuk jeléül őt kocsihajtás közben ábrázoló, kolosszális szobrot emeltek a főtemplom tetejére (91. ábra). Számukra a gyorsaságot a kocsit húzó négy ló testesítette meg; az *Énók könyvének* szerzője más változatot ismert: „Samas kocsiját a szél hajtotta”.

93. ÁBRA

A római és a görög hagyományok, illetve hiedelmek vizsgálata során tehát visszajutottunk a

sumerokhoz, visszakanyarodtunk Gilgameshez, valamint a cédruserdőbe, „Istár keresztútjához”, ahol a halhatatlanság keresése folyt. Bár Adad területe, mint elmondták Gilgamesnek, szintén Samas fennhatósága alá tartozott. Tehát megvan az eredeti istenhármasunk: Adad, Istár és Samas.

Megérkeztünk volna a leszállóhelyre?

Ma már csak nagyon kevés kutató kételkedik abban, hogy a görögök ismerték Gilgames eposzi kalandjait. Giorgio de Santillana és Herta von Deschend *Hamlet's Mill*⁹ című művükben, melyben kísérletet tesznek arra, hogy „feltárják az emberi tudás eredetét és annak átöröklődését a mítoszokon keresztül”, rámutattak, hogy „Nagy Sándor Gilgames egyfajta valódi újjászületése volt”. Jóllehet, még korábban, Homérosz történelmi elbeszéléseiben Odüsszeusz hasonló lépésekkel haladt a maga útján. A Hadész alvilági lakhelyére tett utazást követően Odüsszeusz emberei hajótörést szenvedtek, majd eljutottak egy helyre, ahol „megették a Nap istenének marháját”, és emiatt Zeusz végzett velük. A magányosan maradt Odüsszeusz sokfelé bolyongott, mígnem megérkezett „Ogügia szigetére” - egy, még a Vízözön előtti időkből fennmaradt, félreeső helyre. Itt Kalüpszó nimfa barlangban tartja őt, eteti, és azt követeli tőle, hogy [194] vegye el hitvesét; ez esetben akár, mondja Kalüpszó, halhatatlanná is tehetné, hogy soha ne öregedjen meg. Odüsszeusz azonban elutasítja a közeledést, miként Gilgames is kikoszarta Istárt.

Henry Seyring, a szíriai ókortörténeti intézet igazgatója egész életét az óriási talapzat, a benne rejlő jelentés vizsgálatának szentelte, mígnem megállapította, hogy valaha itt a görögök „titokzatos szertartásokat rendeztek, melyek során a túlvilágot az emberi halhatatlansággal állították párhuzamba - a léleknek a mennybe való felemelkedésével megszerzett isteni jelleggel azonosították”. Arra a következtetésre jutott, hogy a helyet a görögök valóban összekapcsolták az embernek a halhatatlanságra való törekvésével.

Vajon nem ez volt éppen az a hely a Cédrushegyen, ahová Gilgames útja első állomásaként Enkiduval érkezett: a Baál történetéből ismert Szapon-csúcs?

Hogy egyértelmű választ adhassunk, vizsgáljuk meg közelebbről a hely fizikai adottságait. Azt tapasztaljuk, hogy a rómaiak és a görögök templomaikat egy, már a jóval korábbi időkben is létező, kikövezett talapzatra építették - egyfajta emelvényre, mely hatalmas, vastag kőtömbökből állt, mégpedig olyan precízen összeillesztve, hogy mind a mai napig senki nem volt képes azon áthatolni, és így az alatta fekvő, rejtett kamrákat, alagutakat, üregeket és más alépítményeket tanulmányozni.

A felszín alatti elemek kétségkívül álló létezésére nem csupán az alapján következtetünk, hogy más görög templomok is rendelkeztek titkos, föld alatti üregekkel és grottákkal a látható padlózat takarásában. Georg Ebers és Hermann Guthe a *Picturesque Palestine* című könyvükben mintegy száz évvel ezelőtt beszámoltak arról, hogy helybéli arabok „a délkeleti sarkon egy hosszú, boltíves járaton keresztül, mely leginkább egy nagyobb terasz alatt futó vasúti alagúthoz hasonlított” (94. ábra), bejutottak a romok közé. „Két nagy boltíves járat párhuzamosan fut egymással keletről nyugatra, míg egy harmadik ezekre merőlegesen halad észak-déli irányban, mintegy összeköti azokat.” Amint beléptek az alagútba, tökéletes sötétség nehezedett rájuk, melyet csak itt-ott tört meg a „csipkézett ablakok” hátborzongató, zöld derengése. A mintegy 140 méter hosszú alagút végén aztán ismét előbukkantak, és a Nap Templomának - „melyet az arabok Deir-asz-Szádinak, azaz a legfelsőbb mennyei boldogság házának hívnak” - északi falának tövében találták magukat.

A német régészek azt is feljegyezték, hogy a talapzat, úgy tűnik, egy gigantikus pincerendszeren nyugszik; jóllehet Ebers és Guthe inkább a felépítmények feltérképezésébe és rekonstruálásába ásta bele magát. Az 1920-as években az André Parrot vezette francia régészeti expedíció megerősítette a

⁹ A Pontifex Kiadó kiadásában dr. Végvári József fordításában jelent meg 1995-ben magyarul: Hamlet malma Értekezés a mítoszokról és az idő szerkezetéről címmel (Digit. megjegyzése)

föld alatti labirintus létezését, bár a rejtett részekbe nem sikerült behatolnia. Amikor a talapzat szorosan illeszkedő [195] kövzetét átfúrták, legalább azt bizonyították, hogy alatta valóban egyéb szerkezeti elemek húzódnak.

A templomokat a földfelszíntől számított, mintegy kilenc méter magas talapzaton építették fel. A talapzat borítására használt kövek mérete, legalábbis a szegélyeken látható kőlapok nagysága alapján, hosszúságukat tekintve a 3,5-9 méter között mozgott, legjellemzőbb szélességük és vastagságuk pedig 2,7, illetve 1,8 méter volt. Még senki sem próbálta kiszámolni, hogy mindehhez mekkora mennyiségű követ kellett kifejteni, darabolni, megformázni, ide elvontatni, továbbá rétegről rétegre haladva precízen az alapba illeszteni; elképzelhető, hogy az egyiptomi nagy piramis munkálatai ehhez képest eltörpülnek. [196]

Bárki is emeltette eredetileg a talapzatot, nyilvánvalóan különös figyelmet szentelt a derékszögű északnyugati saroknak, ahol Zeusz/Jupiter temploma állott. A templom több mint 4500 négyzetméternyi területe egy olyan emelvényen nyugodott, melyet a rendkívül nagy tömeg alátámasztására terveztek. Az emelvény, mely szintén hatalmas kövek egymásra fektetett rétegeiből állt össze, az udvarral szembeni oldalon 8 méterrel magasodott annak szintje fölé, míg a lezáratlan északi és nyugati részeken a szegélye és a föld között majdnem 13 métert lehetett mérni. A déli oldalon, ahol a templom hat oszlopa még mindig az ég felé tör, jól kivehetők az egyes kőrétegek (95. a ábra): itt méretes, mindazonáltal viszonylag kisebb kövek sorait építették be a 6,5 méteres

94. ÁBRA

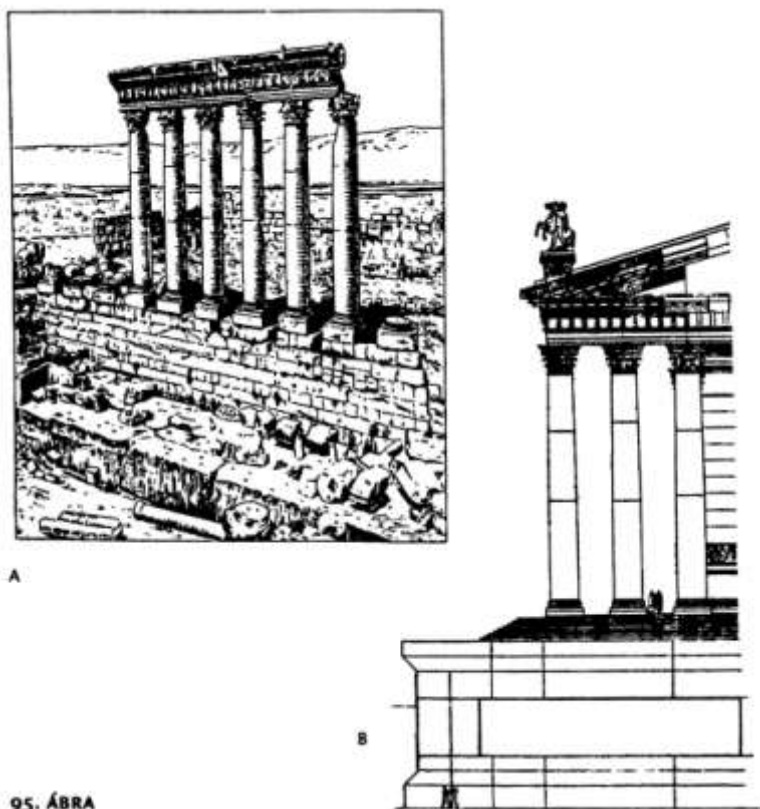
hosszúságot is elérő kőtömbök közé. A bal alsó sarokban szintén megfigyelhetők az emelvény

alsóbb rétegei, melyek egyfajta kiugró teraszt képeznek a megemelt szintű templom alatt. Itt a felhasznált kövek még hatalmasabbak.

Mindezek közül messze a legmasszívabbak az emelvény nyugati oldalának kövei. Mint azt a német régészcsoporthoz által a templom északnyugati sarkáról készített sematikus rajz (95. b. ábra) mutatja, a kiugró alapját és az emelvény felső rétegét úgynevezett „ciklopsz” kőtömbökből építették meg: néhánynak a hossza 9,5 méter, magassága 4 méter, míg szélessége 3,6 méter körül mozgott. Így mindegyik kölap körülbelül 140 köbméter követ testesített meg, tömege pedig meghaladhatta az 500 tonnát.

Bár ezek a kövek jóval nagyobbak, mint az egyiptomi nagy piramis leghatalmasabb, mintegy 200 tonnás kövei, mégsem ezek a legnagyobb gránitlapok, melyeket az emelvényt megalkotó ókori építész beillesztett a műbe.

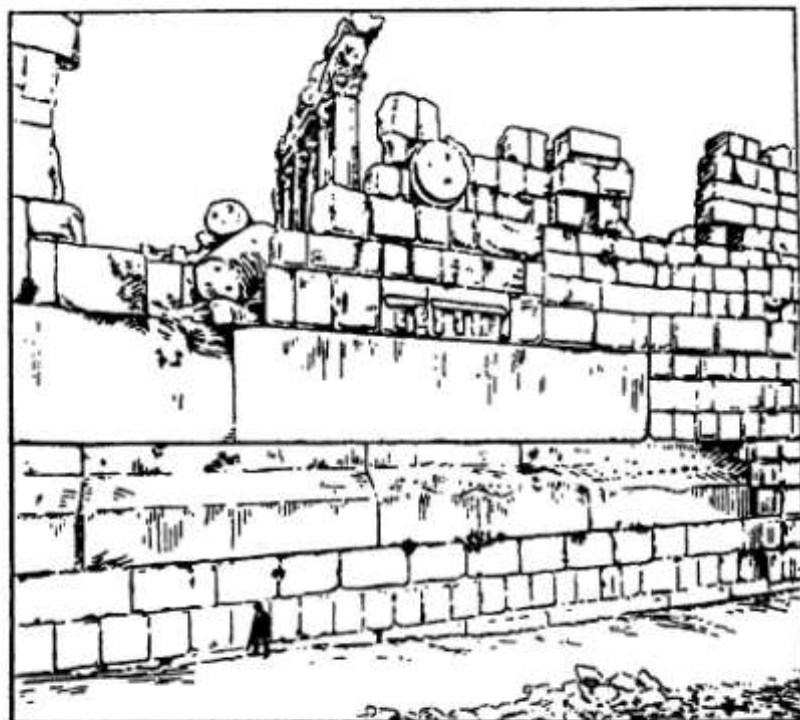
Hihetetlen, de az emelvény alapzata fölött mintegy 6 méterrel húzódó, központi réteg még ezeknél is monumentálisabb tömbökből épül fel. Korunk építészei számára ezek a méretek „gigantikusak”, „kolosszálisak”, „irdatlanok”. Persze az ókori történetírók is Trilithonként, azaz a „három kő csodájaként” emlegették a helyet; mivel ott, az emelvénynek a nyugati oldalán tűnik elő három, egymás mellett fekvő, hatalmas kőtömb, amelyekhez hasonló méretűt sehol a világon nem találhatunk. A köveket precíz munkával faragták ki, pontosan illesztették egymáshoz; mindhárom (96. ábra) kőtömb meghaladja a 18 méteres hosszúságot, oldalaik pedig 4,3 és 6,1 méterre nyúlnak. Ezek szerint mindegyik lap több mint 280 köbméternyi, 1000 tonna tömegű gránitot hordoz!

95. ÁBRA

A talapzat és az emelvény köveit helyben bányászták; a helyről készült panorámaszerű rajzon (89. ábra) Wood és Dawkins fel is tüntette az egyik ilyen kőfejtőt, sőt néhány nagyobb kőtömböt is láthatunk szétszórva az ókori kőbánya körül. A hatalmas sziklák feldarabolására, formára vágására és faragására azonban egy másik kőfejtőben került sor alig egy kilométernyire a szent helytől délnyugatra, a völgyben. Itt pedig olyan látványban lehet részünk, amely még a Trilithonnál is

sokkal hihetlenebb. [197]

96. ÁBRA

97. ÁBRA

Egy kolosszális méretű gránittábla fekszik ugyanis itt, egy része a föld alá temettetett - így maradt ránk, pontosan azon a helyen, ahol a kiváló kőfejtő hagyta. Az irdatlan nagy kődarab 21 méter hosszú, kerülete 4,8 x 4,3 méter, tökéletesen megmunkált, csupán egy vékony sávban, az aljánál csatlakozik a sziklás talajhoz. Az arra felmászó ember akkorának tűnik csupán, mint egy légy a jégkockán... (97. ábra) Tömege, óvatos becslések szerint, meghaladja az 1200 tonnát.

A kutatók többségének véleménye szerint ezt is, akárcsak a három másik „testvérét”, el

akarhatták vontatni a szent helyre, és talán ezzel kívánták meghosszabbítani az emelvény teraszos részét az északi oldalon. Ebers és Guthe egy elméletet alkotott arról, hogy a Trilithon alatti kősorban nem két kisebb tábla húzódik, hanem egyetlen hatalmas tömb, éppen olyan, mint a kőfejtőben talált darab: több mint 20 méter [198] hosszú, csak lehet, hogy megsérült, avagy szándékosan véshették olyanra, hogy két egymáshoz simuló kőnek tűnjön.

Akárhol is akarták elhelyezni a kimaradt irdatlan követ, ma már némán tanúskodik a Libanon hegyei közé ágyazott talapzat és emelvény roppant terjedelméről és páratlan voltáról. Bármily ijesztő is a gondolat, tény, hogy mind a mai napig nem létezik olyan daru, jármű, avagy szerkezet, mellyel 1000-1200 tonnás súlyokat lehetne felemelni - nem is szólva arról, hogyan szállíthatnák az ilyen mérhetetlen tárgyakat hegyen-völgyön keresztül, majd illesztenék az egyes lapokat precízen egymáshoz többméteres magasságban. Nyoma sincs útnak, feljáróútnak, rámpának vagy egyéb földműveknek, melyek akár csak közvetve is utalhatnának arra, hogy ezeket a megalitokat a kőfejtőből elvontatták volna a hegyen lévő helyükre.

Mégis, a távoli időkben valaki valahogyan mégis véghezvitte e tettet...

De ki lehetett az? A helyi hagyományok úgy tartják, hogy az építmény még Ádám és az ő fiainak idejéből való; a család ugyanis a Cédrushegy vidékén élt, miután Ádám és Éva kiűzetett az Édenkertből. A legendák elbeszélik, hogy Ádám azon a helyen lakott, ahol ma Damaszkusz áll, illetve innen nem messze halt meg. Káin, az ő fia pedig a Cédrushegy csúcsán épített magának menedéket, miután megölte Ábelt.

A libanoni Maronita pátriárka így beszél a hagyomány szerint ezután következő eseményekről: „A Libanon hegyen lévő erőd a világ legősibb épülete. Káin, Ádám fia építette a Teremtés 133. esztendejében, örületének egyik dühöngő rohama alatt. Fiáról, Énókról nevezte el, és óriásokkal népesítette be, akiket későbbi bűneikért a víz- özönnel büntetett az Úr.” A Vízözön elvonultával, a *Bibliából* ismert Nimród újjáépítette a helyet, mert fel akart jutni a mennybe. A fenti monda szerint Babel tornya nem Babilonban, hanem ezen a hatalmas talapzaton állt Libanonban.

A 17. századi utazó, d'Arvieux azt írta *Mémoires* című könyvében (II. rész, 26. fejezet), hogy mind a helybéli zsidók, mind a muzulmánok úgy tartották, egy ősi kéziratra bukkantak a területen, melyből aztán kiderült: „a vízözön után, amikor Nimród uralkodott Libanon felett, óriásokat küldött a Baalbek Erőd újjáépítésére. A hely Baál tiszteletére kapta ezt a nevet, ő ugyanis a moabiták, a Napisten híveinek istene”.

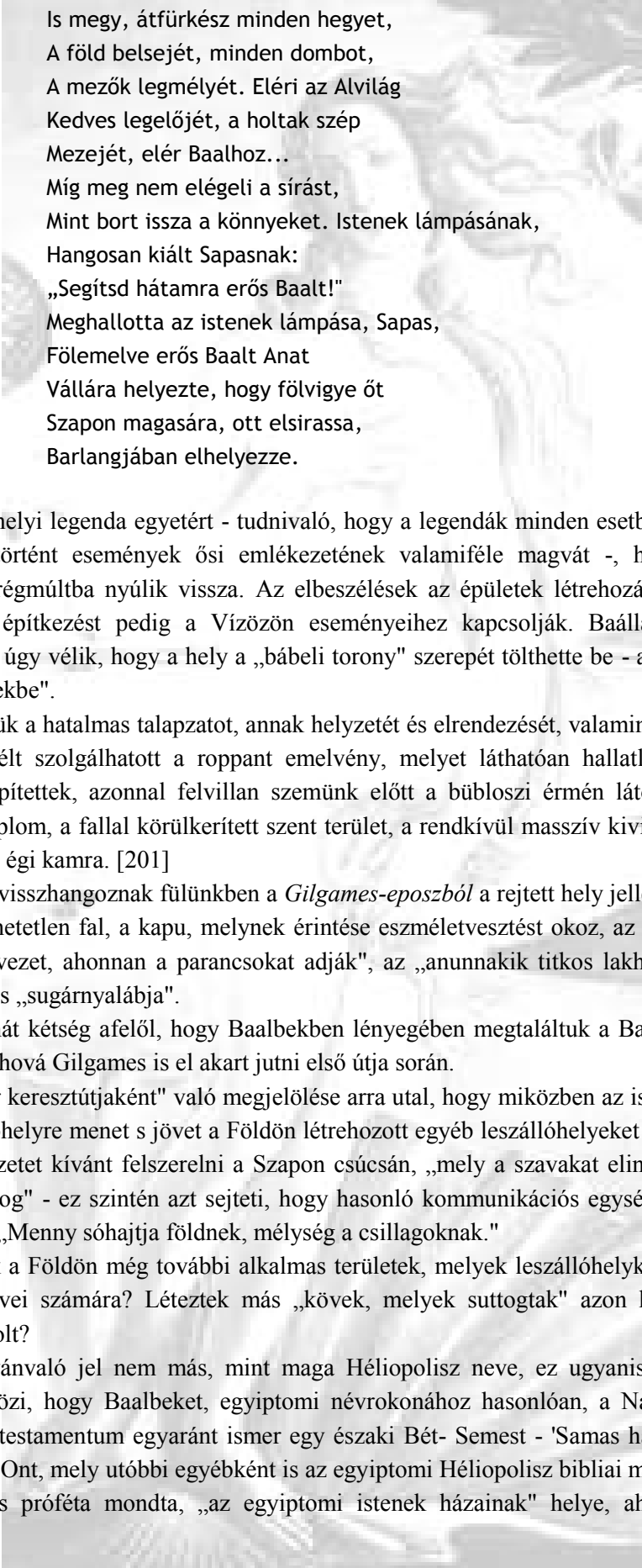
Az a tény, hogy Baál istent a Vízözön utáni korszak egyik helyével hozták összefüggésbe, elgondolkodtató. Valóban, nem sokkal az után, hogy a görögök és a rómaiak kivonultak e tájról, a helybéli emberek elhagyták a hellenisztikus Héliopolisz kifejezést, és ismét a hely sémi nyelvű nevét kezdték használni. Sőt mind a mai napig így is hívják: Baalbek.

Különböző elképzelések keringenek arról, mit is jelent ez a név pontosan. Sokan úgy vélik, hogy 'Baál völgyét'. A szó leírásának módja, valamint a *Talmud* hivatkozásai alapján az a gyanúnk támadhat, hogy a valódi jelentés: 'Baal könnyezése'. [200]

Idevágnak az ugariti eposzok záró verssorai, melyek Baál Móttal való küzdelmét írják le, továbbá hogy Anat és Sepes hogyan találják meg az élettelen testet, és temetik azt el egy barlangban a Szapon-csúcson:

Az Alvilág kedves földjének Legelőjéről,
holtak mezejéről Érkeztünk, mert Baal a
porba hullott, meghalt erős Baal, Odalett a
hős, a föld ura...

Anat

Is megy, átfürkész minden hegyet,
A föld belsejét, minden dombot,
A mezők legmélyét. Eléri az Alvilág
Kedves legelőjét, a holtak szép
Mezejét, elér Baalhoz...
Míg meg nem elégeti a sírást,
Mint bort issza a könnyeket. Istenek lámpásának,
Hangosan kiált Sapasnak:
„Segítsd hátamra erős Baalt!”
Meghallotta az istenek lámpása, Sapas,
Fölemelve erős Baalt Anat
Vállára helyezte, hogy fölvigye őt
Szapon magasára, ott elsirassa,
Barlangjában elhelyezze.

Abban az összes helyi legenda egyetért - tudnivaló, hogy a legendák minden esetben tartalmazzák a ténylegesen megtörtént események ősi emlékezetének valamiféle magvát -, hogy a történet a homályba vesző régmúltba nyúlik vissza. Az elbeszélések az épületek létrehozását az óriásoknak tulajdonítják, az építkezést pedig a Vízözön eseményeihez kapcsolják. Baállal hozzák azokat összefüggésbe, és úgy vélik, hogy a hely a „bábeli torony” szerepét tölthette be - azaz innen lehetett „feljutni a mennyekbe”.

Ha megfigyeljük a hatalmas talapzatot, annak helyzetét és elrendezését, valamint elgondolkodunk azon, hogy mi célt szolgálhatott a roppant emelvény, melyet láthatóan hallatlanul nagy tömeg alátámasztására építettek, azonnal felvillan szemünk előtt a búbloszi érmén látott ábrázolás (88. ábra): a nagy templom, a fallal körülkerített szent terület, a rendkívül masszív kivitelű emelvény, és rajta a rakétaszerű égi kamra. [201]

Ezenkívül ott visszhangoznak fülünkben a *Gilgames-eposz*ból a rejtett hely jellemzésére használt szavak: a leküzdhetetlen fal, a kapu, melynek érintése eszméletvesztést okoz, az alagút, amely „az elkerített részbe vezet, ahonnan a parancsokat adják”, az „anunnakik titkos lakhelye”, valamint a szörnyűséges őr és „sugárnyalábja”.

Nem lehet tehát kétség afelől, hogy Baalbekben lényegében megtaláltuk a Baálhoz kapcsolódó Szapon csúcsát, ahová Gilgames is el akart jutni első útja során.

Baalbek „Istár keresztútjaként” való megjelölése arra utal, hogy miközben az istennő a föld egén kószált, a leszállóhelyre menet s jövet a Földön létrehozott egyéb leszállóhelyeket is használta. Baál egy olyan szerkezetet kívánt felszerelni a Szapon csúcsán, „mely a szavakat elindítja”, illetve egy „követ, mely sutto” - ez szintén azt sejteti, hogy hasonló kommunikációs egységeknek máshol is létezniük kellett: „Menny sóhajtja földnek, mélység a csillagoknak.”

Hol találhatók a Földön még további alkalmas területek, melyek leszállóhelyként szolgálhatnak az istenek járművei számára? Léteztek más „kövek, melyek sutto” azon kívül is, amely a Szapon-erődön volt?

Az első nyilvánvaló jel nem más, mint maga Héliopolisz neve, ez ugyanis a görögök azon elképzelését tükrözi, hogy Baalbeket, egyiptomi névrokonához hasonlóan, a Napisten városának tekintették. Az Ótestamentum egyaránt ismer egy északi Bét- Semest - 'Samas házat' - és egy déli Bét-Semest, azaz Ont, mely utóbbi egyébként is az egyiptomi Héliopolisz bibliai megnevezése. Mint ahogyan Jeremiás próféta mondta, „az egyiptomi istenek házainak” helye, ahol az obeliszek magasodnak.

Az északi Bét-Semes Libanonban volt, nem messze Bét-Anattól, vagyis 'Anat házatól'; Ámós próféta szerint a hely ott terült el, ahol „Adad palotái... Háza az egyetlennek, aki látta Élt”. Salamon király uralkodása idején Adad fennhatósága kiterjedt Szíria és Libanon nagy részére, továbbá számos városában emeltetett nagy építményeket: ezek közé tartozott Baalat - 'Baál helye' - és Tamar, vagyis a 'pálmák helye', melyeket a kutatók többsége Baalbekként és Palmüráként azonosít (77. ábra).

98. ÁBRA

A görög és római történetírók többször tettek olyan utalásokat, melyek a két Héliopolisz közötti kapcsolatot bizonyítják. A görög történetíró, Hérodotosz, amikor földijének a tizenkét istenből álló egyiptomi panteonról mesélt, szintén megemlített egy halhatatlant, akit az egyiptomiak Héraklész néven tiszteltek: „Mint hallottam, Héraklészt úgy emlegetik, mint a tizenkét isten egyikét... Nyilvánvaló tehát, hogy Héraklész ősi egyiptomi isten.” (*A görög-perzsa háború*, II. könyv, 43. fej.) A történetíró az isten tiszteletének eredetét Föníciában vélte felfedezni: „Mínthogy pedig e dolog felől, amennyire lehetséges, bizonyosságot akartam szerezni, elhajóztam a phoinikiai Türoszba is, mert hallottam, hogy ott egy Héraklésznak szentelt templom található.” A templomban két oszlopot látott: „az egyik tiszta aranyból, a másik [202] smaragdból, s éjszaka csak úgy ragyog mindkettő”. (II. könyv, 44. fej.)

Ilyen szent Naposzlopokat, avagy „istenek köveit” föníciai érméken is ábrázoltak, miután Nagy Sándor meghódította a területet (98. ábra). Hérodotosz a két kővel, oszloppal kapcsolatban további részletekkel is szolgál, amennyiben az egyik a legjobb vezetője az elektromosságnak - ez az arany -, míg a másik egy bizonyosfajta drágakőből, smaragdból készült, melyet manapság a lézeres kommunikációtechnológiában alkalmaznak, és titokzatos sugárzása akkor válik láthatóvá, amikor nagy energiájú nyalábokat bocsát ki magából. Ugye, hasonlít arra a szerkezetre, melyet Baál helyezett üzembe, és amelyet a kánaánita szövegek a „Ragyogás Köveinek” neveznek?

Macrobius, a római történetíró is megemlíti a szent követ, amikor félreérthetetlenül a föníciai Héliopolisz (Baalbek) és annak egyiptomi megfelelője közötti kapcsolatról ír; az ő szavaival élve a Napisten-Zeusz-Hélioupolitész tiszteletére használt „tárgyat” egyiptomi papok vitték az egyiptomi Héliopoliszból az északon fekvő Héliopoliszba, azaz Baalbekbe. „A tárgy előtt ma már inkább asszír rítusok, semmint egyiptomiak szerint hódolnak” - tette hozzá.

Más római történetírók azt is hangsúlyozták, hogy az asszírok és az egyiptomiak által tisztelt szent kövek kúpot formáztak. Quintus Curtius feljegyezte, hogy Volt egy ilyen tárgy a Szíva-óázisban lévő Amon-templomban. Továbbá leírta: „A tárgy, melyet istenként tisztelnek, nem olyan alakú, mint amilyenell az alkotók rendszerint az isteneket megjelenítik, hanem inkább emlékeztet egy umbiculusra [köldökre]; egyetlen smaragdból készül, melyet drágakövek fognak közre.”

A Szíva-óázisban tisztelt kúp alakú tárgyról F. L. Griffith tett közzé további adatokat a *Journal of Egyptian Archaeology*-ban (1916) megjelent cikkében, mégpedig abból az alkalomból, hogy a núbiai „piramisvárosban”, Napatában egy kúp alakú omphaloszt fedeztek fel. A különleges, Meroéhoz köthető, „páratlan emlékre” (99. ábra) a Harvard Egyetem munkatársa, George A. Reisner bukkant rá Amon isten templomának - az egyiptomi istenség egyébként legdélebbi fekvésű

99. ÁBRA

„házának” - belső szentélyében. [203]

A görög *omphalos* és a latin *umbilicus* kifejezés egyaránt 'köldököt' jelent. Kúp alakú kő ez, melyről az ókor embere azt tartotta - a tudomány számára ismeretlen okból hogy a „Föld közepét” jelöli.

A Szíva-oázisban lévő Amon-templom adott otthont - mint arra már utaltunk - annak a jóshelynek, amelyet Egyiptomba érkezésekor Nagy Sándor sietve felkeresett. Mind Nagy Sándor történetírója, Kalliszthenész, mind a római Quintus Curtius arról számolt be, hogy a jóshelyen tisztelt tárgy nem volt más, mint egy drágakövekből készült omphalos. A núbiai Amon-templom, ahol Reisner felfedezte az omphalos- követ, Napatában, a núbiai királynők birodalmának ősi fővárosában emelkedett; mindenki felidézheti hát Nagy Sándor érthetetlen látogatását Candace királynőnél, melyre a halhatatlanság keresése közben kerített sort a hódító.

Merő véletlen lett volna, hogy a hosszú élet titkának keresése közben Kambüszész perzsa király - mint az Hérodotosz írásából ismert - Núbiába küldte embereit, egész pontosan abba a templomba, ahol a Naptáblát őrizték? A Kr. e. 1. évezred elején a núbiai Sába királynő hosszú utazást tett Salamon királyhoz, Jeruzsálembe. A Baalbekben ismert legendák úgy tartják, hogy Salamon a királynő tiszteletére díszbe öltöztette a libanoni várost. Valóban csupán azért indult volna Sába hosszú és veszedelmes utazásra, hogy Salamon bölcsességét élvezze, vagy valójában a jóshelyet - bibliai nevén „Semes házát” - kívánta felkeresni Baalbekben?

Ez többnek tűnik, mint véletlen egybeesés. Ráadásul felmerül a kérdés: ha elképzelhető, hogy minden számottevő jóshelyen ereklyeként őriztek egy-egy omphalost, lehet, hogy maga az omphalos volt a jóslatok forrása?

Baal nem azért bocsátkozott halálos összecsapásba Móttal, mert a Szapon csúcsán felépítette - esetleg újjáépítette - a föld alatti rakétakilövő állást és leszállóhelyet, hanem mert titokban a Ragyogás Kövét próbálta üzembe helyezni. A készülék segítségével mind a mennyekkel, mind pedig a Föld bármely pontjával kommunikálhatott volna. Ezen túlmenően pedig:

Villámot készíték, hogy megismerje az ég,
Szót, hogy ne ismerjék az emberek, ne értsék
A föld lakói.

Ha egy pillanatra elgondolkodunk a Ragyogás Kövének nyilvánvalóan kettős szerepén, Baal Anathoz küldött titkos üzenete rögtön világossá válik: az eszköz, melynek segítségével az istenek egymással kapcsolatba léptek, pontosan megegyezett azzal a tárggyal, melyből az istenek jóslatai felhangzottak a királyoknak és hősöknek! [204]

A témában talán Wilhelm H. Roscher végezte a legmélyrehatóbb kutatást, és Omphalos című művében rámutatott, hogy a jóskövekre vonatkozó indoeurópai kifejezés - navel angolul, nabel németül (mindkettő 'köldököt' jelent) és így tovább - a szanszkrit nabh szóból ered, melynek jelentése: 'erősen sugároz'. Nem véletlen, hogy a sémi nyelvekben a naboh annyit tesz, hogy 'jósolni', nabih pedig, hogy 'próféta'. A megegyező jelentések kétségtelenül a NA.BA(R) sumer kifejezésre utalnak vissza, melynek jelentése: 'fényes, ragyogó kő, mely megfejt'.

Az ókori írások tanulmányozása során valóságos jóshelyhálózat bontakozik ki a szemünk előtt. Hérodotosz - aki részletesen beszámolt (II. könyv, 29.) a Meroében működő Jupiter-Amon jóshely létezéséről - az eddig tárgyalt összefüggéseket még azzal is kiegészítette, hogy a Szíva-oázis jóshelyét megalapító „föníciaiak” hozták létre Görögországban is a legrégebbi jóshelyet, mégpedig Dodonában - egy hegyvidéken, Görögország északnyugati részén, a mai albán határ közelében.

Hérodotosz aztán ennek tükrében számolt be egy olyan történetről, melyet egyiptomi látogatása

alkalmával hallott. „Egyszer két szent asszonyt a föníciaiak elhurcoltak Thébából [Egyiptom]... az egyiket eladták Líbiában [Nyugat-Egyiptom] rabszolgának, a másik pedig ugyanígy került Görögországba. Ez a két nő alapította e két ország első jóshelyeit." Hérodotosz állítja, hogy a történetet az egyiptomi Théba papjaitól hallotta. A dodonai változat szerint azonban „két fekete galamb röpt el az egyiptomi Thébából", az egyik Dodonában szállt le, a másik pedig a Szíva-oázisban: aztán mindkét területen jóshelyet építettek Jupiternek, akit a görögök Zeusznak neveznek, az egyiptomiak pedig Amonnak.

A Kr. u. 1. században élt római történetíró, Silicus Italicus, amikor elbeszéli, hogy Hannibál a Róma elleni háború kapcsán jóslatért folyamodott a Szíva-oázisban, szintén hitelt ad a Thébából kirepülő két galamb történetének, illetve annak is, hogy ennek nyomán alapítottak jóshelyet a Líbiai-sivatagban, azaz a Szíva-oázisban, valamint a görög Khaóniában, azaz Dodonában. Jó néhány évszázaddal később Nonnosz, a görög költő Dionysiacia című remekművében a Szíva-oázisbeli és dodonai jóshelyek szentélyeit ikreknek nevezi, továbbá állítja, hogy a két hely hangok révén kommunikációs kapcsolatban állt egymással:

Íme az újonnan megtalált válasz-hang
Líbiai Zeuszé!
A szomjas homok jóslatot küldött
Khaónia [Dodona] galambjához. [205]

Ami F. L. Griffitht illeti, a núbiai omphaloszfelfedezése nyomán egy másik, Görögországban lévő jóshely ötlött az eszébe. Mint írta, a núbiai omphaloszf kúp alakja „pontosan megegyezett a delphoi jósdá omphaloszfának formájával".

Delphoit, Görögország leghíresebb jóshelyét Apollón - 'aki kőből van' - istennek szentelték; romjai mind a mai napig az ország egyik legvonzóbb idegenforgalmi célpontjának számítanak. Csakúgy, mint Baalbekben, a szent negyedhez egy, a hegyoldalban emelt talapzat is tartozott, mely szintén völgyre nézett. A völgy pedig tölcser- szerűen nyílik a Földközi-tengerre, valamint a túlsó parton elterülő vidékekre.

100. ÁBRA

Rengeteg feljegyzés rögzíti, hogy Delphoi legszentebb tárgyának egy omphaloszf-követ tekintettek. Egy furcsa alapzatra állították azt fel Apollón templomának belső szentélyében; egyesek szerint az isten aranszobra mellett, míg mások úgy vélik, külön ereklyeként őrizték egy föld alatti kamrában, ahová a jóslatért érkezők már nem pillanthattak be. A jóshely transzserű állapotba került papnői rejtélyes válaszokat adtak a királyok és hősök kérdéseire - a feleleteket az omphaloszf sugározta magából, noha azok az istentől származtak.

Az eredeti szent omphaloszf rejtélyes módon eltűnt, talán a területet sújtó számos szent háború vagy idegen megszállás idején. Annak kőmásolatát azonban, melyet feltehetőleg a római korban állítottak fel a templom körül, a régészeti ásások során megtalálták, s jelenleg a delphoi múzeum kiállításán tekinthető meg (100. ábra).

A templomhoz vezető szent úton valaki - nem tudni, mikor - felállított egy egyszerű kőomphaloszf-t, hogy jelezze a helyet, ahol még a templom megépülése előtt a jóslatokat kapták az azok iránt érdeklődők.

Delphoi pénzérméin az omphaloszf-on ülő Apollón jelenik meg (101. ábra); miután pedig a

görögök elfoglalták Föníciát, hasonló ábrázolások készültek Apollón-ról, de immár az „asszír” omphalosz került megörökítésre. Éppen ilyen gyakorinak számított a jóskövek egy másik ábrázolása, melyen két, közös alapjuk révén egymáshoz kapcsolódó kúp látható (98. ábra).

Hogyan esett a választás Delphoira mint szent jóshelyre? Hogyan került ide az omphalosz-kő? A hagyományok szerint, amikor Zeus meg akarta találni a Föld középpontját, sasokat engedett a magasba a világ ellentétes végeiről. Ezek egymás felé repülve Delphoiban találkoztak; a helyet az ott felállított köldök formájú kő, az omphalosz jelöli. Sztrabón, görög történetíró szerint a delphoi omphalosz tetején valaha a két sas mása állt. [206]

101. ÁBRA

A görög képzőművészeti alkotások őriznek olyan omphalosz-ábrázolásokat, melyeken két madár látható egy kúp alakú tárgy tetején vagy két oldalán (101. ábra). Néhány kutató vélekedése alapján a madarak nem feltétlenül sasok, hanem inkább postagalambok, melyek mindig képesek egy adott helyre visszatérni - ezért elképzelhető, hogy a Föld egyik és másik középpontja közötti távolság mérését voltak hivatottak szimbolizálni.

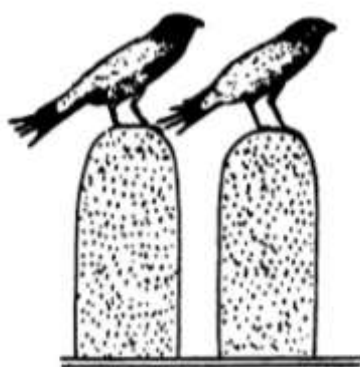
A görög legendák tanúsága szerint Zeusz Tüphónnal folytatott légi csatái idején Delphoiban talált menedéket; azon a talapzatszerű területen pihent meg, melyen később Apollón templomát felépítették. A Szíva-oázisbeli Amon-szentély nem csupán föld alatti folyosókat, titokzatos alagutakat és láthatatlan átjárókat rejtett a templom vastag falain belül, hanem egy 55 x 52 méter nagyságú, tiltott területet is, melyet erős fallal vettek körül. Ennek közepén pedig egy méretes kőtalapzat emelkedett. Következésképpen ugyanazon szerkezeti elemekre bukkanunk - ideértve a kiemelt talapzatot is - minden olyan helyen, melyet a „kövekkel, melyek sutognak” hoztak összefüggésbe. Indokolatlan-e tehát arra az álláspontra helyezkednünk, hogy a jóval nagyobb [207]

Baalbekhez hasonlóan ezek is leszállóhelyként és kommunikációs központként funkcionáltak?

Már nem is meglepő, hogy egyiptomi szent szövegek ábrázolásaiban szintén felfedezhetjük a két szent követ, mégpedig a két sas kíséretében. Sok-sok évszázaddal korábban, hogy a görögök egyáltalán kegyelettel kezdtek volna adózni a jóshelyek előtt, az egyik egyiptomi fáraó piramisaiban omphaloszt ábrázoltatott, azon pedig ott ült a két madár. I. Széthiről van szó, aki a Kr. e. 14. században élt; a mai napig fellelt legkorábbi

omphalosz-ábrázolásnak minősülő rajz pedig Szokarisz, a Rejtett Isten birodalmát mutatta be (18. ábra). Az omphalosz a kommunikációt szolgálta, azon keresztül üzenetek, „szavak... érkeztek Sekerhez nap mint nap”.

Baalbekben megtaláltuk Gilgames első utazásának célpontját. A ragyogás „suttogó” köveit felfűző fonalat követve pedig eljutottunk a Duatba.

102. ÁBRA

Ez volt az a hely, ahol a fáraók a túlvilági élet reményében a mennyekbe vezető utat keresték. A magunk részéről úgy gondoljuk, hogy ide vezetett Gilgames második utazása is, melynek során az életet próbálta fellelni.

10

Tilmun: a rakéták földje

Kétségtelen, hogy a halhatatlanság kereséséről szóló *Gilgames-eposz* a későbbi évezredekben számos, az örök ifjúság felfedezéséről, királyokról és hősökrol szóló történetnek és legendának vált forrásává. Az emberiség mitizálódott emlékei szerint valahol létezett egy hely, ahol az ember csatlakozhatott az istenekhez, és oltalmat nyerhetett a halál elől.

Majdnem 5000 éve az uruki Gilgames így kérte Utut, azaz Samast:

Városomban emberek halnak; sanyarog a szívem;
Emberek pusztulnak; nehéz a szívem...
A legmagasabb ember sem érheti el az eget...
Ó Utu
A földre belépni vágyom; légy szövetségesem...
A földre, ahol a cédrusok sorakoznak,
Belépni vágyom: légy szövetségesem!
A helyen, ahol a sémek felszállnak.
Hadd építsem meg a sajátomat is!

Korábban már tisztáztuk, hogy a *sém* szó, melyet általában „névnek” fordítanak, illetve olyan nevet értenek rajta, melyről viselője megismerszik, valójában egy űrrepülőgép volt: Énók „néven” tűnt tova, mivel elvitték a menny felé. Fél évezreddel Gilgames után Egyiptomban Teti király majdnem ugyanazt óhajtotta, mint Uruk királya:

Az emberek lezuhanak,
Nincs Nevük.
(Ó isten),
Fogd karon hát Teti királyt, [209]
Vidd Teti királyt az egekbe,
Hogy ne haljon meg a Földön, az emberek között.

Gilgames úti célja Tilmun volt: a vidék, ahonnan az űrrepülőgépek felszálltak. Azt kérdezni, merre ment, hogy megtalálja Tilmunt, semmiben sem különbözik attól, mintha arról érdeklődnénk, hogy a magát fáraónak, isten fiának tartó Nagy Sándort merre vitte útja. A kérdés lényege ugyanaz: hol található a Duat a Földön?

Arra a következtetésre kell ugyanis jutnunk, hogy mindezek az úti célok valójában egyetlen helyet, ugyanazt a vidéket takarták.

Végül meggyőző bizonyítékokkal fogunk szolgálni arra is, hogy a hely, ahol megtalálni remélték a mennybe vezető utat, a Sínai-félsziget volt.

Néhány kutató, aki elfogadta annak a lehetőségét, hogy a *Halottak könyvében* található részletek bizony utalhatnak Egyiptom tényleges földrajzára, felvetette azt a gondolatot is, hogy a fáraó képzeletbeli útja valójában a Nílus mentén haladhatott, Felső-Egyiptom szentélyeitől az alsó-egyiptomi vallási létesítményekig. Az ókori szövegek azonban nyilvánvalóan egy Egyiptom határát átlépő utazásról szólnak. A fáraó útiránya keleti, nem pedig északi; miután átkel a Sás-tengeren és az azon túl elterülő sivatagon, nem csupán Egyiptomot hagyja maga mögött, hanem Afrikát is: Hórusz birodalmából „Széth földjére” lép, Ázsiába érkezik, ahol sok, nagyon is valós és egyben „politikai” jellegű veszély fenyegeti.

Amikor a *piramisszövegeket* az Óbirodalom fáraói lejegyeztették, Egyiptom fővárosa Memphisz volt, míg a régi világ vallási központjának a fővárostól északkeletre fekvő, közeli Héliopolisz számított. Ezekről a kiemelt szerepű városokról az útvonal valójában kelet felé tartott, náddal és sással benőtt tavak egész sora mentén. Előbb egy sivatag következett, aztán egy hegyszoros, majd a Sínai-félsziget - a terület, melynek egén lezajlott a végső összeecsapás Hórusz és Széth, avagy Zeusz és Tüphón között.

Az elképzelést, hogy a fáraó útja a túlvilágra csakugyan a Sínai-félszigeten keresztül vezetett, alátámasztja az a tény, hogy Nagy Sándor nem csupán az egyiptomi királyokat, fáraókat kívánta utánozni; igyekezett a zsidók Mózes vezette, egyiptomi kivonulását, Exodusát is követni.

Akárcsak a bibliai történetben, a kiindulópont Egyiptom volt. Ezután következett a Vörös-tenger, a vízből való akadály, melynek hullámai kettéváltak, így a zsidók száraz lábbal át tudtak kelni a tengerfenéken. A Nagy Sándorról szóló történetekben a vízből való akadály szintén felbukkan, ráadásul következetesen Vörös-tengernek nevezik. Akárcsak az Exodus történeteiben, Nagy Sándor szintén arra törekedett, hogy seregét gyalogosan átvezesse a vízen: az egyik változat szerint egy töltést kívánt [210] építeni, míg egy másik állítja, „Nagy Sándor imájával fedte fel az utat”. Mindenesetre akár sikerrel járt, akár nem - ez csak azon múlik, hogy éppen melyik verziót olvassuk - , az ellenség katonái a hirtelen összezáródó víztömegben megfulladtak, miként a zsidókat üldöző egyiptomiak is. Vándorlásuk során a zsidók találkoztak és megküzdöttek az amalekekkel; a Nagy Sándorról szóló történetek keresztény változatában az ellenséget, melyet „a Vörös-tenger vizének összegyűjtésével és reájuk zúdításával győztek le”, szintén „amalekeknek” hívták.

Miután átkeltek a vízen - a *Yam Suff* bibliai kifejezés szó szerinti fordítása: 'Sástenger/tó' -, útnak indultak a sivatagban egy szent hegy felé. Fontos, hogy a tájékozási pontként szolgáló hegyet, melyhez Nagy Sándor eljutott, Mushasnak hívták, 'Mózes hegyének', mivel Mózes héber neve Moshe volt. Mózes itt találkozott egy angyallal, aki tűzből, égő bokorból szólt hozzá; hasonló eseményt olvashatunk a Nagy Sándorról szóló történetekben is.

A kétszeres-háromszoros párhuzamok tovább sokszorozódnak, ha visszaemlékszünk a Mózesről és a halálról szóló történetre a *Koránból*. Ebben az elbeszélésben az Élet vize ott lakozott, „ahol a két nagy víz egyesül”. Ahol pedig Ozirisz folyója kétfelé elágazott, a fáraók elértek a föld alatti birodalom bejáratához. Nagy Sándor történeteiben az uralkodó a két föld alatti folyó találkozásánál ért el a sorsdöntő helyhez, hiszen itt sugárzott fényt „Ádám köve”, és itt tanácsolták az isteni lények a királynak, hogy forduljon vissza.

Valamint, ahogyan azt a muzulmán *Korán* is megörökíti, szokás volt Nagy Sándort Mózessel azonosítani, amennyiben mindkettejüket a „Kétszarvú” névvel illették - könnyen felidézhető a *Biblia* állítása, mely szerint miután Mózes meglátogatta az Urat a Sínai-hegyen, arca sugárzott, „fényszarvakat” - szó szerint: sugarakat - bocsátott ki magából.

A bibliai Exodus a Sínai-félszigeten játszódott le. Az összes hasonlóság, hogy az ókori uralkodók és hősök egymás nyomdokain haladtak ugyanazon az úton, csak arra a következtetésre vezethet bennünket, hogy Nagy Sándor, Mózes és a fáraók a Sínai-félsziget felé vették az irányt,

amikor Egyiptomból kelet felé indultak. Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, ugyanezt tartotta Gilgames is végső úti céljának.

A második és egyben döntő jelentőségű útja során Gilgames úgy próbálta Tilmunt elérni, hogy vitorlát bontott: Magan hajójára, avagy Egyiptom hajójára szállt. Mezopotámiából indult, és nem volt más választása, végig kellett hajóznia a Perzsa-öblön. Az Arab-félsziget megkerülése után a Vörös-tenger - az egyiptomiak elnevezése alapján *Wadzs-Wer* (azaz 'nagy zöld') - habjait szelte volna. Járműve neve is arra utal, hogy ezt követően felhajózott volna a Vörös-tengeren Egyiptom felé. Mindazonáltal nem Egyiptomba kívánt eljutni; az úti cél Tilmun volt. Vajon a Vörös-tenger nyugati [211] partjainál, Núbiában akart kikötni? Vagy a keleti parton, Arábiában szállt volna partra? Esetleg ment volna tovább, merre hajója vitte, egészen a Sínai-félszigetig? (2. ábra)

Vizsgálódásainkat megkönnyíti, hogy Gilgamest végül balszerencse sújtotta. Röviddel a tengerre szállás után hajóját egy örködő isten elsüllyesztette. Nem jutottak túlságosan messze Sumertól, ezért a jelenlétével a hajó elsüllyedését előidéző Enkidu kérte, gyalog térjenek vissza Urukba. Gilgames, mivel eltökélte, hogy eljut Tilmunba, a szárazföldön mégis a kiválasztott cél felé vette az irányt. Ha ez valahol a Vörös-tenger partján lett volna, átvág az Arab-félszigeten. Ehelyett viszont északnyugatnak fordult; biztosra vehetjük, mert miután átkelt a sivatagon, és maga mögött hagyta a kietlen hegyvidéket, a civilizáció első lehetséges jeleként egy „mélyen fekvő tengert” pillantott meg. Volt itt egy közeli város, annak szélén pedig egy fogadó. A "csapláros-asszony" figyelmeztette, hogy a tenger, amelyet lát, amelyet át kíván kelni, a „halál vizének tengere”.

Miként a libanoni cédrusok is jellegzetes tájékozódási pontként szolgáltak, amikor Gilgames első úti célját próbáltuk meghatározni, úgy a „halál vizének tengere” is árulkodó jel arra nézve, hogy merre haladt hősünk második útja során. Az egész Közel-Keleten, az ókori világ bármely vidékén csupán egyetlen ilyen víztömeg létezik. Az, amelyet mind a mai napig Holt-tengernek neveznek. Valóban „mélyen fekvő tenger” ez: lévén mintegy 400 méterrel a tengerszint alatt, a földfelszín legalacsonyabban elterülő víztömege. Vize olyannyira telített sóval és ásványi anyagokkal, hogy teljesen mentes a tengerekre jellemző minden állati és növényi élettől.

A halál vizének tengerére néző várost fal övezte. Templomát Színnek, a Holdistennek szentelték. A városon kívül állt egy fogadó. A háziasszony bevezette Gilgamest, vendégül látta, majd eligazította.

Egy jól ismert bibliai történetet felidézve, az egybeesések hajmeresztőek, és egyúttal eltéveszthetetlenek. Amikor a zsidók 40 évig tartó vándorlása a pusztaságban véget ért, eljött az idő, hogy bevonuljanak Kánaánba. A Sínai-félsziget felől érkeztek, a keleti oldalon megkerülték a Holt-tengert, mígnem elérkeztek arra a helyre, ahol a Jordán a Holt-tengerbe ömlött. Amikor Mózes a síkságra tekintő dombon állt, „mélyen fekvő tenger” csillámló vizét pillanthatta meg - akárcsak Gilgames. A síkságon, a Jordán túlsaján egy város állt: Jerikó. Mivel a város elzárt a zsidók előrehaladásának útját Kánaán felé, elküldtek két kémeket, hogy mérjék fel a város védelmi rendszerét. Egy asszony, akinek fogadója a városfal tövében működött, vendégül látta, majd eligazította őket.

Jerikó héber neve Jeriho. Szó szerinti jelentése 'Holdváros' - a város, melyet a Holdistennek, Színnek szenteltek...

Elképzelésünk szerintünk pontosan ez az a város, ahová Gilgames másfél évezreddel az Exodus előtt érkezett. [212]

Kr. e. 2900 körül, amikor Gilgames felfedezőútját járta, már létezett volna Jerikó? A régészek egyetértenek abban, hogy Jerikót már Kr. e. 7000 előtt is lakták, Kr. e. 3500 körül pedig már virágzó központ lehetett; egészen biztos, hogy ott állt a Holttenger közelében, amikor Gilgames megérkezett a vidékre.

A felfrissült és erejét visszanyerő Gilgames az út folytatását tervezgette. Mivel a Holt-tenger északi végén találta magát, megkérdezte a csapiárosnőt, hogy át tud-e kelni hajóval a vízen ahelyett, hogy a szárazföldön megkerülné a tengert. Ha a szárazföldi útvonalat választja, éppen kitaposta volna az utat a később erre haladó zsidóknak - csak pontosan az ellenkező irányból; Gilgames ugyanis éppen oda tartott, ahonnan a zsidók érkeztek. Amikor végül Ur-sanábi, a révész átvitte a vízen, úgy hisszük, a Holt-tenger déli végén lépett partra - olyan közel a Sínai-félszigethez, amennyire csak a csónakos vinni tudta.

Innentől a rendszerint karavánok által használt, „szokásos utat” követte - „a messzi Nagy Tenger felé”. A bibliai kifejezés alapján ismét felismerhető a földrajzi hely: a Nagy Tenger volt ugyanis a Földközi-tenger bibliai elnevezése. A Negevben, Kánaán száraz, déli részén átutazóban Gilgamesnek nyugat felé kellett tartania egy ideig, miközben „két kőjelet”, egyfajta mérföldkövet keresett. Ur-sanábi útbaigazítása alapján itt kellett elfordulnia, majd megtalálni a Nagy Tengertől bizonyos távolságra fekvő Ithla városát. Itlán túl, az istenek Negyedik Területén húzódik a tiltott vidék.

Vajon Ithla az istenek vagy az emberek városa volt?

A *Gilgames-eposz* töredékes hettita változatában leírt események arra utalnak, hogy mindkettőben van igazság. Ithla megszentelt városnak számított, különféle istenek jöttek-mentek a városon keresztül, vagy legalábbis utaztak annak közvetlen közelében. Mindazonáltal az emberek is eljuthattak ide: az utat mérföldkövek mutatták. Gilgames nem csupán megpihent és ruhát váltott itt: a városban tett szert a bárányokra is, melyeket aztán áldozatként naponta felajánlott az isteneknek.

Ismerünk ilyen várost az Ótestamentumból is. Ott feküdt, ahol Kánaán déli része a Sínai-félszigetbe benyúlik, mintegy bejáratként a félsziget központi síkságára. Neve már jelezte szent jellegét: Kades, azaz a 'felszentelt'; a teljes városnév, Kádés-barnéa - sumer eredetű kifejezés, feltételezett jelentése: a 'ragyogó kőoszlopok Kadese' - különböztette meg északi névrokonától, mely történetesen a Baalbekhez vezető úton helyezkedett el. A pátriárkák idejében a terület Ábrahám birtokaihoz tartozott, aki „eljött a Negevbe, Kades és Shur között lakott”.

A városnak mind neve, mind szerepe ismert az istenekről, emberekről és a halhatatlanság iránti vágyról szóló kánaánita történetekből. Emlékszünk talán Daniira, aki törvényes örökösért könyörgött Élhez, hogy legyen, aki emlékére sztlét állít Kades- ben. Egy másik ugariti szöveg elbeszéli, hogy Él Shibani - a 'hetedik' - nevű fia, aki [213] után talán Beér-seba bibliai városát, a 'hetedik kútját' elkeresztelték, „megemlékező [oszlopot] emelt Kades sivatagában”.

Csakugyan, mind Charles Virolleaud, mind René Dussaud, akik a *Syria* című időszakos folyóiratban elsőként tették közzé az ugariti szövegek fordítását és értelmezését, arra a következtetésre jutott, hogy sok eposz helyszíne „a Vörös- és a Földközitenger közötti térség volt” - tehát a Sínai-félsziget. Baál isten, aki rendkívüli módon szeretett a Sumkhi-tavon halászni, egyszer vadászni ment az „Alus sivatagba”, egy, a datolyapálmával összefüggésbe hozott területre (103. ábra). Virolleaud és Dussaud egyaránt rámutatott, hogy ez az a földrajzi láncszem, mely összekapcsolja az ugariti helyszínt az Exodusról szóló bibliai feljegyzésekkel: a Számok könyve 33. része szerint a zsidók Marah - a keserű vizek helye - és Elim, azaz a datolyapálmák oázisa felől vándoroltak Alusba.

Élt és a fiatalabb isteneket az Exodussal azonos területen elhelyező, további részletek találhatóak abban a szövegben is, melynek a kutatók „A kecses és gyönyörű istenek születése” címet adták. A legelső verssorok a cselekményt a „Suffim sivatagba” helyezik - félreérthetetlen módon abba a sivatagba, mely az Exodusból ismert Yam Suffit, a Sás-tengert határolja:

Hívom a kecses és gyönyörű isteneket,

a Herceg fiait. Elhelyezem őket
a Felemelkedés és Távozás városába,
Suffim sivatagába.

103. ÁBRA

A kánaánita szövegek még egy további árulkodó jellel szolgálnak. A leggyakrabban az olvasható, hogy a panteon főistenére *Él* szóval - a legfőbb, a legmagasságosabb - utalnak, mely inkább egy általános cím, mintsem személynév. Azonban a fent idézett szövegben *Él* önmagát *Yerahnak*, hitvesét pedig *Nikhalknak* nevezi. A *Yerah* sémi kifejezés, jelentése 'Hold', és így a jobbra *Színnek* nevezett isten juthat eszünkbe; *Nikhalk* pedig a NIN.GAL sémi fordítása - ez volt a Holdisten

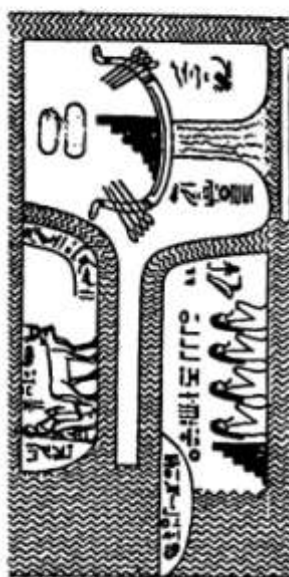
feleségének sumer neve.

A kutatók sok elméletet fel- és elvetettek már a Sínai-félsziget nevének eredetével kapcsolatban is. Ez egyszer teljesen kézenfekvő érvelésünk - a név jelentése: 'Színhez tartozott' - egyike az elfogadottabb megoldásoknak. [214]

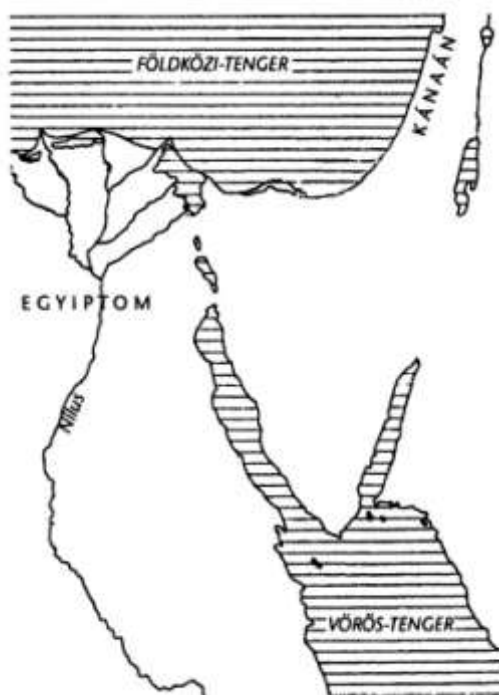
Láthattuk (71. ábra), hogy a Hold sarlóját egyúttal az az istenség is jelként, emblémaként használta, akinek a területén a szárnyas kapu elhelyezkedett. Könnyedén igazolható, hogy a Sínai-félsziget közepén húzódó fő keresztutak, valamint *Nakhk* jó vízellátottságú helye még mindig *Szín* hitvesének nevét viselik.

Befejezésképpen pedig arra a sziklaszilárd következtetésre juthatunk, hogy „Tilmun földje” a Sínai-félszigettel azonos.

A bizonyításban a Sínai-félsziget földrajzi, topográfiai, geológiai, éghajlati, valamint a növényzetet és a történelmet görcső alá vevő vizsgálata fog bennünket segíteni, illetve tisztázza majd a Sínai-félszigetnek az istenek és az emberek ügyeiben játszott szerepét.

104. ÁBRA

A mezopotámiai szöveg Tilmunt úgy jellemzi, mint ami két víztömeg „szájánál” helyezkedik el. A fordított háromszöget mintázó Sínai-félsziget valóban ott kezdődik, ahol a Vörös-tenger két ágra válik: nyugaton a Szezi-csatorna, keleten pedig az Elati, avagy Akabai-öböl határolja. És csakugyan, ha Széth országának - ahol a Duat volt - egyiptomi ábrázolásait megfordítjuk, egy félsziget vázlatos rajzát kapjuk, a Sínai jellegzetes vonásaival (104. ábra). [215]

A szöveg „hegyes-völgyes Tilmunról” szól. A Sínai-félsziget déli részén csakugyan magas hegyek húzódnak, a középső részen egy szintén hegyvidéki jellegű fennsík terül el, északon pedig ott a hegyektől övezett síkság, melyet egymásra következő homokdombok simítanak egybe a mediterrán partokkal. A parti sáv időtlen idők óta egyfajta „szárazföldi hidat” képezett Ázsia és Afrika között. Egyiptomi fáraók használták Kánaán és Fönícia lerochanására, valamint a hettitákkal való csatározásokra. Az akkád Sarrukín azt állította, hogy elérvén, „megmosta fegyvereit” a Földközi-tenger- ben; „a tengeri vidéket” - a Földközi-tenger partvidékét - „háromszor megkerültem; Tilmunt kezem elfoglalta”. II. Sarrukín, Asszíria királya a Kr. e. 8. században kijelentette, hogy leigázta a „Bit-Yakintól a Sós-tenger partja mentén egészen Tilmun határáig” húzódó térséget. A „Sós-tenger” név egészen a mai napig fennmaradt a Holttenger héber neveként - ez is arra utal, hogy Tilmun valahol a Holt-tenger szomszédságában keresendő.

Számos asszír király említi egyiptomi hadjárataival kapcsolatban Egyiptom patakját, mint földrajzi tájékozódási pontot. II. Sarrukín a Földközi-tenger partján fekvő filiszteus város, Asdod meghódításának leírásakor a patakot is megemlíti. A valamivel később uralkodó Assur-ah-iddina, így kérkedett: „Arza városát, mely Egyiptom patakja mellett van, eltiportam, királyát, Asuhilit vasra verve Asszíriába hoztam...” Majd máshol így ír: „Kanajára, Tilmun királyára sarcot vetettem ki.” Az „Egyiptom patakja” név azonos a Sínai-félszigeten található nagy és szerteágazó vádi - sekély folyó, melyben csak az esős évszakban folyik víz - bibliai megnevezésével; a vízfolyást ugyanakkor ma Vádi-el-Arísnek hívják. Az Asszír trónján Assur-ah-iddinát követő Assur-bán-apli állította, „hűbérúri igáját a Felső-tengernél [Földközi-tenger] lévő Türosztól, egészen az Alsó-tengernél [Vörös-tenger] lévő Tilmunig kivetette”.

Tilmun földrajza és topográfiája minden szempontból tökéletesen illik a Sínai-fél- szigetre.

Az éven belüli ingadozásoktól eltekintve feltételezik, hogy a félsziget éghajlata a történelmi időkben nagyon hasonlóan alakult a mai klímához: rendszertelen, októbertől májusig tartó esős évszak, majd az év további részében tökéletes szárazság. A gyér esőzések - évente alig 250 mm csapadék hull - hatására ölt az egész Sínai-félsziget sivatagos jelleget. Mindazonáltal délen a téli időszakban a magas gránitsúcsokat hó borítja, míg északon, a parti sávban a vízszint alig egy méterrel húzódik a föld alatt.

A félsziget legnagyobb részére a vádik jellemzőek. A vízfolyások a délen gyorsan lehulló, rövid ideig tartó esőzések csapadékát vagy keletre, az Elati-öböl felé, vagy - és elsősorban - nyugatra, a Szezi-csatornába vezetik el. Itt található a legtöbb, festőien szép, mély kanyonokkal szabdalts vádi, és az azokat kísérő virágzó oázisok. Mindazonáltal a félsziget esővizének zömét a terjedelmes Vádi-el-Arís és számtalan [216] mellékfolyója vezeti észak felé a Földközi-tengerbe - ezek a vízfolyások a térképen olybá tűnnek, mintha egy óriási szív véreire lennének. A Sínai-félsziget ezen részén a hálózatot alkotó vádik mélysége a néhány centiméterestől a többméteresig változhat; szélességük néhány méter és - kiadós eső után - egy-két kilométer között ingadozik.

A csapadék eloszlása még az esős évszakban is tökéletesen szabálytalan. Hirtelen záporok váltakoznak hosszú, száraz időszakokkal. így tehát bőséges vízhozamot várni az esős évszakban vagy közvetlenül utána nagyon félrevezető lehet. Ez történhetett a zsidókkal is, amikor április

közepén elhagyták Egyiptomot, és jó pár héttel később eljutottak a Sínai-félsziget kietlen tájaira. Mivel a várt víz nélkül találták magukat, az Úrnak kétszer is be kellett avatkoznia, hogy Mózesnek megmutassa, hol fakasszon a sziklából vizet.

A helyi nomádok, beduinok - akárcsak a Sínai-félsziget többi nomád vándora - viszont bármikor meg tudják ismételni a csodatételt, amennyiben a vádi medrét alkotó talaj ehhez megfelelőnek bizonyul. A titok nyitja, hogy sok helyen a sziklás meder agyagrétegre épül, mely a vizet magába zárja, amikor az gyorsan átszivárog a kőzetben. Némi tapasztalat és persze szerencse segíthet, hogy egy kis ásás a tökéletesen kiszáradt vádi medrében vizet tárjon fel alig egy méterrel a felszín alatt.

Ez a nomád furfang lett volna az Úr által véghezvitt nagy csoda? Az utóbbi évek Sínai-félszigeten tett felfedezései új megvilágításba helyezik a kérdést. A Weizmann Tudományos Intézet munkatársaiként dolgozó izraeli hidrológusok rájöttek, hogy a Szahara egyes területeihez, valamint Núbia némely sivatagjához hasonlóan „fosszilis vizek” - a történelem előtti időkben létezett tavak maradványai, melyek valamely másik geológiai korszakból származnak - alakultak ki mélyen, a Sínai-félsziget középső részén. A hatalmas föld alatti víztározó, mely a vonatkozó becslések alapján egy, az izraelivel azonos méretű népesség számára 100 évre elegendő vizet biztosítana - mintegy 15000 négyzetkilométeren terül el egy széles sávban, mely a Szuezi-csatorna közelében kezdődik, és egészen Izrael száraz negevi térségéig tart.

A víz, noha átlagosan egy kilométerrel húzódik a sziklás kőzet alatt, szubartézi jellegű, és saját nyomásának hatására emelkedik fel mintegy 300 méteres mélységre. Az északi síkság közepén, Nakhlnál az egyiptomiak által végzett kísérleti olajfúrások éppen ezt a víztározót lékelték meg. A további fúrások pedig megerősítették a szinte hihetetlen tényt: a föld felett száraz, kieden táj alatt - a modern fúró- és szivattyúberendezések számára könnyen elérhető mélységben - tiszta tó vize csillámlik!

Lehetséges lenne, hogy a nefilimek minden űrtechnológiájuk ellenére sem voltak birtokában ennek a tudásnak? Ez volt hát a víz, és nem pedig egy kis tócsa a száraz vádi medrében, mely előbuggyant, amikor Mózes az Úr utasítása szerint a sziklára ütött? „Fogd kezédbe a botodat, amellyel a Nílusra csaptál, és menj - mondta az Úr [217] Mózesnek. - Én odaállok eléd a sziklára a Hóreb-nél. Üss rá a sziklára, víz folyik majd belőle, hogy igyék a nép.” (Kivonulás könyve 17,5-6) Elegendő víz lett tehát az emberi sokaságnak és állataiknak. Hogy Jahve nagysága megmutatkozzék, Mózesnek néhány tanút is oda kellett vinnie magával; és a csoda megtörtént „Izrael vénei” szeme láttára.

Egy Tilmunnal kapcsolatos sumer történet nagyon hasonló eseményekről számol be. Az eset a vízhiány okozta nehéz időkben történt. A termés elszáradt, a marháknak nem volt mit enni adni, az állatok szomjaztak, az emberek szótlaná váltak. Ninszikilla, Tilmun uralkodójának, Ensagnak a hitvese panaszkodni kezdett apjának, Enkinek:

Tilmunt berendezted a várost berendezted
ügyes műveiddel... ám édes vizet,
csatornában nem kapott... nincs termő
földje, nincs barázdája.¹⁰

Enki mérlegelte a problémát, majd arra a következtetésre jutott, hogy az egyetlen megoldás, ha felhozzák a felszín alatti vizet. A mélységnek viszont egészen biztosan nagyobbnak kell lennie, mint ami egy hagyományos kút ásásával elérhető. Így tehát Enki kigondolt egy tervet, mely szerint a

¹⁰ A magyar nyelven fellelhető sumer irodalmi idézetek fordítása az alábbi kiadásból származik: *Fénylő ölednek édes örömeiben. A sumer irodalom kistükrébe*. Ford. Komoróczy Géza. Budapest, 1970, Európa.

közetrétegeket az égből kilőtt rakétalövedékekkel szakítanak át!

Enki atya a leányának, Ninszikkának,
így adja vissza a szót:
„Midőn a Nap az égre hág,
[...]
Nanna őrző házából,
a föld vizet felköpő torkon át
a földből édes víz tör fel neked.”

Az utasítás nyomán Utu/Samas nekilátott felhozni a vizet a föld alatti forrásból:

Ekkor e napon a Nap felragyogott,
a Nap az égre hágott,
[...] [218]
Nanna őrző házából, a föld vizet
felköpő torkon át, a földből édes
víz tört fel öneki.

Át tudná-e lyukasztani egy égből kilőtt rakétalövedék a Föld kérgét, hogy ott ivóvíz törjön a felszínre? Az ősi írástudó, úgy tűnik, előre megsejtette olvasóinak hitetlenkedését, ezért a történet végén megerősítette: „Bizony így volt.” A csoda, folytatódik a szöveg, sikerült: Tilmun „növénynevelő mezők és gabonatermő birtokok” földje lett; Tilmun-város pedig „az ország kikötőjévé vált, rakpartokkal és gátakkal”.

105. ÁBRA

Nos, tehát a Tilmun és a Sínai-félsziget közötti párhuzamok kétszeresen is beigazolódtak: először is ott a sziklás felszín takarásában a föld alatti vízkészlet létezése; másodsorban pedig Utu/Samasnak, az űrrepülőter parancsnokának közelsége.

A Sínai-félsziget is biztosítani tud minden árut, terméket, amiről Tilmun elhíresült. Tilmun volt a lelőhelye a sumerok kedvenc drágakövének, amely a kékpáthoz (lapis lazuli) volt hasonlatos. Elfogadott tény, hogy az egyiptomi fáraók a Sínai-félsziget délnyugati részéről szerezték be a kékeszöld türkizt, akárcsak egy másik kékeszöld ásványt, a malachitot. A legkorábbi türkizbányavidéket manapság Wadi Magharahnak - a 'barlangok vádjának' nevezik; itt a vádi szurdokának sziklás falába járatokat vájtak, és ide ereszkedtek le a bányászok kivésni a türkizt. A későbbi időkben a bányászatot egy másik, mai nevén Serabid-el-Khadimnak hívott helyen is folytatták. Wadi Magharahban a harmadik dinasztia korából (Kr. e. 2700-2600

származó egyiptomi ábrázolásokat találtak, és ebből arra következtetnek, hogy azokban az időkben az egyiptomiak állandó helyőrségek felállításába fogtak, a bányák pedig folyamatos kiaknázás alatt álltak.

Más régészeti feltárások, továbbá az első fáraóknak az „ázsiai nomádok” legyőzését és rabságba vetését bemutató ábrázolásai (105. ábra) arról győzték meg a kutatókat, hogy az egyiptomiak először csak a sémi törzsfők által korábban megnyitott bányákat rohanták le. Az egyiptomi kifejezés a

türkizre: *mafka-t* - ez után egyébként a Sínai-félszigetet „Mafkat földjének” is nevezték -, mely a 'bányászni, vágással kinyerni' jelentésű sémi igéből ered. A bányavidékek Hathor istennő birtokain voltak, akit mind „Sínai úrnőjeként”, mind „Mafkat úrnőjeként” ismertek; a [219] régi idők egyik nagy istennőjét, az egyiptomiak egy korai égistenét a Tehén névvel illették, és szarvakkal ábrázolták

(6. és 105. ábra). Neve, *Hat-Hor* - hieroglif jele egy keretbe zárt sólyom: - a kutatók értelmezése szerint azt jelenti, hogy 'Hórusz háza', mivel Hóruszt ugyancsak sólyomként ábrázolták. Azonban szó szerinti jelentése a 'sólyomház', ami megerősíti következtetéseinket a rakéták földjének helyével és szerepével kapcsolatban.

Az *Encyclopaedia Britannica* szerint „türkizt már a Kr. e. 4. évezred előtt is kitermeltek a Sínai-félszigeten a világ első számottevő, keménykőzeteket nyerő bányaművelésének a keretei között”. Abban az időben a sumer civilizáció éppen első lépéseit tette, az egyiptomi pedig még majdnem ezer évet várt megszületésére. Ki szervezte meg hát akkoriban a bánya művelését? Az egyiptomiak azt állítják, Thot, a tudományok istene.

106. ÁBRA

E tekintetben, valamint abban, hogy a Sínai-félszigetet Hathor birtokának mondták, az egyiptomiak a sumer hagyományokat követték. A sumer szövegek szerint az isten, aki megszervezte az anunnakik bányaművelését, nem más volt, mint Enki, a tudás istene; és Tilmunt - szintén az ókori feljegyzések tanúsága szerint - a Vízözön előtti időszakban Ninhurszag, azaz Enki és Enil leánytestvére kapta meg. Ninhurszag fiatal éveiben lehengerlő szépségnek számított, és a nefilimek fő ápolójának tekintették. Idősebb korában viszont a Tehén névvel illették, és - mint a datolyapálma istennőjét - szarvakkal ábrázolták (106. ábra). Közte és Hathor között a hasonlóságok, valamint a területeik közötti analógiák túlságosan kézenfekvőek ahhoz, hogy további részletes bizonyítást igényeljenek.

A Sínai-félszigetet tartották a réz egyik fő forrásának is, amit az is alátámaszt, hogy az egyiptomiaknak főleg portyázásaik során sikerült a fémhez hozzájutniuk. Ehhez mélyen be kellett nyomulniuk a félsziget belsejébe. Az Ábrahám korában uralkodó tizenkettedik dinasztia egyik fáraója tetteiről a következő feljegyzéseket hagyta az utókorra: „Lábaival elérte az idegen vidék határait; felfedezte a titokzatos völgyeket, elérte az ismeretlen határát.” Azzal kérkedett, hogy katonái soha nem veszítették el a megkaparintott zsákmányt.

Az utóbbi időkben a Sínai-félszigeten izraeli kutatók által végzett feltárások elegendő bizonyítékot találtak arra, hogy „az egyiptomi korai királyság ideje alatt, a Kr. e. 3. évezredben a Sínai-félszigetet sűrűn lakták sémi eredetű, rézolvasztással és [220] türkizbányászattal foglalkozó törzsek, akik sikerrel álltak ellen a fáraó által indított, a területükre betörő katonai expedícióknak - írja Beno Rothenberg a *Sinai Explorations 1967-1972* című könyvében. - Meg tudtuk erősíteni a meglehetősen nagy, szinte ipari méretekben folyó kohászati tevékenység létezését... Rézbányák, bányásztáborok, rézolvasztó létesítmények kezdtek terjedni a Sínai-félsziget délnyugati szegletétől kelet felé, egészen Élatig, az Akaba-öböl központjáig.”

Az ótestamentumi időkben az Etzion-Gaber néven ismert Élat valóban „az ókori világ Pittsburghjének” számított. Mintegy 20 esztendővel ezelőtt Nelson Gluecknek Élattól valamivel északra, Timnában sikerült feltárnia Salamon király rézbányáit. A bányászok az érceket Etzion-Gaberbe szállították, ott megolvasztották, majd pedig finomították az ókorban létező „egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb kohászati központban” - írja Glueck a *Rivers in the Desert* című

művében.

A régészeti bizonyítékok ismét egybevágunk a bibliai és a mezopotámiai szövegekkel. Assur-ah-iddina, Asszír királya így kérkedett: „Kanjára, Tilmun királyára sarcot vettem ki.” A kenitiket az Ótestamentum mint a Sínai-félsziget déli részének lakóit említi, nevük szó szerinti jelentése: 'kovácsok, kohászok'. A törzs, melybe Mózes beházasodott, amikor Egyiptomból a Sínai-félszigetre menekült, a kenitikhez tartozott. R. J. Forbes, a *The Evolution of the Smith* című könyvében rámutatott, hogy a Kain, 'kovács' bibliai kifejezés a sumer KIN, azaz 'alakító' szóból ered.

Az Exodust követő évszázadban uralkodó III. Ramszesz fáraó feljegyezte, hogy meghódította ezeknek a rézkovácsoknak a lakhelyét, és kifosztotta Timna-Élat kohászati központját.

Levertem a szereket, a seszek törzsével együtt. Megsemmisítettem sátraikat embereikkel, vagyonukkal együtt. Nyájaikat hasonlóképpen vég nélkül. Megragadták őket, s zsákmányként hurcolták el, mint Egyiptom vagyonát. Az isteni kilencségnek adtam őket, mint templomi szolgákat. Elküldtem katonáimat az Ősi Országba, a nagy rézbányához, melyek azon a helyen vannak. Gályákon indultak; a többiek szárazföldi útra vállalkoztak számárháton. Sohasem hallottunk erről előtte, amióta a fáraók uralma megkezdődött.

A bányák roskadoztak a réztől; tízezres számban rakodtuk a gályákra.

Előreküldték azokat Egyiptomba, és biztonságban megérkeztek. Odahozták, és halmot raktak a palota erkélye alatt, a sok rézrúdból, rézrudak százezreiből, az aranyszínűekből, a háromszor finomítottból. Megengedtem az embereknek, hogy lássák az ilyen csodát.¹¹

[221]

Enkidut az istenek arra ítélték, hogy hátralévő napjait Tilmun bányáiban töltse; Gilgames ezért kieszelte a tervet, hogy bérbe veszi „Egyiptom hajóját”, és útjára magával viszi bajtársát - mivel a bányák földje és a rakéták földje ugyanazon a vidéken feküdt. A helyet tehát sikerült úgy azonosítanunk, hogy az megfelel az ókorból származó adatoknak.

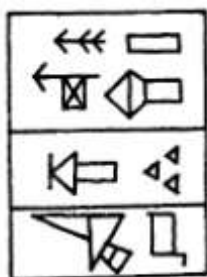
Mielőtt továbbhaladnánk a történelmi és történelem előtti idők eseményeinek rekonstruálásában, fontosnak tűnik alátámasztanunk azon érvünket, hogy Tilmun a Sínai-félsziget sumer neve volt. Erről a kutatók eddig nem így vélekedtek; érdemes tehát megvizsgálnunk a sajátunkkal ellentétes véleményeket, illetve rávilágítanunk, miben hibáztak megalkotóik.

A vonatkozó elméletek egyik fel-felbukkanó irányzata, melynek korai szószólója P. B. Cornwall, az *On the Location of Tilmun* című tanulmány szerzője volt, Tilmunt - az ő átírásában néha Dilmun - a Perzsa-öböl Bahrein szigetével azonosítja. Ez a nézet leginkább az asszír II. Sarrukín feliratára támaszkodik, melyben az uralkodó kijelentette, hogy a neki adót fizető királyok között volt „Uperi, Dilmun királya, akinek az otthona akárcsak egy hal, harminc duplaóránnyira, annak a tengernek a közepén található, ahol a nap felkel”. Ezen állítás szerint Tilmun egyértelműen egy sziget volt; a nézetet képviselő kutatók pedig a „tengert, ahol a nap felkel” a Perzsa-öböllel azonosítják, aztán arra a következtetésre jutnak, hogy a kérdésre adott válasz: Bahrein.

Az értelmezés meglehetősen „hézagos”. Akár az is elképzelhető, hogy csupán Tilmun fővárosa volt egy part menti szigeten: a kapcsolódó szövegek nem hagynak kétséget afelől, hogy egyaránt létezett egy Tilmun nevű ország, valamint egy Tilmun nevű város. Másodsorban egyéb asszír feliratok, melyek városokat „a tenger közepén” lévőnek írnak le, a kifejezést leginkább tengerparti öblökben vagy hegyfokon fekvő városokra alkalmazzák, nem pedig szigetekre - ilyen például Arvad a Földközi-tenger partján. Ezen túlmenően, ha a „tenger, ahol a nap felkel” egy Mezopotámiától keletre hullámzó tengert jelöl, akkor a Perzsa-öböl nem felel meg a kitételnek, mivel délen húzódik,

¹¹ Ókori Keleti Történeti Chrestomathia.

nem pedig a szárazföldről keleti irányban. Emellett Bahrein túlságosan közel van Mezopotámiához ahhoz, hogy harminc duplaórát kitegyen az odahajózás. Úgy 500 kilométernyire délre helyezkedik el a Mezopotámiai-öböl kikötőitől; 60 órányi hajózással még kényelmesen is jóval nagyobb távolságot lehet megtenni.

107. ÁBRA

Egy másik probléma, mely akkor merül fel, ha Bahreint Tilmunnal próbáljuk azonosítani, a Tilmunról jól ismert árukkal, termékekkel kapcsolatos. Még Gilgames idejében sem volt Tilmun minden szöglete tiltott terület. Mint azt láttuk, létezett egy országrész, ahol az elítéltek sötét, poros bányákban a réz és a drágakövek kiásásán fáradoztak, melyekről Tilmun aztán nevezetessé vált. Mivel ráadásul az ország hosszú [222] időn keresztül kulturális és kereskedelmi kapcsolatban állt a sumerokkal, szomszédját Tilmun látta el egyes kívánt fajtájú fákkal. Mezőgazdasági területei pedig - ne feledjük, a fent említett történetben Ninszikilla artézi vizet kér - a nagyra becsült hagymát és datolyát szállították az ókori világnak.

Bahrein ezek közül semmivel sem rendelkezett, kivéve néhány „közönséges datolyát”. A probléma megkerülésének szándékával a Bahreint pártoló irányzat egy meglehetősen összetett választ talált ki. Geoffrey Bibby, a *Looking for Tilmun* szerzője és a hasonló nézetet vallók azt a gondolatot vetették fel, hogy Bahrein a szállítás egy köztes állomásaként működött. Egyetértenek abban, hogy a javak valóban máshonnan, egy távolabbi vidékről érkeztek. Az áruszállító hajók azonban nem mentek el egészen a sumerok földjéig, Bahreinnél megálltak, kirakodták a szállítmányt, majd pedig a híres sumer kereskedők átvették, és utolsó útjára indították azt a sumer kikötők felé; ezért amikor a sumer írástudók lejegyezték, hogy honnan származik az áru, az elmélet szerint a Bahreint jelentő Dilmunt rögzítették.

Hogy az egyébként igen nagy távolságot beutazó hajók miért nem tették már meg az utolsó, rövidebb szakaszt a kívánt rendeltetési helyig Mezopotámiába, miért választották inkább a bahreini kirakodással járó nehézségeket és többletköltségeket? Ki tudja? Az elmélet ezenkívül egyértelműen ellentétben áll a sumer és akkád uralkodók azon, közelebbről ismert állításaival, hogy a tilmuni hajók, akárcsak más vidékek szállítóeszközei, igen lehorgonyoztak kikötővárosaikban. Ur-Nanse, aki Gilgames uruki királysága után körülbelül két évszázaddal uralkodott a szomszédos Lagasban, kijelentette, hogy „Tilmun hajói... adóként fát hoztak nekem”. Feliratában (107. ábra) Tilmun nevét egy „rakéta” vázlatos képéről ismerhetjük fel. I. Sarrukín, az első akkád uralkodó azzal büszkélkedett, hogy „Akkad rakpartján kikötésre bírt meluhhai, magani és tilmuni hajókat”.

Nyilvánvaló tehát, hogy a tilmuni árut szállító hajók egyenesen a mezopotámiai kikötőig mentek, miként azt a logika és a gazdasági megfontolások diktálták. Az ókori szövegek szintúgy közvetlen, Mezopotámiából Tilmun felé irányuló exportról számolnak be. Egy felirat búza, sajt és hántolt árpa hajón történő szállítását rögzíti Lagasból Tilmunba Kr. e. 2500 körül - szigeten való átrakodásról szó sem esik.

A Bahrein-elmélet egyik fő kritikusa Samuel N. Kramer, a *Dilmun, the „Land of the Living”* írója, aki azt a tényt hangsúlyozta, hogy a mezopotámiai szövegekben szereplő „távoli vidék” elérése nem veszélytelen és kalandoktól mentes vállalkozás. Ebből a szempontból a leírások nem illenek egy olyan szomszédos szigetre, mely [223] hajóval könnyedén elérhető a Perzsa-öböl nyugodt vizein. Kramer annak a ténynek is nagy fontosságot tulajdonított, hogy a különböző mezopotámiai szövegek inkább két víztömeg közelébe helyezték Tilmunt, nem pedig egyetlen tengerbe vagy annak közvetlen szomszédságába. Az akkád szövegek Tilmunt „*ina pi narati*” írják le, azaz „két folyó víz szájánál” fekvőnek - ott kell hát keresni, ahol két víztömeg található.

Még egy további megállapítás útmutatása alapján - Tilmun az a föld volt, „ahol a nap felkel” -

Kramer arra a következtetésre jutott, hogy Tilmun először is föld, vagyis szárazföld volt, nem pedig sziget; másodszor pedig a sumer világ keleti részén kellett elterülnie, mivel a nap keleten kel. Amikor keleten egy olyan helyet keresett, ahol két víztömeg találkozik, a térképen csak egyetlen délkeleti pontra tudott rábökní, ott, ahol a Perzsa-öböl az Indiai-óceánnal összeér. Csak arra gondolhatott, hogy az ókori szövegek Baluchistanról, avagy egy másik, az Indus folyó közelében fekvő területről vallanak.

Kramer tulajdon kétségére abból a jól ismert tényből fakadt, hogy a számos sumer és akkád nyelvű szöveg által említett országok és népek Tilmunt egyáltalán nem hozták kapcsolatba olyan keleti vidékekkel, mint Elám vagy Aratta. Ehelyett egy csoportban említik, mint egymás mellett fekvő földeket Meluhhát (Núbia/Etiópia), Magant (Egyiptom) és Tilmunt. Egyiptom, azaz Magan és Tilmun közelsége szintén kiolvasható az „Enki és Ninhurszag” címen ismert szöveg záró soraiból, ahol Nintulla és Enshag két isten áldásával elnyeri a „Magan ura”, illetve a „Tilmun ura” címet. Ugyanez válik nyilvánvaló az Enki önéletrajzáként megírt, figyelemre méltó szövegből, mely Enki Vízözönt követő tetteit részletezi, hogy miként segédkezett az emberiségnek a civilizáció megteremtésében - ő Tilmunt közvetlenül Magan és Meluhha után sorolja fel:

Magan, Tilmun országa
énrám nyissák ki szemük, Enkire;
a Tilmun-járó hajók hátára döntsenek ki fát,
a Magan-járó hajók legyenek az égig rakva;
a Meluhha felől úszó kereskedő-hajó
rakodjék meg arannyal, ezüsttel.

Tekintettel Tilmun Egyiptomhoz való közelségére, mi a helyzet azzal az állítással, hogy Tilmun ott volt, ahol a nap felkel? A kutatók ugyanis állítják, hogy ez a Sumertői keletre fekvő területekre utal, nem pedig nyugati - mint történetesen a Sínai-félsziget - vidékekre.

A nagyon is egyszerű magyarázat az, hogy a szövegek ilyet nem is állítanak. Egyáltalán nem mondják, hogy „ahol a nap felkel”; az olvasható, hogy „ahol Samas [224] felszáll” - és ez kétségtelenül nagy különbség. Tilmun egyáltalán nem keleten volt; a név egészen pontosan azt a helyet jelöli, ahol Utu/Samas - az isten, akinek pusztán égi szimbóluma volt a Nap, nem számított vele azonosnak - felszállt ürrepülőgéppel az ég felé. A *Gilgames-eposz* szavai elég egyértelműek:

Azután Masu hegyéhez érkezett el, hol ég a földdel
Egybeszakad, világvégre, az alvilág bejáratához...
Két skorpió-ember vigyázza
A zárt kaput, melyen halandó mindeddig nem jutott keresztül...
Figyelték fent Samast
Miközben fel- és leszállt.

Pontosan erre a helyre vitték Ziuszudrát is:

Az Átkelés Földjén
a hegyes Tilmunban -
a helyen, ahol Samas felszáll -
ott kellett laknia.

Valamint itt történt az is, hogy Gilgames, akitől megtagadták az engedélyt, hogy felmásszon a

sémre, és ezért már csak ősével, Ziuszudrával akart beszélgetni, lépteit a Masu-hegy, azaz a Sínai-félszigeten található Moshe (Mózes) hegye felé fordította.

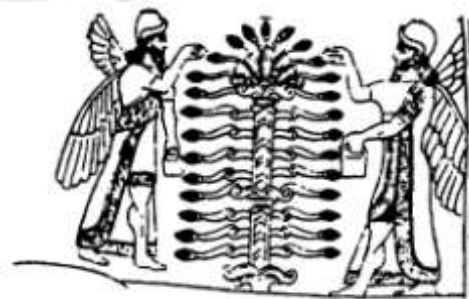
Az újkor botanikusait ámulatba ejtette a félsziget növényvilágának sokfélesége, miután több mint ezer - sok esetben csak a Sínai-félszigetre jellemző - növényfajt találtak a magas fáktól egészen az apró bokrokig. Ahol víz található, így az oázisokban vagy a part menti homokbuckák felszíne alatt, esetleg a vádik medrében, ezek a fák és cserjék lenyűgöző szívóssággal növekednek, hiszen alkalmazkodtak a Sínai-félsziget sajátos éghajlatához és vízrajzához.

A Sínai-félsziget északkeleti része akár az igen keresett hagyma termőhelye is lehetett. A hosszú, zöld szárral rendelkező változat latin neve, az *Allium ascalonicum* egyértelműen utal a kikötőre, ahonnan ezt a finomságot hajóval Európába szállították: a Földközi-tenger partján, az Egyiptom patakjától valamivel északabbra fekvő Askelónról van szó.

A Sínai-félsziget által kínált különleges feltételekhez alkalmazkodott a valódi akác is, mely úgy tudja fenntartani nagymértékű párolgatatását, hogy kizárólag a vádik medrében telepszik meg, és ott akár a több méter mélyen lévő nedvességet is [225] hasznosítja. Ennek eredményeképpen a fák majdnem egy évtizedig is képesek eső nélkül megélni. Az akác értékes faanyagot kínál; az Ótestamentum szerint a Frigyláda és a Tabernákulum egyéb tárgyai is ebből a fából készültek. Faanyaga nagyra értékelt áruként is megállhatta helyét, hiszen a sumer királyok gyakran hozattak belőle templomaikhoz.

A Sínai-félsziget egyik örök látványossága a tamariszkusz - cserje nagyságú fa, mely egész álló évben jelzi a vádi medrének kanyargását, mivel gyökerei lehatolnak a föld alatti nedvességig, és megél még ott is, ahol a víz sós vagy részben sós. Különösen esős telek után a tamariszkuszligetek megtelnek édes, szemcsés, fehér anyaggal, amelyet a tamariszkuszon élő apró bogarak választanak ki. Ezt a beduinok mind a mai napig bibliai néven, mannának hívják.

Mindazonáltal Tilmunt az ókorban leginkább egy másik fával hozták összefüggésbe: a datolyapálmával, mely még mindig a Sínai-félsziget legfontosabb haszonnövényének számít. Alig igényel gondozást; gyümölcse, azaz datolyával látja el a beduinokat; húzával, magjával etetik a tevéket és a kecskéket; törzse építő- és tüzelőanyag; ágait tetőfedésre, rostjait pedig kötélként, valamint szövésre használják.

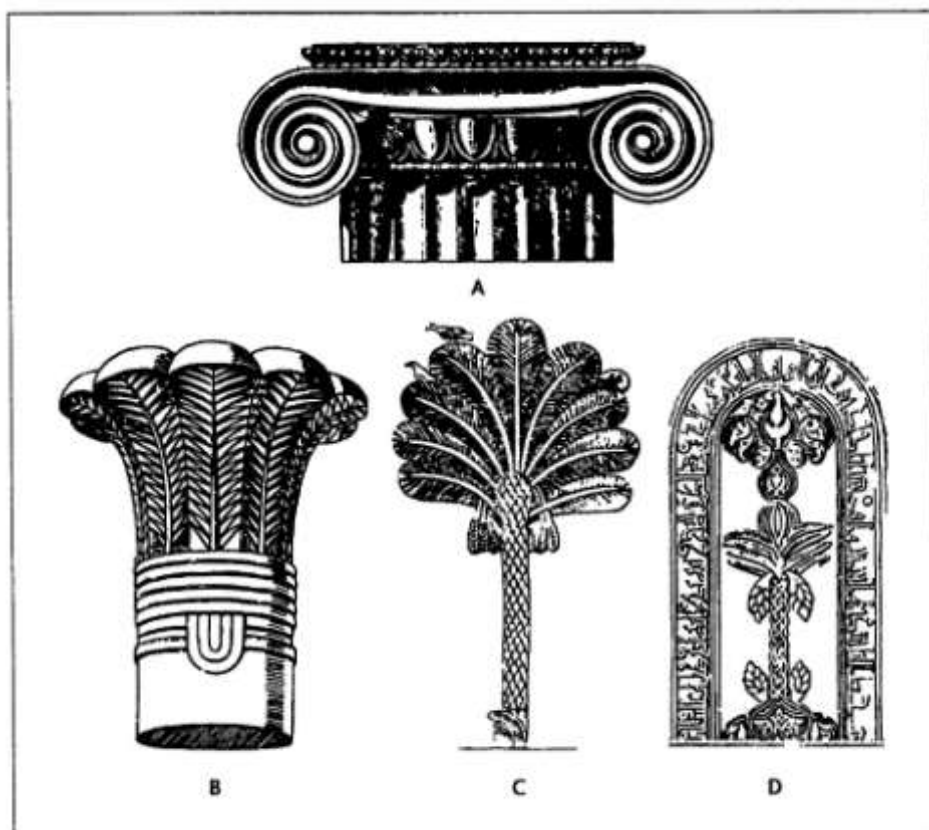
108. ÁBRA

A mezopotámiai feljegyzésekből tudjuk, hogy az ókorban Tilmun széles körben kereskedett a datolyával. A gyümölcsök olyan nagyok és ízletesek voltak, hogy az uruki - Gilgames városa - istenek ételének elkészítéséhez használt receptek előírták, hogy „az év minden napján a napi négy étkezéshez 108 mérő közönséges datolyát és Tilmun földjéről származó datolyát, továbbá füget és mazsolaszőlőt... ajánljanak fel az isteneknek”. A Sínai-félszigetről Mezopotámiába vezető úton a legközelebbi és legősibb városnak Jerikó számított. A Bibliában a hely állandó jelzője: „Jerikó, a datolyák városa”.

Úgy tűnik, a datolyapálmát a közel-keleti vallásokban elfogadott szimbólumként kezelték, például az emberiségről és annak isteneiről alkotott, ősi elképzelések esetében. A bibliai zsoltárszerző azt ígérte, hogy „az Igazak, mint datolyapálmák, virágozni fognak”. Ezékiel prófétának Jeruzsálem újjáépített temploma úgy jelent meg látomásában, mint amelyet egymással váltakozva díszítenek „kerubok és datolyapálmák... úgy, hogy a datolyapálma kerub és kerub között van, és kettő [datolyapálma] áll minden angyal mellett”. Ezékiel, aki ebben az időben a babilóniaiak

által Júdeából erőszakkal elhurcolt számkivetettek között élt, jól ismerte a kerubokról és datolyapálmákról készült, mezopotámiai ábrázolásokat (108. ábra).

A szárnyas korong - a 12. bolygó jele - mellett az összes ókori nép a leggyakrabban az Élet fáját ábrázolta szimbólumként. Felix von Luschau a *Der Alte Orient* című munkájában már 1912-ben rámutatott, hogy a görög jón oszlopfeje (109. a ábra), akárcsak annak egyiptomi (109. b ábra) megfelelője, valójában egy datolyapálma alakját [226] felvett életfa stilizált megjelenítése volt (109. c ábra), illetve megerősítette azt a korábbi felvetést, hogy a legendákból és hőskölteményekből ismert élet gyümölcse a datolya néhány különleges fajtája lehetett. Azt tapasztalhatjuk továbbá, hogy az élet jelképeként ábrázolt datolyapálma még a muzulmán Egyiptomban is fennmaradt, Kairó nagy mecsetének díszítésében legalábbis használták (109. d ábra).

109. ÁBRA

Számos megkerülhetetlen tanulmány, így például Henrik Bergema *De Boom des Levens en Schrift en Historie* című írása, valamint a Geo. Widengren által jegyzett *The King and the Tree of Life in Ancient Near Eastern Religion* rámutat, hogy az [227] istenek lakhelyén növő fáról szóló elképzelés a Közel-Keleten jelent meg, majd az egész világon elterjedt, és minden vallás egyfajta tanításává vált.

Mindezeknek az ábrázolásoknak és hiedelmeknek az eredete az Élet Földjéről szóló sumer feljegyzésekre vezethető vissza:

Tilmunban...

anyóka ott nem mondja: "Öreg vagyok!"

apóka ott nem mondja: „Öreg vagyok!”

A sumerok, a szójátékok mesterei a rakéták földjét TIL.MUN-nak nevezték; a kifejezés azonban azt

is jelentheti, hogy az 'Élők Földje', mivel a TIL tag annyit tesz: 'élet', sumer nyelven az életfa GIS.TIL; jöllehet a GIS emberi kéz alkotta, mesterségesen előállított tárgyat is jelölhet. Tehát a GIS.TIL jelentése akár a 'jármű az életbe' is lehet - azaz egy rakéta vagy űrrepülőgép. A képzőművészetben is találhatunk rá példát, hogy a sasemberek nem a datolyapálmának, hanem egy rakétának tisztelegnek (59. ábra).

110. ÁBRA

Az összegubancolódott szálakat még tovább bogozhatjuk, ha a görögök vallásos képzőművészetére vetünk egy pillantást: az omphalosok ugyanis gyakorta összekapcsolódtak a datolyapálmával. Delphoiban az egyik ókori görög ábrázoláson látható, hogy az omphalosznak az Apollón templomán kívül felállított másolatát egy datolyapálma mellett helyezték el (110. ábra). Mivel ilyen fa egyáltalán nem is nő [228] Görögországban, a kutatók arra jutottak, hogy egy bronzból készült „műfa” szerepel a képen. Az omphalos kapcsolata a datolyapálmával egészen biztosan alapvető szimbolikus jelentéssel bírt, mivel hasonló ábrázolások más görög jóshelyeken is előfordultak.

Korábban már rámutattunk, hogy az omphalosok egyfajta összekötő láncszemet alkottak a görög, egyiptomi, núbiai, kánaánita jóshelyek, valamint a Duat között. A fentiekben pedig láthattuk, hogy a Ragyogás Kőve a datolyapálmával, az Élők Földjének fájával is kapcsolatba hozható.

És valóban, a kerubok ábrázolásait kísérő sumer szövegekben a következő imarészt olvashatjuk:

Enki sötétbarna fáját kezemben tartom;
A fát, mely megmondja a számot, nagy ég felé tartó fegyvert,
Kezemben tartom;
A pálmafát, a jóshelyek nagy fáját kezemben tartom.

Az egyik mezopotámiai ábrázolás „pálmafát, a jóshelyek nagy fáját” kezében tartó istent jelenít meg (111. ábra). Éppen az élet gyümölcsét nyújtja át egy királynak a Négy Isten helyén. Az egyiptomi szövegekben és ábrázolásokon találkoztunk már ezzel a hellyel, illetve annak isteneivel: ők a négy fő égtájért felelős istenek a Duatban, akik a mennybe vezető út mellett álltak. Ugyancsak láttuk (71. ábra), hogy a sumerok a menny kapuját egy datolyapálmával jelölték.

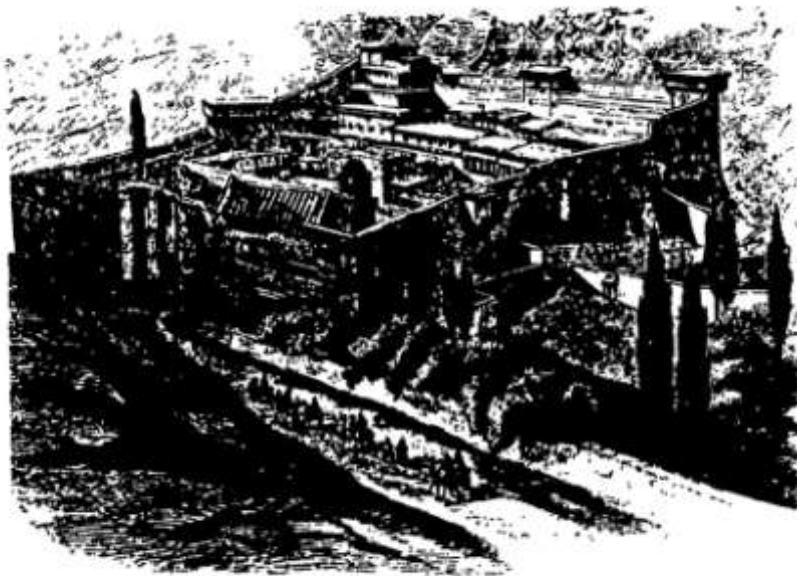
Végül hát, nem lehet többé kétségünk afelől, hogy a halhatatlanság ókori keresésének célpontja egy űrrepülőtér volt - valahol a Sínai-félszigeten. [229]

A titokzatos hegy

Valahol a Sínai-félszigeten a nefilimek megalapították Vízözön előtti ürrepülőterüket. Valahol a Sínai-félszigeten halandók - néhány kiválasztott, istenük áldásával - a közelébe juthattak egy bizonyos hegynek. „Fordulj vissza! - parancsolták az e helyen örökösödő madáremberek Nagy Sándornak. - Mert a föld, amelyen állsz, egyes egyedül Istené.” „Ne gyere közelebb! - kiáltotta itt Mózesnek az Úr. - Mert a föld, amelyen állsz, szent.” Itt támadták meg a sasemberek kábító erejű sugaraikkal Gilgamest, csak hogy rádöbbenjenek, nem egyszerű halandóval van dolguk.

A sumerok a hegyet, ahol a fenti találkozások létrejöttek, MA.SHU-nak - a 'legfőbb bárka hegyének' - nevezték. A Nagy Sándorról szóló történetek Mushas-hegy - Mózes-hegy - névvel illették. Az azonos jelleg és szerep a név erős hasonlóságával együtt arra utal, hogy minden esetben ugyanaz a hegy volt az úti cél elsődleges ismertetőjele. Úgy tűnik tehát, hogy a kérdésre - Hol is volt akkor a félszigeten a bejárat, a kapu? - azonnal adódik a helyes válasz: az Exodus hegye, a félsziget térképein tisztán látható Sínai-hegy, a félsziget déli vidékének legmagasabb gránitcsúcsa az, amit a vándorok kerestek.

112. ÁBRA

A zsidók egyiptomi kivonulásáról az elmúlt 33 évszázad során minden esztendőben megemlékeztek a pészah, a zsidó húsvét megünneplésével. A héber történelmi és vallási feljegyzései bővelkednek olyan utalásokban, melyek az Exodusszal, a pusztában vándorlással, a Sínai-hegyen kötött szövetséggel kapcsolatosak. A zsidó emberek előtt gyakorta felidézik a teofániát (Isten szimbolikus vagy fizikai megtestesülése, megjelenése), amikor Izrael egész népe látta Jahvét, az Urat lángoló glóriával a szent magaslaton. Mindazonáltal a hely pontos leírását próbálták mellőzni, nehogy a hegy valamiféle kultikus központtá váljon. Nincs ugyanis a *Bibliában* olyan

feljegyzett eset, hogy bárki egyáltalán megpróbált volna visszalátogatni a Sínai-hegyre, egyetlen kivétellel persze: ez Illés próféta volt. Mintegy négy évszázaddal a kivonulás után az életéért menekült, miután megölte Baál papjait a Karmel hegyen. A [230] Sínai-hegy felé vette az irányt, de eltévedt a sivatagban. Az Úr egyik angyala élesztette fel, vitte el Illést a hegy egyik barlangjába.

Manapság úgy tűnhet, az embernek semmiféle kísérő angyalra nincs szüksége a Sínai-hegy felleléséhez. A modern zarándokok - akárcsak elődeik az elmúlt évszázadokban - a Szent Katalin-monostorhoz (112. ábra) indulnak, mely a mártírhalt egyiptomi Katalinról kapta nevét, akinek testét angyalok vitték fel a közeli, róla elnevezett csúcsra. Pirkadatkor, egy egész éjszakán át tartó várakozás után a zarándokok nekilátnak megmászni az arab nevű Gebel-Múszát, azaz a Mózes-hegyet. A monostortól délre emelkedő hegytömb 2600 méteres déli csúcsa a „hagyományos” értelemben vett Sínai-hegy, amelyhez a teofánia és a törvényadás aktusa kapcsolódik (113. ábra).

A csúcshoz felkapaszkodni nehéz és fáradságos feladat, mivel több mint 760 méternyi szintkülönbséget kell legyőzni. A hegytömb nyugati emelkedőjén egy körülbelül 4000 lépés hosszú ösvényt tapostak ki a szerzetesek. Egy könnyebb, viszont több órával hosszabb út indul a völgyből, a hegytömb és egy - Mózes apósáról, Jetróról találóan elnevezett - magaslat között, mely fokozatosan emelkedik a keleti oldalon, mígnem az utolsó 750 lépésre csatlakozik az első ösvényhez. A szerzetesi hagyományok szerint ebben a találkozási pontban állt szemben Illés az Úrral.

Egy keresztény kápolna és egy muzulmán szentély - mindkettő kicsiny és kezdetlegesen megépített - jelzi a helyet, ahol Mózes megkapta a törvénytáblákat. A közeli [231] barlangban azt a „sziklamélyedést” tisztelik, ahová az Úr Mózeset „tette”, miközben „elvonult előtte”, miként azt a Kivonulás könyvének 33. fejezete elbeszéli. A lefelé vezető útvonal egy kútról nevezetes, amelyből Mózes megitatta apósa nyáját. Így a szerzetesek hagyományai minden, a Szent Heggyel kapcsolatos eseményhez hozzárendelnek egy-egy jól meghatározott helyet a Gebel-Músza csúcsán, illetve annak környékén.

113. ÁBRA

A Gebel-Músza csúcsáról rá lehet látni a gránit hátszágot felépítő és egyúttal a vonulathoz tartozó többi csúcs némelyikére. Meglepő módon a Gebel-Músza kisebbnek tűnik, mint sok

szomszédja!

S valóban, a szerzetesek a Szent Katalin-legenda alátámasztására a fő épületben egy táblát helyeztek el, mely a következőket hirdeti:

Magasság	1527 méter
Mózes-hegy	2304 méter
Szent Katalin hegye	2613 méter

Miután bárki meggyőződhet róla, hogy a Szent Katalin-hegy a legmagasabb, ez a csúcs emelkedik a legközelebb az éghez a félszigeten - így hát méltán választották ki az angyalok arra, hogy azon rejtse el a szent testét -, az ember csalódik is, mert [232] szemben a magát sokáig tartó hiedelemmel, rá kell döbbernünk, Isten nem a környék hegyeinek legmagasabbikára vezette el Izrael fiait, hogy emlékeztükbe vesse hatalmát és törvényeit.

Isten vajon eltévesztette volna a megfelelő hegyet?

1809-ben Johann Ludwig Burckhardt, svájci kutató a British Association for Promoting the Discovery of the Interior Parts of Africa - az Afrika belső területei felfedezését, illetve a folyamat előmozdítását szorgalmazó szövetség Angliában - megbízásából a Közel-Keletre érkezett. Tanulmányozta az arab és muzulmán szokásokat, turbánt viselt a fején, arab módjára öltözött, és nevét Ibrahim Ibn Abd Allahra - 'Ábrahám, Allah szolgájának fia' - változtatta. így a hitetlenek számára eladdig tiltott helyekre juthatott el, ősi egyiptomi templomokat fedezett fel Abu-Szimmelben, valamint Petra Nabateus sziklavárosát a Jordánon túl.

1816. április 15-én teveháton indult útnak Szuezi városából, a Szuezi-öböl legészakibb részéből. Célja az Exodus útvonalának rekonstruálása volt, és ennek segítségével kívánta azonosítani a Sínai-hegyet. A zsidók feltételezett útvonalát követte, azaz dél felé haladt a félsziget nyugati partja mentén. Itt a hegyek 15-30 kilométerre kezdődnek a parttól, addig kietlen síkság nyújtózik, melyet itt-ott vádik törnek meg, illetve néhány - köztük egy, a fáraók által igen kedvelt - hőforrás.

Dél felé haladva Burckhardt feljegyezte a földrajzi és domborzati viszonyokat, valamint a távolságokat. Összehasonlította a környezetet és a helységneveket a bibliai leírásokkal és a kivonulás állomásainak nevével. Ahol a mészkőfennsík véget ér, a természet egy homokos sávot alakított ki, mely elválasztja a fennsíkot a núbiai homokkőből felépülő övezettől, és így a Sínai-félszigetet átszelő sugárútként szolgál. Burckhardt itt befelé kanyarodott, majd kis idő múltán délre, a gránitvidék felé fordult, és észak felől érkezett meg a Katalin-monostorhoz, ahogyan egyébként a mai légi utasok is teszik.

Némelyik felfedezése hallatlan fontosságú. Azt tapasztalta, hogy a terület kiváló datolyát terem; a szerzetesek egy hagyományt követve hatalmas dobozokban küldték a gyümölcsöt, mint éves adót a szultánnak Konstantinápolyba. Miután összebarátkozott a helybéli beduinokkal, meghívták őt a „Szent György” tiszteletére rendezett évi ünnepségre: a szentet El Khidhernek, vagyis az 'örökkévalónak' nevezték!

Burckhardt felkapaszkodott a Músza- és a Szent Katalin-hegyre, alaposan bejárta a területet. Különösen elbűvölte az Umm-Sumar-hegy, mely csupán 55 méterrel alacsonyabb a Szent Katalin-hegynél, és némileg délnyugatra fekszik a Músza-Katalin csoporttól. Bizonyos távolságból a teteje „a legcsillogóbb fehér színnel” káprázik a napfényben, egy, a gránitsziklákban szokatlan zárvány, a csillám miatt; ez „feltűnő kontrasztot mutat a megfeketedett palafelszínnel és a vörös gránittal”, melyek a hegy [233] alsóbb részeit és a környező vidéket uralják. A csúcs további sajátos vonása, hogy szabad kilátást nyújt mind a Szuezi-öbölre, mind az Akabai-(Élati-)öbölre. Burckhardt a kolostor feljegyzései között azt találta, hogy az Umm-Sumaron valaha meglehetősen szívesen

telepedtek meg szerzetesek. A 15. században „gabonával és más élelmiszerekkel megrakott szármárkaravánok haladtak el rendszeresen ezen a helyen, a kolostortól el-Torba tartottak, hiszen ez számított a legrövidebb útnak a kikötőig”.

Burckhardt visszaútja a Vádi-Fajron és annak - a Sínai-félsziget legnagyobb - oázisán vezetett át. Ahol a vádi elhagyja a hegyeket és eléri a parti sávot, Burckhardt felmászott egy fenséges, több mint 2070 méterre emelkedő csúcsra, a Serbal-hegyre, a félsziget egyik legnagyobb magaslatára. Itt szentélyek maradványaira és zarándokok felirataira bukkant. A további kutatások megerősítették, hogy a Sínai-félsziget legfőbb szerzetesi központja évszázadokon keresztül a Serbalhoz közeli Vádi-Fajrnál állt, nem pedig a Szent Katalin-hegynél.

Amikor Burckhardt felfedezéseit könyv alakban, *Travels in Syria and the Holy Land* címen kiadta, következtetései alapjaiban rázták meg a tudományos és a Bibliára szent írásként tekintő vallásos világot. Az igazi Sínai-hegy - állította - nem a Músza- hegy, hanem a Serbal!

Burckhardt írásának ösztönző hatására a francia Count Léon de Laborde 1826-ban és 1828-ban a Sínai-félszigetre utazott; a területről alkotott ismereteinkhez leginkább a *Commentaire sur L'Exode*-ban található kiváló térképekkel és rajzokkal járult hozzá.

Őt 1839-ben a skót művész, David Roberts követte; pompás rajzai, melyeken a pontosság keveredik az élénk képzelet jeleivel, nagy érdeklődést váltottak ki a fotográfia előtti korszakban.

A következő nagyobb útra az amerikai Edward Robinson vállalkozott, Eli Smith társaságában. Akárcsak Burckhardt, teveháton hagyták el Szuezi városát, a svájci könyvével és Laborde térképeivel fölfegyverkezve. Tizenhárom kora tavaszi nap alatt érték el a Szent Katalin-hegyet. Itt Robinson alaposan megvizsgálta a szerzetesek legendáit. Megállapította, hogy Fajr-oázisnál valóban létezett egy kiemelt - néha teljes jogú püspökök vezette - szerzetesi közösség, melynek a Szent Katalin-hegyi és sok más szerzetesi közösség a Sínai-félsziget déli részén alárendeltje volt; ezért a hagyomány bizonyára nagyobb hangsúlyt fektetett Fajrra. A vonatkozó történetekből és dokumentumokból arra a következtetésre jutott, hogy a Músza- és a Szent Katalin-hegy a 17. század elején keresztény szempontból nem számított jelentősnek, és a Szent Katalin-hegy elsőbbsége csupán a 17. században alakult ki, amikor a többi, erődtítmény nélküli szerzetesi közösség a hódítók és fosztogatók áldozatául esett. Megvizsgálta a helyi arab hagyományokat, és azt tapasztalta, hogy a *Sínai* és a *Hóreb* bibliai nevek tökéletesen idegenül hangzanak a helyi beduinok előtt; a Szent Katalin-hegy [234] szerzetesei voltak azok, akik ezeket a neveket bizonyos hegyek viszonylatában használni kezdték.

Akkor hát Burckhardtnak igaza volt? Robinson a *Biblical Researches in Palestine, Mount Sinai and Arabia Petraea* című könyvében a Burckhardt szerint a zsidók által a Serbal-hegyig követett útvonallal kapcsolatban rávilágított egy problémára, ezért aztán tartózkodott attól, hogy az új elképzelést magáévá tegye; másrészt a Músza-hegyet érintő kétségekben is osztozott, ezért inkább egy másik, közeli hegyre mutatott, mondván, az lesz az igazi megoldás.

Karl Richard Lepsius, a neves egyiptológus és a tudományos alapokon álló régészet megalapítóját viszont nem hagyta nyugodni az az eshetőség, hogy a Sínai-hegyet a Músza-heggyel azonosító, hosszú időn keresztül elfogadott elképzelés helytelen. Áthajózott a Szuezi-öblön, és el-Torban - 'a bika' -, tehát abban a kikötővárosban szállt partra, ahol valaha a Szent Katalin- és Mózes-hegyre tartó keresztény zarándokok kikötöttek, még jóval azelőtt, hogy a muzulmánok az Egyiptomból Mekkába vezető tengeri út egyik megállóját és fertőtlenítő központját itt alakították volna ki. A közelben emelkedett a fenséges Umm-Sumar-hegy, melyet Lepsius mint lehetséges megoldást egyre-másra összehasonlított a Múzával és a Serballal. A széles körű kutatások és terepbejárás után azonban gondolatban inkább visszatért a kor legégetőbb kérdéséhez: a Músza vagy a Serbal?

Felfedezéseit *Discoveries in Egypt, Ethiopia and the Peninsula of Sinai 1842-1845* és *Letters from Egypt, Ethiopia and Sinai* címen adta közre; utóbbi németről fordítva tartalmazta a porosz királyhoz mint az utazás támogatójához írt jelentéseinek teljes szövegét is. Lepsius alig ért a területre, máris hangot adott kételyeinek a Músza-hegyet illetően: „A vidéknek távoliséga, az, hogy messze fekszik a sűrűn használt közlekedési útvonalaktól, valamint fekvése a környezetéből kiemelkedő vonulaton - írta - ...kifejezetten megfelel a magányos remetéknek; ugyanebből az okból azonban tökéletesen alkalmatlan egy teljes nép számára.” Bizonyos volt abban, hogy a Músza-hegy sivár gránitszikláinak között zsidók százezrei nem tudtak volna fennmaradni olyan hosszú ideig - majdnem egy évig. Lepsius igazolni tudta, hogy a szerzetesi hagyományok legkorábban a Kr. u. 6. századból származhatnak; ezért nem adhatnak támpontot a kutatásban.

Hangsúlyozta, hogy a Sínai-hegy egy sivatagos területen emelkedett; a *Szentírásban* Hóréb-hegynek is - a 'szárazság hegye' - nevezik. A Músza más hegyek között tört a magasba, nem pedig sivatagos vidéken. Másrészről a Serbal-heggyel szemközt húzódó part menti síkság éppen olyan helynek tűnt, mely megfelelőképpen nagy ahhoz, befogadja a teofániát végignéző zsidó sokaságot; mindemellett a szomszédos Vádi-Fajr számított az egyetlen helynek, amely egy éven át el tudna tartani [235] embereket és jószágait. Ezen túlmenően csupán „ennek a különlegesen termékeny völgynek” a birtoklása indokolja az amalekiták támadását Refidimnél, egy, a Sínai-hegyhez közeli átjárónál, mivel a Músza-hegy környezetében nem terült el semmiféle olyan termékeny hely, amiért érdemes lett volna harcolni. Mózes először juhainak legelőt keresve érkezett a hegyhez; ezt pedig Fajr-oázisnál találhatott, és nem Músza kietlen hegyén.

Ha tehát nem a Músza-hegy, miért a Serbal? Amellett, hogy a Vádi-Fajr közelében, a „megfelelő” helyen emelkedett, Lepsius talált néhány konkrét bizonyítékot is. Lepsius szinte izzó kifejezésekkel írta le a hegyet, és arról is beszámolt, hogy a tetején talált „... egy mély üreget a hegyben, Serbal öt ormától övezve, melyek félkörben összesimultak, és toronymagas koronát formáltak”. Az üreg közepén egy régi kolostor romjaira bukkant. Felvetette, hogy ezen a megszentelt helyen érhetett földet „az Úr glóriája”, éppen a zsidók szeme láttára, akik a nyugatra fekvő síkságon gyülekeztek. Ami a hibát illeti, melyet Robinson talált a Serbalhoz vezető Burckhardt-féle Exodus-útvonalon, Lepsius egy olyan kitérő út alternatíváját vetette fel, mely a problémát semmissé tette.

A tekintélyes Lepsius által közzétett következtetések alapjaiban rengették meg a hagyományos nézeteket, mégpedig két szempontból: először is nyomtatékosan visszautasította a Sínai-hegy azonosítását a Músza-heggyel, és a Serbal mellett tette le voksát; továbbá vitatta az Exodus korábban biztosnak tartott útvonalát is.

A fellángoló vita aztán majdnem negyedszázadon keresztül igen hevesen folytatódott, és más kutatókat is arra késztetett, hogy vonatkozó elméleteiket tanulmányokban ismertessék; figyelemre méltó írások születtek ekkor, így például Charles Foster *The Historical Geography of Arabia; Israel in the Wilderness* és William H. Bartlett *Forty Days in the Desert on the Track of the Israelites* című munkája. További feltételezések, az ezeket igazolni kívánó bizonyítékok és a mindig fennmaradó kétségek sorban láttak napvilágot. 1868-ban aztán a brit kormány összefogott a Palestine Exploration Foundddal, és egy, minden szakterületet képviseltető kutatócsoportot küldött a Sínai-félszigetre. A széles körű geodéziai és térképészeti munkán túl a csoport azt a feladatot kapta, hogy egyszer s mindenkorra határozza meg az Exodus útvonalát, és azonosítsa a Sínai-hegyet. A kutatókat a brit hadsereg műszaki slakulatának tisztjei, Charles W. Wilson kapitány és Henry Spencer Palmer kapitány vezették; a csoport sorai között tudhatta Edward Henry Palmer professzort, a híres Kelet-kutatót, az arab nyelv szakavatott ismerőjét is. Az expedíció hivatalos beszámolóját, az *Ordnance Survey of the Peninsula of Sinait* később a két Palmer hosszan fejtegette két külön

munkában. [236]

A korábbi kutatók leginkább tavasszal tettek rövid utakat a Sínai-félszigeten. A Wilson-Palmer-expedíció 1868. november 11-én indult Szuezből, és 1869. április 24-én érkezett vissza Egyiptomba - tehát a tél kezdetétől a következő tavaszig a félszigeten maradt. Így az első felfedezések egyike az volt, hogy télen a hegyvidékes, déli terület meglehetősen lehűl, esik a hó, ami számottevően megnehezíti - ha éppen nem teszi lehetetlenné - az átkelést. A magasabb csúcsokon - mint a Músza és a Szent Katalin - a hó hosszú hónapokon át nem olvad el. A zsidók, akik Egyiptomban soha nem láttak havat, egy évig maradtak a területen. Ezzel szemben a *Bibliában* semmiféle utalást nem találhatunk hóra vagy akár hideg időjárásra.

Míg Palmer kapitány a *Sinai: Ancient History from the Monuments* című könyvében a feltárt régészeti és történelmi bizonyítékokról - korai lakóhelyekről, egyiptomi jelenlétről, az első ismert ábécével vésett feliratokról - tett közzé adatokat, addig E. H. Palmer professzornak, a *The Desert of the Exodus* című mű szerzőjének az volt a feladata, hogy körvonalazza a csapat következtetéseit az útvonalat és a hegyet illetően.

Az utólagos kétségek ellenére a csoport a Serbal ellen foglalt állást, és a Músza- hegy mellett tette le a voksát - ehhez azonban egy csavart kellett alkalmazni az érvelésben. Miután a Músza-hegy előtt nem terült el széles völgy, ahol a zsidók tábort verhetek volna, illetve tanúi lehettek volna a teofániának, Palmer egy áthidaló megoldást javasolt: az igazi Sínai-hegy nem a hegytömb déli csúcsa, a Gebel-Músza, hanem az északi magaslat, a Rász-Sufsafeh, amely „Er-Rahah tágas síkságára néz, ahol nem kevesebb, mint kétmillió zsidó is táborozhatott”. A hosszú ideig fennálló elmélettel szemben azzal zárta le a kérdést, hogy „kénytelenek elvetni” a Gebel-Múszát mint a törvényadás hegyét.

Palmer professzor álláspontját hamar vitatni vagy támogatni, esetleg alakíthatni kezdte a többi kutató. Nemsokára számos déli csúcsról feltételezték, hogy az igazi Sínai-hegy lehet, nem is beszélve a különféle vélt útvonalakról.

De vajon a Sínai-félsziget déli része lehet az egyetlen terület, ahol érdemes kutakodni?

Még 1860 áprilisában a *Journal of Sacred Literature*, a vallásos irodalommal foglalkozó folyóirat azt az újszerű feltételezést tette közzé, hogy a Szent Hegyet nem is a félsziget déli felén, hanem a középső fennsíkon kell keresni. A névtelen szerző rámutatott, hogy a fennsík neve, Badiyeth el-Tih meglehetősen jelentőséggel bír: szó szerinti fordításban 'a vándorlás pusztasága', és a helyi beduinok a név eredetét úgy magyarázták, hogy itt vándoroltak Izrael gyermekei. A cikk az el-Tih egyik csúcsát jelölte meg mint lehetséges Sínai-hegyet.

1873-ban aztán egy Charles T. Beke nevű földrajztudós és nyelvész, a Nílus forrásvidékének kutatója és feltérképezője útnak indult „az igazi Sínai-hegy megkeresésére”. [237] Kutatásai megállapították, hogy a Músza-hegy egy 4. századbeli, jámborságáról és csodáiról elhíresült Músza nevű szerzetesről kapta a nevét, nem pedig Mózes után; továbbá rámutatott, hogy a Múszára mint a tényleges Sínai-hegyre csak Kr. u. 550 körül kezdtek hivatkozni. Arra is rávilágított, hogy Josephus Flavius zsidó történetíró, aki a rómaiak számára feljegyezte népe történelmét Jeruzsálem Kr. e. 70-ben bekövetkező elcsúszásától kezdődően, a Sínai-hegyet úgy festi le, mint legmagasabbat a környezetében, ami viszont mind a Músza-hegyet, mind a Serbalt kizárja.

Beke azt a kérdést is felvetette, hogy a zsidók egyáltalán hogyan tudtak volna dél felé haladni a bányavidékek egyiptomi helyőrségein át? Kérdése, egyike a Sínai-hegy déli elhelyezkedésével kapcsolatos ellenvetéseknek, a mai napig megválaszolatlan maradt.

Mindenesetre Charles Beke-re nem úgy fognak emlékezni, mint az emberre, aki végül megtalálta az igazi Sínai-hegyet: munkájának címe jelzi - *Discoveries of Sinai in Arabia and Midian* -, hogy arra a következtetésre jutott: a keresett hely leginkább egy vulkán lehet, valahol a Holt-tengertől

délkeletre. Beke javára írható, hogy számos olyan kérdést tett fel, melyek aztán újszerű, a hagyományos elméletektől elrugaszkodni vágyó gondolatoknak adtak szabad teret a hegy helyét és az Exodus útvonalát illetően.

Az, hogy a Sínai-hegyet a félsziget déli részén kutatták, szorosan összefügg az Exodusszal kapcsolatos „déli átkelés” és „déli útvonal” fogalmakkal. Ezek alapján Izrael gyermekei szó szerint átkeltek a Vörös-tengeren - nyugatról keletre - a Szezei- öböl északi csücskénél, esetleg azon keresztül. Az átkelés után immár Egyiptomon kívül, a Sínai-félsziget nyugati partján álltak. Aztán dél felé vándoroltak a part mentén, valahol elkanyarodtak a szárazföld belseje felé, és elérték a Sínai-hegyet - miként azt például Burckhardt is tette.

A déli átkelés tehát igazán mélyen gyökerező, valójában hihető, sőt számos legendával alátámasztott hagyománynak bizonyult. A görög források szerint Nagy Sándor úgy hallotta, hogy a zsidók a Szezei-öböl északi szegleténél keltek át a Vörös-tengeren; itt próbálta hát az uralkodó is követni őket.

A következő nagy hódító, akiről köztudott, hogy megkísérelte végrehajtani ugyanezt a tettet, Napóleon volt 1799-ben. Mérnökei megállapították, hogy Suez városától délre, ott, ahol az öböl szegletéből egy „nyelv” nyúlik a szárazföldre, egy körülbelül 180 méter széles, víz alatti szirtvonulat húzódik parttól partig. A vakmerő öslakók apálykor átkelnek a vállig érő vízben. Ha pedig erős keleti szél fúj, a tengerfenékről majdnem el is tűnik az összes víz.

Napóleon mérnökei tehát kiszámították császáruk számára a megfelelő helyet és időpontot, hogy az uralkodó Izrael gyermekeinek nyomába léphessen. A szél [238] irányának váratlan változása azonban a víz hirtelen összezáródását eredményezte, a tenger szintje percekben belül több mint két métert emelkedett. Pillanatokon múltott, hogy a nagy Napóleon megmenekült.

Ezek a tapasztalatok végül meggyőzték a 19. század tudósait, hogy a csodás átkelés csakis a Szezei-öböl szegletében történhetett: ott ugyanis a szél létre tud hozni egy száraz ösvényt, míg a szélirány megváltozása könnyedén a víz alá temethet egy teljes hadsereget. Az öböl szemben lévő, a Sínai-félszigethez tartozó partján volt egy Gebel-Murr - 'keserű hegy' - nevű hely, közel ahhoz pedig a Bír-Murr, azaz a 'keserű kút'; ez utóbbi akár Marah-val, a keserű vizek helyével is azonosítható, melyre az átkelés után akadtak a zsidók. Még délebbre fekszik Ajún Músza oázisa - 'Mózes forrása'. Nem lehetett-e ez a gyönyörű forrásairól és számos datolyapálmájáról emlékezetes Elim, a következő állomás? Úgy tűnik tehát, hogy a déli átkelés elmélete jól egybevág a déli útvonalról alkotott nézetekkel, függetlenül attól, hogy Mózes népének útja hol fordult a szárazföld felé.

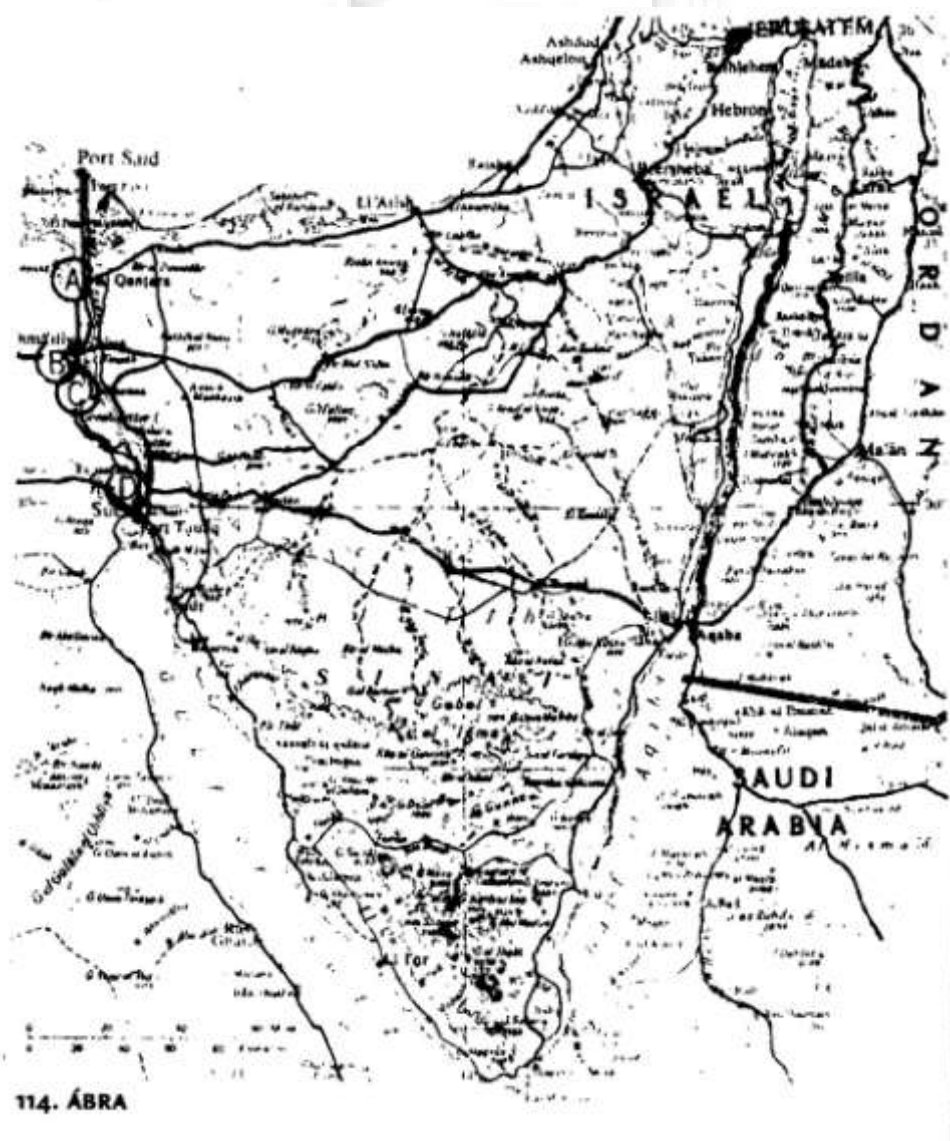
A déli átkelés továbbá az ókori Egyiptomról és az ottani zsidó rabságról akkoriban elfogadott nézetekkel is összhangban állt. Egyiptom történelmi szívének a Héliopolisz-Memphisz gócpont számított, és feltételezték, hogy a zsidók Gíza közeli piramisainak építésénél dolgoztak rabszolgaként. Innen az útvonal majdnem egyenesen vezetett keletre, a Szezei-öböl csücske felé, és azon túl is a Sínai-félszigetre.

Amikor azonban a régészeti felfedezések elkezdtek megrajzolni, illetve pontos kronológiával kiegészíteni a történelmi panorámát, megállapították, hogy a nagy piramisokat körülbelül másfél évezreddel az Exodus előtt, több mint ezer esztendővel a zsidók egyiptomi fogságát megelőzően építették. Egyre több tudós értett tehát egyet abban, hogy a zsidóknak a II. Ramszesz fáraó által Kr. e. 1260 körül emeltetett új főváros felépítésénél kellett fáradozniuk. Az új központ neve Per-Ramszesz ('Ramszesz háza') volt, és a Nílus deltájának északkeleti részén feküdt. Ennek következtében feltételezték, hogy a zsidók lakóhelye - Gósen földje - északkeleten terült el, nem pedig Egyiptom közepén.

A Szezei-csatorna megépítése (1859-1869), melynek során sok-sok kapcsolódó domborzati, geológiai, éghajlati és más adatot gyűjtöttek össze, megerősítette egy olyan természetes hasadék

létezését, amely egy korábbi geológiai korszakban ténylegesen összeköthette az északi Földközi-tengert és a déli Szezei-öblöt. A tengeri kapcsolat aztán különféle okokból megszakadt, de vizek láncolatát hagyta maga mögött, ideértve a Manzilahi-tó mocsaras lagúnáit, a kisebb Ballah- és Timsah-tavakat, valamint az egymással összekapcsolódó Nagy és Kis Keserű-tavat. Az Exodus idején, amikor a Szezei-öböl csücske valószínűleg jobban a szárazföldre hatolt, ezek a tavak vélhetően nagyobbak voltak. [239]

A régészeti munka eredményeivel kiegészülő mérnöki adatok szintén azt állapították meg, hogy az ókorban itt két „Szezei-csatorna” létezett: az egyik Egyiptom központját a Földközi-tengerrel kötötte össze, míg a másik a Szezei-öböl felé teremtett kapcsolatot. A csatornák a vádik természetes medrét és a Nílus kiszáradt ágait követték, ivásra és öntözésre alkalmas „édesvizet” szállítottak, illetve hajózhatók voltak. A felfedezéseknek azt is sikerült megerősíteniük, hogy a korábbi időkben valóban húzódott itt egy majdnem folytonos vízi sorompó, mely Egyiptom keleti határául szolgált.

1867-ben a Szezei-csatorna mérnökei a földszoros észak-déli irányú metszetéről sematikus ábrát készítettek (115. ábra), és megnevezték a fennsík négy olyan gerincét, mely az ókorban - miként azóta is - Egyiptom ki- és belépési pontjaként szolgálhatott a vízből való határon keresztül (114.

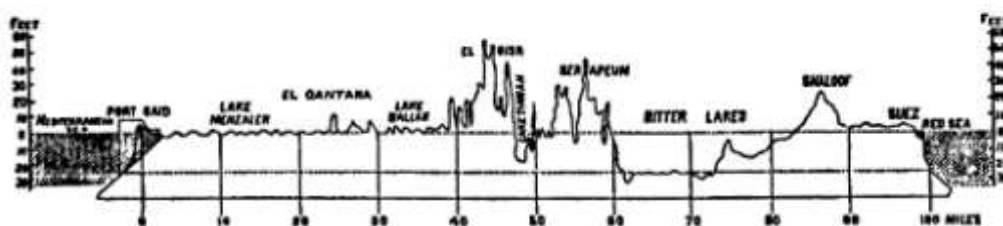
ábra):

- (A) A Manzilahi-tó mocsaras lagúnái és a Ballah-tó között; el-Qantarah - 'a híd' - újkori átkelő városa.
- (B) A Ballah- és Timsah-tavak között; Iszmáílíja újkori átkelő pontja.
- (C) A Timsah-tó és a Nagy Keserű-tó között - a görög-római időkben Szerapeum néven ismert gerinc.
- (D) A Kis Keserű-tó és a Szezei-öböl szeglete között; a Shalouf nevet viselő „földhíd”.

Ezek az átjárók keresztül számos útvonal köti össze Egyiptomot Ázsiával a Sínai-félszigeten keresztül. Nem szabad viszont megfeledkeznünk arról, hogy a Vörös-tengeren, avagy a Sás-tengeren való átkelést nem tervezték el előre: csak azután került rá sor, hogy a fáraó meggondolta magát a zsidók elengedéséről; miután az Úr megparancsolta a népnek, hogy forduljon vissza a sivatag széléről, és „a tenger között verjenek sátrat”. Ennek értelmében először az egyik szokásos kijáraton át kívánták elhagyni Egyiptomot; de melyiken?

DeLesseps, a csatorna főépítője azon véleményének adott hangot, hogy a C átjárót használták a Timsah-tótól délre. Mások, mint például Olivier Ritter, a *Historie de l'Isthme de Suez* című könyv szerzője pontosan ugyanazon adatok alapján arra a következtetésre jutott, hogy inkább a D átjáró felé tartottak. 1874-ben Heinrich Karl Brugsch egyiptológus a Kelet-kutatók nemzetközi kongresszusához intézett beszédében a zsidók rabszolgaságával és kivonulásával kapcsolatos tájékoztató pontokat Egyiptom északkeleti sarkában vélte megtalálni. Ezért, mondta, az ésszerű átjáró egyenesen északra vezetett - azaz az A átjáró volt.

Mint kiderült, az északi átkelés elmélete már majdnem egy évszázada közkézen forgott, amikor Brugsch felmelegítette azt; a feltételezés az 1796-os *Hamelnel's* [241] *Biblical Geography*-ban látott napvilágot, majd más kutatók is felkarolták a gondolatot. Brugsch - és ezt még ellenlábcai is elismerték - „az egyiptomi emlékművekből származó, megalapozottnak tűnő, valóban briliáns és káprázatos bizonyítékok egész sorával” igazolta elméletét. A következő évben írását *L'Exode et les Monuments Egyptiens* címen adták ki.

115. ÁBRA

1883-ban Edouard H. Naville - *The Store City of Pithom and the Route of the Exodus* - egy, a Timsah-tótól nyugatra fekvő hellyel azonosította Pithomot, a várost, ahol a zsidók rabszolgáinkat végeztek. A más tudósok által kínált hasonló feltételezések és bizonyítékok - ilyen például a George Ebers jegyezte *Durch Gosen zum Sinai* - arra a megállapításra vezettek, hogy a zsidók lakóhelye a Timsah-tótól nyugatra, nem pedig északra lehetett. Gósen ugyanis nem Egyiptom messzi északkeleti részén terült el, hanem a vízi sorompó középső szakaszával számított határosnak.

Ezután H. Clay Trumbull, a *Kadesh Barnea* írója azt javasolta, hogy az eladdig széles körben Szukóttal azonosított helyet tekintsék az Exodus kiindulópontjának: számos karaván által használt gyülekezőhely volt ez a Timsah-tótól nyugatra, melyhez a B átjáró húzódott a legközelebb. A

Kivonulás könyvének 13. fejezete tanúsága szerint a zsidók nem erre az útra léptek: „Amikor a fáraó elbocsátotta a népet, Isten nem a filiszteusok földjén át vezette őket, jöllehet az lett volna a rövidebb... a Sástenger menti pusztán vezető útra terelte őket.” így Trumbull felvetette, hogy a zsidók végül a D átjárót választották; a fáraó seregétől szorongatott nép a Szuezi-öböl csücskénél kelt át a vízen.

Ahogy közeledett a 19. század vége, úgy futottak versenyt a tudósok, hogy megpróbáljanak végleges választ adni a kérdésre. A „délieliek” álláspontját félreérthetetlen módon összegezte Samuel C. Bartlett a *The Veracity of the Hexateuch*-ban: az átkelés délen történt, az útvonal szintén délre tartott, a Sínai-hegy a félsziget déli részén - Rász-Sufsafeh - emelkedett. Mindeközben olyan tudósok, mint Rudolf Kittel, a *Ge- schichte der Hebräer*, Julius Wellhausen, az *Israel und Judah* és Anton Jerku, a *Ge- schichte des Volkes Israel* szerzője hasonló határozottsággal hangoztatták véleményüket, mely szerint az északi átkelés a Sínai-hegy szintén északi elhelyezkedését feltételezi.

Az egyik legmeggyőzőbb, manapság a kutatók által általánosan elfogadott érvük az volt, hogy Kádés-barnéa, ahol a zsidók a félszigeten töltött 40 év során a legtovább időztek, az Exodusnak nem egy véletlen állomása, hanem előre kigondolt célpontja lehetett. A helyet sikerült azonosítani mint az Ain-Kadeis - 'Kades forrása' - és Ain- Qudeirat oázisok termékeny vidékét a Sínai-félsziget északkeleti részén. A *Deutero- nomium* 1. része szerint Kádés-barnéa „hét napra” esett a Sínai-hegytől. Emiatt [242] Kittel, Jerku és a hasonló véleményen lévő tudósok a Kádés-barnéa közelében lévő hegyek közül választottak igazi Sínai-hegyet.

A 19. század utolsó évében H. Holzinger, az *Exodus* című könyv szerzője kompromisszumos megoldást javasolt: az átkelőhely a C átjáró volt, míg az útvonal délre vezetett. A zsidók azonban már jóval az egyiptomi helyőrségekkel őrzött bányavidék elérése előtt a szárazföld belseje felé kanyarodtak. Útjuk el-Tíh fennsíkján, a „vándorlás pusztaságán” vezetett keresztül. Lényegében egy köríven haladtak észak felé, a középső síkságon át, egy északon emelkedő Sínai-hegy felé.

A 20. század kezdetével aztán a kutatás és a vita súlypontja egy másik kérdés felé tolódott el: Mi lehetett az Exodus útvonala?

Az ősi útvonal, melyet a rómaiak Via Marisnak, azaz 'tengeri útnak' neveztek, a térképen A-val jelölt el-Qantarah-nál kezdődött. Az utat, noha helyüket folyamatosan változtató homokdűnéken vitt keresztül, teljes hosszában kutak kísérték, és bámulatos módon datolyapálmák nőttek ki a terméketlen homokból, hogy egész évben hívogató árnyékkal s a termési időszakban édes gyümölcscsel szolgáljanak.

A második, B jelű, Iszmáiljánál kezdődő útvonal a part menti úttal szinte párhuzamosan, azonban attól körülbelül 35-50 kilométerre délre, hepehupás dombokon és esetenként kisebb hegyeken keresztül fut. A természetes kutak ritkák, a talajvíz szintje mélyen a homok és a homokkő alatt húzódik: a mesterséges kutakat néhány száz méter mélyre is le kell ásni, hogy a víz elérhetővé váljon. Az utazó még manapság is, amikor autóval közlekedik az ókori útvonalat követő kikövezett országúton, hamar rádöbben, hogy valódi sivatagban jár.

A „tengeri utat” már a legkorábbi időktől kezdve nagy előszeretettel használták olyan hadseregek, melyek tengeri támogatással rendelkeztek; a beljebb haladó, szárazföldi útvonalat - bár megtétele kíméletlenebb feladatnak számított - azok választották, akik a biztonságot keresték, avagy rejtve akartak maradni a tengeri és a parti őrzérek előtt.

A C átjáró egyaránt beletorkollott a B útvonalba és abba a páros útba, mely a D átjárótól egy hegyláncon keresztül vezetett egészen a Sínai-félsziget középső síkságáig. A központi fekvésű síkság kemény, lapos felszíne nem engedi, hogy a vádik medrei kivárják a talajt. A téli esőzések nyomán néhány vádi kilép medréből, és kisebb tavak látványa fogadja az arra járókat - mintha tavak vize csillogna a sivatagban! A víz azonban hamar lefolyik a talajról, míg egy kevés átszűrődik a vádi

medrét felépítő kavicson és agyagon - az ásás itt szó szerint vizet fakaszthat a földből.

A D átjárótól érkező, északabbra húzódó útvonal a Giddi-hegyszerorson át viszi az utazót a középső síkság hegyvidékes pereme felé, majd Beér-sebába, Hebronba és Jeruzsálembe. A délebbre fekvő útvonal a Mitla-hágó útján az arab Darb el Hajj, azaz [243] 'zarándokok útja' nevet viseli. Ez számított a muzulmán zarándokok legrégebbi útvonalának Egyiptomból Mekkába, Arábia szent városába. A Suez városának közeléből induló utazók átkeltek egy sivatagos övezeten, majd a Mitla-hágó keresztülvezette őket a hegyeken; aztán a középső síkságon át vándoroltak Nakhl oázisa felé (116. ábra), ahol egy erődöt, míg a zarándokok számára pihenőhelyeket és fürdőket építettek. Innen délkelet felé folytatták útjukat, hogy az Akabai-öböl csücskénél elérjék Akaba városát, és az arab partvidéken keresztül megérkezzenek Mekkába.

A lehetséges négy útvonal, a *Biblia* „útjai” közül tehát melyiken járhattak a zsidók?

Brugschnak az északi átkelésről szóló előadását követő években nagy jelentőséget tulajdonítottak a „filiszteusok földjére vezető útra” vonatkozó bibliai utalásnak, melyen a nép ugyan nem járt, „de a közelben húzódott”. A *Biblia* a következő magyarázattal folytatta: „...a nép megbánhatja, ha háborút kell kezdenie, és visszatér Egyiptomba”. Feltételezik, hogy ez a „filiszteusok földje” az A jelű átjárónál kezdődő, part menti útvonal közelében terült el, melyet a fáraók szívesen használtak hadjárataik és kereskedelmi utazásaik során - ezért egyiptomi erődökkel és helyőrségekkel tűzdelték tele.

A századfordulón A. E. Haynes, a brit hadsereg műszaki alakulatának egyik kapitánya a Palestine Exploration Found támogatásával tanulmányozhatta a Sínai-félsziget útvonalait és vízlelőhelyeit. *The Route of the Exodus* címen közzétett jelentésében lenyűgöző jártasságról tett tanúbizonyságot nem csupán a *Bibliában*, hanem korábbi kutatók - köztük a Sínai-félszigetre öt ízben ellátogató E. H. Holland tiszteletes és a középső síkságban a „vándorlás pusztasága” vízellátottságának különös figyelmet szentelő C. Warren vezérőrnagy - munkáiban is.

116. ÁBRA

Haynes kapitány az úgynevezett „meg nem tett út” problémája felé fordította figyelmét. Ha ugyanis az útvonal a zsidók úti céljának elérése szempontjából nem tekinthető kézenfekvő és nyilvánvaló megoldásnak, egyáltalán miért említi meg a [244] *Biblia* mint lehetséges alternatívát? Rámutatott, hogy Kádés-barnéa, melyet ekkorra már mint az Exodus előre kigondolt célállomását fogadtak el, valóban könnyen elérhető távolságra fekszik a parti úttól. Ezért arra a következtetésre jutott, hogy a Kadesbe vezető úton lévő Sínai-hegynek szintén könnyen elérhető távolságra kellett lennie a parti úttól, akár ezen az útvonalon haladtak a zsidók, akár nem.

Haynes kapitány úgy vélte, hogy mivel az A jelű parti utat a várható nehézségek miatt nem választhatták, „Mózes valószínűsíthető terve” az lehetett, hogy a zsidókat közvetlenül Kadesbe vezesse, mégpedig úgy, hogy egyszer megpihennek a B úton lévő Sínai-hegynél. Mindazonáltal az

egyiptomi hajsza és a Vörös-tengeren való átkelés kikényszeríthetett egy, a C vagy a D útvonalat érintő kerülőt. A középső síkság pedig valóban a „vándorlás pusztasága” volt. Nakhl fontos állomásnak számíthatott a Sínai-hegy közelében, a magaslat elérése előtt és után egyaránt. Magának a hegynek körülbelül 150 kilométerre kellett emelkednie Kádés-barnéától, ami - Haynes kapitány becslése szerint - a bibliai „tizenegy nap” távolsággal egyenlő. A Yialaq-hegy mellett tette le a voksát; egy mészkőhegyről van szó, mely „lenyűgöző méreteivel, hatalmas kagylóként elterülve” magasodik a középső síkság északi karéján, „pontosan félúton Iszmáilija és Kades között”. Haynes ráadásul a nevet Yaleknek olvasta, ami kellőképpen hasonlított az ókori Amalek megnevezéshez, ahol az *am* előtag jelentése: 'valakinek/valaminek az országa'.

Az elkövetkező években az elképzelés mögött, hogy a zsidók a középső síkságon vándoroltak keresztül, egyre-másra sorakoztak fel a támogatók; néhányan - például Raymond Weill, a *Le Séjour des Israélites au désert du Sinai* című mű szerzője - elfogadták a Kades közelében emelkedő hegyről alkotott elméletet; mások - így Hugo Gressmann a *Mose und seine Zeit* című könyvében - úgy vélték, hogy a zsidók Nakhl után nem északkeletre, hanem délkeletre, Akaba irányába fordultak. Megint mások - Black, Bühl, Cheyne, Dillmann, Gardiner, Grätz, Guthe, Meyer, Musil, Petrie, Sayce, Stade - részben vagy teljesen egyetértettek, vagy éppen az ellenkező álláspontra helyezkedtek. Mivel ekkorra már minden bibliatörténeti és földrajzi érv elhangzott, úgy tűnt, hogy kizárólag egy, az eredeti környezetben elvégzett „szimuláció” tudná eldönteni a kérdést. De hogyan ismételhető meg egyáltalán az Exodus?

A választ az első világháború (1914-1918) adta meg, mivel a Sínai-félsziget hamarosan számottevő harcok színterévé vált a britek és a törökök, valamint német szövetségeseik között. A hadjáratok a Szezi-csatorna birtoklásáért folytak.

A törökök nem vesztegették az időt, hamarosan átkeltek a Sínai-félszigetre, mire a britek gyorsan visszavonultak az el-arishi és nakhli fő közigazgatási-katonai központokból. A törökök a jól ismert okból - a Földközi-tenger az ellenség, a britek hadiflottája ellenőrzése alatt állt - nem használhatták az egyébként kíváncsító útvonalat, [245] a „tengeri utat”, ezért 20 000 tevét tereltek össze a víz és az utánpótlás szállítására a csatornáig való előrenyomulás során, mely a B útvonalon Iszmáilijáig vezetett. A török parancsnok, Djemal pasa a *Memoires of a Turkish Statesman, 1913-1919* címet viselő munkájában kifejtette, hogy „a legnagyobb probléma, amelyen a Sínai-félsziget sivatagában, a nehéz katonai műveletek során minden múlik: a víz hiánya. Az esős évszakon kívül bármikor lehetetlen lenne átkelni ezen a pusztaságon a körülbelül 25 000 katonából álló expedíciós sereggel.” Támadását aztán visszaverték.

Ezt követően a törökök német szövetségesei vették kézbe az ügyet. Gépesített harci eszközeik miatt a kemény, lapos, központi fekvésű síkságot részesítették előnyben, hogy előrenyomulhassanak a csatornáig. Vízháztartásban jártas mérnökök segítségével felfedezték a föld alatti készleteket, és kutak egész hálózatát ásták ki közlekedési és előrenyomulási útvonalai mentén. 1916-ban azonban a németek támadása is kudarcba fulladt. Amikor aztán a britek 1917-ben támadást indítottak, természetesen a part menti útvonalon törtek előre. 1917 februárjában elérték Rafah-nál a régi demarkációs vonalat; s hónapokon belül elfoglalták Jeruzsálemet.

A. P. Wavell tábornok a Sínai-félszigeten zajló harcokat örökölte meg a *The Palestine Campaigns* című emlékirataiban, melyben a kérdéssel kapcsolatban elismerte, hogy a brit parancsnokság úgy becsülte, ellenségeik nem találhatnak annyi vizet a középső síkságon, hogy az több mint 5000 katonának és 2500 tevének elegendő legyen. A sínai-félszigeti küzdelmekről a német oldalon Theodor Wiegand és maga a parancsnok, E Kress von Kressenstein tábornok számolt be a *Sinai* című írásban. A szerzők a katonai erőfeszítéseket a terep, az éghajlat, a vízelőhelyek és a történelem alkotta háttérbe helyezik bele, mindemellett pedig lenyűgöző jártasságot mutatnak a

korábbi kutatásokban. Nem meglepő, hogy a német és a brit katonaemberek következtetései hasonlóak: semmiféle menetszlopot, semmiféle emberi és állati sokaságot nem lehet átvezetni a déli gránithegyeken. Az Exodus kérdésének külön fejezetet szentelő Weingard és von Kressenstein kijelentette, hogy „Gebel-Múza vidéke a bibliai Sínai-hegyként nem jöhet számításba”. Azon a véleményen voltak, hogy a hely „a monumentális Gebel-Yallek” lehetett - és ezzel Haynes kapitány következtetéseit erősítették meg. Esetleg, tették hozzá, ahogyan Guthe és más német kutatók feltételezték, az a Gebel-Maghara jöhet számításba, mely a Gebel-Yallekkel szemben emelkedik a B útvonal északi oldalán.

Nagy-Britannia egyik tisztjének, akit az első világháborút követően a Sínai-félsziget kormányzójává neveztek ki, hosszú hivatali ideje alatt sikerült olyan alaposan megismernie a félszigetet, ahogyan az újkorban eladdig talán egyetlen embernek sem. C. S. Jarvis *Yesterday and Today in Sinai* című művében kijelentette, lehetetlen, hogy a zsidók sokasága - még akkor is, ha létszámuk nem érte el a 600000-t, miként azt [246] W. M. F. Petrie már korábban felvetette - állataikkal együtt átutazhatott a Sínai-félsziget déli felén, a „tisztá gránit kusza tömegén”, és még kevésbé elképzelhető, hogy ott több mint egy esztendőn keresztül kitarthatott.

Az ismert érveket aztán még egy újjal is kiegészítette. A fentiekben már tárgyaltuk, hogy a manna a kenyér helyettesítésére szolgált, amennyiben olyan ehető, fehér, bogyszerű, gyantás lerakódás volt, melyet a tamariszkusz bokrain táplálkozó, apró rovarok hagytak maguk után. A félsziget déli részén kevés tamariszkusz nőtt; északon viszont szinte burjánzott. Egy másik megfigyelés a fürjekkel kapcsolatos, melyek húsát az ókor embere fogyasztotta. Ezek a madarak a dél-oroszországi, romániai és magyarországi otthonaikból vándorolnak télen Szudánba, Egyiptomtól délre, majd tavasszal visszatérnek északra. A beduinok mind a mai napig könnyedén elkapják a hosszú repülés után a Földközi-tenger partján leszálló, fáradt madarakat. A fürjek bizonyosan nem jönnek a Sínai-félsziget déli tájékaira; és ha mégis megpróbálnák, valószínűleg nem tudnának átrepülni a területen emelkedő magas csúcsok fölött.

Jarvis tehát kitartott amellett, hogy az Exodus drámája teljes egészében a Sínai-fél- sziget északi részén játszódott le. A Sás-tenger megfelel az arab néven Sebkhet el Bar- dawilnek nevezett állóvíznek, amelynél dél-délkeletre fordultak a zsidók. A Sínai-hegy pedig a Gebei-Hallal volt - a „lenyűgöző, több mint 600 méter magas mészkő hegytömb hatalmas, hordalékos síkság közepén állt magányosan”. A hegy arab nevének jelentése, magyarázta Jarvis, 'törvényes' - ahogyan az a törvényadás hegyéhez illik.

Az elkövetkező években a leginkább a témához kapcsolódó kutatásokat a jeruzsálemi héber egyetem és más helyi felsőoktatási intézetek szakértői végezték a korabeli Palesztináról. A héber biblia és más írások mélyreható tanulmányozását ötvözték a félszigeten folytatott, részletes helyszíni vizsgálatokkal, és bár nem sok bizonyítékot találtak, a meglévők a déli elhelyezkedés elméletét támasztották alá.

Haim Bar-Deroma a *Hanagev* és a *Vze Gvul Ha'aretz* című munkákban elfogadta az északi átkelés gondolatát, miközben úgy vélte, hogy ezt követően a zsidókat útjuk dél felé vitte, a középső síkságon keresztül, a Jordánon túlra, a vulkanikus eredetű Sínai-hegyig. Három szaktekintély, F. A. Theilhaber, J. Szapiro és Benjamin Maisler a *The Graphic Historical Atlas of Palestine: Israel in Biblical Times* című műben az északi átkelést a Sebkhet el Bardawil homokzátonyán keresztül képelték el. Azt állították, hogy el-Aris volt Elim zöldellő oázisa, míg a Hallal magaslata maga a Sínai- hegy. Benjamin Mazar különböző írásaiban, így például az *Atlas Litkufat Hatanach*-ban ugyanezt az álláspontot fogadta el. Zev Vilnay bibliatudós, aki a szó legszorosabb értelmében az egyik végétől a másikig bejárta Palesztinát és a Sínai-félszigetet, és megfigyeléseit a *Ha'aretz Bamikra* címen örökölte meg, ugyanerre az útvonalra és magaslatra szavazott. A *The Land of*

Israel in Biblical Times című munkát jegyző [247] Yohanan Aharoni szintén elfogadta az északi átkelés lehetőségét, ám úgy vélte, a zsidók Nakhl felé vándoroltak a középső síkságon, azt követően pedig egy déli Sínai-hegy irányában folytatták útjukat.

Miközben a vita továbbra is teljesen lefoglalta a tudományos és a bibliai világot, nyilvánvalóvá vált, hogy az alapvető, megoldatlan probléma a következő: ha az átkelés kerül szóba, bizonyítékok egész sora cáfolja egy északi víztömeg létezését; ha pedig a Sínai-hegyről beszélünk, bizonyítékok egész sora cáfolja a déli elhelyezkedést. Ez a zsákutca viszont ráirányította a tudósok és felfedezők figyelmét az egyetlen megmaradt közös pontra: a Sínai-félsziget központi fekvésű síkságára. Az 1940-es években M. D. Cassuto *Commentary on the Book of Exodus* című munkája és más írásai elősegítették, hogy egy központi helyzetű útvonal gondolata elfogadhatóvá váljék, ugyanis a szerző rámutatott, hogy a „meg nem tett út”, azaz a „filiszteusok földjére vezető út” nem azonos a sokáig annak hitt tengeri úttal, hanem egy, a szárazföld belsejében húzódó, esetünkben B jelű útvonalra kell gondolnunk. Következésképpen a délkeletre vezető C átjárón keresztül való átkelés tökéletesen összeesik a bibliai elbeszéléssel, mégpedig anélkül, hogy további vándorlást igényelne a félsziget déli része felé.

A Sínai-félsziget hosszú izraeli megszállása az Egyiptom elleni 1967-es háború következményeként lehetőséget adott a terület eladdig példa nélküli léptékű tanulmányozására és kutatására. Régészek, történészek, geográfusok, topográfusok, geológusok, mérnökök vizsgálták át a félszigetet szegletről szegletre. Különös jelentőséggel bírtak Beno Rothenberg csoportjának felfedezései, melyet *Sinai Explorations 1967-1972* címen adtak közre, és amelyeket elsősorban a tel-avivi egyetem támogatott. Az északi parti sávban sok ókori hely tükrözte „a terület hídszerű jellegét”. A félsziget északi felének középső síkságán állandó lakóhelynek, településnek semmiféle ókori nyomára nem bukkantak, csupán sátorozóhelyekre vonatkozó bizonyítékok kerültek elő, melyek jelezték, hogy leginkább átutazásra használt vidékről beszélhetünk. Amikor viszont a táborhelyeket berajzolták a térképen, azok „világos vonalat alkottak a Negevtől Egyiptom irányába; ezt pedig úgy kell tekintenünk, mint a történelem előtti utazás irányát a »vándorlás pusztaságán« - el-Tih - keresztül”.

Az ókori Sínai-félsziget frissen megértett történelmi szerepe ellen szólt, hogy a héber egyetem bibliai földrajzzal foglalkozó szakértője, Menashe Har-El a *Massa'ei Sinai* című munkájában új elméletet dolgozott ki. Áttekintette az összes létező érvet, majd újjával a Nagy- és a Kis Késérútak között emelkedő, víz alatti zátonyra mutatott (115. ábra). Éppen elég sekély ahhoz, hogy - ha a szél odébb fújja a vizet - át lehessen kelni rajta; itt történt hát az átkelés. Azután a zsidók a hagyományos utat [248] követték délre, maguk mögött hagyták Marrah-t (Bír-Murrah) és Elimet (Ajún Múszát), majd elérték a Vörös-tenger partját, és letáboroztak.

Ezen a ponton állt elő Har-El legfőbb újításával: a Szezi-öböl mentén vándorló zsidók nem tartottak végig dél felé. Csupán körülbelül 30 kilométert haladtak Vádi- Szudr forrásáig, ezután a vádi völgyét követték a középső síkságig, és Nakhlon át folytatták útjukat Kádés-barnéához. Har-El a Sínai-hegyet a vádi kezdeténél emelkedő, körülbelül 580 méter magas Sinn-Bishr heggyel azonosította, és felvetette, hogy a csata az amalekitákkal valójában a Szezi-öböl partján zajlott le. Ezt a felvetést viszont a Sínai-félsziget terepviszonyaiban és a helyi hadviselés történelmében járatos izraeli katonai szakértők visszautasították.

Akkor hát hol lehetett a Sínai-hegy? Hogy választ adhassunk, ismét vissza kell térnünk az időből származó bizonyítékokhoz.

A fáraó túlvilági útja során kelet felé haladt. A vízi akadályon való átkelés után egy hegyi hágó felé irányította lépteit. Ezután elérte a Duatot, a hegyekkel övezett, ovális alakú völgyet. A fény hegye pontosan ott magasodott, ahol Ozirisz patakja két ágra szakadt.

A képi ábrázolások (15. ábra) Ozirisz patakját szántóvető emberekről felismerhető mezőgazdasági területen kanyarogva jelenítik meg.

Hasonló képi bizonyítékokat kapunk Asszíriából is. Érdeemes felidézni, hogy az asszír királyok az egyiptomi királyok útjával ellentétes irányból érkeztek a Sínai-félszigetre: északkeletről, Kánaánból. Egyikük, Assur-ah-iddina egy olyan sztélét vésettetett, [249] amely gyakorlatilag térképként nyújt támpontot, merre is kereste az uralkodó az életet (117. ábra). Egy datolyapálmát, a Sínai-félsziget jelképét láthatunk; ott van aztán egy mezőgazdasági terület, melyet az eke szimbolizál; és egy „szent hegy”. A felső sorban Assur-ah-iddina áll a legfőbb istenség szentélyénél, az Élet fájának közelében. Mellette a bika képe, vagyis ugyanaz a bálvány - az aranyborjú -, melyet a zsidók a Sínai-hegy lábánál megformáztak.

Mindez egyáltalán nem a félsziget déli tájainak durva, terméketlen gránitcsúcsaira utal. Jóval inkább az északot és a vidéket uraló Vádi-el-Arísát juttatja eszünkbe, melynek neve egészen pontosan azt jelenti, hogy 'a gazda patakja'. A hegy ennek mellékágai között, hegyektől övezett völgy közepén magasodott.

Csupán egyetlen ilyen hely található az egész Sínai-félszigeten. A földrajzi és domborzati viszonyok, valamint a történelmi szövegek és ábrázolások mind-mind a Sínai-félsziget északi felén lévő középső síkságra mutatnak.

Szíve mélyén még E. H. Palmer - aki ráadásul a rász-sufsafehi kitérőt is hajlandó volt kiötleni, hogy a Sínai-hegy déli voltát igazolja - is tudta, hogy a teofániára. Isten megtestesülésére és a zsidók vándorlására nem kerülhetett sor egy, a gránithegyek tengeréből kiemelkedő csúcson, csakis egy olyan sivatagban, melynek szélei elvesznek a szemhatáron.

117. ÁBRA

„A Sínai-hegy az általános nézet szerint - írta a *The Desert of Exodus*ban - mind a mai napig egyetlen, magányosan álló hegynek tűnik, mely bármely irányból megközelíthető, és szembetűnően emelkedik a határtalan homoksíkság fölé. Még maga a *Biblia* is - ha az újkori felfedezések »megvilágító« fénye nélkül olvassuk - kétségtelenül alátámasztja ezt a gondolatot... A *Biblia* a Sínai-hegyre mindig mint magányos hegyre utal, mely eltéveszthetetlenül magasodik a vízszintes, sivatagi lapályon.”

Palmer elismerte, csakugyan létezik a félszigeten egy ilyen „sík, sivatagos alföld”; ez azonban nem homokkal borított: „még [a félsziget] azon tájékain is, melyek leginkább megközelítik

elképzeléseinket arról, hogy milyennek kellene lennie egy sivatagnak - homoktenger, melyet csupán a látóhatár vagy távoli hegyek láncolata határol -, a homok hiányzik, a talaj pedig jóval inkább emlékeztet kemény, kavicsos gyalogútra, semmint puha, termékeny fövényre".

A fentiekben a kutató a középső síkságról adott leírást. Szemében a homok hiánya csúfította el a „sivatagi” összképet; számunkra viszont a kemény, kavicsos felület azt jelenti, hogy a síkság tökéletesen alkalmas hely lehetett a nefilimek ürrepülőterének kialakítására. Továbbá ha a Mashu-hegy jelölte az ürrepülőter bejáratát, akkor annak óhatatlanul a létesítmény külső övezetében kellett elhelyezkednie. [250]

Zarándokok egymást követő nemzedékei hiábavalóan mentek volna délre? A déli csúcsok tisztelete csupán a kereszténységgel kezdődött? A hegyek tetején a régészek által felfedezett szentélyek, oltárok és a régi idők vallásosságának egyéb bizonyítékai nem ezt tanúsítják; a sokféle vallású zarándokok több ezer éven keresztül emlékül hagyott feliratait és sziklavészeit - többek között a zsidó karos gyertyatartó jelképe - arról a tiszteletéről vallanak, ami a helyet azóta övezi, hogy az ember először megpillantotta.

Miközben szinte azt kívánjuk, hogy két Sínai-hegy létezzen, hogy mind a hagyomány, mind a tény igaznak találtsa, kiderül, az ilyen elképzelések nem is olyan új keletűek. Már a hegy azonosítására tett, összehangolt erőfeszítések utolsó két évszázadát megelőzően is felvetették a *Biblia* kutatói és más teológus tekintélyek, hogy vajon a Szent Hegy sokféle bibliai elnevezéséből nem az következik-e, hogy eredetileg nem egy, hanem két szent hegy létezett. Az ilyen nevek között találhatjuk a Sínai-hegyet - a Sínai-félsziget hegye/hegy a Sínai-félszigeten -, amely egyértelműen a Törvényadás Hegye; aztán a Hóreb-hegyet - Szárazság Hegye -; a Párán-hegyet, melyet a *Deuteronomium* a Sínai-félsziget azon hegyeként örökített meg, ahol Jahve megjelent a zsidóknak; továbbá az Istenek Hegyét, ahol az Úr első ízben megmutatkozott Mózesnek.

A nevek közül kettővel kapcsolatban a földrajzi elhelyezkedés megfejtendő. Párán a Kádés-barnéával szomszédos pusztaság, valószínűleg a középső síkság bibliai neve volt; ezért a Párán-hegynek itt kellett emelkednie. A zsidók is ehhez a hegyhez mentek. A hegy azonban, ahol Mózes először találkozott az Úrral, vagyis az Istenek Hegye nem lehetett nagyon távol Midián földjétől;

118. ÁBRA

mivel „Mózes apósának. Jetrónak, Midián papjának a juhait őrizte. Egyszer messzire behajtott a juhokat a pusztába, és eljutott az Isten Hegyéhez, Hórebhez.” A midiániak otthona a Sínai-félsziget déli felén, az Akabai-öböl mentén, a rézműves területek környékén terült el. Az Istenek Hegyének valahol a pusztaság közelében kellett lennie - a félsziget déli oldalán.

Ismerünk olyan sumer hengeres pecsétnyomókat, melyek egy pásztornak megjelenő istenséget ábrázolnak. Ezek az istent úgy mutatják, amint két hegy közül lép elő (118. ábra), mögötte egy rakétaszerű fával - talán a Sneh, a bibliai történetben elbeszélte „lángoló bokor” [251] jelenik itt meg. A két csúcs felbukkanása a pásztorjelenetben egybevág azzal, hogy a *Bibliában* gyakran hivatkoznak az Úrra mint El Saddajra: „a két csúcs Istenére”. Ez a Törvényadás Hegye és az Istenek Hegye

között egy újabb különbségre utal: az egyik magányos hegyként állt a sivatagos síkságon; a másikat, úgy tűnik, két szent csúcs együttese alkotta.

Az ugariti szövegek szintén ismerik a „fiatal istenek hegyét” Kades környékén: Él és Astarta két hegycsúcsát - Shad Elim, Shad Asherath u Rahim - a félsziget déli részén. Ide, „ahol a két víztömeg kezdődik” (*mebokh naharam*) és „közel a két tenger elágazásához” (*kerev aqheq tehomtam*) vonult vissza Él öregkorában. Úgy gondoljuk, a szöveg a Sínai-félsziget déli csúcsát írja le.

Következtetésünk tehát az, hogy létezett egy úgynevezett „kapuhegy” az ürrepülőtér szélén, a középső síkságon, míg a félsziget déli végén a két hegycsúcs helyezkedett el, melyek szintén szerepet játszottak a nefílimek jövés-menésében. Ez utóbbiak lehettek azok a csúcsok, melyek elég magasnak bizonyultak a feladathoz.

Istenek és királyok piramisai

Valahol a British Museum boltozatos alagsorai mélyén porosodik egy agyagtábla, melyet a mezopotámiai Szipparban, a Samas-kultusz központjában találtak. A tábla a trónszéken ülő istent ábrázolja, a fölébe boruló mennyezet tartóoszlopa pedig datolyapálmát mintáz (119. ábra). Egy királyt és annak fiát egy másik istenség éppen most mutatja be Samasnak. A trónoló istennel szemben, talapzaton emelkedik egy fénysugarakat kibocsátó bolygó képmása. A feliratok Színt, Samas apját, magát Samast és testvérét, Istárt idézik meg.

A jelenet témája - királyok vagy papok bemutatása valamely főbb istenségnek - ismerős, és ma már semmiféle kérdést nem vet fel. Ami különleges és egyben zavaró [253] is a képen, az a két, csaknem egymásra rárajzolt isten, akik valamiféle külső, a bemutatás helyszínén kívül lévő térben két kézzel tartják az ég emblémájához kapcsolódó két kötelet.

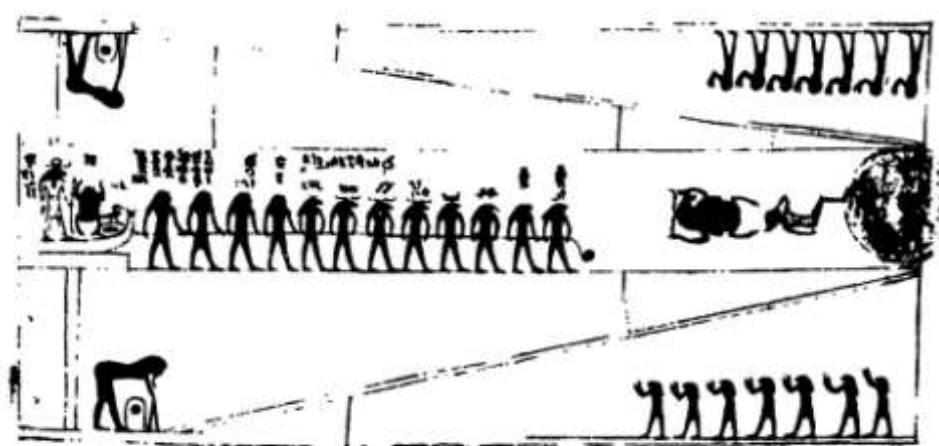
119. ÁBRA

Ki lehet a két isteni kötél tartó? Mi a szerepük? Azonos helyen tartózkodnak-e, és ha igen, miért két zsinórt tartanak vagy húznak, miért nem csak egyet? Hol vannak? Miféle kapcsolatban állnak Samassal?

A kutatók kimutatták, hogy Szippar a sumer legfelső bíróság székhelye volt; ebből következik, hogy Samas volt a legfőbb törvényhozó. Hammurapi, a törvénykönyvről híres, babilóniai király úgy ábrázoltatta magát, hogy éppen átveszi a törvényeket a trónoló Samastól. Vajon a két isteni kötél tartót is bemutató jelenet szintén a törvénykezéssel áll valamiképpen kapcsolatban? Az eddigi vizsgálódások és feltevések ellenére még senkinek sem sikerült megnyugtató választ adnia a kérdésre.

A magunk részéről úgy gondoljuk, hogy a kulcs egész idő alatt szinte karnyújtásnyira volt: szintén a British Museumban, csak nem az asszír kiállítás darabjaként, hanem az egyiptomi szárnyban. Az egyik teremben ugyanis, mely elkülönül a múmiákat, valamint a halottakkal és sírboltjaikkal kapcsolatos egyéb emlékeket bemutató helyiségektől, kiállították azon különféle papiruszok oldalait, melyek a *Halottak könyve*ként váltak ismertté. A válasz tehát kéznyújtásnyira van, és bárki meg is találhatja (120. ábra).

A kérdéses oldal Nedzsmet királynő papiruszából való, és a rajzok a fáraó útjának utolsó szakaszát ábrázolják a Duatban. A föld alatti folyosókon a bárkát vontató 12 isten éppen az utolsó folyosóra, a Felemelkedés Helyére érkezett az uralkodóval. Ott várakozott „Hórusz vörös szeme”. Ezután a földi ruházatától megszabadított fáraónak [254] a mennybe kellett emelkednie; magát az átváltozást a szkarabeusz hieroglifával - 'újjaszületés' - jelölték. Eközben a két csoportban álló istenek imádkoztak, hogy a király sikeresen megérkezzen a Pusztulást Nem Ismerő Csillagok közé.

120. ÁBRA

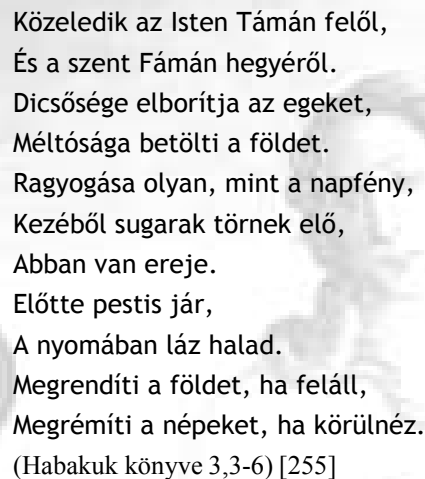
Az egyiptomi ábrázoláson ráadásul félreérthetetlenül felismerhető két isteni kötél tartó!

A szippiari képre jellemző zsúfoltságnak nyoma sincs, a *Halottak könyve*nek ábrázolása szerint a két kötél tartó nem egymás hegyén-hátán áll, hanem a jelenet két különböző sarkában. Egyértelműen a föld alatti folyosón kívül helyezkednek el. Sőt minden helyet, ahol egyáltalán kötél tartó látható, egy-egy emelvényen nyugvó omphalos jelöl. Végül pedig a rajzok tanúsága szerint a két isteni segítő nem egyszerűen tartja a kötelet, hanem éppen méréssel foglalatoskodnak.

A fenti felfedezés egyáltalán nem tekinthető meglepőnek: a *Halottak könyve*nek versei talán nem írják le, hogyan találkozik az úton lévő fáraó az istennel, „akik a kötelet tartják a Duatban”, azokkal, akik „a mérőzsinórt fogják”?

Nem csoda, ha az *Énók könyvében* felbukkanó utalások jutnak eszünkbe. Felidézhetjük, hogy a történet elbeszéli a jelenetet, amikor egy angyal látogatóba vitte őt nyugatra, a földi Paradicsomba, Énók pedig látta, hogy „azokban az időkben az angyalok fogtak egy igen hosszú kötelet, majd azokkal szárnyra kaptak, és elindultak észak felé”. Énók kérdésére kísérő angyala magyarázatba fogott: „Mérni mennek... elhosszabbítják az igazak mértékét az igazaknak... és mindezen mérték feltárja a Föld titkait.”

Szárnyas lények, akik északra mennek mérni... Mértékek, melyek feltárják a Föld titkait... Egyszerre csak azt vesszük észre, hogy Habakuk próféta szavai visszahangoznak fülünkben - azok a mondatok, melyek a délről érkező és észak felé tartó Úr megjelenését írják le:

Közeledik az Isten Támán felől,
És a szent Fámán hegyéről.
Dicsősége elborítja az egeket,
Méltósága betölti a földet.
Ragyogása olyan, mint a napfény,
Kezéből sugarak törnek elő,
Abban van ereje.
Előtte pestis jár,
A nyomában láz halad.
Megrendíti a földet, ha feláll,
Megrémíti a népeket, ha körülnéz.
(Habakuk könyve 3,3-6) [255]

Vajon a Föld mérése és „titkai” kapcsolatban álltak-e azzal, hogy az istenek hajtóművel rendelkező járműveikkel szántották a Föld egét? Az ugariti szövegek még egy adalékkal szolgálnak, amennyiben elbeszéli, hogy Baál isten a Zaphon csúcsáról „egy erős és rugalmas szalagot feszített ki az ég felé és Kades székéhez”.

Amikor a szövegek arról tanúskodnak, hogy az egyik isten üzenetet küldött valamelyik társának, az adott vers mindig a *Hut* szóval kezdődik. A kutatók feltételezik, hogy a szó egyfajta figyelemfelkeltő előtagként értelmezhető, jelentése pedig valami olyasmi, hogy 'készen állsz, hogy meghallgass?'. Ám a kifejezés a sémi nyelvekben szó szerint azt is jelentheti: 'zsinór, kötél'. Az sem mellékes, hogy az egyiptomiak nyelvén a *hut* szó a 'kihúzni, kinyújtani' igére is utalhat. Heinrich Brugsch a Hórusz küzdelmeivel kapcsolatos egyiptomi szöveghez írt kommentárjában, a *Die Sage von der geflügten Sonnenscheibé*ben rámutatott, hogy Hut egyúttal földrajzi név is - a Szárnyas Kiterjesztők lakhelyének megnevezése, valamint egy hegyé, ahol Széth fogva tartotta Hóruszt.

Az egyiptomi ábrázoláson (120. ábra) azt láthatjuk, hogy a kúp alakú 'jóskövek' ugyanott helyezkednek el, ahová az Isteni Mérőket is állította az ismeretlen rajzoló. Baalbekben is található egy ilyen omphalos, Ragyogás Köve, mely képes volt ellátni a Hut feladatkörét. Héliopolisban, Baalbek egyiptomi testvérvárosában szintén volt egy jóskő. Baalbekben húzódott az istenek leszállófennsíkja; az egyiptomi zsinórok a Fáraó duati felemelkedési helyére vezettek. A bibliai Úr, akit Habakuk könyve az *El* szó egyik változatával nevezett meg, a Földet mérte, miközben délről északra repült. Vajon mindez csupán véletlen egybeesések sorozata, vagy ugyanannak a rejtélynek megannyi apró darabkája?

Azonkívül ott van a Szipparból származó ábrázolás. Segít a kérdés megválaszolásában, ha felidézzük, hogy a Vízözön előtti időkben, amikor Sumer volt az istenek országa, Szipparban működött az annunakik ürrepülőtere, Samas parancsnoksága alatt. Ha ez utóbbi részletet is figyelembe vesszük, az Isteni Mérők szerepe világossá válik: *ők mérték ki zsinórjaikkal az ürrepülőterhez vezető utat.*

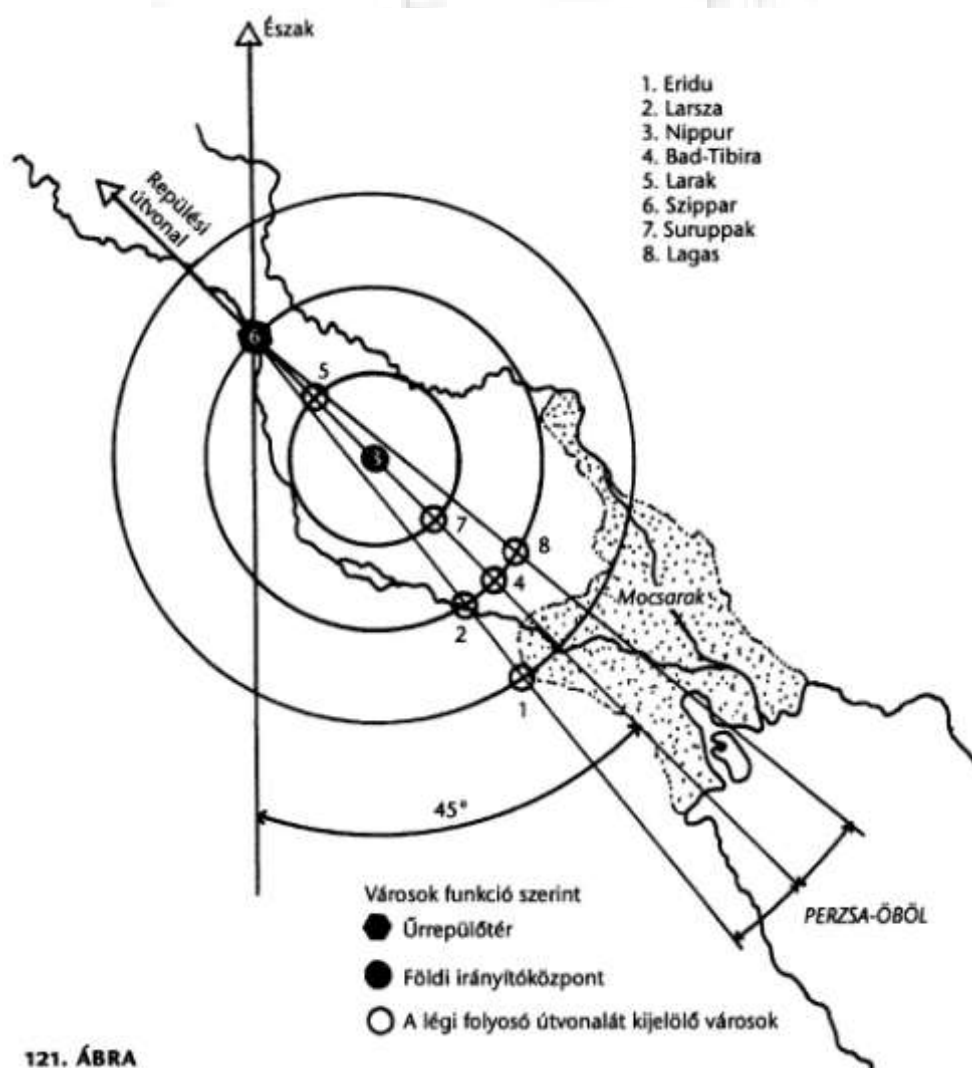
A fenti tétel elfogadása segítségünkre lehet annak rekonstruálásában, hogy miként alapították meg Szippart, illetve miként határozták meg a Föld első ürrepülőterének helyét annak idején.

Amikor Enlil és fiai azt a feladatot kapták, hogy létesítsenek ürrepülőteret a Föld nevű bolygón, pontosabban a Mezopotámia két nagy folyója között elterülő síkon, fő vonalaiban kidolgozták a tervet; az elképzelés érintette az ürrepülőter helyének kiválasztását, a berepülési pálya meghatározását, valamint a vezérlő és földi irányító létesítmények létrehozását. A Közel-Kelet legtisztábban látható természetes tereptárgyára, az Ararát hegyére alapoztak, majd egy észak-dél irányú, a magaslaton áthaladó [256] meridiánt rajzoltak. Az oldalsó hegyláncokat nagy ívben elkerülő,

a Perzsa-öböl felett azonban áthaladó légi folyosóval számoltak, amely a meridiánnal nagyon egyszerűen, de meglehetősen pontosan 45 fokos szöget zárt be. Az Eufrátesz folyó partjainál, ahol a két vonal metszette egymást, jelölték ki Szippar - 'madárváros' - helyét.

Öt, egymástól egyenlő távolságra fekvő város helyezkedett el ezen a képzeletbeli, 45 fokos szöget bezáró, átlós vonalon. A középső Nippur - 'keresztelés helye' - szolgált a földi irányítóközpontként. A többi település nyíl alakú folyosót képezett, míg a vonalak végül Szipparnál futottak össze (121. ábra).

Mindezt azonban elmosta a Vízözön. Közvetlenül a katasztrófa után, vagyis mintegy 13000 évvel ezelőtt, csupán a fennmaradt baalbeki leszállófennsík állt [257] rendelkezésre. Itt kellett lebonyolítani az ingázó űrrepülőgép le- és felszállásait mindaddig, amíg nem tudták pótolni az űrrepülőteret. Vajon feltételezhetjük, hogy az annunakik a két hegyvonulat közt megbúvó hely elérésekor pusztán pilótaismereteikre kívántak hagyatkozni - vagy nem tévedünk nagyot, ha arra gyanakszunk, hogy a lehető leghamarabb kiépítettek egy Baalbekbe vezető, nyíl alakú légi folyosót?

A NASA, vagyis az Egyesült Államok repülési és űrkutatási hatósága által készített felvételek segítségével pillantást vethetünk a Közel-Keletre úgy, ahogyan azt az annunakik láthatták saját űrhajójukból (122. ábra). Egy foltot láthatunk északon - ez Baalbek. Milyen tájékozódási pontokat választhattak ki az idegenek ahhoz, hogy kijelöljék a háromszög alakú légi folyosót? Délkeleten egészen közel törtek az ég felé a Sínai-hegység déli gránitcsúcsai. Ezek közül emelkedett ki a hegység

legmagasabb csúcsa, mai nevén a Szent Katalin-hegy. Könnyen szolgálhatott ez a magaslat a délkeleti vonal természetes jelzőtoronyának. Hol lehetett azonban az északnyugati ellenpont, amelyen a háromszög északi oldala nyugodott?

Az ingázó űrrepülőgép fedélzetén a Geodéta, azaz az Isteni Mérő, egy pillantást vetett az alant elterülő földi panorámára, és újból térképe tanulmányozásába kezdett. Baalbeken túl, a messzi távolban felködlött az Ararát kettős csúcsa. Húzott hát egy egyenes vonalat az Araráttól Baalbekig, majd megnyújtotta egészen Egyiptom földjéig. [258]

122. ÁBRA

Kezébe vette az iránytűt. Baalbek volt a középpont, így rajzolt egy ívet a Sínai-félsziget legmagasabb csúcsának érintésével. Ahol az ív metszette az Ararát-Baalbek vonalat, keresztet tett a kör belsejébe. Ezt követően két egyforma hosszúságú vonalat húzott, melyek egyike Baalbeket kötötte össze a Sínai-félszigeten emelkedő csúccsal, a másik pedig ugyancsak a leszállófennsíkot a kereszttel jelölt hellyel (123. ábra).

Ez lesz tehát, jelentette ki, a háromszögű leszállófolyosónk, amely egyenesen Baalbekbe vezet bennünket.

- De uram - vetett ellent valaki a fedélzetén -, semmi nincs azon a helyen, ahová a keresztet rajzolta; semmi, ami támpontként, jelzőtoronyként szolgálhatna!

- Hát építsünk oda egy piramist - felelte a parancsnok.

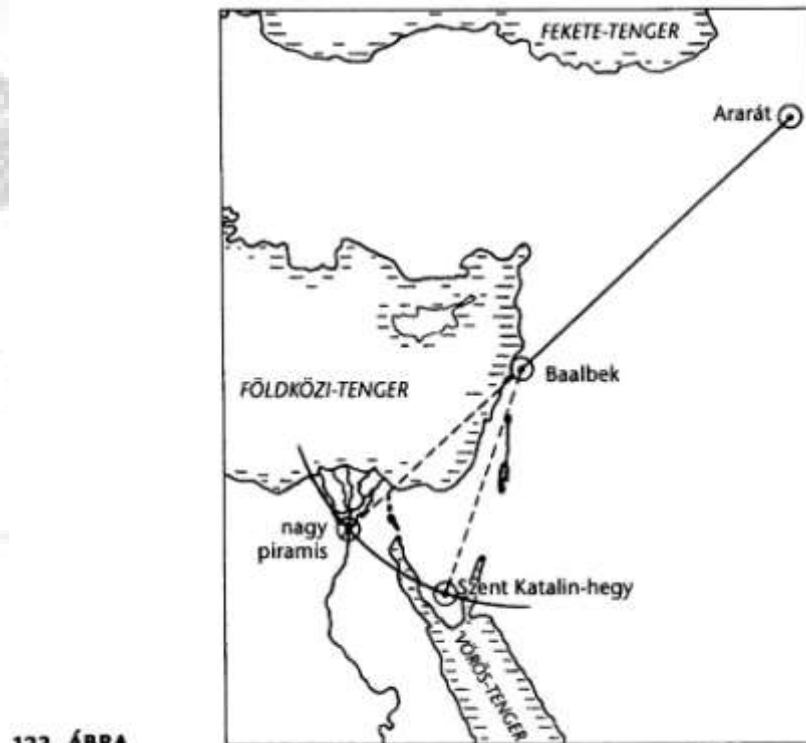
Aztán tovarepültek, hogy jelentést tegyenek a döntésről.

Valóban lejátszódott volna ez a párbeszéd az annunakik egyik ingázó űrrepülőgépén? Természetesen soha nem fogjuk megtudni, hacsak nem kerül elő valamikor egy agyagtábla, amely rögzítette az eseményeket; a magunk részéről csupán valós környezetbe próbáltunk illeszteni néhány meghökkentő, egyszersmind megcáfolhatatlan tény: [259]

- Baalbek páratlan fennsíkja időtlen idők óta áll, még mindig épen, a maga rejtélyes hatalmasságában.
- A Szent Katalin-hegy is ott magasodik, kiemelkedik a Sínai-félsziget legmagasabb csúcsai közül, az ókor óta szentként tisztelt, kétcsúcsú szomszédjához, a Múza-hegyhez

haszonlóan istenek és angyalok legendái lengik körül.

- Gíza nagy piramisa két társával és az egyedülálló Sfinxszel együtt éppen a meghosszabbított Ararát-Baalbek vonalon helyezkedik el.
- Végül Baalbek éppen egyenlő távolságra fekszik a Szent Katalin-hegytől és a gízai nagy piramistól.

123. ÁBRA

Mindez, tegyük hozzá gyorsan, csupán része annak a bámulatos hálózatnak, amelyet - mint hamarosan látni fogjuk - az annunakik alakítottak ki a Vízözön utáni űrrepülőter biztosítása kapcsán. Ezért akár lejátszódott a párbeszéd az ingázó űrrepülőgép fedélzetén, akár nem, abban meglehetősen biztosak lehetünk, hogy így jöttek létre a piramisok éppen Egyiptomban.

Rengeteg piramissal és piramisszerű építménnyel találkozhatunk az egyiptomi tájakon, onnan, ahol északon a Nílus deltájának ágaira szakad, egészen a déli Núbiáig, sőt Núbiában is. Ám ha valaki a piramisokról beszél, tudósok és turisták egyaránt, többnyire nem gondol a későbbi idők megannyi utánzatára, változataira és a „szatellit-piramisokra”, hanem az a húsz-egynéhány építmény lebeg a szeme előtt, melyeket tudomásunk szerint az Óbirodalom fáraói építettek Kr. e. 2700-2180 körül. Ezek viszont két külön csoportba sorolhatók: az egyikbe tartoznak a kétséget kizáróan az ötödik és a hatodik dinasztia uralkodóinak, például Unisznak, Tetinek és Pepinek gazdagon díszített és híres piramisszövegekkel büszkélkedő építményei; a másik csoportot a korábbi, harmadik és negyedik dinasztiából származó királyoknak tulajdonított, régebbi piramisok alkotják. Ez utóbbiak jóval idősebbek, sőt a világ első piramisai is ide sorolandók, így ezek számítanak egyúttal a legizgalmasabbnak is. Impozánsabbak, ellenállóbbak, pontosabbak és tökéletesebbek, mint az összes őket követő piramis, és titokzatosak is, mivel semmiféle jelet nem hordoznak, mely létrehozásuk titkára utalna. Igazából nincs megmondhatója, ki, hogyan és miért építette őket, valójában még annak sem, mikor épültek; csupán elméletekre és megalapozottnak tűnő találgatásokra hagyatkozhatunk.

A kézikönyvekből megtudhatjuk, hogy Egyiptom lenyűgöző piramisai közül az elsőt Dzsószér fáraó emeltette, tehát a harmadik dinasztia második uralkodója, mégpedig a legáltalánosabb

számítások szerint Kr. e. 2650 körül. Memphisztől nyugatra választotta ki a helyet, azon a fennsíkon, mely nekropoliszként - a holtak városaként szolgálta ezt az ókori fővárost; utasította Imhotepet, a kiváló tudóst és építész, hogy [260] építsen neki olyan sírboltot, ami minden addigit felülmúl. Eladdig az az uralkodói szokás dívott, hogy a sírboltot a sziklás talajban faragták ki, majd eltemették a királyt, a sírt pedig egy hatalmas, vízszintesen lefektetett sírkővel, a masztabával fedték be, mely kő az idők folyamán kezdett jelentős méreteket ölteni. Egyes kutatók szerint az ötletes Imhotep Dzsószer fáraó sírjának eredeti masztabájára újabb és újabb körétegeket helyeztetett, egyre kisebb masztabákat, méghozzá két szakaszban (124. a ábra), így a végeredmény egy lépcsős piramis lett. Emellett különböző szerepű vagy csupán díszítő funkciójú építményeket emeltetett egy nagy, négyszögletes udvaron belül: kápolnákat, temetkezési templomokat, raktárakat, külön részt a kísérőknek és így tovább. Végül pedig az egész területet fenséges fallal vette körül. A piramis és néhány szomszédos épület romja, valamint a fal még mindig látható (124. b ábra) Szakkarában - a város nevét feltehetőleg Szokarisz, a „rejtőzködő isten” tiszteletére kapta.

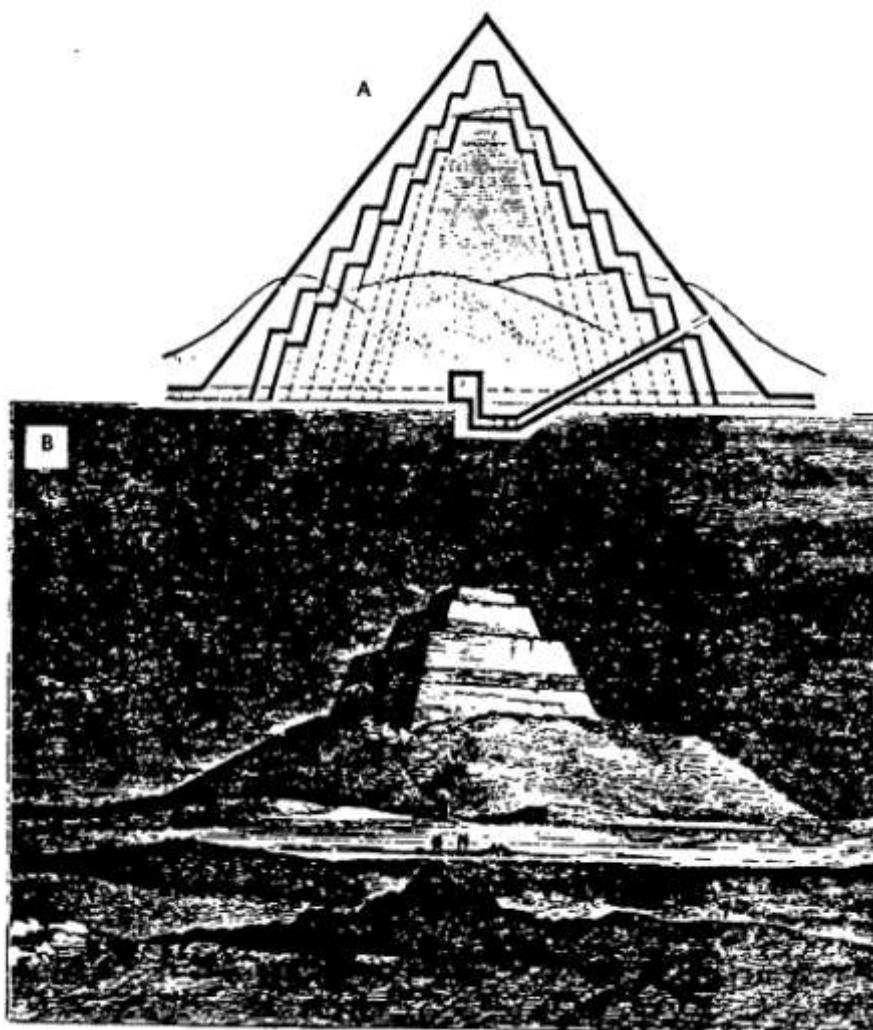
124. ÁBRA

A kézikönyvek folytatják a magyarázatot: a Dzsószer követő királyoknak tetszett a látvány, és igyekeztek felülmúlni elődjüket. Feltételezhetően Szehemhet követte őt a trónon, és kezdte el a második lépcsős piramis építését szintén Szakkarában. A földből az építmény alig-alig akart kinőni, a sikertelenség oka nem ismert - talán Imhotep rejtélyes eredetű tudományos és mérnöki zsenialitása hiányzott a nagy műhöz. A harmadik lépcsős piramist - vagy inkább a rommá dőlt alapokat tartalmazó halmot - körülbelül Szakkara és Gíza között félúton, az előző piramisoktól északra fedezték fel. Ezt az elődeinél kisebb méretű piramist a tudósok egy része logikusan a trónon [261] sorban következő fáraónak, Habának tulajdonítja. Némely kutatók úgy vélik, hogy történt még egy-két további próbálkozás a harmadik dinasztia ma már nem azonosítható királyai részéről, hogy piramist építsenek különböző helyeken, de ezeket a törekvéseket nem koronázta siker.

Most el kell távolodnunk Szakkarától körülbelül ötven kilométerre délre, hogy elérjük a Médum nevű helyet, és megtekintsük az időrendi sorrendben következőnek ítélt piramist. Bizonyítékok hiányában, ésszerűen arra következtethetünk, hogy ezt a piramist a sorban trónra lépő fáraó, Huni építtette. A közvetett bizonyítékok viszont azt mutatják, hogy ő csak megkezdte az építkezést, a

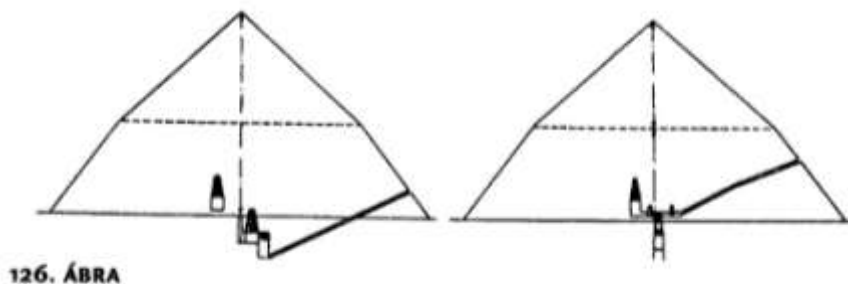
piramis befejezését pedig utóda, Sznofru, a negyedik dinasztia első uralkodója vállalta magára.

Az előzőekhez hasonlóan ez az építmény is lépcsős piramisnak indult. Ám teljesen ismeretlen okokból kifolyólag - sőt ez esetben még az elméletek is hiányoznak - az építők úgy döntöttek, hogy „igazi” piramist építenek, vagyis sima oldalakkal borítják a lépcsőket. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy egyfajta külső felületként kővekből álló sima réteget raktak az építményre hegyes-szögben (125. a ábra). Ismét csak nem ismert az oka, de valamiképpen a választás az 52° -ra esett. A tankönyvekből is tudjuk: amit a világ legelső valódi

125. ÁBRA

piramisának szántak, végül gyászos kudarcba fulladt, a külső kőréteg, a kőből való töltőanyag és magának az építménynek a központi része önnön súlya alatt összeomlott, mert a kőveket meglehetősen ingatag szögben helyezték egymásra. Az egész próbálkozásból mindössze a masszív központi elem egy része maradt meg, körülötte pedig egy nagy halom törmelék (125. b ábra).

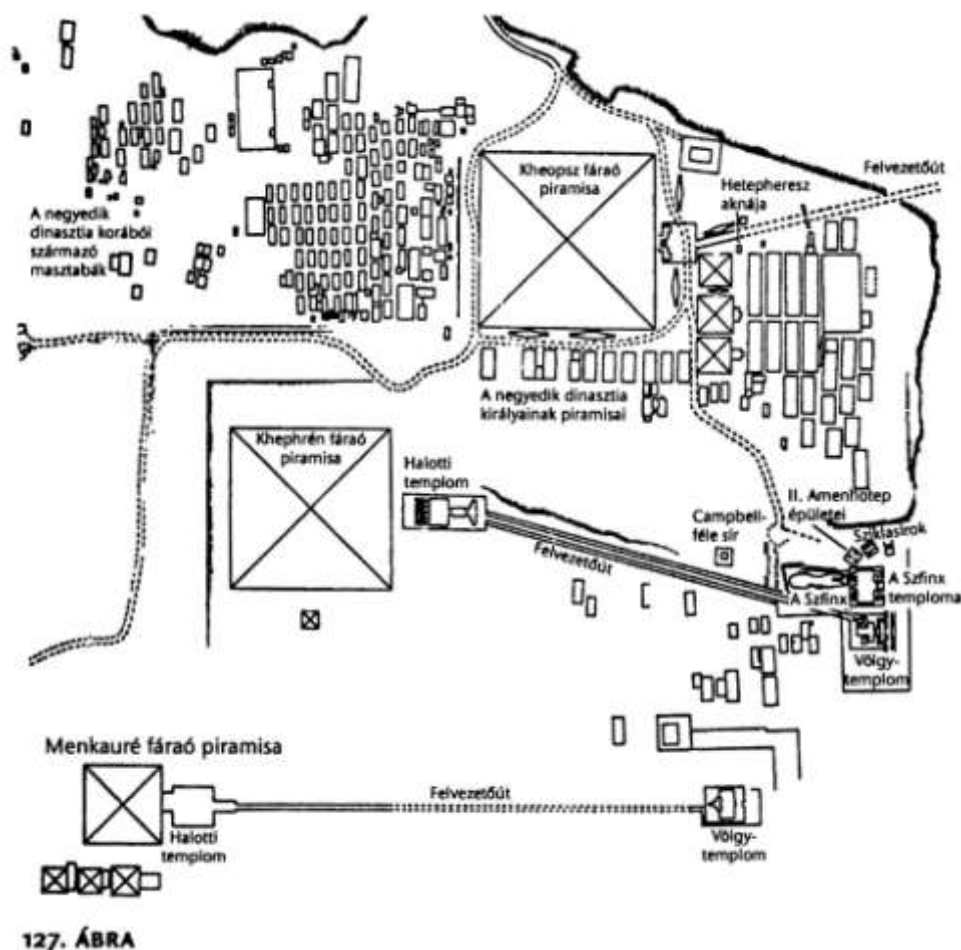

126. ÁBRA

Egyes tudósok - köztük Kurt Mendelssohn, a *The Riddle of the Pyramids* című mű szerzője - úgy

vélekednek, hogy Sznofru az építmény összeomlásával egy időben egy másik piramist is emeltetett Médumtól valamivel északra. A szomorú esemény hatására Sznofru mérnökei - jöllehet, az építkezés kellős közepén tartottak - sietve más szöget választottak a középső szerkezet számára. A kisebb szög (43°) nagyobb stabilitást biztosított, továbbá csökkentette a piramis magasságát és tömegét. Bölcs döntést hoztak, amit az a tény tanúsít, hogy a piramis, melyet találóan „törtvonalú piramisnak” neveztek el, még mindig áll (126. ábra).

A sikeren felbuzdult Sznofru újabb igazi piramis építését rendelte el, közel az elsőhöz. Ezt „vörös piramis” néven emlegetik építőköveinek színárnyalata miatt. Valószínűleg azt akarta bizonyítani, hogy a lehetetlen igenis megvalósítható: a háromszögek négyzetes alapról emelkedtek; az oldalak 200 méterre nyúltak, a piramis magassága döbbenetes volt: 100 méter. A sikerhez azonban egy kis csalás is szükségeltetett: az „első klasszikus piramis” oldalainak hajlásszöge a tökéletes, ám nem egészen biztonságos 52° helyett alig 44° volt... [263]

127. ÁBRA

A kutatók szerint most érkezünk el időrendben az egyiptomi piramisok mintaképeihez.

Sznofru volt az apja Hufu fáraónak, akit a görög történészek Kheopsz néven emlegetnek. Általános feltételezés, hogy a fiú atya nyomdokaiba lépett, és megépíttette a sorban következő valódi piramist, mely nagyobb és fenségebb volt elődeinél: a gízai nagy piramist. Ez évezredek óta áll fenségesen két másik, kisebb piramis társaságában, melyeket az utódoknak, Khephrének és Menkaurénak (görög nevén Mükérinosz) tulajdonítanak. A három nagy építményt kisebb szatellit-piramisok, templomok, masztabák, sírboltok veszik körül, valamint a maga nemében páratlan Sfinx. Bár különböző uralkodók nevéhez kötik azokat, a három fő piramist (127. ábra) nyilvánvalóan egy állandó,

összetartozó csoport tervezte, kivitelezte, illetve állította tökéletes sorba nemcsak az égtájak szerint, hanem egymás viszonylatában is. Valójában az ezeknél az építményeknél kezdődő háromszögelés módszere akár [264] Egyiptom területének a felmérésére is alkalmas lehetett - vagy, ha már itt tartunk, akár az egész Földre. Az újkorban ezt először Napóleon mérnökei ismerték fel: a nagy piramis csúcsát választották ki középpontnak, majd onnan háromszögeléssel feltérképezték Alsó-Egyiptomot.

Nagyban egyszerűsítette a helyzetet, amikor felfedezték, hogy a hely tulajdonképpen a 30. északi szélességi körön fekszik. A masszív emlékművek egész gízai komplexumát a nyugaton, Líbiában kezdődő, és onnan egészen a Nílus partjáig húzódó Líbiai-fennsík keleti peremén építették. Bár csupán mintegy 45 méternyire emelkedik a folyó völgye fölé, Gíza mégis tiszteletet parancsolóan magaslik, és legfőképpen tisztán, zavartalanul néz a négy égtáj felé. A nagy piramis a fennsík egyik kiszögellésének északkeleti oldalán, annak legszélén áll; néhány száz méterre északra és keletre már homok és mocsár borítja a talajt, ami lehetetlenné tenné a hasonló méretű épületek létrehozását. Charles Piazzi Smyth, az *Our Inheritance is the Great Pyramid* szerzője egyike volt az első tudósoknak, akik pontos méréseket végeztek a területen. Megállapította, hogy a nagy piramis középpontja pontosan az északi szélesség 29° 58' 55" helyezkedik el, a 30. szélességi körtől csupán egyhatvanad foknyi távolságra. A második nagy piramis középpontja pedig csupán tizenhárom szögmásodpercnnyire - egy fok 13/3600 része - délre található ettől a vonaltól.

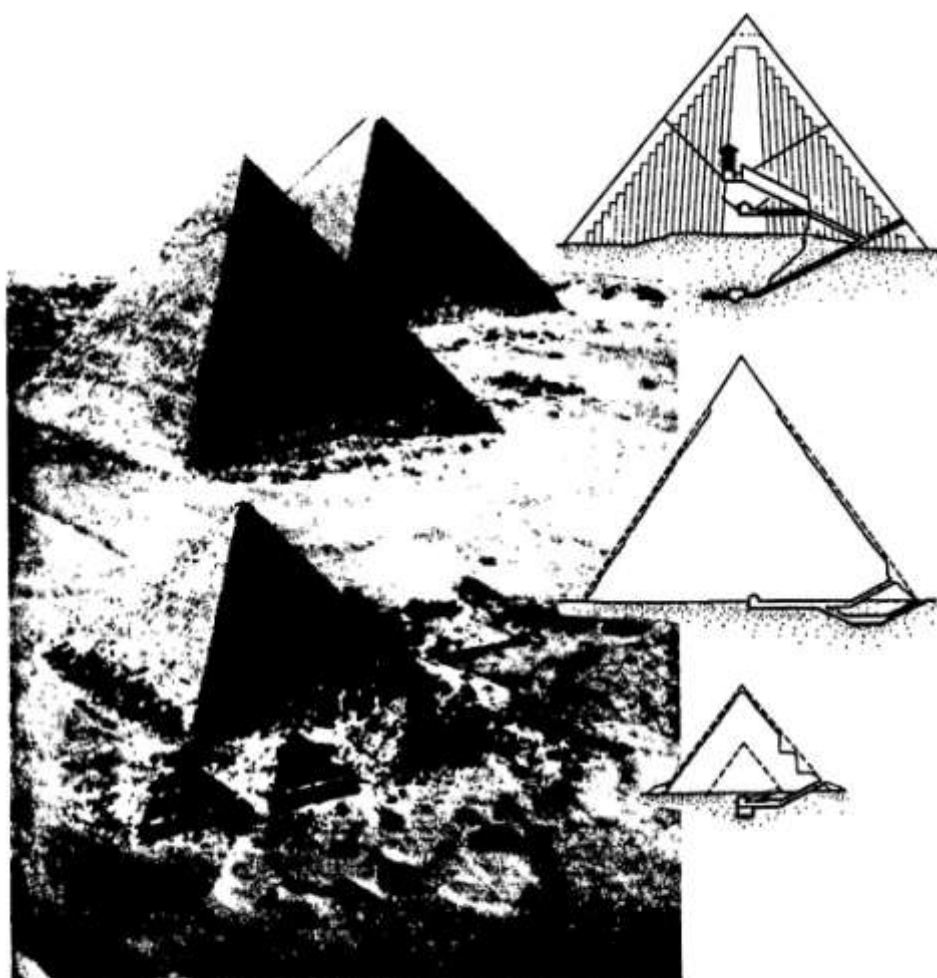
A fő égtájakat követő elrendezés, az oldalak tökéletesnek tekintett, körülbelül 52°-os dőlése - ekkor a piramis magasságának a kerületéhez viszonyított aránya pontosan megegyezik a kör sugarának és kerületének arányával -, a tökéletesen vízszintes padozatra épített, négyszögletes alap mind-mind arról tanúskodnak, hogy a matematika, a csillagászat, a geometria és a földrajz tudománya igen fejlett szinten állt, és akkor még nem is szóltunk a mérnöki és építészeti ismeretekről, valamint a közigazgatás kínálta lehetőségekről, mely képes volt mozgósítani a szükséges munkaerőt, továbbá megtervezni és végrehajtani egy ilyen nagyszabású és hosszú távú elgondolást. Ámulatunk pedig még csak növekedhet, ha a belső tér összetettségére, a galériák, folyosók, kamrák, aknák és a piramisokon belül megtervezett nyílások, azok mindig északra néző, titkos bejáratai, valamint a záró- és tömítőrendszerek pontos kidolgozására tekintünk. Noha kívülről mindez láthatatlan, az összes elem tökéletes rendezettséget mutat, és miközben rétegről rétegre felépítették a piramist, minden a helyére került ennek a mesterséges hegynak a belsejében.

A második piramis, Khephrén fáraóé ugyan csak kevéssel kisebb az elsőnél, a nagy piramissal (magasság: 143, illetve 146 méter; az alapok oldalának hossza: 215, illetve 230 méter) mégis ez utóbbi ragadja meg leginkább a kutatók és az egyszerű emberek érdeklődését, képzeletét, amióta emberi szem először megpillanthatta ezeket az emlékműveket. Minden idők leghatalmasabb kőépítménye, és valószínűleg az is marad, mely [265] a központi részen és a sima homlokzaton, avagy burkolaton körülbelül 2300000-2500000 sárga, illetve fehér mészkőlapból, továbbá például a belső kamrák és galériák, a tetőszerkezet esetében gránitlapokból épült fel. A piramis teljes tömegét a számított 2 600 000 köbméteres térfogat alapján 7 000 000 tonnára becsülik - ez bizony meghaladja az Angliában a keresztény kor kezdetétől épült összes székesegyház, templom és kápolna összes tömegét.

A nagy piramis mesterségesen legyalult talajra épült, és olyan, alacsony talapzaton emelkedik, melynek négy sarkát mindeddig tisztázatlan funkciójú üregek díszítik. A viszonylag vékony, körülbelül félméteres talapzat az évezredek múlása, a kéregmozgások, a Földnek a saját tengelye mentén való kilengése és a földrengések, valamint a piramis mérhetetlen tömege ellenére is sértetlen, tökéletesen sima maradt: a teljesen vízszintes síktól való eltérése, avagy elcsúszása kevesebb mint két milliméter a talapzat 230 méter hosszú oldalainak teljes hosszában.

A nagy piramis és két társa a távolból valódi piramisoknak tűnnek, ám közelebbről látható, hogy

tulajdonképpen egyfajta lépcsős piramisokról van szó; egymásra rakott kőrétegekről - a kutatók szóhasználatában kősorokról, ahol minden egyes réteg valamivel kisebb, mint az alatta fekvő. A legújabb kutatások bizonyítani látszanak, hogy a nagy piramis belső magja ténylegesen egy lépcsős piramis, melyet úgy terveztek, hogy a függőleges irányban reá nehezedő nagy nyomásnak is képes legyen ellenállni (128. ábra). A ferde oldalak azért emelkednek olyan simán, mert méretes burkoló kőlapokkal fedték be azokat. A kőlapokat aztán az arab hódítás idején eltávolították a helyükről, és a közeli Kairó felépítéskor hasznosították; néhány azonban még az eredeti helyén látható a Khephrén-piramis csúcsának közelében, illetve kisebb számban ilyen kőlapokat a nagy piramis alapjainál is felfedeztek (129. ábra). Ezek a burkolókövek határozzák meg a piramis oldalainak dőlésszögét; a voltaképpeni piramist alkotó összes kő közül ezek számítottak a legsúlyosabbnak. A kőtömbök hat oldalát egyenként vágták és csiszolták olyan szabályosra, hogy a szem azon hibát ne fedezhessen fel - nem csupán a piramis központi részét alkotó, a burkolat alapjaként szolgáló kövekhez kellett pontosan illeszkedniük, hanem négy oldalukon egymáshoz is. így adták ki a mintegy 84 000 négyzetméteres, tökéletes simaságú, mészkőtömbökből felépülő felületet.

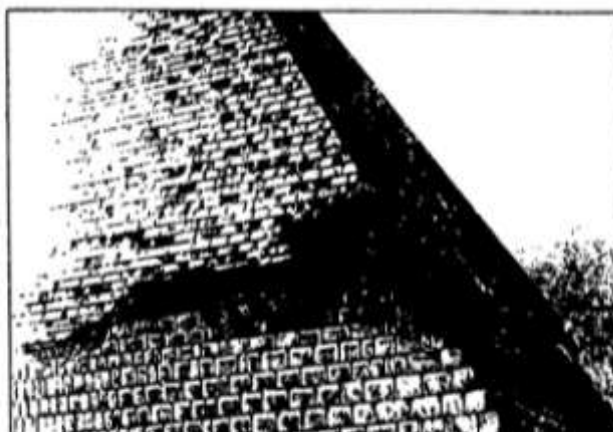

128. ÁBRA

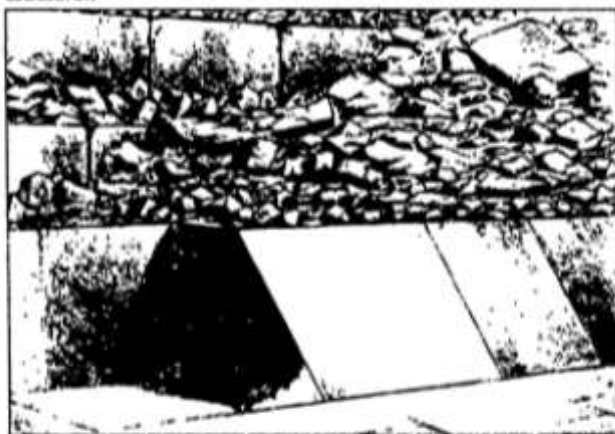
A gízai piramisok ugyancsak piramis alakzatot formázó és feltehetőleg vagy fémből, vagy valamiféle fényes fémburkolással készült csúcsai, más néven fedőkövei ma már szintén nincsenek meg (egyébként ehhez hasonlóan fémmel borították az obeliszkek piramis alakú csúcsait is). Senki

nem tudja, ki, mikor és miért mozdította el ezeket a szédítő magasságból. Az a tény mindenesetre ismert, hogy a héliopoliszi Ben-benre emlékeztető csúcskövek a későbbi időkben már különleges gránitból készültek, [266] és azokat odaillő feliratokkal látták el. Amenemhat fáraó dahsúri piramisának csúcsköve (130. ábra), melyet a piramistól távolabb találtak meg, a szárnyas Napkorong jelét hordozta, felirata pedig így szólt:

Amenemhat király arca kinyílt,
így megláthatja a Fény Hegyének Urát,
Amint továvitorlázik az égbolton. [267]

Példa a piramis egymásra illesztett burkolóköveire a négyszögletes elemekből álló falazaton. P. S. fényképe a Khephrén-piramis csúcsáról.

A nagy piramis eredeti burkolóköf felületének maradványai az épület északi lábának közepe mellett. Howard Vyse ezredes fedezte fel 1837-ben egy ásatás során.

129. ÁBRA

Hérodotosz nem említi a csúcsköveket az 5. századi gízai látogatásának leírása során, jóllehet a piramisok oldalait még a sima burkolókövek borították. Sok múltbéli, és persze a jövőben érkező érdeklődőhöz hasonlóan, a történetíró is kíváncsi volt, hogyan épülhettek fel egyáltalán az ókor hét csodája egyikeként számon tartott emlékművek. Az öt kísérő helybéliek állították, hogy a nagy piramis építése 100000 munkáskezet igényelt, akiket háromhavonta újabb, friss dolgozók váltottak fel, nem is beszélve a „tízestendőnyi elnyomásról”, mely éppen csak arra volt elegendő, hogy megépítsék a piramishoz vezető feljáróutat, melyen aztán a kőfejtőkből az építési területre hordták a tömböket. „Maga a piramis húsz éven keresztül épült.” Hérodotosztól származik az az ismeret is, hogy Kheopsz, más néven Hufu fáraó volt az, aki elrendelte a piramisépítést, azt azonban a görög

látogató sem közölte, hogy miért, mi célból tette ezt. Hérodotosz a második piramist, mely „kisebb lett, mint a másiké... az egész építmény negyven lábbal alacsonyabb a másiknál” (*A görög-perzsa háború*, II. könyv, 127. fej.), Khephrén fáraónak tulajdonította, továbbá kijelentette, hogy Mükერინosz fáraó piramisa „sokkal kisebb, mint az apjáé” (II. könyv, 134. fej.) - bár Hérodotosz ténylegesen nem állítja, legfeljebb céloz rá, hogy ez utóbbi a harmadik gízai piramis.

Sztrabón, a Kr. e. 1. évszázadban élt római földrajztudós nem csupán a piramisoknál tett látogatását jegyezte fel, hanem azt is, hogy egy, az északi oldalon lévő, behajtható kő mögött rejtőző nyíláson keresztül belépett a nagy piramis belsejébe. Hosszú és keskeny járaton haladt lefelé, majd elért egy veremhez, melyet az alapkőzetbe véstek bele - mint kiderült, ezt az utat már számos görög és római utazó is megtette öelötte.

A későbbi évszázadok során megfélekedtek a piramis belsejébe vezető útról, és amikor a muzulmán Al Mammun kalifa a Kr. u. 820. esztendőben megpróbált bejutni a piramis belsejébe, egész sereg kőművest, kovácsot és mérnököt alkalmazott, hogy átfűlják a köveket, utat törjenek neki a piramis szívéhez. A tudományos kíváncsiság és a kincsek utáni vágy egyaránt hajtotta. Értésült az ókori legendákról, melyek szerint a piramis egy titkos kamrát rejt magában, ahová égi térképeket és földgömböket, valamint „fegyvereket, melyeken nem fog a rozsdá” és „üveget, mely törés nélkül hajlítható” rejtettek el a messzi múltban.

A kötömegén keresztül úgy sikerült utat robbantani, hogy a tömböket felváltva forróították fel, majd hűtötték le mindaddig, amíg azok megrepedtek, majd következett a tördelés és a vésés. Al Mammun embereinek csak centiméterről centiméterre sikerült előrehaladniuk. Már majdnem feladták az erőfeszítést, amikor nem is olyan messze egy lezuhanó kő hangját hallották, ami valamiféle üreg jelenlétére utalt. Újult erővel törték az utat a lefelé tartó járat felé (131. ábra). Majd felmásztak a piramis oldalán, és így végre elérkeztek az eredeti bejáráthoz, melyet kívülről nem sikerült

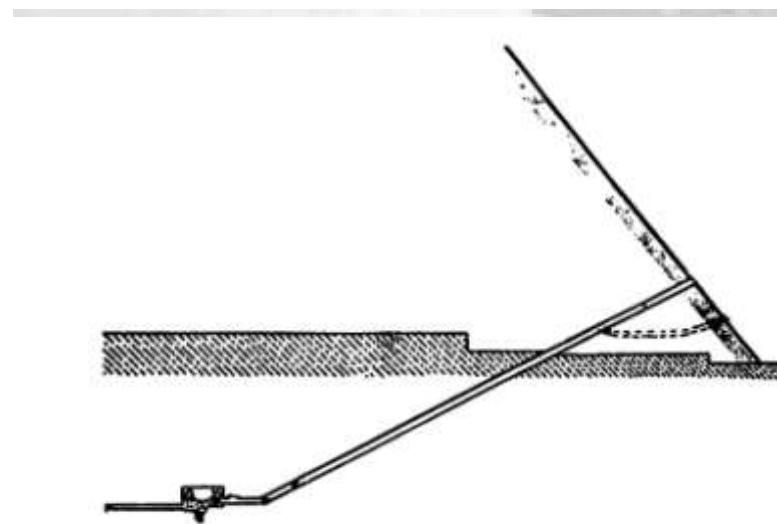
130. ÁBRA

megtalálniuk. A járaton lefelé haladtak, majd abban a veremben találták magukat, [169] melyről Sztrabón is tudósított - ám az üres volt. A veremből továbbinduló akna pedig nem vezetett sehová.

A keresésben korábban részt vevők szerint

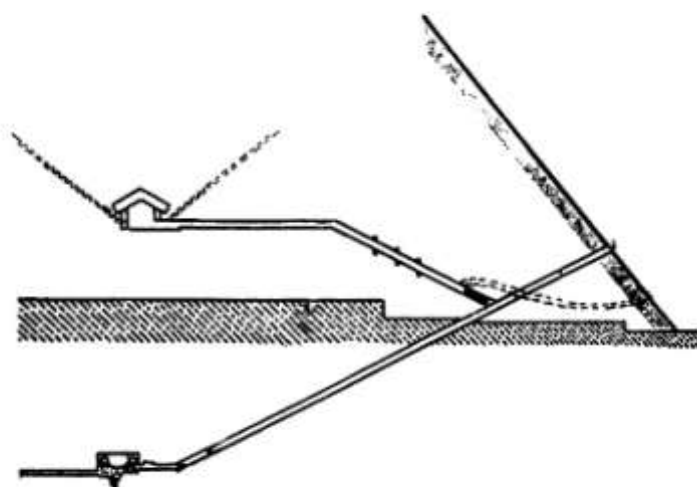
ilyenkor minden további erőfeszítés hiábavaló volt. Az összes többi piramis, melyekbe az évszázadok során beléptek vagy betörték, hasonló belső szerkezettel rendelkezett: egy lefelé tartó járat, mely aztán egy vagy több kamrába vezetett. A nagy piramisban azonban nem találták meg ezeket. Nem volt több megfejtésre váró titok...

A sors azonban másként akarta. Al Mammun emberei olyan erővel tördelték és vésték a piramis falát, hogy meglazítottak egy követ, és a zuhanás hangja arra ösztönözte a betolakodókat, hogy ássanak tovább. Lassan ismét a munka feladását fontolgatták, amikor megtalálták a lefelé tartó járat alján heverő, lezuhant követ. Különleges, háromszög alakja volt. Megvizsgálták a mennyezetet, és rájöttek, hogy a kő egy nagy, négyszögletes gránitlap elrejtésére szolgált, melyet a lefelé tartó járathoz képest ferdén helyeztek el. Vajon a gránitlap egy igazi titkos kamrához vezető utat takar, olyat, melyben nyilvánvalóan még soha senki nem járt?

131. ÁBRA

Al Mammun emberei, mivel képtelenek voltak megmozdítani vagy áttörni a gránitlapot, gyakorlatilag körbevették azt. Kiderült, hogy a gránitlap csupán egy a tömör gránittömbök hosszú sorában, melyet aztán mészkőből valók követtek. Ez utóbbiak egy felfelé tartó járat falát zárták le, amelynek dőlésszöge a lefelé tartó járat dőlésszögével tökéletesen megegyezett, 26° volt, tehát pontosan megfelelt a piramis külső dőlésszöge felének. Ahol a felfelé tartó járat véget ért, vízszintes

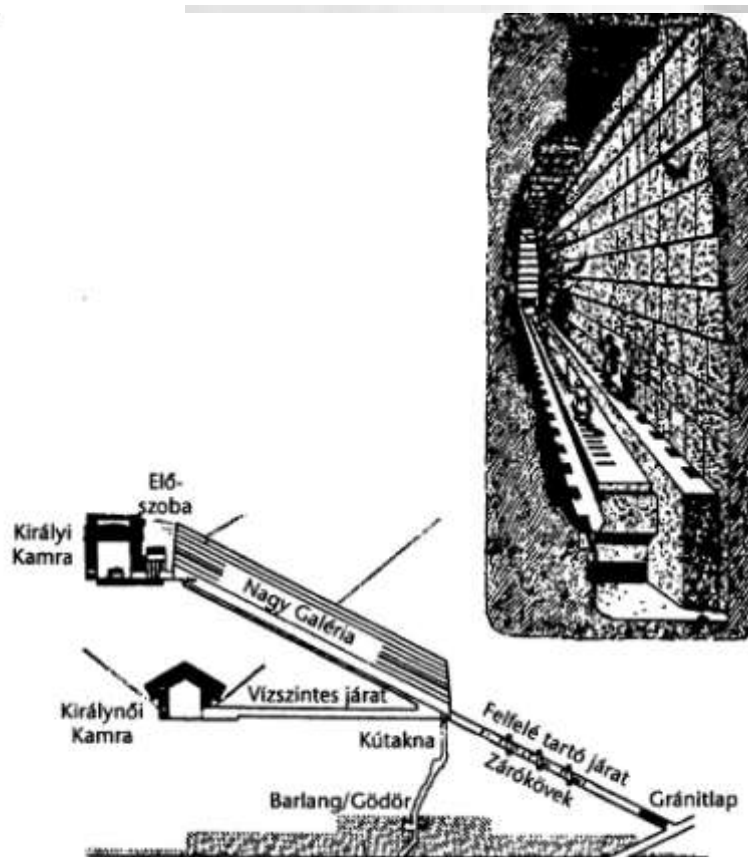

132. ÁBRA

folyosó vezetett egy durván négyszögletes alapú, csúcsos tetejű szobába (132. ábra), valamint a szoba keleti falán lévő, szokatlan mélyedéshez; minden díszetlen volt és üres. A kamra, mint [270] azóta felfedezték, pontosan a piramis észak-déli tengelyének középpontján fekszik, ám ennek a ténynek a jelentősége azóta is megfejtésre vár. A helyiség a Királynői Kamra néven vált ismertté, ám az elnevezésnek csupán romantikus

elképzelések szolgáltak alapjául, hitelességére semmiféle bizonyítékunk nincsen.

A felfelé tartó járat tetejétől 45 méter hosszan, szintén 26° -os szögben emelkedett a bonyolult, és egyúttal nagyon pontos szerkezetű Nagy Galéria (133. ábra). A süllyesztett padlót kétoldalt a galéria teljes hosszán végigfutó rámpák szegélyezték. A rámpákon egymással szemközt, egyenlő távolságban, négyszögletű lyukak nyíltak. A galéria falai hét falkiugrásban 5,5 méternél magasabbra emelkedtek, és minden egyes szakasz 8 centiméterrel beljebb helyezkedett el, mint az alatta lévő, tehát a galéria felfelé egyre szűkült. A mennyezet szélessége a legtetején éppen akkora volt, mint a süllyesztett padló a rámpák között.

133. ÁBRA

A galéria padlójának legmagasabb pontján egy hatalmas kő lapos talapzatot képzett. Ezzel egy szintben rövid, viszonylag keskeny és alacsony - mindössze 1 méter magas - folyosó vezetett az elképesztően bonyolult felépítésű előszobáig; ehhez ugyanis három tömör gránitfal csatlakozott, melyek egy egészen egyszerű mozdulattal, talán kötelek segítségével leengedhetők voltak, így függőleges irányból elzárták a folyosót, és megakadályozták a további előrehaladást.

Egy másik, magasságát és szélességét tekintve az előzőhöz hasonló folyosó magas mennyezetű, csiszolt vörös gránitfallal övezett szobába, az úgynevezett Királyi Kamrába vezetett (134. ábra). Ez a szoba

is üres volt, leszámítva egy fedél nélküli, láda formájúra faragott gránittömböt. A láda kivitelezése rendkívül pontos volt, még a fedél vagy tető illeszkedését segítő vájatokat is meg lehetett figyelni. Méretei, mint [272] azt azóta megállapították, igen beható matematikai ismeretekről tanúskodtak. Mindazonáltal ez is teljesen üresen állt.

134. ÁBRA

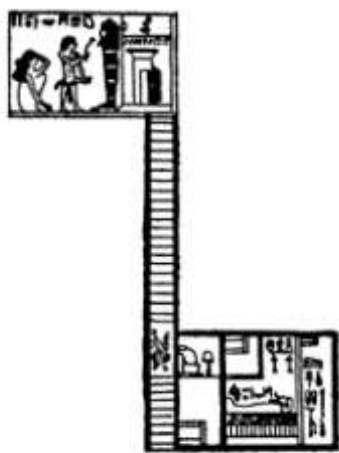
Azért építették volna hát az egész kőből való hegyet, hogy elrejtse benne egy üres ládát, mégpedig egy üres szobában? A falakra feketedett fáklyafüst, valamint Sztrabón feljegyzései bizonyítják, hogy a lefelé tartó járat korábban látogatott lehetett, tehát ha voltak is valaha kincsek a föld alatti szobában, nyilván már réges-régen elvitték őket. A felfelé tartó járatról viszont határozottan

állítható, hogy háborítatlannak számított, amikor Al Mammun emberei elérték a Kr. u. 9. században. A piramisokat királyi sírboltnak tartó elmélet szerint azért emelték ezeket a hatalmas építményeket, hogy megóvják a fáraó múmiáját, valamint a vele együtt eltemetett kincseket a rablóktól és egyéb hivatlan látogatóktól, akik háborgatni mernék az uralkodó örök nyugalma. Eszerint tehát feltételezhető, hogy az utat elzáró tömböket rögtön azután a helyükre tették, hogy a múmiát tartalmazó koporsót örök nyugalomba helyezték a temetkezési kamrában. Ennek ellenére ott volt a lezárt folyosó, és egy üres kőládán kívül semmi - az egész piramisban.

Az idő múlásával más uralkodók, kutatók és kalandorok is jártak a piramisban, járatokat véstek vagy robbantottak maguknak, és mindeközben fényt derítettek a belső szerkezet egyéb sajátosságaira is; ideértve a két aknarendszert, melyet egyesek légszűrőnek vélnek - mégis kinek? Mások pedig azt állítják, hogy csillagászati megfigyelések céljára épültek - és vajon ki nézegette innen az eget? Bár a tudósok kitartóan szarkofágként utaltak a kőládára - méretei alapján akár egy emberi test is elférhetett benne -, ám a tény az, hogy az építményt üresen találták, és semmi nem támasztja alá az elképzelést, hogy a nagy piramis királyi sírbolt lenne.

Az elgondolást, miszerint a piramisokat a fáraók temetkezésének céljára emelték volna, valóban nem igazolja semmiféle konkrét bizonyíték.

A Dzsószér nevéhez fűződő, első piramis ugyan tartalmazza az eredeti masztabán belül azt a két helyiséget, amelyet a tudósok kitartóan temetkezési kamraként emlegetnek. Amikor 1821-ben H. M. Minutolinak elsőként sikerült bejutnia az építménybe, határozottan állította, hogy rábukkant egy

135. ÁBRA

múmia maradványaira, valamint olyan feliratokra is, melyek Dzsószér nevét említették. Ezeket, mint szintén állította, elküldte ugyan Európába, de a tengerbe veszték. Howard Vyse ezredes 1837-ben újra feltárta az épületet, és még alaposabb „vallatásnak” vetette alá annak belsejét, majd beszámolójában arról beszélt, hogy „egy rakás múmiát” talált - később mintegy 80-at számoltak össze -, valamint elérte a „Dzsószér fáraó nevét viselő kamrát”, ahová vörös festékkel jegyezték fel az uralkodó nevét. Egy évszázaddal később a régészek egy koponyatöredék felfedezéséről számoltak be, valamint bizonyítékot találtak arra, hogy [273] „a vörös gránitszobában egy fából készült szarkofág állhatott”. 1933-ban J. E. Quibell és J. P. Lauer további föld alatti galériákat tártak fel a piramis alatt, melyekben két szarkofágot találtak - üresen.

Ma már általánosan elfogadott elmélet, hogy ezek a fölös számú múmiák és koporsók későbbi betolakodók temetkezéseinek maradványai, vagyis az elkövetkező évszázadokban többször megsértették a lepecsételt galériák és kamrák szentségét, hogy a halottakat eltemessék. De maga Dzsószér a piramisban lett-e eltemetve - volt-e egyáltalán „eredeti temetés”?

Ma már a legtöbb régész kétségbe vonja, hogy Dzsószért valaha is a piramis belsejében vagy az alatt temették el. Úgy tűnik, a végső nyughely egy pompás sírbolt lett, melyet 1928-ban fedeztek fel a piramistól délre. A Déli Sír néven ismertté vált építményt egy galérián keresztül lehetett elérni, melynek kőmennyezete pálmafákat formázott. Ez egy félig nyitottan kiképezett ajtóhoz vezetett, melyen át egy hatalmas, elkerített területre lehetett belépni. Az ezt követő további galériák egy gránittömbökből épített, föld alatti kamrához vezettek; az egyik falon három titkos ajtó viselte Dzsószér köbe vésett képmását, nevét és címeit.

Sok kiváló egyiptológus úgy vélekedik, hogy a piramis csupán Dzsószér szimbolikus temetkezési

helyének számított, és az uralkodót valójában a gazdagon díszített Déli Sírban helyezték örök nyugalomra; ennek tetején egyébként egy négyszögletes felépítmény magasodott, benne boltozatos szobával, melyben ott volt az uralkodói kápolna - miként azt néhány egyiptomi rajzon is megfigyelhetjük (135. ábra).

Az a lépcsős piramis, melyet feltehetően Dzsószert utóda, Szechemhet kezdett építtetni, szintén tartalmazott egy „temetkezési kamrát” egy alabástromszarkofággal, mely szintén üresen állt. A vonatkozó könyvek arról tájékoztatnak, hogy a kamrát és a kőládát felfedező régész, bizonyos Zakaria Goneim az elébe táruló látvány alapján azt a következtetést vonta le, hogy az építménybe sírablók hatoltak be, és elvitték a múmiát, valamint minden egyebet, amit a sírboltban találtak; ám ez nem fedti teljes mértékben a valóságot. Goneim valójában az alabástromláda függőleges tolóajtóját találta meg, melyei lezártak és gipsszel lepecsételtek, a koporsó fedelén pedig még mindig ott száradtak a koszorú maradványai. Később így emlékezett vissza a történetekre: „nagy reményeket tápláltunk, de amikor kinyitottuk a szarkofágot, az üresnek és [274] használatlannak tűnt”. Temettek ide egyáltalán királyt? Miközben néhányan még mindig hisznek ebben, mások meggyőződése az, hogy Szechemhet - akit egyébként a nevét viselő, agyagkorsókhoz készült dugókról sikerült azonosítani - piramisa csupán díszsíremlék, kenotáfium, azaz üres és szimbolikus sírbolt.

A harmadik, Habának tulajdonított lépcsős piramisban szintén rábukkantak egy „temetkezési kamrára” - teljesen üresen: nem volt benne múmia, de még szarkofág sem. Ugyanezen a területen a régészek egy másik, befejezetlen piramis föld alatti maradványait is felfedezték, melyről feltételezik, hogy Haha utóda kezdte el építtetni. A gránit alépítmény egy szokatlan alakú, ovális szarkofágot rejtett, melyet a kőpadlóba süllyesztettek, akár egy ultramodern fürdőkádat. Fedele még mindig a helyén volt, szorosan lezárták cementtel. Belseje azonban üresnek bizonyult.

További három, kisebb piramis maradványait találták meg, melyeket a harmadik dinasztia uralkodóival hoztak kapcsolatba. Az egyik alépítménye mind a mai napig feltárássra vár. A másikban nem találtak temetkezési kamrát. A harmadikban volt ugyan kamra, ám semmiféle bizonyíték nincs arra, hogy valaha is temetkezésre használták volna.

Az összeomlott médumi piramis „temetkezési kamrájában” sem leltek semmit, még szarkofágot sem. Flinders Petrie ehelyett egy fakoporsó töredékeire bukkant, melyről kijelentette, hogy azok a Sznofru fáraó múmiáját rejtő koporsó maradványai lehettek. A tudósok ma egyöntetűen úgy vélekednek, hogy Petrie egy jóval későbbi „betolakodó” temetkezés árulkodó nyomaira bukkant. A médumi piramist a harmadik és negyedik dinasztia uralkodóinak számos masztabája veszi körül, melyekben a királyi családok tagjai, valamint a kor egyéb kiemelkedő személyiségei nyugszanak. A piramis zárt területéhez egy alacsonyabb épület is kapcsolódott, az úgynevezett temetkezési templom, amelyet mára elnyelt a Nílus vize. Talán éppen itt, a szent folyó vizének öln és védelme alatt helyezték örök nyugalomra a fáraó holttestét.

A következő két piramis még inkább zavarba ejtő, ha ragaszkodunk a piramisokat sírboltokként azonosító elmélethez. A Dabsúrban található mindkét - a törtvonalú és a vörös - piramist Sznofru fáraó építtette. Az elsőnek két „temetkezési kamrája” van, a másiknak pedig három. Vajon mindegyik Sznofru számára készült volna? Ha a piramisokat az egyes fáraók leendő sírboltjuknak tekintették, miért emeltetett Sznofru fáraó egyből két ilyen építményt? Talán szükségtelen is megemlíteni, hogy a kamrákat teljesen üresen találták, még szarkofág sem volt bennük. Az egyiptomi műemlékvédelmi hivatal néhány eltökélt feltárást követően, melyekre 1947-ben és 1953-ban került sor elsődlegesen a vörös piramisban, kénytelen volt beismerni: „semmiféle királyi sírboltra utaló nyomot nem találtunk”. [275]

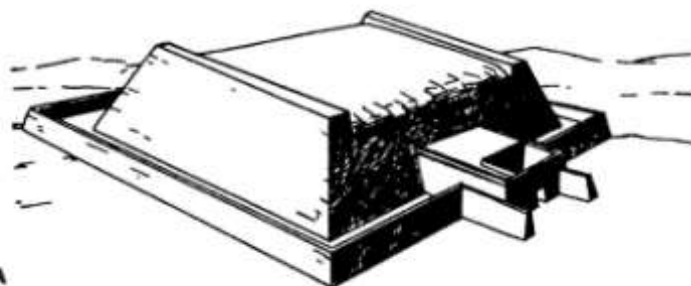

Az „egy piramis - egy fáraó” elmélet szerint a következő piramist Sznofru fia, Kheopsz fáraó építtette, és Hérodotosz, valamint a rá hagyatkozó római történetírók munkáiban is azt olvashatjuk, hogy ez volt a nagy gízai piramis. Kamrái, ideértve a sértetlenül megmaradt Királyi Kamrát is, üresen tátongtak. Ez persze nem meglepő, hiszen maga Hérodotosz is azt írta, hogy a Nílus vize egy mesterséges csatormán átvezetve körülfolymta a szigetet, melyen állítólag Kheopsz teste pihent. Eszerint a fáraó valódi sírboltja a völgy egy alacsonyabb pontján, a Nílushoz közelebb lehetett? Ez idő szerint senki nem tudja megmondani.

Khephrén, akinek nevéhez a második gízai piramist kötik, nem Kheopsz után közvetlenül került a trónra. Kettejük között Dzsedefré fáraó uralkodott mindössze nyolc esztendeig. Bár a kutatók nem tudják megmagyarázni, miért, de Khephrén Gízától némi távolságra választott helyet piramisa számára, mely feleakkora volt, mint a nagy piramis, és magában foglalta a már szokványosnak mondható „temetkezési kamrát” is. A feltárást végzők ezt is tökéletesen üresen találták.

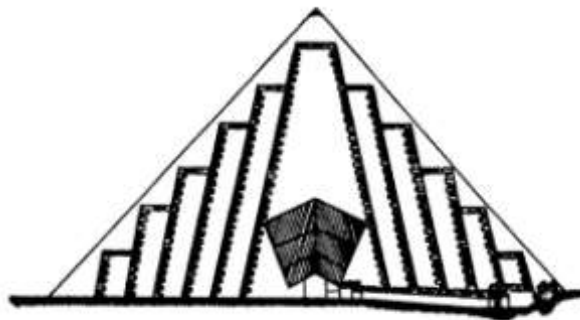
A második gízai piramis északi oldalán a szokásos egy helyett két bejárat is nyílt (128. ábra). Az is egyedinek tetszett, hogy az első bejárat az épületen kívül kezdődött, és egy befejezetlen kamrába torkollott. A másik pedig egy olyan kamrába vezetett, mely a piramis csúcsával egy vonalban helyezkedett el. Mikor Giovanni Belzoni 1818-ban elsőként belépett a helyiségbe, a gránitszarkofágot üresen találta, teteje pedig darabokban hevert a földön. Egy arab nyelvű felirat évszázadokkal azelőtt történt behatolásról tanúskodott. Az arabok semmiféle feljegyzést nem hagytak maguk után arról, hogy mit találtak - ha egyáltalán volt ott valami.

Gíza harmadik piramisa jóval kisebb ugyan a másik kettőnél, mégis számos egyedülálló és szokatlan sajátosságot mutat. A három közül ennek a belső részét építették a legnagyobb kőtömbökből. Az alsó 16 kősort fehér mészkő helyett terjedelmes gránittömbök burkolták. Eredetileg még a végső változatnál is kisebb, valódi piramisknak tervezték (128. ábra), de aztán megduplázták a méreteit. Ennek eredményeként alakult ki a két használható bejárat; volt egy harmadik, talán „kísérleti” bejárata is, melyet aztán félkészben hagytak az építők. A különböző kamrák közül abba, melyet a fő „temetkezési kamrának” tartottak, elsőként Howard Vyse és John Perring lépett be. A kamrában egy fenségesen díszített bazaltszarkofágra bukkantak, mely immár szokás szerint üres volt. Ám Vyse és Perring egy fakoporsó töredékét találták meg a közelben, a király nevének - Men-kau-ra - feliratával és egy múmia maradványaival; „feltehetőleg Menkauréról” van szó, tehát közvetlen bizonyítást nyert Hérodotosz állítása, miszerint a harmadik piramis Mükherinoszhoz tartozott. A modern szénizotópos vizsgálatok kimutatták, hogy a fakoporsó „bizonyosan a szaiszi korból származik” - nem régebben készülhetett tehát, mint a Kr. e. 660. esztendő, írja K. Michalowsky az *Art of Ancient [276] Egypt* című könyvében, a múmia maradványai pedig a korai keresztény időből maradhattak ránk. Egyszóval semmiféle eredeti temetkezést nem erősítenek meg.

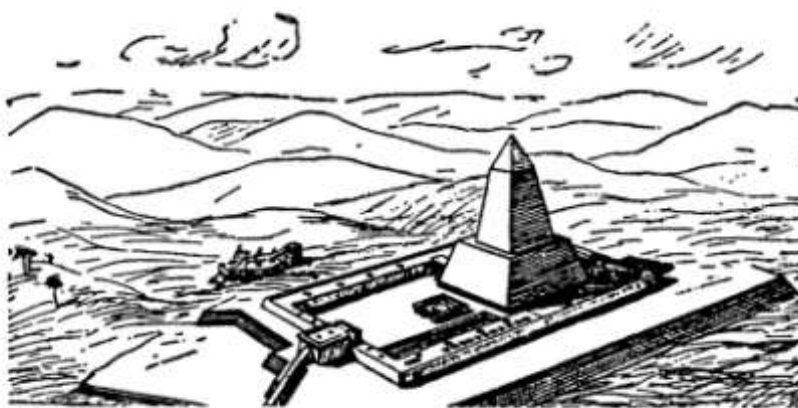
136. ÁBRA

Van némi bizonytalanság a kérdés körül, hogy vajon Menkauré valóban Khephrén fáraó közvetlen utóda volt-e; a kutatók többsége egyértelműen állítja, hogy előbb Sepszeszkaf következett a sorban. Még tisztázatlan, hogy a különböző befejezetlen piramisok közül - esetleg azok körében, melyekből a silány kivitelezés miatt semmi nem maradt meg - melyiknek az emeltetése kapcsolódik az ő nevéhez. Az azonban kétségtelen, hogy nem egy azonosítatlan piramisban temették el, hanem egy óriási masztaba alatt (136. ábra), melynek temetkezési kamrája egy fekete gránitsarkofágot rejtett. Ide ókori sírrablók hatoltak be, akik mind a sírt, mind a sarkofágot megfosztották tartalmától.

137. ÁBRA

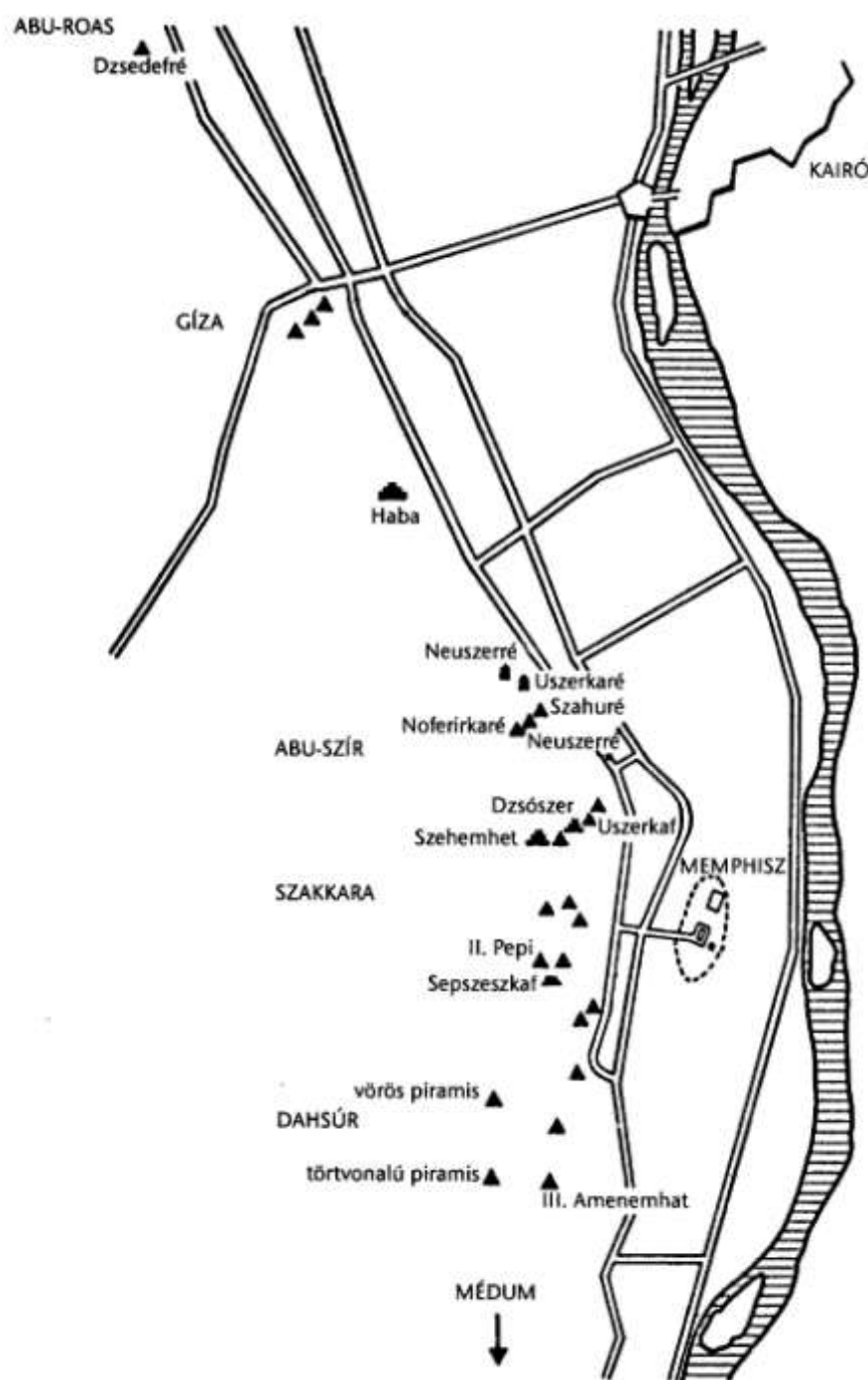
Az ötödik dinasztia következett, annak első uralkodója pedig Uszerkaf volt. Ő Szakkarában, Dzsószer fáraó piramisegyüttese közelében építtette meg saját piramisát, melyet sírrablók és későbbi temetkezők egyaránt háborgattak. Követője, Szahuré Szakkarától északra, a mai Abu-Szír területén emeltetett piramist. Bár ez az egyik legjobb állapotban fennmaradt ilyen építmény (137. ábra), a négyszögletű „temetkezési kamrában” mégsem találtak semmit. Jóllehet a pompás templomoknak a piramistól a Nílus völgyéig húzódó sora, valamint a tény, hogy az egyik alacsonyabb templom [277] termeit pálmafákat utánzó kőoszlopokkal díszítették, arra utal, hogy Szahuré tényleges sírboltja valahol a piramis közelében lehetett.

138. ÁBRA

Az Egyiptom trónján soron következő uralkodó, Noferirkaré Szahuré sírjának közelében választotta ki saját temetkezési épületegyüttesének helyét. Befejezetlen, esetleg csak romos piramisának kamrája üresen állt. Utódának síremlékét pedig nem találták meg. A következő uralkodó kő helyett inkább szárított agyagtégglából és fából emeltetett magának piramist, ezért annak csak csekély része maradt fenn. A soron következő Neuszerré elődei építményeinek közelébe tervezette piramisát, mely végül két kamrát rejtett - temetkezésnek nyomára egyikben sem leltek. Neuszerré

mindazonáltal temetkezési temploma révén vált ismertté, mivel az egy csonka piramis tetejére emelt zömök, arányaiban alacsony obeliszket formáz (138. ábra). Az obeliszk 36 méterre magasodott, csúcsát aranyozott rézborítás fedte.

139. ÁBRA. Egyiptom: a főbb piramisok

A következő fáraó piramisát soha nem találták meg: talán egyetlen halomká mállott, és elnyelte a vándorló sivatagi homok.

Utódjának emlékművét is csak 1945-ben sikerült azonosítani. Az alépitmény a megszokott díszítetlen, üres kamrát tartalmazta.

Unisz fáraónak, az ötödik dinasztia utolsó, mások szerint a hatodik dinasztia első uralkodójának piramisa a szokások jelentős

megváltozásáról tanúskodik. Gaston Maspero 1880-ban legelőször itt talált a termek és folyosók falán ékeskedő piramisszövegeket. A hatodik dinasztia soron következő négy uralkodójának - Teti, I. Pepi, Merenré és II. Pepi - piramisai felülmúlni igyekeztek Uniszét,

legalábbis, ami a temetkezési épületegyütteseket, valamint a falakon olvasható piramisszövegek mennyiségét illeti. A „temetkezési kamrákban” bazalt- és gránitsarkofágok rejtőztek; egyébként üresen várták feltárásukat, csak a Merenré-féle piramis sarkofágjában találtak múmiát. Hamarosan azonban kiderült, hogy a múmia nem a király holtteste, hanem egy későbbi betolakodó temetkezés

során került az építménybe. [278]

Hol voltak hát eltemetve a hatodik dinasztia uralkodói? A dinasztia királyi sírboltjai, valamint az elődök végső nyughelyei délen, Abüdoszban kerültek elő. Ez, mintegy újabb bizonyítékként teljes mértékben aláássa azt az elképzelést, hogy a sírok csak emlékművek, kenotáfiumok lettek volna, míg a piramisok szolgáltak valódi sírboltként; mégis, régi meggyőződéseinkről nehéz lemondani.

A tények persze éppen ellenkezően vallanak. Az Óbirodalom korának piramisai soha nem őrizték a fáraó testét, mivel senki nem gondolt arra, hogy ez lenne a feladatuk. Azért épültek, hogy jelzőtornyokként szolgáljanak, a fáraó ka-lelkét kalauzolják a horizont felé tartó, képzeletbeli utazása során a mennybe vezető úton - miként az istenek által eredetileg emelt piramisok is jelzőtornyokként működtek, amikor maguk az istenek „tovavitorláztak az égen”.

Feltételezzük tehát, hogy egyik fáraó a másik után próbálta felülmúlni... nem Dzsószér, hanem az istenek piramisait: a gízai piramisokat. [280]

A fáraó nevének meghamisítása

A kereskedelemben és a művészetekben, valamint a tudományban és a régiségek vizsgálatakor a hamisítás nem ritka jelenség a hírnévhez és a gazdagsághoz vezető úton. Ha kiderül a csalafintaság, a vesztesség és a szégyen szinte elkerülhetetlen. Amennyiben viszont sikerül fenntartani a látszatot, az megváltoztathatja a történelem menetéről kialakított véleményünket.

Úgy hisszük, éppen ez történt a nagy piramissal, illetve annak építtetőjével, a Hufu, avagy Kheopsz nevű fáraóval is.

Amikor alaposan és hozzáértő módon, régészeti szempontból ismét megvizsgálták azokat a piramisokhoz kapcsolódó archeológiai lelőhelyeket, melyeket mintegy másfél évszázaddal korábban meglehetősen sebtében ástak ki, számos kérdés merült fel az eredeti következtetések némelyikével kapcsolatban. A módszeres kutatások előtt úgy tartották, hogy a piramisok kora Dzsószér lépcsős piramisával kezdődött, és fokozatos előrelépéseket lehetett nyomon követni az igazi piramisok kialakulásáig, melyek egyúttal a fejlődés csúcsát is jelentették. Ám miért is volt olyan fontos az igazi piramis mint forma elérése? Ha a piramisépítés művészete töretlenül fejlődött, hogyan fordulhat elő, hogy a gízai piramisokat korban követő számos piramis a gízai teljesítményhez mérten inkább nevezhető alsóbbrendűnek, semmint a haladás eredményének?

Dzsószér lépcsős piramisa modellként szolgált a többi ilyen építmény számára, vagy maga is egy korábbi minta alapján készült? A kutatók ma arra az álláspontra helyezkednek, hogy az Imhotep által a masztaba fölé emeltetett első, méreteiben kisebb lépcsős piramist „gyönyörű, tiszta fehér mészkő borította” - írja Ahmed Fakhry is a *The Pyramids* című könyvében. „Mielőtt azonban a burkolólapok a helyükre kerültek volna, a fáraó egy másik változatot is tervbe vett”, miszerint a már meglévő építményre ráhelyeztetett egy még nagyobb piramist. Mindazonáltal, mint azt az újabb bizonyítékok sugallják, a lépcsős piramisnak a végső formája is olyan burkolást kapott, hogy az bárki számára igazi piramisnak tűnhetett. A Harvard Egyetem George Reisner [281] vezette régészeti expedíciója feltárta a burkolóelemeket, és úgy találta, azokat kezdetleges módon vályogtéglákból állították elő, melyek aztán természetesen elég hamar szétporladtak, és látni engedték, hogy Dzsószér lépcsős piramist építtetett. Mi több, a vályogtéglákat még mészbefonattal is kezelték, hogy úgy tűnjön, a burkolat fehér mészkőből készült.

Kit is próbált meg tehát Dzsószér utánozni? Hol láthatott Imhotep már befejezett, az ég felé törő, igazi piramist, sima oldalaival, mészkő borításával és minden egyéb „tartozékával” együtt? És még egy kérdés. Ha - amint a napjainkban elterjedt elméletek tartják - Médumban és Szakkarában a simára munkált, 52 fokos emelkedésű piramis megépítésére irányuló próbálkozások kudarcot vallottak, illetve Sznofrunak „csalnia” kellett, és a feltételezeten első, igazi piramist mindössze 43 fokos emelkedéssel tudta csak létrehozni, saját fia miért fogott elsőre egy jóval nagyobb méretű, ráadásul a bizonytalan eredménnyel kecsegtető 52 fokos dőlésszögű piramis felépítésébe? (Arról már nem is beszélve, hogy ezen vállalkozása állítólag minden gond nélkül sikerrel járt.)

Amennyiben a gízai építmények mindössze „szokványos” piramisoknak tekintendők az egymást követő fáraók által emeltetett piramisok sorában, Kheopsz fia, Dzsedefré piramisának helyét miért

nem az apja piramisa mellett, Gízában jelölte ki? Ne feledjük: a másik két gízai piramis a mai tudásunk szerint ekkor még nem állt ott, azaz Dzsedefré a szabad területen kedve szerint építkézhetett volna. Ha pedig az apja építései és mérnökei olyannyira mesterei voltak a piramisépítésnek, mint ahogyan azt a nagy piramis esetében már bizonyították, hová tűntek, hogy nem segítették Dzsedefré egy hasonlóképpen lenyűgöző alkotás létrehozásában, és így csak silányabb, az idő vasfogának magát hamar megadó piramis kapcsolható ez utóbbi fáraó nevéhez?

Ennek oka abban keresendő, hogy a nagy piramistól eltekintve egyetlen piramis sem rendelkezett felfelé tartó járatokkal, illetve hogy ezt a folyosót sikerült egészen Kr. u. 820-ig elzárni és elrejteni, ezért aztán a piramist utánozni kívánók csupán a lefelé tartó járatról tudhattak?

A tény, hogy a Gízában található három piramis híján van a hieroglif feliratoknak, szintén elgondolkodtató. James Bonwick egy évszázaddal ezelőtt ugyancsak csodálkozásának adott hangot, amikor a *Pyramid Facts and Fancies* című művében a következőképpen ír: „Ki képes elhitetni magával, hogy az egyiptomiak ezeket a fenséges síremlékeket feliratok nélkül hagyták volna ránk - éppen azok, akik minden figyelemre méltó építményük esetében oly bőkezűen bántak a hieroglifákkal?” Akár azt is gyaníthatjuk, hogy e hiány abból a tényből fakad, hogy a piramisokat még a hieroglif írásmód kifejlesztése előtt emelték, esetleg azokat nem is az egyiptomiak építették. [282]

Bizonyos részletek mindazonáltal megerősítik vélekedésünket, hogy amikor Dzsószér és utódai a piramisépítést szokássá, hagyománnyá tették, már létező mintákat követtek: a gízai piramisokat. Ez utóbbiak ugyanis nem tekinthetők a Dzsószér korábbi erőfeszítéseit megkoronázó fokozatos tökéletesedési folyamat termékeinek; sokkal inkább szolgálhattak már Dzsószér előtt is példaként, melyet az őt követő fáraók szintén utánoztak.

Egyes tudósok felvetették, hogy Gízában a kisebb szatellit-piramisok valójában - megközelítőleg 1:5-ös léptékű - makettnek számítottak, és ókori elődeink azokat pontosan úgy használták, mint ahogyan a mai építésszek. Mai tudásunk szerint viszont kijelenthető, hogy ezek a kisebb piramisok később keletkeztek. Mindazonáltal úgy hisszük, hogy igenis léteztek mértékarányos modellek: a Menkauré-piramis például nyilvánvalóan ilyen szerkezeti kísérletnek tekinthető. A fentiekből következik, hogy a másik két piramist már később, egyfajta jelzőtoronyként emelték az anunnakik számára.

Mit is tudunk azonban Menkauréről, Khephrénről és Kheopszról, akik - legalábbis Hérodotosz leírása szerint - ezeket a piramisokat építették?

A harmadik piramishoz kapcsolódó templomok és járatok egyértelműen igazolják, hogy az építető Menkauré volt - a vonatkozó bizonyítékok között előfordulnak a fáraó nevét megemlítő feliratok, valamint sok remekbe szabott szobor, melyeken az uralkodót Hathor és egy másik istennő zárja a karjába. Mindez persze csak annyit jelent, hogy a kiegészítő építményeket ténylegesen Menkauré építtette, és így a fáraó valóban összekapcsolható a piramissal - az azonban nem állítható, hogy a piramis is Menkauré megrendelésére készült. Ésszerű feltételeznünk, hogy az anunnakiknak csupán a piramisokra volt szükségük, míg a templomokat önmaguk tiszteletére, imádására nyilvánvalóan nem építtették volna meg; csak egy fáraó igényelhetette a halotti és völgytemplomot, illetve a többi olyan építményt, mely az istenekhez vivő utazáshoz köthető.

A tulajdonképpeni Menkauré-piramis belsejében egyetlen felirat, egyetlen szobor vagy díszített fal sem található; mindent a rideg, puritán pontosság jellemez. Az egyedüli, feltételezetten bizonyító erejű lelet félrevezető nyomnak találtatott: a Menkauré névvel vésett fakoporsó töredékeiről kiderült, hogy a fáraó uralkodása után mintegy 2000 évvel későbből származnak, míg a koporsóba „beleillőnek” hitt múmia a korai keresztény évszázadok valamelyikében került oda. Ezzel együtt

viszont a legcsekélyebb bizonyíték sincs arra, hogy Menkaurénak - vagy ha már itt tartunk, egyáltalán bármelyik fáraónak - köze lett volna magának a piramisnak a létrehozásához és építtetéséhez.

A Khephrén-piramis ugyancsak teljesen mentes az eredetre mutató jelektől. A Khephrén kartusát - ovális keret, melybe a királyi nevet vésték - viselő szobrokat [283] csak a piramissal szomszédos templomokban sikerült megtalálni. Arra viszont semmi sem utal, hogy a piramist maga a fáraó építtette volna.

Mi mondható el Kheopszról?

Egy kivételtől eltekintve, amelyről egyébként okkal feltételezhető, hogy hamisítás eredménye, mindössze Hérodotoszra - illetve egy, a hérodotoszi műből merítő római történetíróra - támaszkodhatunk, amikor azt állítjuk, hogy a nagy piramist Kheopsz emeltette. Hérodotosz az uralkodóról elbeszéli, hogy az népét 30 évre rabszolgaságba vetette, hogy megépíttesse a piramist és az ahhoz vezető utat. Ezzel szemben a többi beszámoló egyöntetűen rögzíti, hogy Kheopsz mindösszesen 33 esztendeig uralkodott. Ha pedig olyan grandiózus épületeket létrehozó fáraónak számított, aki ráadásul nem volt híján a legjobb tervezőknek és építőmestereknek sem, hol található a többi, általa emeltetett emlékmű vagy az életnagyságot jóval meghaladó uralkodói szobor? Sehol. A hátrahagyott, megemlékező jellegű alkotások, illetve azok hiánya leginkább arra enged következtetni, hogy Kheopsz igenis gyatra, de semmiképpen sem kiemelkedő építtetőnek számított. Tagadhatatlan viszont, hogy támadt egy nagyszerű ötlete: úgy hisszük, hogy miután látta a lépcsős piramis szétporladt vályogborítását, a Médumban összeomlott piramist, Sznofru első piramisának hirtelen megtörő vonalát, valamint ugyanezen fáraó második piramisának nem éppen megfelelő dőlésszögét, Kheopsz megtalálta a megoldást. Gízában ott álltak a tökéletes piramisok, melyekről senki nem beszélt. Miért ne kérhette volna az istenek hozzájárulását, hogy az egyikhez hadd építse hozzá azokat a temetkezési templomokat, melyekre a túlvilági utazáshoz szüksége volt? A piramisok szentségét semmi nem sértette, hiszen minden templom, ideértve a völgytemplomot is, ahová Kheopszot később valószínűleg eltemették, a nagy piramison kívül állt: szomszédos volt, de még csak meg sem érintette azt. Hát így történhetett, hogy a nagy piramis Kheopsz síremlékeként vált ismertté.

Kheopsz utódja, Dzsedefré aztán elvetette apja ötletét, és inkább felépítette saját piramisát, miként Sznofru is tette. A kérdés azonban az, hogy ennek megvalósításához miért ment Gízától északra, azaz miért nem emeltette sajátját az apja síremléke mellé? A legegyszerűbb magyarázat az, hogy a gízai hegyfok ekkorra már megtelt - három régi piramis állt ott, na meg a kísérő építmények, melyeket Kheopsz tervezett a közelbe...

A következő fáraó, Khephrén, aki tanult a Dzsedefré-t ért kudarcból, inkább a Kheopsz-féle megoldást választotta. Amikor eljött az idő a piramis létrehozására, nem látta akadályát, hogy a maga számára mintegy kisajátítsa a már készen álló második nagy piramist, és azt saját templomaival és kísérőépítményeivel vegye körbe. Menkauré pedig, az ő közvetlen utódjaként az utolsó, még rendelkezésre álló piramis, az úgynevezett harmadik piramis mellett tette le a voksát. [284]

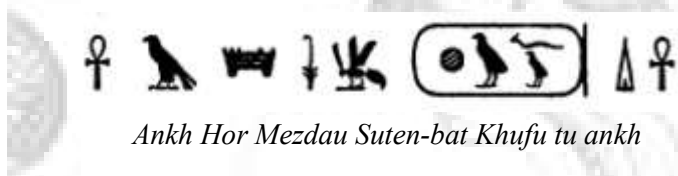
Mivel a „készen kapott” piramisok ezzel elfogytak, a trónra lépő következő fáraók saját piramisaik felépítésekor már a göröngyösebb utat voltak kénytelenek választani: meg kellett próbálniuk felépíteni azokat...

A magunk részéről belátjuk, első pillantásra a fenti feltételezés, hogy Kheopsznak - és persze a másik két fáraónak - semmi köze nem volt a nevükhöz kapcsolódó piramisok felépítéséhez, meglehetősen erőszakoknak tűnhet. Túlzásokról azonban itt szó sincs. Az elmélet igazolásához hívjuk magát Kheopszot tanúságtételre.

A kérdés, hogy valóban Kheopsz építette-e a nagy piramist, már majdnem másfél évszázada izgatja a komolyabb egyiptológusok fantáziáját; ekkor fedezték fel ugyanis az egyetlen olyan tárgyat, amelyik Kheopszot említi, és ezzel a fáraót a piramishoz köti. Rendkívül érdekfeszítő módon ez a

tárgy csak megerősíti, hogy nem Kheopsz emeltette a piramist: az építmény uralkodása idején már létezett!

A terhelő bizonyíték nem más, mint egy mészkőből készült sztélé (140. ábra), melyet Auguste Mariette fedezett fel az 1850-es években Ízisz templomának romjai között, a nagy piramis közelében. A táblán olvasható felirat önmagasztalásként értelmezhető: Kheopsz meg kívánt emlékezni arról, hogy felújította ízisz templomát, valamint az omladozó templomban talált, isteneket ábrázoló képeket és címerrajzokat. A felirat nyitó sorai félreérthetetlen módon azonosítják Kheopszot kartusáráról:

Éljen Hórusz Mezdaui, ki Felső- és Alsó-Egyiptom királyának, Kheopsznak életet adott!

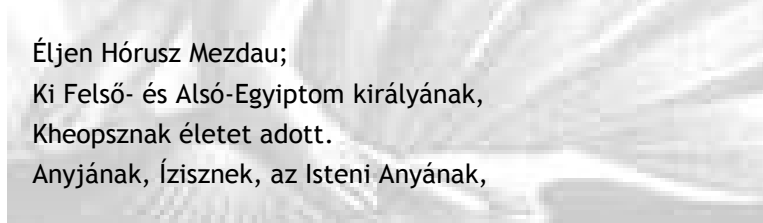
A szokványosnak tekinthető bevezetést, mely megidézi Hóruszt, és hosszú életet ígér az uralkodónak, a nagy piramis eredetéről való, hagyományos elméletet megrengető állítások követik:

A ma a kairói múzeumban megtekinthető sztélé feliratának tanúsága szerint tehát a nagy piramis már állt, amikor Kheopsz feltűnt a színen. Úrnőjének Ízisz istennő számított - egy istennőhöz, és még véletlenül sem Kheopszhoz kapcsolódott. Sőt a Khephrénnek tulajdonított Szfinx - melyről úgy tartjuk, hogy a fáraó a második piramissal együtt építtette - is ott ült már, ahol ma is. A felirat következő sorai pontosan meghatározzák a Szfinx helyét, illetve rögzítik a tényt, hogy az emlékmű egy részét villámcsapás rongálta meg - ez a sérülés mind a mai napig megfigyelhető a Szfinxen.

A feliratot tekintve Kheopsz a továbbiakban kijelenti, hogy „az istennő temploma mellett” emeltetett egy piramist Henutszen hercegnőnek. A régészek ennek megfelelően, a felirattól független bizonyítékok alapján képesek alátámasztani, hogy a nagy piramist szegélyező három kisebb piramis közül a legdélebbi fekvésűt, mely egyébként valóban a legközelebb áll Ízisz templomához, ténylegesen Henutszennek, Kheopsz feleségének szentelték. A feliratban olvasható részletek tehát mindenben megfelelnek a valós tényeknek; nem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy Kheopsz nem állít többet: a hercegnőnek építtetett egy kisebb piramist. Nem titkolja, a nagy piramis már korábban létezett, miként a Szfinx is, illetve a két másik piramis szintén.

Az itt tárgyalt elméletek fundamentumát csak tovább erősíti, ha beletekintünk a vizsgált felirat egy másik részébe, mely szerint a nagy piramist „Hathor nyugati hegyének” is nevezték:

„Hathor nyugati hegye” Úrnőjének
Készítette [ezt] az írást egy sztélén.
Adott [az istennőnek] egy új szent felajánlást,
Épített [neki] kőből készült házat [templomot],
felújította az isteneket, kiket templomában talált.

140. ÁBRA

Ne feledjük, Hathort tekintették a Sínai-félsziget úrnőjének. Ha a félsziget legmagasabb csúcsának a Keleti-hegy számított, akkor a nagy piramis nem más, mint a Nyugati-hegy - e kettő pedig együttesen a légi folyosó két, a Földhöz kapcsolódó végpontja volt.

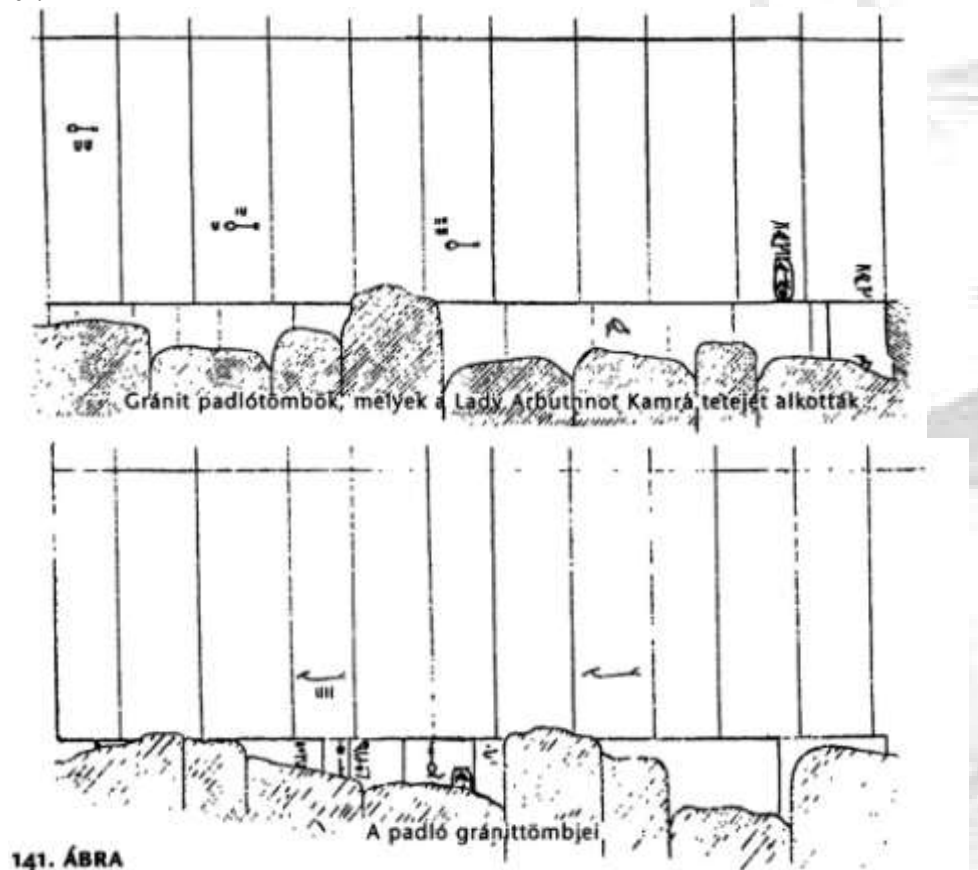
Az utóbb „Leltársztélének” nevezett tábla hitelességében, valóságában semmi okunk nincs kételkedni. Jóllehet, a kutatók annak felfedezése idején - és persze azóta is sokan - képtelenek voltak megbékélni a sztélé által sugallt, elkerülhetetlennek [287] tűnő következtetésekkel. Mivel nem hajlandók felborítani a piramisokkal kapcsolatosan képviselt tanok rendszerét, a Leltársztélét inkább hamisítványnak minősítették, olyan feliratnak, mely - Selim Hassan *Excavations at Giza* című művét idézve - „jóval Kheopsz halála után” készült, és csak azért idézi meg a fáraó nevét, hogy „a helyi

papok bizonyos, egyébként alaptalan állítását igazolja".

James H. Breasted - akinek az *Ancient Records of Egypt* című könyve alapműnek számít az ókori egyiptomi feliratok tanulmányozása terén - 1906-ban azt írta, hogy "a Szfinxre, valamint a Kheopsz idejében a mellette elhelyezkedő templomra tett utalások az emlékművet az első pillanattól fogva az érdeklődés homlokterébe állították. Ezek az állítások meglehetősen nagy jelentőséggel bírnának, ha maga az emlékmű magával Kheopsszal is egykorú lenne; [288] az írásmódból, a használt helyesírásból származtatható bizonyítékok azonban korábbi eredetet valószínűsítene, ami jelen esetben perdöntőnek minősül."

A szakember nem értett egyet Gaston Masperóval, a korszak egyik vezető egyiptológusával sem, aki már öelötte feltételezte, hogy a sztélé - ha az alkalmazott helyesírás valóban korábbi eredetre utal - egy régebbi és egyúttal hitelesnek tekinthető eredeti tábla másolata lehet. A felmerülő kétségek ellenére Breasted a feliratot a negyedik dinasztia után fennmaradt írásos emlékek közé sorolta, miközben Maspero, amikor 1920-ban megírta összefoglaló jellegű művét a *The Dawn of Civilization* címmel, a Kheopsz életéről és tetteiről szóló tényleges adatokként fogadta el a Leltársztélén rögzítetteket.

Ez esetben viszont minek tulajdonítható a vonakodás, hogy a tárgyi leletet autentikusnak ismerjék el?

A Leltársztélét egyszerűen azért ítélték hamisítványnak, mert alig egy évtized telt el azóta, hogy Kheopszot vitathatatlanul a nagy piramis építőjeként azonosították. A látszólag perdöntő bizonyítékok a Királyi Kamra fölötti, lezárt kamrákban felfedezett, vörös festékekkel készült jelzések voltak (141. ábra), amelyeket a Kheopsz uralkodásának 18. évében, az építőmesterek által készített jelölésként is lehetett értelmezni. Mivel ezekbe a kamrákba egészen 1837-ig ember nem tette be a lábát, a jelöléseknek mindenképpen eredetinek kellett lenniük; ha tehát a Leltársztélé ezeknek ellentmondó

információkat hordoz, a tábla egyértelműen hamisítvány.

Ha viszont vizsgálat alá vesszük azokat a körülményeket, melyek között a vörös festékekkel készült jelzések születhettek, illetve megpróbáljuk pontosan tisztázni, kik is lehettek a felfedezők, amit igen érdekes módon korábban soha nem tettek meg, következtetésünk vitán felül így hangzik: amennyiben valóban hamisítás történt, azt nem az ókorban követték el, hanem a Kr. u. 1837. esztendőben; a hamisító pedig nem „néhány helyi pap” volt, hanem két, esetleg három lelkiismeretlen angol úriember...

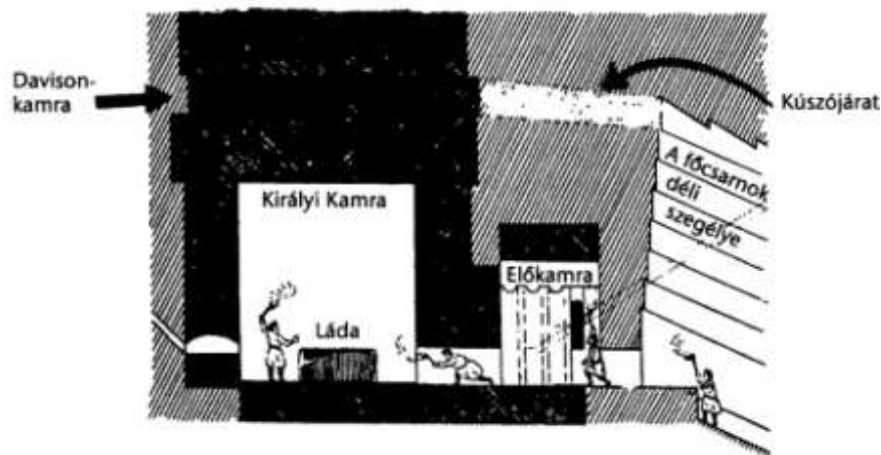
A történet azzal kezdődött, hogy 1835. december 29-én Richard Howard Vyse ezredes, egy angol arisztokrata család „fekete báránya” megérkezett Egyiptomba. Ebben az időben őfelsége hadseregének más tisztjei is igen sokra vitték a „régiségkutatók” - ahogyan akkor a régészeket, archeológusokat nevezték - között: neves tudós társaságok előtt olvashatták fel tanulmányaikat, és ennek eredményeként számos társadalmi elismerésben részesültek. Bizton nem állítható, hogy Vyse-nak is ez lebegett a szeme előtt, amikor Egyiptomba érkezett, tény viszont, hogy amikor eljutott a gízai piramisokig, őt is hatalmába kerítette a napi jelleggel beharangozott újabb és újabb felfedezések láza, melyben oly sok tudós és laikus égett akkor. Vyse-t különösképpen izgalomba hozták egy bizonyos Giovanni Battista Caviglia történetei és elméletei, aki a nagy piramison belül már korábban is egy rejtett kamrárt keresett. [289]

Alig telt el néhány nap, Vyse felajánlotta, hogy pénzzel támogatja Caviglia kutatásait, amennyiben őt társfelfedezőként befogadják a csapatba. Caviglia nyíltan elutasította az ajánlatot; a megsértett Vyse pedig 1836 februárjának végén elhajózott Bejrút felé, hogy Szíriában és Kis-Ázsiában tegyen látogatást.

A hosszú utazás azonban nem hűtötte le a gyötrő vágyakozást, mely az angolban Egyiptom földjén ébredt. Ahelyett hogy visszatért volna Angliába, 1836 októberében ismét megjelent Egyiptomban. Vyse előző ottjáratkor összebarátkozott egy J. R. Hill nevű, fortélyos közvetítővel, aki az idő tájt egy réz hengermű felügyeletét látta el. Visszatértekor aztán bemutatták még egy bizonyos Sloane úrnak, aki megsúgta Vyse-nak, hogy esetleg tudná a módját, hogyan lehetne olyan fermátot - koncessziós végzést - szerezni az egyiptomi kormánytól, mely kizárólagos ásatási jogokat biztosítana Gízában. Az így kiokított Vyse elment tehát a brit konzulhoz, Campbell ezredeshez a szükséges okiratokért. Nagy megdöbbenésére azonban a fermán Campbellt és Sloane-t nevezte meg társengedélyesnek, míg a munkák felügyelőjének Cavigliát jelölték ki. 1836. november 2-án a kiábrándult Vyse kifizette „az első 200 dollárnyi hozzájárulást” Cavigliának, majd Felső-Egyiptomba utazott, az ottani látnivalók megtekintésére.

Mint azt Vyse az *Operations Carried on at the Pyramids of Gizeh in 1837* című írásában feljegyezte: „szerfelett türelmetlenül, hogy lássam, milyen előrehaladást sikerült elérni”, 1837. január 24-én visszatért Gízába. Ám Caviglia és munkásai, ahelyett hogy a titkos kamrárt keresték volna, sorban ásták ki a piramis környéki sírkamrákban nyugvó múmiákat. Vyse dühe csak akkor csillapodott valamelyest, amikor Caviglia közölte vele, hogy valami fontosat kíván mutatni neki: a piramisépítők kézírását!

A sírkamráknál folyó ásatások rámutattak, hogy az ókori építőmesterek egyes esetekben vörös festékekkel jelölték meg az előre méretre vágott köveket. Caviglia állította, hogy ilyen jelzéseket talált a Khephrén-piramis alapzatánál. Amikor azonban a „leletet” Vyse-zal együtt megvizsgálta, kiderült, hogy a „vörös festék” leginkább a kövek természetes elszíneződésének tekinthető.

142. ÁBRA

Na, és hogy mire jutottak a nagy piramishoz? Caviglia, aki azon dolgozott, hogy fényt derítsen arra, mely úton is vezetnek a „légcsonnak” a „Királyi Kamrához”, most már tökéletesen meg volt győződve arról, hogy a feltételezett Királyi Kamra feletti részeken is vannak még rejtett kamrák. Az egyik ilyen, csupán kúszva áthágható járaton keresztül megközelíthető fülkét még Nathaniel Davison fedezte fel 1765-ben (142. ábra). Vyse követelte, hogy a munkások figyelmüket erre a területre összpontosítsák; el kellett csüggednie azonban, amikor rájött, hogy Cavigliát és Campbellt leginkább a kor múzeumi által erősen óhajtott múmiák fellelése érdekli. Caviglia [290] még ennél is tovább ment, amikor az egyik feltárt sírkamrát „Campbell-kamrának” nevezte el.

Hogy kézbe vegye az ügyeket, Vyse Kairóból a piramisokhoz tette át székhelyét. „Természetes, hogy néhány felfedezést kívántam tenni, mielőtt még visszatértem volna Angliába” - vallotta meg naplójának 1837. január 27-én. Ugyanis családjának nem kis kiadásokat okozva, már jóval több mint egy éve a messzi földeken tartózkodott.

Az elkövetkező hetekben ellentétek Cavigliával fokozatosan elmérgesedtek, amikor Vyse a legkülönbözőbb vádakot vágta a kutató fejéhez. Február 11-én aztán a vita igen heves veszekedésben tetőzött. Másnap Caviglia számottevő felfedezéseket tett a „Campbell-kamrában”: egy hieroglif feliratokkal díszített szarkofágot talált, továbbá a sírkamra kőfalán fellelte az ókori építőmesterek vörös festékekkel készült jelöléseit. 13-án aztán Vyse rövid úton menesztette Cavigliát, és utasította, hogy azonnal hagyja el a kutatási területet. Caviglia ezt követően már csupán egyszer tért vissza, 15-én, hogy magához vegye személyes tárgyait; majd később, éveken keresztül „becstelen vádakkal” illette Vyse-t, akinek a feljegyzései azonban e vádaskodások lényegét, azok részleteit nem említik.

Vajon az összetűzés a két férfi eredendő véleménykülönbségére vezethető-e vissza, vagy Vyse akár már kierőltetve is dülőre akarta vinni a dolgot, hogy Cavigliát eltávolítsa a leletek közeléből?

Mint később kiderült, Vyse február 12-én éjszaka titokban látogatást tett a nagy piramisban, kíséretében pedig ott volt John Perring, az egyiptomi közmunkaügyi minisztérium egyik mérnöke, egyébként műkedvelő, ám mindenféle szakértelem híján lévő egyiptológus, akit Vyse-nak a leleményes Hill mutatott be. A két hívatlan vendég egy, a Davison-kamra fölötti gránittömbben keletkezett, érdekesnek mutatkozó [291] hasadékot vizsgált meg; amikor egy nádszálat dugtak a nyílásba, az még meg sem hajlott, úgy haladt tovább - nyilvánvalóan valamiféle üreg húzódott meg a hasadék mögött.

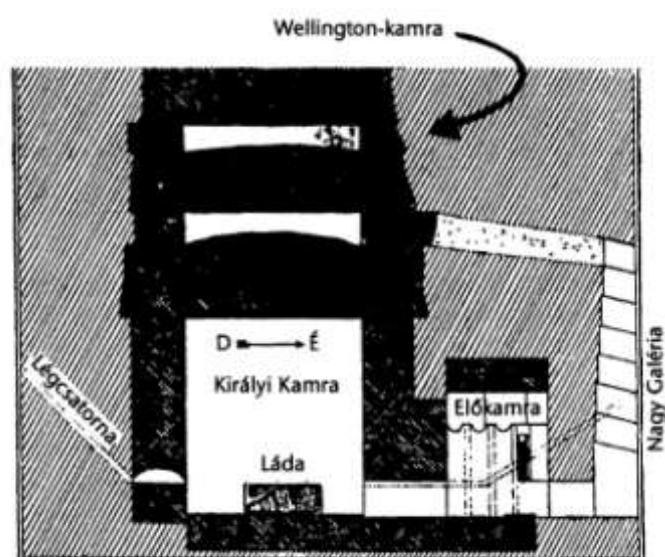
És hogy miféle tervet eszelhetett ki Vyse és Perring a titkos éjszakai látogatás alkalmával? Erre leginkább az elkövetkezendő eseményekből következtethetünk. Tény, hogy Vyse másnap reggel elbocsátotta Cavigliát, és a kutatónak járó fizetést ezután Perring vehette fel. Majd Vyse naplójába azt

jegyezte be: „Eltökélt vagyok, hogy az ásásokat a [Davison] Kamra teteje felett folytassuk, ahol számításom szerint egy temetkezési fülkét kell találnunk.” Miközben Vyse egyre több munkást alkalmazott az ásásoknál, és nem kevés pénzt ölt a kutatásba, a királyi ház tagjai és más magas rangú érdeklődők szinte sorban álltak, hogy láthassák a Campbell-kamra leleteit; Vyse nem sok újat tudott volna mutatni nekik a piramison belül. A reményvesztettnek tűnő Vyse embereit még arra is utasította, hogy füljanak bele a Szfinx vállába, hátha rátalálnak az építőmesterek jelöléseire. Miután e kísérlete is sikertelenül járt, figyelmét ismét a rejtett kamra felé fordította.

Március közepére Vyse-nak újabb problémával kellett szembenéznie: a többi ásítás egyre-másra csalogatta el az embereit. Hajlandó volt megduplázni a fizetést, ha a munkások éjjel-nappal dolgoztak - rájött, hogy lassan kifut az időből. Elkeseredésében minden elővigyázatosságot félredobott, és robbanóanyagok alkalmazásához nyúlt, hogy végre áttörhessen az előrehaladást megghiúsító kőtömbökön.

Március 27-re a munkásoknak végre sikerült egy kisebb méretű lyukat vágniuk a gránitlapokba. Bár ebből az eredményből nem következett, Vyse azonnal elbocsátotta a munkafelügyelőt, bizonyos Paolót. Másnap Vyse azt jegyezte le: „Egy rúd végére gyertyát erősítettem, és átdugtam a kis lyukon, melyet a Davison-féle kamra feletti üreg felé nyitottak; tisztán éreztem, hogy ugyanolyan szerkezetű kamrát fogunk ott is találni, mint az alatta lévő.” Erre Vyse megtalálta a Rejtett Kamrát! (143. ábra)

A rés kitágításához löport használó Vyse végül március 30-án lépett be a frissen felfedezett kamrába - Hill ott állt mellette. Alaposan átvizsgálták a kamrát, mely légmentesen záródott, és semmiféle nyílás nem jelentett belőle kiutat. A padlózat azoknak a hatalmas gránitlapoknak a durván megmunkált felületéből állt, melyek az alatta fekvő Davison-kamra mennyezetét alkották. „A padlót mindenhol egyenletesen eloszló, fekete anyag borította, melyen minden egyes lábnyom meglátszott.” Megjegyzendő, hogy az itt említett, „bizonyos mélységben felgyülemlett” fekete por mibenlétét sohasem sikerült tisztázni. „A mennyezetet gyönyörűen lecsiszolták, a kőlapok csatlakozásai a lehető legfinomabb munkát dicsérték.” A kamrában, teljesen nyilvánvaló módon, korábban soha nem járt senki; ennek ellenére sem szarkofágot, sem kincseket nem rejtett. Díszítetlen volt - és tökéletesen üres. [292]

143. ÁBRA

Vyse a rés kitágítása felől rendelkezett, majd üzenetet küldött a brit konzulnak, melyben

bejelentette, hogy az új fülkét Wellington-kamrának nevezte el. Este, „miután Perring és Mash urak megérkeztek, beléptünk a Wellington-kamrába, különféle méréseket végeztünk, és miközben ezzel voltunk elfoglalva, rábukkantunk a köveken lévő jelzésekre”. Micsoda váratlan szerencse!

A lelet hasonlóan látszott a piramison kívül lévő sírboltokban talált, vörös festékkel készült köjelzésekhez. Nem tudni, hogyan, de Vyse-nak és Hillnek egyáltalán nem tűntek fel, amikor egyedül vizsgálhatták át alaposan a kamrát. Ám most, amikor Perring és Mash, az előbbi invitálására jelen lévő építész-mérnök is csatlakozott hozzájuk, már négy szemtanúja lehetett az egyedülálló felfedezésnek.

Azon tényből kiindulva, hogy a Wellington-kamra szinte tökéletesen azonosnak bizonyult a Davison-kamrával, Vyse gyanította, hogy még egy másik kamrának kell lennie a frissen felfedezett helyiség felett. Vyse, bár az okok ez esetben sem ismeretesek, április 4-én elbocsátotta az egyetlen megmaradt munkafelügyelőt, Giachinót. Április 14-én pedig a brit konzul és az osztrák főkonzul tett látogatást a területen. Ők azt kérték, hogy az építőmesterek jelöléseiről készüljön másolat. Vyse Perringet és Masht bízta meg a munkával, azt azonban kikötötte, hogy előbb a Campbell-féle sírbolton korábban felfedezett jelöléseket másolják le; a nagy piramison belül feltárt, egyedülálló leletek bármilyen különös is, de várhattak még.

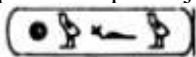
Nagy mennyiségű puszkapor segítségével a Wellington-kamra feletti fülkét, melyet Vyse Lord Nelson után nevezett el, április 25-ére sikerült feltörni. A fülke az [293] előzőekhez hasonlóan teljesen üres volt, a padlót pedig a rejtélyes fekete por borította. Vyse arról számolt be, hogy „a kötömbökön, elsősorban a nyugati oldalon számos vörössel festett köjelzést” talált. Mindeközben Hill ki-be járkált a frissen feltárt kamrákban, látszólag, hogy falukba bevéssé - mégis milyen módszerrel? - a Wellington és a Nelson nevet. 27-én aztán Hill - és még véletlenül sem Perring vagy Mash - lemásolta a köjelzéseket. Vyse pedig a könyvébe másolatot készített a Nelson-kamrában találtakról - a Wellington-kamra köjelzései ismét kimaradtak (144. a ábra).

Május 7-én utat robbantottak még egy, a Nelson-kamra fölött elhelyezkedő kamra felé, amelyet Vyse időlegesen Lady Arbuthnot után nevezett el. A vonatkozó naplóbejegyzés semmiféle köjelzésről nem tesz említést, noha a későbbiekben a jelölések egész tárházára bukkantak a kamrában. Ami viszont igazán meglepőnek számított az újabb jelölésekkel kapcsolatban, az az volt, hogy immár nem kis számban kartusokat is tartalmaztak - ez ebben az esetben nem jelentett többet uralkodói neveknél (144. b ábra). Vajon Vyse ténylegesen találkozott-e annak a fáraónak a nevével, aki a piramist építtette?

Május 18-án Dr. Walni, egy egyiptológus, aki a királyi neveket rejtő hieroglifák megfejtésének terén szaktekintélynek számított, „megkérte a nagy piramisban talált írásjegyek másolatait, hogy elküldje azokat Rosellini úrnak”. Vyse egyszer s mindenkorra elutasította a kérést.

Másnap Lord Arbuthnot, valamint bizonyos Brethel és Raven urak társaságában Vyse látogatást tett a Lady Arbuthnot-kamrában, és négyen „összehasonlították Hill úr rajzait a nagy piramisban fellelhető jelölésekkel; ezt követően pedig aláírásukkal hitelesítették a rajzok pontosságát”. Nemsokára aztán az utolsó, bolthajtásos kamrába is sikerült bejutni, ahol további jelölésekre - ideértve egy királyi kartust is - bukkantak. Vyse ezután Kairóba utazott, és a köveken talált feliratok hitelesített másolatait átadta a brit nagykövetségnek, hogy az továbbítsa a dokumentumokat Londonba.

A munka elvégzettett: Vyse eladdig ismeretlen kamrákat tárt fel, és sikerült bizonyítania a nagy piramis építetőjének személyazonosságát; a kartusokon ugyanis ott szerepelt a királyi név: Hufu

Ez az a felfedezés, melyre mind a mai napig bármely, a témában írt könyv hivatkozik.

Vyse felfedezése szakmai körökben igen nagy visszhangot váltott ki, elfogadása pedig szinte biztosnak mutatkozott, miután sikerült a gyors megerősítést elnyerni a londoni British Museum szakértőitől.

Nem teljesen világos, hogy a Hill által készített másolat pontosan mikor érkezett meg a múzeumba, illetve Vyse mikor kapta meg a vonatkozó elemzést; azt azonban [294] tudjuk, hogy Vyse a múzeum szakvéleményét - a hieroglifák szakavatott ismerőjének számító Samuel Birch kézírásával - az 1837. május 27-i naplóbejegyzéshez csatolta. Első pillantásra a szakvélemény Vyse várakozásait igazolta: a kartuson olvasható név olvasható Hu-fuként, azaz Kheopszként vagy annak valamely változataként - miként azt Hérodotosz is megírta, a nagy piramist Kheopsz emeltette.

A szakvéleményt kísérő, egyébként érthető izgalom hevében nem sok figyelmet fordítottak a múzeum által kiadott iratban lépten-nyomon felbukkanó „ha” és „de” kezdetű megjegyzésekre. A szakvélemény továbbá azt az árulkodó részletet is tartalmazta, amely bennünket is elvezethet a hamisítás tényéig: az elkövető ugyanis ostoba hibába esett.

Először is Birch érezhetően nyugtalankodott számos jelölés helyesírása, illetve vonatkozó írásrendszere miatt. „A szobrász vagy az építőmester által a nagy piramis kamráinak köveibe vörössel belerajzolt jelképek vagy hieroglifák kétségtelenül köjel- zések - rögzíti a szakértő már az első bekezdésben; fenntartásait viszont ezt követően azonnal jelzi is: - Bár nem kifejezetten olvashatók, ami annak tulajdonítható, hogy leginkább kurzív vagy lineáris hieroglif írásjelekkel jegyezték le azokat, egyes elemei számottevő érdeklődésre tarthatnak számot...”

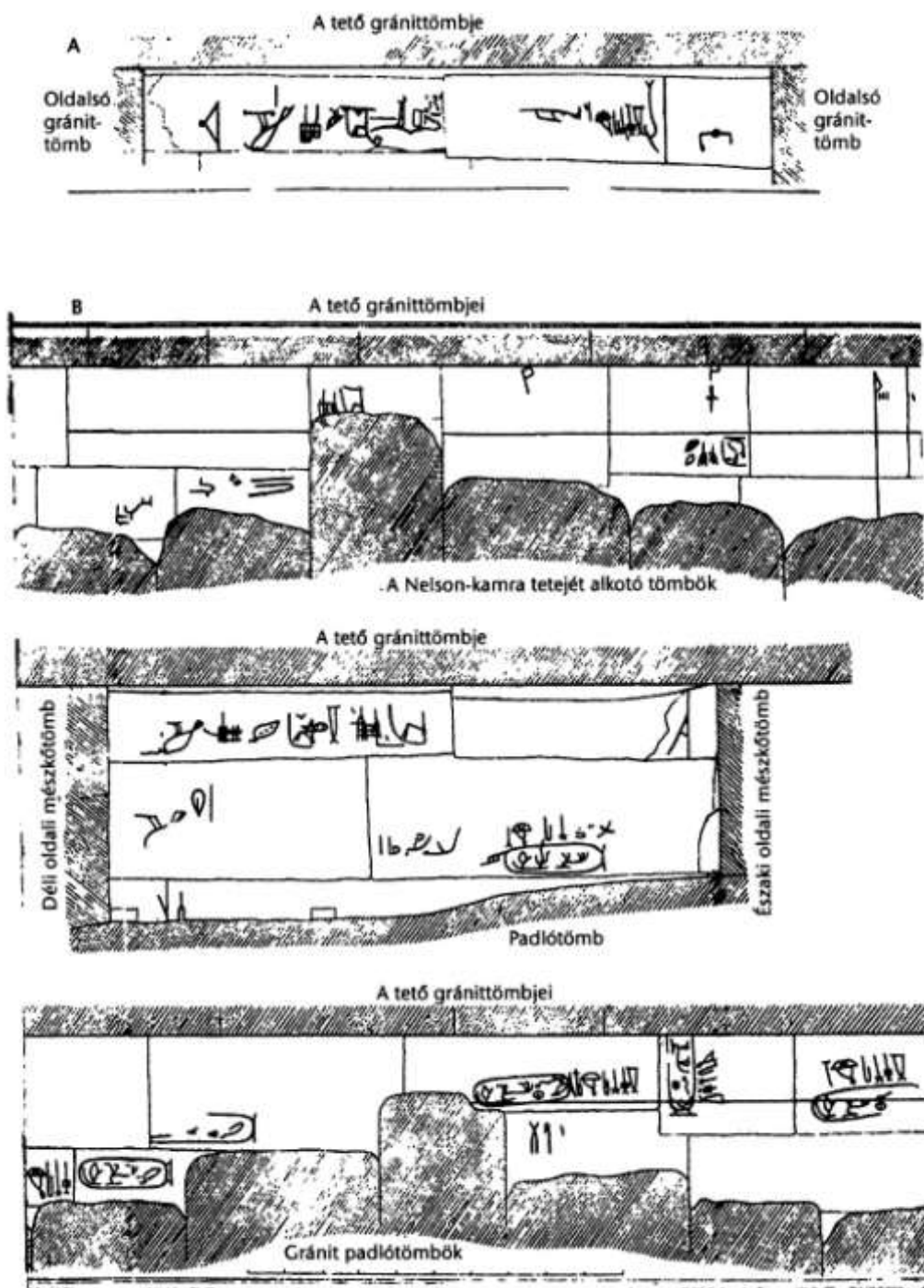
Birch leginkább azért lehetett tanácstalan, mert a feltehetőleg a negyedik dinasztia korai szakaszából származó jelölések olyan írásrendszerben készültek, mely csak egy évszázaddal később jelent meg. Az eredetileg képes írásnak - „írott képeknek” - tekintett hieroglif szimbólumok lejegyzése számottevő szakértelmet és hosszas gyakorlást feltételezett; idővel tehát a kereskedelmi ügyletek terén egy jóval gyorsabban lejegyezhető és egyszerűbb, továbbá lineárisabb írásrendszer terjedt el, melyet a hieratikus jelzővel illetünk. A Vyse által felfedezett hieroglif szimbólumok tehát egy másik korszak sajátjai voltak. Mindemellett pedig igen nehezen kivehetőnek bizonyultak, így a szakértőnek nem kevés nehézséget okozott az elolvasásuk. „Az utónevet követő, a kartussal megegyező lineáris oldalon látható hieroglif jelek nem kifejezetten egyértelműek... A nevet követő szimbólumok bizonytalan körvonalúak.” Sok jel úgy tetszett, mintha „a hieratikushoz nagyon közeli írásjegyeket alkalmaztak volna” - ez pedig még a kurzív hieroglif írásjegyekhez képest is jóval későbbi időszakra utal. A szimbólumok némelyike meglehetősen szokatlannak számított, olyannak, mellyel semmilyen másik egyiptomi feliraton nem találkozott: „Szuphisz [Kheopsz] kartusát - írja Birch - egy olyan hieroglifa követi, melyhez hasonlót találni nehéz lenne.” A többi jelképet „ugyanolyan bonyolult volt megfejteni”.

Birchöt ezenfelül gondolkodóba ejtette a Vyse által Campbell-kamrának keresztelt, bolthajtásos szobában talált „jelképek különös sorrendje”. Ott ugyanis a „jó, kegyes” szavak vonatkozásában használt hieroglif jelképek számjegyekként jelennek [296] meg - ilyen típusú felfedezést sem addig, sem azóta nem tettek. A szokatlan módon ábrázolt számjegyekről feltételezték, hogy a „tizennyolc év” kifejezést jelölik, ami a Kheopsz uralkodásából eltelt időre utal.

Nem kevésbé zavarták Birchöt azok a szimbólumok, melyek a királyi kartus után következtek, és „a kartussal megegyező lineáris oldalon” helyezkedtek el. A kutató feltételezte, hogy ezek valamilyen királyi címet jelölnek, például: „Alsó- és Felső-Egyiptom hatalmas ura”. Ehhez a szimbólumsorhoz hasonlót Birchnek mindössze egyetlenegy sikerült fellelnie, mégpedig „egy olyan címet, mely Amaszisz királynő koporsóján olvasható”, aki viszont a szaiszi korban élt. Birch azt is feleslegesnek tartotta hangsúlyozni, hogy Amaszisz a Kr. e. 6. században uralkodott - több mint 2000 évvel

Kheopsz után!

Akárki is mázolta tehát a kövekre vörös festéssel a jelöléseket, melyekről aztán Vyse számolt be a nagyvilágnak, egy biztos, hogy különböző korszakokhoz kapcsolható írásmódot (lineáris), írásrendszert (kurzív hieroglif vagy hieratikus) és uralkodói címeket használt - közös volt azonban, hogy egyik sem származhatott Kheopsz korából, illetve hogy mindegyik későbbi időkre utalt. A „szerző” írástudása is némi kívánnivalót hagyott maga után: hieroglifáinak többsége zavaros, hiányos, nem helyénvaló, hibás volt, vagy tökéletesen ismeretlennek számított.

144. ÁBRA

A feliratokat egy esztendővel később áttanulmányozó Carl Richard Lepsius, a kor vezető német egyiptológusát szintén töprengésre készítette az a tény, hogy a feliratokat „egy ecsettel, vörös festéket

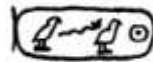
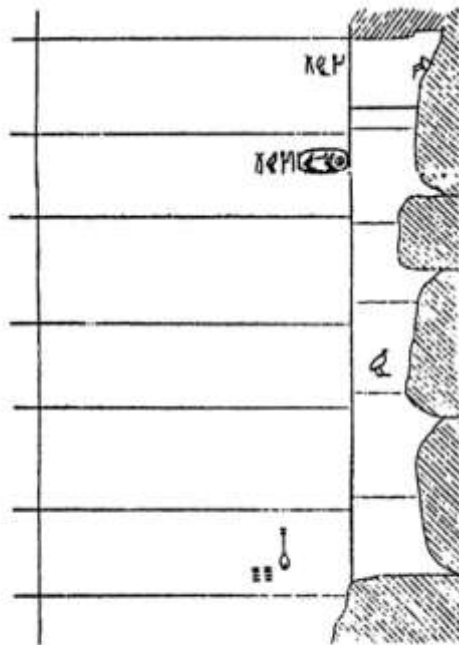
használva vitték fel, mégpedig egyfajta folyóírással, mely leginkább a hieratikus jelekhez hasonlatos". A kartusokat követő hieroglifák némelyike - jelentette ki a kutató - tökéletesen ismeretlen, és „a magam részéről képtelen vagyok megmagyarázni azokat".

Birch, amikor a fő kérdéshez érkezett, azaz szakvéleményt kellett adnia a feliratokban megnevezett fáraó azonosságáról, igazi bombát robbantott: nem egy, hanem egyenesen két királyi név is feltűnt a piramison belül!

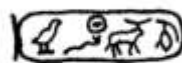
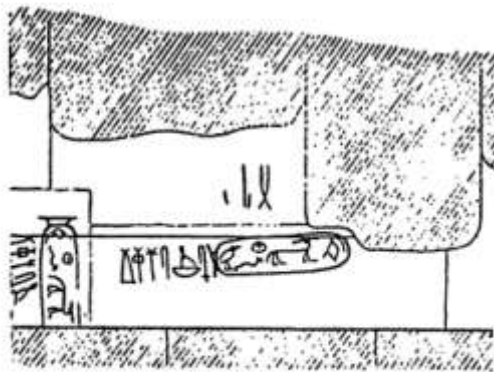
Lehetséges lenne, hogy két uralkodó építtette ugyanazt a piramist? És ha már így történt, kik is voltak ők?

Samuel Birch beszámolója szerint a feliratokban megjelenő két királyi név nem számított ismeretlennek: „már korábban megtalálták olyan tisztviselők sírboltjaiban, akiket a kérdéses dinasztia uralkodói foglalkoztattak". A „kérdéses dinasztia" természetesen a negyedik dinasztia, melynek fáraóinak tulajdonítják a gízai piramisok létrehozását. Az egyik kartus (145. a ábra) ugyanis Szaufuként vagy Szufuként olvasható, míg a másikban (145. b ábra) feltűnik Khnum isten kos jelképe is, a név átírata pedig Szenehuf vagy Szeneszhu fu lehet. [297]

Birch, aki megkísérelte elemezni a név jelentését a kos szimbólummal együtt, megjegyezte, hogy „a Wellington-kamrában először megjelenő kartushoz hasonló már korábban közzétett

A

B

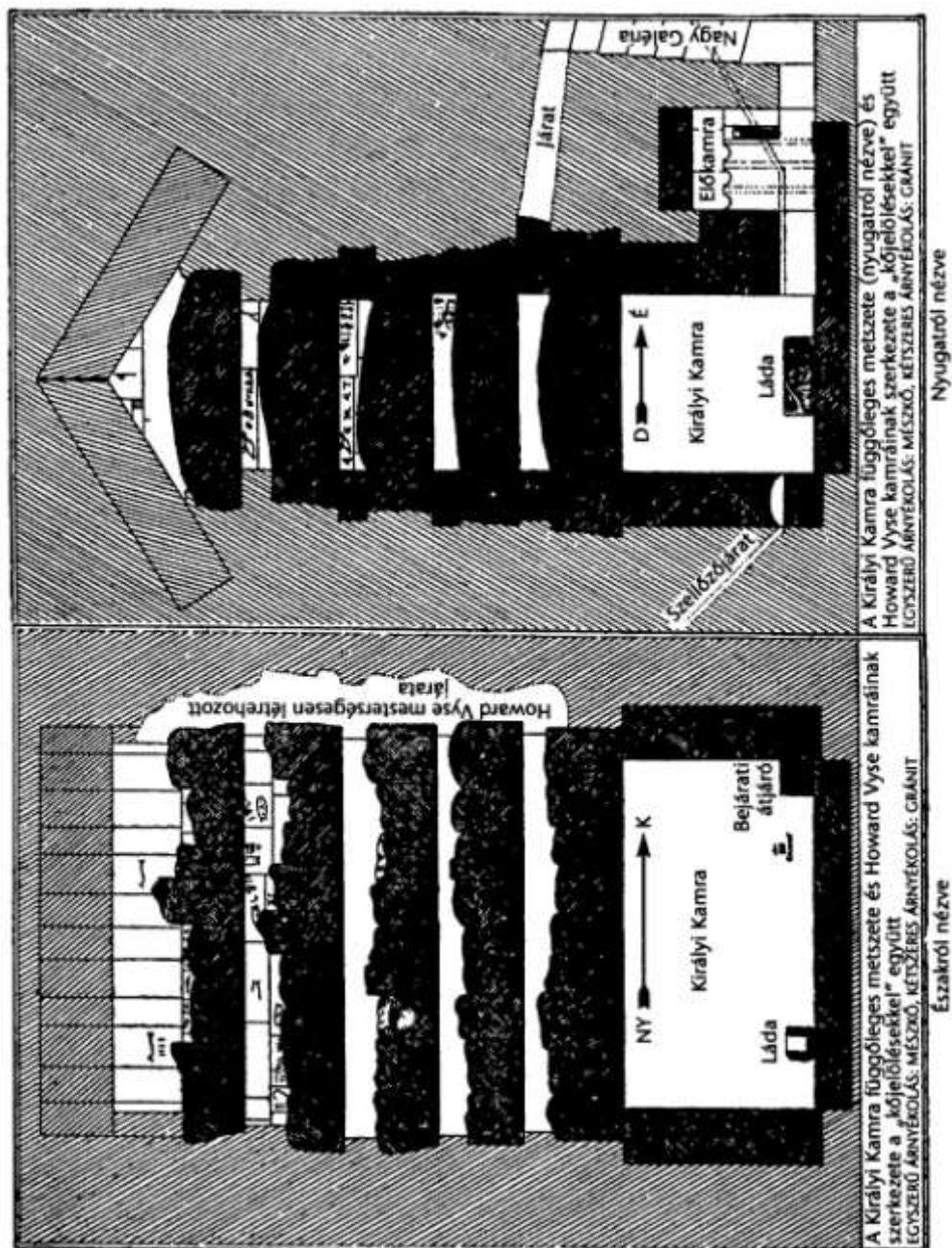
145. ÁBRA

Wilkinson úr, továbbá Rosellini úr is, és ez utóbbi az azt alkotó fonetikus elemeket »Szeneszhu főként« olvasta össze, míg Wilkinson úr feltételezi, hogy a név jelentése 'Szuphisz fivére'".

Az egyiptológusok készek elméletben elfogadni, hogy létezik olyan eset - ilyen a médumi piramisé is -, amikor egy fáraó az elődje által megkezdett piramist befejezi. Ez pedig magyarázatot adhat arra, hogyan fordulhat elő ugyanazon piramison belül két királyi név - de szinte teljes bizonyossággal állítható, hogy a mi esetünkben ez nem így történt.

Az, hogy a fenti elmélet fennállásának lehetősége a nagy piramis vonatkozásában nem igazolható, a különböző kartusok elhelyezkedésére vezethető vissza (146. ábra). A kartus ugyanis, amely a

piramisban feltételezhetően Kheopszhoz tartozik, csak a legfelső, bolthajtásos kamrából, a Campbell-kamrának keresztelt helyiségből került elő. Számos olyan kartus viszont, mely a második névre utal - manapság ezt Hnum-hufunak olvasnánk - a Wellington és a Lady Arbuthnot-kamrában egyaránt fellelhető volt; a Nelson-kamrában pedig nem találtak kartusokat a falon. Egyszóval az alsó kamrák viselték annak a fáraónak a nevét, aki Kheopsz után élt és uralkodott. Mivel pedig a piramisokat kizárólag az alaptól felfelé építhették meg, a kartusok elhelyezkedése nem jelent mást, mint hogy a Khephrén előtt uralkodó Kheopsz fejezte be azt a piramist, melyet a kartussal megegyező lineáris oldalon az őt követő fáraó kezdett el építeni. Természetesen ez teljességgel lehetetlen.

146. ÁBRA

Birch, aki annyi engedményt tett, hogy a két név akár jelölhette az ókori királylistán szereplő I.

Szuphisz (Kheopsz) és II. Szuphisz (Khephrén) megnevezést is, úgy próbálta feloldani az ellentmondást, hogy számításba vette, esetleg mindkét név valamilyen módon egyedül Kheopszhoz tartozott: az egyik lehetett a valódi neve, míg a másik egyfajta „utónév”. Végso következtetéseként azonban azt írta, hogy „ezen [második] név közelítőként való jelenléte a nagy piramisban egy további zavaró elem”, amely csak tetézi a feliratokhoz kapcsolódó, egyéb fejtörést okozó jellegzetességeket.

A „második név problémájára” még mindig nem találtak megoldást, amikor mintegy fél évszázaddal később Anglia legkiválóbb egyiptológusa, Flinders Petrie hónapokat töltött a piramisok méreteinek meghatározásával. „A legártalmasabb elmélet, ha e királyról [Hnum-hufuról] azt állítjuk, hogy azonos Hufuval” - vetette papírra Petrie a *Pyramids and Temples of Gizeh* című művében, és számos érvet felsorolt, melyeket más egyiptológusok már ezzel az elmélettel szemben felhoztak. A magyarázatok egyébként valóban nagy számától függetlenül Petrie-nek sikerült bizonyítania, hogy a két név két külön uralkodót jelöl. Ez esetben viszont miért található meg mindkettő a [300] nagy piramison belül éppen azon a helyen, ahol megtalálták? Petrie úgy vélte, erre a kérdésre mindössze egy elfogadható magyarázat lehet, mégpedig az, hogy Kheopsz és Khephrén társuralkodók lehettek, azaz együtt kormányozták az országot.

Mivel nem sikerült olyan bizonyítékot találni, mely alátámasztotta volna Petrie elméletét, Maspero majdnem egy évszázaddal a Vyse-féle felfedezés után a *The Dawn of Civilization* című könyvében azt írta, hogy „a tény, hogy ugyanazon síremléken belül két kartus, nevezetesen Hu-fu és Hnum-hufu létezik, az egyiptológusok számára nem kis fejtörést okozott”. Az időközben vélelmezett megoldások ellenére a probléma mind a mai napig létezőnek tekinthető.

A magunk részéről viszont úgy gondoljuk, hogy megfelelő megoldást igenis lehet találni, csak el kell vetnünk azt az elképzelést, hogy a feliratokat az ókori építőmesterek keze munkájának tekintsük, és a valós tényekre kell összpontosítanunk.

A gízai piramisok többek között azért is egyedülállóak, mert belsejükből teljesen hiányoznak a díszítések és a feliratok - eltekintve persze azoktól a kivételként felbukkanó feliratoktól, melyekről Vyse számolt be. Egyáltalán mi a magyarázat ezekre a kivételekre? Ha az építőmesterek nem aggályoskodtak azon, hogy vörös festékekkel feliratokat mázoljanak a Királyi Kamra feletti fülkében rejtőzködő kötömbökre, miért nem található egyetlen hasonló felirat sem az első fülkében, melyet Davison még 1765-ben fedezett fel, illetve miért csak azon fülkében jelennek meg, melyeket Vyse tárt fel?

A Vyse által napvilágra hozott feliratok mellett a különböző fülkék természetesen rejtettek valódi építészeti jelöléseket - és ezeket meg is találták -: szintjeleket és nyilakat. Fontos megfigyelés, hogy ezeket pontosan úgy rajzolták fel, ahogyan az el is várható az ilyen jelölések esetében, azaz még véletlenül sem voltak fejjel lefelé vagy bármelyik irányban elforgatva; amikor ugyanis azok a falakra kerültek, a fülkének, ahol az építőmesterek dolgoztak, még nem volt tetejük - tehát akadálytalanul felállhattak, mozoghattak és festhették fel a jelöléseket. Minden más, az építőmesterek jelölései fölé és köré festett felirat (144. ábra) fejjel lefelé vagy függőleges vonalban került megjelenítésre, mintha az azokat készítő személynek az alacsony fülkében erősen le kellett volna hajolnia vagy guggolnia. A fülké magassága egyébként a Lady Arbuthnot-kamrában mintegy 40 és 135 centiméter, míg a Wellington-kamrában 66 és 112 centiméter között mozgott.

A fülké falaira felmázolt kartusok és uralkodói címek ráadásul pontatlannak, kidolgozatlannak és a szokványosnál jóval nagyobbak számítottak. A kartusok többsége 76-92 centiméter hosszú és mintegy 30 centiméter széles volt, és esetenként elfoglalta az alapul szolgáló kötömb felületének legnagyobb részét - mintha a feliratot készítő személynek minden rendelkezésre álló felületre

szüksége lett volna a mű [301] létrehozásához. Szöges ellentétben áll ez a kivitelezési mód az ókori egyiptomi hieroglifák pontosságával, finomságával és tökéletes arányérzékével, ami már első pillantásra szembeüt az ugyanezen fülkékben talált, valódi építészeti jelölések vizsgálatakor.

A Wellington-kamra keleti falának egyik sarkában lévő néhány jelölés kivételével a többi kamra keleti faláról további feliratok nem kerültek elő; sem más jellegű szimbólumok, eltekintve persze az építőmesterek eredeti jelzéseitől, csak kisszámú, külön jelentést aligha hordozó vonal, valamint a Campbell-kamra boltíves keleti végén egy madár töredékesen maradt, vázlatos rajza.

Ez meglehetősen szokatlan, különösen ha belegondolunk, hogy Vyse a keleti oldalon vágott járatot, és így sikerült betörnie a fülkébe. Esetleg az ókori építőmesterek előre megéreztek, hogy Vyse a keleti falon keresztül hatol be a kamrákba, és mintegy szívességből ezen az oldalon hanyagolták a feliratok felfestését? Avagy a feliratok hiánya a keleti falon inkább arra utal, hogy akárki is mázolta fel a jeleket, inkább festett az épen maradt északi, déli és nyugati kötömbökre, semmint a már megrongálódott keleti falakat használta volna?

Más szavakkal: nem kapunk-e választ minden rejtélyre, ha feltételezzük, hogy a feliratok nem az ókorban készültek, amikor maga a piramis épült, hanem csak azt követően, hogy Vyse-nak sikerült berobbantania az utat a fülkébe?

Azokban a mozgalmas napokban a Vyse munkáját övező légkört maga az ezredes is igen jól megragadja, jellemzi naplójában. Napról napra követték egymást a számottevő felfedezések a piramisok környékén, a piramisokon belül azonban szinte semmit nem találtak. A megvetett Caviglia által feltárt Campbell-kamrából nem csupán tárgyi leletek kerültek elő, hanem vörös festékekkel megrajzolt építészeti jelölések és hieroglifák is. Vyse egyre elkeseredettebben próbált saját felfedezést tenni. Végül aztán betört az eladdig ismeretlen kamrákba; mindazonáltal kiderült, hogy az egymás után megnyitott fülkék mindössze a már korábban felfedezett kamra, a Davison-kamra hű másai, ezen túlmenően pedig üresek, falaik csupaszok. Mit tudott hát Vyse felmutatni minden erőfeszítés és pénzbeli ráfordítás eredményeként? Mi hozhatott volna számára tiszteletet és megbecsülést, miért is emlékezett volna rá az utókor?

Vyse naplóbejegyzéseiből kiderül, hogy nappal Hillt elküldte, hogy jelölje meg a kamrákat Napóleon legyőzői, Wellington herceg és Nelson admirális nevével. Éjszaka pedig, legalábbis azt gyaníthatjuk, Hill ismét meglátogatta a fülkéket, és „megkeresztelte” a piramist a vélelmezett ókori építető kartusával.

„A két királyi nevet - miként arra Birch is rámutatott szakvéleményében - már korábban megtalálták olyan tisztviselők sírboltjaiban, akiket a kérdéses, ezeket a piramisokat emelő dinasztia uralkodói foglalkoztattak.” A fáraó mesteremberei minden [302] kétséget kizáróan ismerték uralkodójuk nevét. Az 1830-as években viszont az egyiptológia még gyerekcipőben járt; biztosan senki nem tudta megmondani, hieroglifák segítségével hogyan írhatták le helyesen annak a fáraónak a nevét, akit Hérodotosz „Kheopsznak” nevezett.

Gyanúnk szerint így történhetett, hogy Hill - feltehetőleg egyedül, és szinte bizonyosan az éjszaka sötétjében, amikor már mindenki nyugovóra tért - látogatást tett a frissen felfedezett kamrákban. A hitelességet kölcsönző vörös festékekkel, fáklyavilágnál, miközben ott kuporgott és hajladozott az alacsony fülkékben, azon erőlködött, hogy valamiféle - általunk pontosan nem ismert - forrásból a falakra másolja a hieroglif jelképeket. Az épségben maradt falakra azokat a jelöléseket mázolta, melyek számára megfelelőnek tűntek. Végül pedig még azt a hibát is elkövette, hogy a Wellington- és a Lady Arbuthnot-kamrában egyaránt rossz jelöléseket festett fel.

A gízai piramisokat körülvevő sírboltokból egyre-másra bukkantak elő a negyedik dinasztia királyi neveit közlő feliratok; melyek lehetettek tehát a Hill által megfelelőnek vélt kartusok? Mivel a

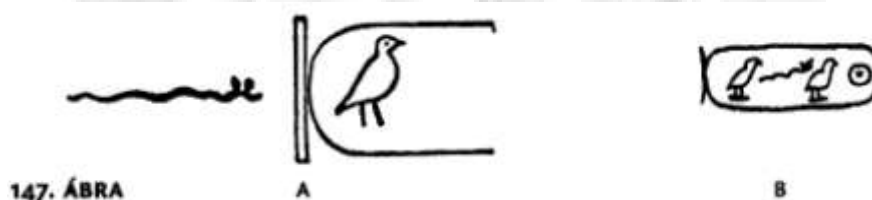
hieroglif írás tudományában Hill nem számított képzettnek, minden bizonnyal magával vitt a piramisba valamiféle kézikönyvet, melyből kimásolhatta a tekervényes szimbólumokat. Vyse naplóbejegyzései egyetlen ilyen könyvet említenek több helyen is, mégpedig (Sir) John Gardner Wilkinson *Materia Hieroglyphicá*ját. Már a kötet címlapján olvasható, hogy a mű az olvasók ismereteit kívánja bővíteni „az egyiptomi panteonnak és a fáraók utódlásának kérdéskörében a legkorábbi időktől fogva a Nagy Sándor-i hódításig”. Az 1828-ban - kilenc esztendővel azelőtt, hogy Vyse a piramisokat kezdte volna ostromolni - közreadott kézikönyv az angol egyiptológia alapművének számított.

Birch jelentésében állította, hogy „a Wellington-kamrában először megjelenő kartushoz hasonló már korábban közzétett Wilkinson úr *Mater. Hieroglyph* című könyvében”. Így tehát már világos utalással is rendelkezünk arra nézve, hogy a Vyse által feltárt első fülkében, a Wellington-kamrában Hill milyen lehetséges forrást használhatott a kartus felvázolásakor (145. b ábra).

Wilkinson *Materia Hieroglyphicá*ját fellapozva akár még egyfajta szánakozást is érezhetünk Vyse és Hill iránt: a szövegrészek és az ábrák rendszertelenek, a kartusokat bemutatni kívánó táblák kisméretűek, gyakran hibásan másoltak, nyomtatásban pedig nehezen kivehetőek. Nagyon úgy tűnik, Wilkinson nem csupán a királyi nevek elolvasásakor bizonytalankodott, de a helyes technikát sem igen ismerte, hogy hogyan írhatók át a kőbe vésett vagy formázott hieroglifák lineáris írásmódba. A legsúlyosabb nehézségekkel láthatóan a korong jel megjelenítésekor küszködött, amely az ilyen síremlékeken egyszínű • vagy üres körként ○ látható, míg lineáris - avagy ilyen módon ecsettel felvitt - írásmódban egy kör ponttal a közepén ⊙ Wilkinson a munkája [303] során a kérdéses királyi kartusokat hol egyszínű korongként, hol a közepén ponttal kiegészített körként ábrázolta.

Hill persze követte a wilkinsoni útmutatást. Mindazonáltal az összes kartus a Hnum jel különféle variációjának bizonyult. Az időrendiséget követve ez nem jelentett mást, mint hogy május 7-re csupán a „kos” kartusokat sikerült a falakra felfesteni. Majd május 27-én, amikor a Campbell-kamra is megnyílt, a H-u-f-u szót kiadó, létfontosságú és perdöntőnek számító kartust is megtalálták. Hogyan történhetett meg ez a csoda?

A megoldás kulcsa lehet Vyse naplójának egyik gyanakvásra okot adó szakasza, egy teljes bejegyzés, melyet a szerző azon tény elemzésének szentel, hogy a burkoló köveken „nyomát sem lehetett találni a feliratoknak vagy szobroknak, és valójában egyetlen ilyet sem találtunk a piramishoz tartozó köveken vagy azok közelében” - eltekintve persze a már korábban leírt kőjelzésektől. Vyse itt megjegyzi, hogy volt még egy kivétel: „Szuphisz egy kartusának részlete, melyet egy barna, hat hüvelyk hosszú és négy hüvelyk széles [kb. 15 x 10 cm-es] kőbe véstek bele. A töredéket június 2-án, az északi oldalon lévő sírhalomból ástuk elő.” Vyse a töredéket még naplójába is felvázolta (147. a ábra).

Honnan tudhatta Vyse, amikor arról még a British Museum sem adott ki közleményt, hogy a lelet „Szuphisz egy kartusának részlete”? Vyse azt szerette volna elhitetni, hogy azért volt biztos a dolgában, mert egy héttel korábban (május 27-én) már megtalálta a teljes kartust (147. b ábra) a Campbell-kamrában.

Am itt következik a gyanúkat megalapozó részlet. Vyse azt állítja a fent idézett

naplóbejegyzésben, hogy a kőre, melyen Kheopsz töredékes kartusa látható, június 2-án bukkantak. Ennek ellenére a tárgyalt naplóbejegyzést május 9-ével keletkezte! Vyse úgy mesterkedett a dátumokkal, hogy hihető legyen, a piramison kívül talált töredékes kartus csak megerősíti a piramison belüli korábbi leletet, a teljes kartust. A dátumok azonban azt sugallják, hogy az események sorrendje éppen fordított volt: Vyse számára május 9-ére - a Campbell-kamra felfedezése előtt teljes 18 nappal - vált világossá, hogyan is kellett kinéznie a döntő jelentőségű kartusnak. Ugyanezen a napon Vyse és Hill valahogyan rádöbbsent, hogy Kheopsz nevét korábban hibásan jelenítették meg. [304]

Ez a felismerés magyarázatot ad arra is, miért ingázott nagy sietve Vyse és Hill naponta az ásások és Kairó között közvetlenül a Lady Arbuthnot-kamra feltárása után. Hogy miért hagyták magukra a munkálatokat, amikor a piramisoknál is igen nagy szükség lett volna rájuk, arról a napló nem szól. Úgy véljük, a bombaként robbanó hír nem lehetett más, mint hogy megjelent Wilkinson újabb műve, a háromkötetes *Manners and Customs of the Ancient Egyptians*. Az év elején Londonban kiadott könyv vélhetően azokban a drámai és megfeszített munkát hozó napokban érkezett meg Kairóba. Mivel ezúttal a köteteket egyértelműen a gondosság ösztönözte változtatás szándékával nyomtatták ki, egy, a korai szobrokról összeállított fejezet ismét közölte a Vyse és Hill páros által már korábban lemásolt kos kartust, valamint egy olyan új kartust is, melyhez Wilkinson a „Szufu vagy Szuphisz” olvasatot mellékelte (148. ábra).

Wilkinson újabb ábrázolása minden bizonnyal megdöbbsentette Vyse-t és Hillt, mert úgy tűnik, a szerző meggondolta magát a kos kartus tekintetében (148. 2. ábra). A kartus friss olvasata "Numba-Hufu vagy Khembész", és nem „Szen-Szuphisz” volt. Ezeket a neveket - írja Wilkinson - a nagy piramis szomszédságában lévő sírboltokban találták meg; és az 1a. jelű kartus az, melyet inkább „Szuphisznak, vagy ahogyan a hieroglifák lejegyezték, Sufunak vagy Hufunak értelmezhetünk, melyet már könnyedén átalakíthatunk Szuphiszá vagy akár Kheopszá”. Ez volt hát a név helyesen, amit fel kellett volna festeni!

Ez esetben viszont kit jelöl a kos kartus? Wilkinson, miközben betekintést nyújt az azonosítás nehézségeibe, elismeri, hogy nem tudja eldönteni, „vajon az itt bemutatott első két név egyaránt Szuphiszt jelöli-e, vagy a második név esetleg a másik piramis építetőjére utal”.

A nyugtalanító hír hallatán mit is tehetett Vyse és Hill? Wilkinson érvelése végül olyan vezérfonalat adott a kezükbe, melyet nem késlekedtek azonnal követni. A két név ugyanis, írja a szerző a későbbiekben, „a Sínai-hegyen szintén megjelenik”. [305]

Némileg pontatlanul - ami Wilkinson munkáival kapcsolatban gyakorta felmerülő kritika - azokra a hieroglif feliratokra utalt, melyekre nem egészen a Sínai-hegyen, hanem a türkizbányáknak a sínai térségbe eső területén bukkantak. A feliratok éppen azokban az években váltak ismertté a remek képekkel büszkélkedő *Voyage de l'Arabie Pétrée* című könyv révén, melyben Léon de Laborde et

Linat a Sínai-félszigetről adott leírást. Az 1832-ben kiadott írásba illesztett rajzok hűen ábrázolták a bányaterületre vezető vágányban, a Vádi-Magharában található emlékműveket és feliratokat. Ott ugyanis az egymást követő fáraók cselekedeteik emlékeként belevésették a sziklákba, hogy hogyan sikerült a bányákat megtartaniuk a fosztogató ázsiai népekkel szemben. Az egyik ilyen ábrázolás (149. ábra) a Wilkinson által is megörökített két kartust is magában foglalta.

149. ÁBRA

Vyse-t és Hillt bizonyára nem állította nehéz feladat elé, hogy a francia nyelvet beszélő Kairóban megszerezzék De Laborde *Voyage*-ának egy példányát. A kérdéses rajz látszólag még Wilkinson kétségeire is választ adott: egy és ugyanazon fáraó viselhette mindkét nevet, és míg az egyiket a kos szimbolizálta, addig a másik H-u-f-u- ként volt olvasható. Május 9-ére tehát Vyse, Hill és Perring előtt egyaránt világossá vált, hogy még egy kartusra van szükség, és most már azt is tudták, annak hogyan kell kinéznie.

Amikor május 27-én sikerült feltörni a Campbell-kamrát, a három „felfedező” bizonyára feltette magának a kérdést: mire várunk még? így történt hát, hogy a perdöntő fontosságú kartus végül megjelent a legfelső falon (145. a ábra). Vyse számára, ha már vagyona nem tett szert, a hírnév biztosítottak tűnt; Hillnek pedig, a maga részéről, nem kellett üres kézzel távoznia a kaland helyszínéről. [306]

Mintegy másfél évszázaddal a történetek után mennyire lehetünk biztosak a fenti vádak helytállóságában?

Éppen eléggé. Ugyanis miként a többi hamisító, Hill is vétett - minden más zavaros megoldása mellett - egy súlyos hibát: olyan hibát, melyet egyik ókori írástudó sem követett volna el.

Mint később kiderült, mindkét forráskötet, mely a Vyse és Hill párost segítette, azaz Wilkinson *Materia Hieroglyphicája* és De Laborde *Voyage-a*. egyaránt tartalmazott helyesírási hibákat; a gyanútlan kis „csapat” pedig ezeket a hibákat a piramis feliratai között is megjelenítette.

Samuel Birch jelentésében maga is rámutatott, hogy a H betűt jelölő hieroglifát, a H-u-f-u név első mássalhangzóját, melynek szimbóluma a ☉, vagyis képszerűen a szita, „Wilkinson úr munkája láthatólag nem különbözteti meg a napkorongtól”. A H-t jelentő hieroglifát kellett alkalmazni az összes, a két alsó kamrában megjelenő kartus esetében, a kívánt név helyes leírása ugyanis Hnum-h-u-f. A helyesnek tekintett szita szimbólumot azonban egyszer sem használták. Ehelyett a H mássalhangzót a napkorong szimbólum jelölte: bárki is festette fel tehát a kartusokat, ugyanazt a hibát követte el, mint Wilkinson...

Amikor Vyse és Hill megszerezte a De Laborde-féle könyvet, az abban látott vázlat csak még nyilvánvalóbbá tette a tévedést. A szerző által ábrázolt, sziklába vésett jelek a jobb oldalon mutatták a

H-u-f-u kartust, míg a bal oldalon szerepelt Hnum- h-u-f neve. De Laborde, aki egyébként elismerte, hogy nem ismeri a hieroglifákat, és meg sem kísérelte elolvasni a szimbólumokat, a H jelet üres körként ○ vázolta fel (149. ábra). A H szimbólumokat egyébként a sziklába vésett feliratok szitaként ● ábrázolják, miként azt azóta neves szaktekintélyek is megerősítették - ti. Lepsius a *Denkmälerben*, Kurt Sethe az *Urkunden des Alten Reichben*, valamint A. H. Gardiner és T. E. Peet a *The Inscriptions of the Sinai* című műben. De Laborde elkövetett még egy végzetes hibát: ami tulajdonképpen két szomszédos, különböző írásrendszerekben készült és két különböző fáraó tetteit megörökítő felirat volt - mint az a 150. ábrából egyértelműen kiderül -, azt ő egy fáraó felirataként ábrázolta.

De Laborde ábrázolása tehát Vyse és Hill korábbi elképzeléseit úgy befolyásolta, hogy H-u-f-u döntő jelentőségű kartusát a legfelső kamrába fessék fel, mégpedig a napkorong szimbólumot használva (145. a ábra). Ám a felirat készítésekor az ecsetet tartó kéz az Egyiptom főistenére, RÉ-re utaló hieroglif szimbólumot és fonetikai hangzót alkalmazta! Az így születő név ezért akaratlanul is Hnum-Réuf lett Hnum-huf helyett, Hufu pedig Réufuvá változott. A nagy isten nevét helytelenül és hiábavalóan használta; és ezzel az ősi egyiptomi hagyomány szerint istenkáromlást követett el. [307]

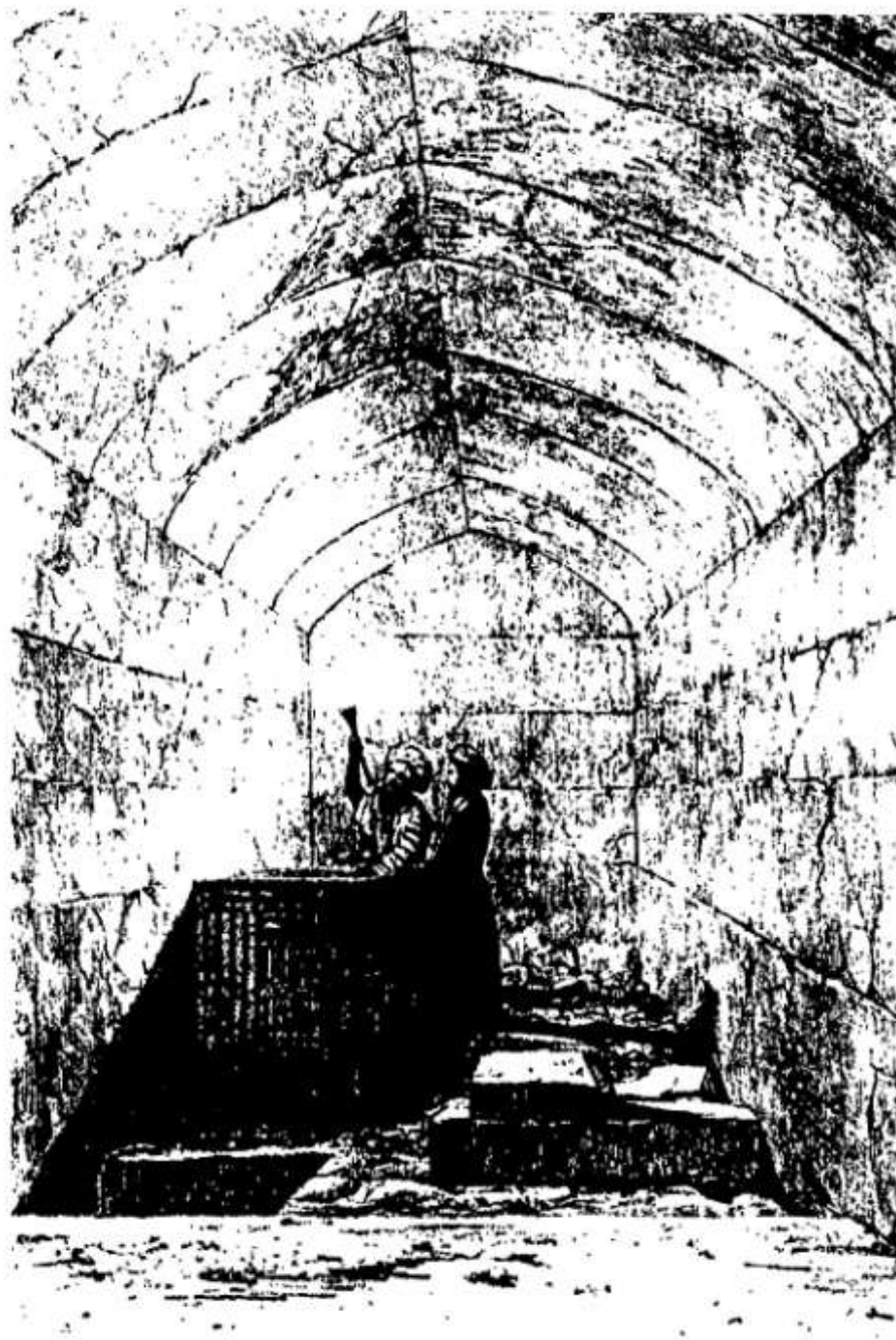
150. ÁBRA

Ez is olyan hiba volt, amit a fáraók idején élő írástudók soha nem követtek volna el. Síremlékről síremlékre, feliratról feliratra vizsgálódhatunk, a Rére vonatkozó szimbólumot ○ és a H mássalhangzó jelét ● minden esetben helyesen alkalmazták - és nem csupán a különböző feliratokban, hanem az ugyanazon írnoktól származó adott feliraton belül sem fordul elő eltérés.

Ezen okból a Ré és a H felcserélése olyan hibának minősül, melyet Kheopsz idejében semmiképpen nem követhettek el, illetve más ókori fáraók uralkodása alatt is elképzelhetetlennek tűnt. Ilyen súlyos tévedésbe csak az eshetett, aki nem ismerte a hieroglifákat, nem ismerte Kheopszot, és végül nem ismerte Ré szinte hihetetlen erejű vallási kultuszát.

A Vyse beszámolójában szereplő felfedezések minden más, zavarba ejtő vagy éppen megmagyarázhatatlannak tűnő részletét is figyelembe véve, ez az utolsó hiba, úgy véljük, mindenképpen perdöntő annak bizonyításában, hogy igenis Vyse és segítőitársai, és nem a nagy

piramis eredeti építői voltak azok, akik a vörös festéssel készült jelöléseket a köveken elhelyezték.

151. ÁBRA

Felmerül persze a kérdés, hogy nem volt-e túlságosan nagy annak a kockázata, hogy a kívülálló látogatók, így például a brit és az osztrák konzul, vagy éppen Lord és Lady Arbuthnot észreveszik, hogy a feliratok sokkal frissebbnek látszanak, mint az [308] építómesterek valódi jelölései. A választ már egy kortárs, sőt az események egyik érintettje, Perring is megadta a tárgyban írt könyvében, a *The*

Pyramids of Gizeh-ban. Az ókori feliratok létrehozására használt festék, írja, „az arabok által moghrah-nak nevezett vörösokker elegy, melyet még ma is alkalmaznak”. Nem csupán arról van szó azonban, hogy ugyanazon vörösokker festék rendelkezésre állt, magyarázza Perring, hanem „a köveken található jelölések állapota is olyan, hogy nehézkes megkülönböztetni a tegnapi jeleket a háromezer évesektől”.

152. ÁBRA

Egyszóval a hamisítók biztosak lehettek abban, hogy „tintájuk” nem fogja elárulni őket.

Vajon Vyse és Hill - feltehetőleg Perring hallgatóságos beleegyezésével - erkölcsileg képes volt-e egy ilyen hamisítást elkövetni?

Azok a körülmények, melyek között Vyse belevetette magát a felfedezés kalandjába, ahogyan Cavigliával bánt, továbbá az események kronológiája és az eltökéltség, mellyel az igazán nagyszabású leletet hajszolta, főleg amikor kezdett kicsúszni az időből, és a pénzügyi források is apadni látszottak, olyan jellemű emberről árulkodnak, aki igenis képes volt ilyen tetre. Ami Hillt illeti - akihez Vyse a könyvként kiadott napló, a *Chronicles* előszavában köszönetek végeláthatatlan sorát intézi -, tény, hogy a Vyse-zal való első találkozásakor még egy réz hengermű alkalmazottjaként dolgozott, majd amikor Vyse maga mögött hagyta Egyiptomot, már a Cairo Hotel tulajdonosának mondhatta magát. Perringről pedig csak annyit, hogy a mérnökből egyiptológus lett - de a későbbi események ez esetben önmagukért beszélnek. A hamisítás sikerén felbuzdulva ugyanis Vyse csapata tett még egy, illetve talán két próbálkozást..

Miközben a nagy piramisban egymást követték a rendkívüli feltárások, Vyse félszívvel ugyan, de folytatta Caviglia munkáját a két másik piramison belül és azok környékén. A nagy piramisban tett felfedezések nyomán keletkezett friss hírnév ösztönzőleg hatott Vyse-ra, aki úgy döntött, elhalasztja visszatérését Angliába, és ehelyett minden eszközt arra fordít, hogy lerántsa a leplet a két másik piramis titkairól is.

A köveken felbukkanó, vörös festékkel készült jelölések kivételével, melyeket a Kairóból érkező szakemberek úgy minősítettek, hogy a piramison kívüli sírboltokból és más építményekből kerültek elő, és nem a piramisok belsejéből, semmi jelentőset nem sikerült találni a Khephrén-piramisban. A Menkauré-piramis belsejében viszont Vyse erőfeszítései kamatozni látszottak. 1837 júliusának végén - mint arra a fentiekben már utaltunk - munkásai betörték a „temetkezési kamrába”, és ott egy gyönyörűen díszített, jöllehet üres „szarkofágot” találtak (151. ábra). A falakat borító arab nyelvű feliratok és egyéb bizonyítékok azt valószínűsítették, hogy a piramist „gyakran látogatták”; a kamrák és különböző járatok padlózatát alkotó köveket „az emberi sokadalom állandó keresztülhaladása, illetve visszajövedele kopottá és simává tette”. [309]

Vyse-nak azonban még ebben a gyakran látogatott piramisban, az üres kőszarkofág ellenére is sikerült bizonyítékot találnia az építető személyére - egy ilyen cselekedet csak a nagy piramison belül tett felfedezésekhez volt mérhető.

Egy másik négyszögletes kamrában, melyet Vyse „nagy szobának” nevezett el, nagy halom szemétre bukkantak, mellette pedig ott éktelenkedtek a macskakaparnak tűnő, árulkodó arab nyelvű falfirkák. Vyse szinte azonnal arra a következtetésre jutott, hogy a kamrát „véltetőleg temetési szertartások lebonyolítására szánták, csakúgy mint Abu-Szimbelen, Thébában stb.”. Amikor a

szemetet kitakarították, a szarkofág fedelének nagyobbik részét megtalálták... és annak közelében, egy kötömbön felfedezték egy múmiakoporsó tetejének darabjait (melyen hieroglifák tűntek fel, többek között Menkauré kartusa) egy bordákból és csigolyákból álló csontvázzal együtt, valamint ott voltak még a lábak és a lábfejek egyfajta sárga, durva szövésű gyapjúanyagba göngyölve...

Ezt követően a fedéllap és a szövet többi részét is kihámozták a szemétből.

Az egész úgy tűnhetett, hogy mivel a szarkofágot nem tudták megmozdítani, a testet magába záró faládát átvitték a nagy szobába, hogy megvizsgálhassák.

Ez volt tehát az eseményeknek a Vyse által felvázolt menete. Századokkal korábban az arabok betörték a temetkezési kamrába. Megtalálták a szarkofágot, és eltávolították róla a fedelét. Belül, a faládban egy múmia pihent - a piramis építetőjének mumifikált holtteste. Az arabok a koporsót és a múmiát átvitték a nagy szobába, hogy tanulmányozzák azokat, ám vizsgálat közben a leletek összetörték. Vyse-nak ezután sikerült az összes maradványt megtalálnia; sőt nemcsak a maradványokat, hanem a múmia ládáján (152. ábra) egy kartust is, melyből „Men-kau-ra” nevét lehetett kiolvasni - akit Hérodotosz Mükérisosznak hívott. Ezzel Vyse nem kevesebbet tett, mint hogy mindkét piramis építetőjének azonosságát igazolta!

A szarkofág Angliába való szállítása közben a tengerbe veszett. A múmiakoporsó és a csontok viszont épségben a British Museumba érkeztek, ahol Samuel Birch megvizsgálhatta a tényleges feliratot, és ez alkalommal nem kellett a másolatból dolgoznia, miként tette azt a nagy piramis kamráin belül talált szövegekkel. A szakember hamarosan hangot is adott kétségeinek: „Mükérisosz koporsója számottevő stílusbeli különbséget mutat” a negyedik dinasztia síremlékeihez képest. A másik oldalról viszont Wilkinson a harmadik piramis építetőjének azonossága tekintetében hiteles bizonyítékként fogadta el a múmiakoporsót; [311] kétségei azonban neki is támadtak, csak éppen magával a múmiával kapcsolatban. A szövetből készült pólyák számára egyáltalán nem látszottak ókori eredetűnek. 1883-ban Gaston Maspero is arra a következtetésre jutott, hogy „Menkaurénak a fából készült szarkofágfedele nem a negyedik dinasztia korából származik”. Szerinte a lelet a huszonötödik dinasztia idejében készült, helyreállított változat. 1892-ben aztán Kuth Sethe úgy foglalta össze a többség véleményét, hogy a koporsófedél „csak a huszadik dinasztia korát követően készülhetett”.

Mint az ma már jól ismert, sem a múmiakoporsó, sem a csontok nem származtak az eredeti temetkezésből. I. E. S. Edwards, a *The Pyramids of Egypt* szerzőjének szavaival élve: „Az eredeti temetkezési kamrában Vyse ezredes néhány emberi csontot, valamint egy fából, nyilvánvalóan ember számára készült koporsó fedelét fedezte fel, mely utóbbin ráadásul feliratként Mükérisosz neve volt olvasható. A ma a British Museumban kiállított fedél nem születhetett Mükérisosz korában, hiszen az alkalmazott mintát a szaiszi időszak előtt nem is használták. A radiokarbon vizsgálatok bizonyítják, hogy a csontok a korai keresztény időkből származnak.”

Mindazonáltal a lelet eredetiségét megkérdőjelező állítás önmagában nem érinti a vizsgált kérdés lényegét. Ha a leletek nem az eredeti temetkezésből maradtak fenn, úgy azok minden bizonnyal egy későbbi, az ősi helyen végzett temetési szertartás emlékei; ez esetben azonban a múmia és a koporsó ugyanazon időszakból származna. Ám itt még erről sincs szó: valaki egy, valamely más helyen kiásott múmiát helyezett egy másik helyről származó koporsó mellé. A következtetés elkerülhetetlen: a lelet nem más, mint szándékos régészeti csalás, szélhámosság terméke.

Elképzelhető, hogy a különböző leletek egymás melletti megjelenése pusztán véletlen egybeesés lenne? Két későbbi, ám egymástól eltérő időpontban lezajlott temetés eredeti maradványai egy piramison belül? Ez az eshetőség legalábbis kétséges, tekintettel arra, hogy a koporsótöredék Menkauré kartusát viselte. Ugyanezen kartust számos helyen megtalálták a Menkauré-piramist, illetve

annak templomait körülvevő szobrokon és feliratokon, de sohasem a piramison belül, így hát valószínűsíthető, hogy a kartussal megjelölt koporsó szintén ebből a környezetből származik. Az, hogy a koporsót inkább a későbbi korok művének tulajdonítják, nem csupán a mintázatban gyökerezik, hanem a felirat megfogalmazására is visszavezethető: maga a felirat egy Oziriszhez szóló imádság a *Halottak könyvéből*. A szöveg megjelenését egy negyedik dinasztia korához köthető koporsón még az egyébként a lelet irányában bizalommal viseltető, ugyanakkor szakmailag hozzáértő Samuel Birch is meglepőnek nevezi az *Ancient History from the Monuments* című könyvében. Noha a koporsó nem szükségszerűen - mint azt egyes tudósok feltételezik - a huszonhatodik dinasztia korából származó, „helyreállított változat”. I. Széthi abüdoszi királylistájából tudjuk, hogy a [312] hatodik dinasztia nyolcadik fáraóját szintén Menkaurének hívták, és nevét is elődjéhez hasonlóképpen írta le.

Ez esetben nyilvánvaló, hogy először valaki megtalálta a koporsót a piramis környékén. A lelet jelentőségét bizonyára felmérték, hiszen - mint arról maga Vyse is beszámolt - mindössze egy hónappal korábban már rábukkantak Men-ka-ra, azaz Mükherinosz nevére a Menkauré-piramistól délre, a három kisebb piramis közül a középsőnek a temetkezési kamrájában, illetve annak a tetőzetén, ahová vörös festékekkel festették fel az uralkodó nevét. Nagyban valószínűsíthető, a csapatnak ez adta az ötletet, hogy miként tehetnének meglepő felfedezést magán a Menkauré-piramison belül is...

A felfedezés érdemét Vyse és Perring követelte magának. De hogyan is követték el a csalást? Hill segítségével vagy anélkül?

Az igazságra ez esetben is Vyse naplóbejegyzései vetnek némi fényt: „Mivel nem lehettem jelen, amikor azokat [a maradványokat] megtalálták, megkértem Raven urat, amikor nevezett úriember éppen Angliában tartózkodott, hogy írjon egy beszámolót a feltárásokról” - mintegy független szemtanúként. H. Raven, akit valahogyan éppen a nagy pillanatra sikerült meginvitálni, és aki Vyse ezredest „uramnak” szólítja, a tanúsító nyilatkozatot pedig „legalázatosabb szolgáljaként” írja alá, a következőket igazolta:

Amikor a nagy bejárati teremből a szemetet takarították, az emberek, akik már napok óta dolgoztak ott, és valamennyit sikerült is előrehaladniuk a délkeleti sarok felé, először néhány csontot fedeztek fel a szemet alján; a többi csont és a koporsó egy darabja szinte azonnal előkerült: a teremben aztán a koporsó további töredékeire, csontokra már nem bukkantak.

Ennek okán a teremből korábban kidobott szemetet újra gondosan át- vizsgáltattam, és a koporsónak, valamint a múmiapólyának számos darabja előkerült.

A piramis többi részében nem maradt fellelni való, pedig minden helyiséget aprólékosan átvizsgáltunk, hogy a koporsó a lehető leghiánytalanabb állapotba kerülhessen.

Immár könnyebben megérthetjük, mi is történt. A munkások napokon keresztül pakolták kifelé a szemetet a nagy szobából, és azt a közelben halomba gyűjtötték. Bár alaposan átvizsgálták, semmit nem találtak. Majd az utolsó napon, amikor már csupán a szoba délkeleti sarkának megtisztítása maradt hátra, néhány csontot, valamint egy fából készült koporsó töredékeit fedezték fel. De "...a teremben aztán a koporsó további darabjaira, csontokra már nem bukkantak". Ezután született meg a bölcs javaslat, hogy a teremből [313] kidobott szemetet - a majd' egy méter magas halmot - „újra, gondosan” vizsgálják át. Nem megvizsgálják tehát, hanem ÚJRA átvizsgálják, és láss csodát, további csontok bukkannak elő, illetve a koporsó töredékei a mindennél nagyobb jelentőséggel bíró kartussal!

Hol lehetnek a csontváz és a koporsó hiányzó darabjai? Noha „...minden helyiséget aprólékosan átvizsgáltunk, hogy a koporsó a lehető leghiánytalanabb állapotba kerülhessen”, a piramis más részeiben nem találtak semmit. Így tehát, hacsak nem azt akarják elhitetni velünk, hogy a csontokat és a koporsó darabjait a korábbi évszázadok során mintegy szuvenírként elhordták, egyszerűen azt kell

feltételeznünk, bárki is hordta be az utóbb felfedezett részeket, hogy pontosan annyi töredéket hozott, amennyire a felfedezéshez szükség volt: teljes koporsó és ép múmia nemigen állt rendelkezésre, esetleg túlságosan fáradságos munka lett volna becsempészni.

A második nagyszerű felfedezés révén megdicsőült Vyse ezredes - őt hamarosan tábornoki rangra emelték - és Perring folytatta a munkát, és Dzsószér lépcsős piramisánál egy, a fáraó nevével megjelölt követ talált. Mondanunk sem kell, a felirat ezen is vörös festékkal készült. A naplóbejegyzések ez esetben nem árulnak el elegendő részletet ahhoz, hogy megbizonyosodjunk a hamisítás tényéről; nagyban valószínűtlen azonban, hogy ismét ugyanazon csapatnak sikerült bizonyítékot kiásnia egy másik piramis építetőjéről.

Zárójelben jegyzendő meg, hogy miközben a legtöbb egyiptológus további vizsgálatok nélkül elfogadta: a nagy piramisban talált felirat Kheopsz nevét rögzíti, Sir Alan Gardiner munkái azt sugallják, hogy neki fenntartásai voltak. *Egypt of the Pharaohs* című könyvében királyi kartusokat adott közre, és ezek esetében világosan megkülönböztethető a H és a Ré hieroglifa. Kheopsz kartusa, írja, „számos kövön megjelenik, a rokonságának és nemességének sírkövein egyaránt, sőt bizonyos, később keletkezett írásokban is”. Szembetűnő azonban, hogy ebből a felsorolásból hiányzik a nagy piramisban talált felirat... Sir Alan továbbá egyáltalán nem említi Vyse-nak a harmadik piramisban tett felfedezéseit, sőt magát Vyse nevét sem.

Amennyiben a fentiekben sikerült megengedni azokat a bizonyítékokat, melyek arra utalnak, hogy a gízai piramisok az építetőként vélelmezett fáraók tevékenységét dicsérik, nincs okunk tovább kételkedni a Leltársztélé hitelességében, amely viszont megerősíti, hogy a piramisok és a Szfinx már akkor is ott álltak, amikor Kheopsz a vidékre érkezett, Ízisznek és Ozirisznek hódolatát kifejezni.

Semmi sem maradt hát, ami ellentmondana állításunknak, hogy a három piramist az „istenek” hozták létre. Éppen ellenkezőleg: minden, ami velük kapcsolatos, arra utal, hogy azokat nem emberek és nem emberi használatra gondolták ki.

A következőkben arra kívánunk rámutatni, hogy a piramisok hogyan alkották a nefílimek ürrepülőterét szolgáló navigációs hálózat részét. [314]

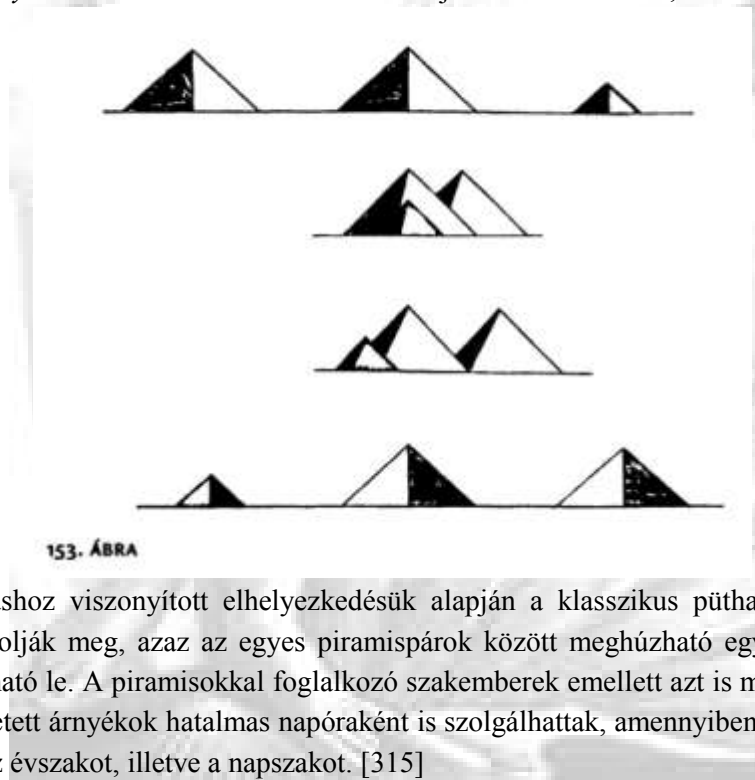

A Szfinx pillantása

Idővel a gízai piramisok is a leszállóhelyek hálózatának a részévé váltak; a rendszer középpontjában az Ararát csúcsai álltak, Jeruzsálem látta el a földi irányítóközpont szerepét, illetve kalauzolta az űrjárműveket a Sínai-félszigeten fekvő ürrepülőtérre.

Előbb azonban maguknak a piramisoknak kellett - mégpedig egyszerűen földrajzi elhelyezkedésükből, elrendezésükből és alakjukból adódóan - irányítótoronyként szolgálniuk. Mint azt a korábbiakban láttuk, minden piramis alapvetően lépcsős piramisnak számít - követik a mezopotámiai lépcsős piramisok, a zikkuratuk mintáját. Jóllehet, amikor „az egekből érkező istenek” Gízában a lépcsős alakzattal kísérleteztek - ez lett később az ún. Menkauré-piramis -, feltehetőleg arra a következtetésre jutottak, hogy a zikkuratu sziluettje, illetve az árnyék, melyet az a hullámzó sziklákra és az állandó mozgásban lévő homokra vet, túlságosan elmosódó és pontatlan ahhoz, hogy a megbízható útmutató szerepét töltsse be. Az épület lépcsős alapszerkezetének kiegyenesítésével, és így az „igazi” piramis megalkotásával, illetve burkolóanyagként a fehér - eredendően fényvisszaverő - mészkő felhasználásával a fény és az árnyék tökéletes játékát lehetett elérni, ami egyúttal teljesen világos tájékozódási pontot nyújtott.

Robert Ballard, miközben 1882-ben a vonatablakkból szemlélte a gízai piramisokat, rájött, hogy a piramisok síkba rendezésével kapott, állandóan változó hosszúságú egyenes (153. ábra) segítségével bárki könnyedén meghatározhatja saját helyzetét és haladásának irányát. Megfigyeléseit később a *The Solution of the Pyramid Problem* című írásában fejtette ki bővebben, ahol rámutatott, hogy a

piramisok egymáshoz viszonyított elhelyezkedésük alapján a klasszikus püthagoraszai derékszögű háromszöget rajzolják meg, azaz az egyes piramispárok között meghúzható egyenesek hosszúsága 3:4:5 aránnyal írható le. A piramisokkal foglalkozó szakemberek emellett azt is megfigyelték, hogy a piramisok által vetett árnyékok hatalmas napóráként is szolgálhattak, amennyiben az árnyékok iránya és hossza jelöli az évszakot, illetve a napszakot. [315]

Mindazonáltal ennél is fontosabb megfigyelés, hogy az égből szemlélve milyen a piramisok körvonala, illetve árnyéka. Mint azt a 154. ábra is mutatja, a piramisok tényleges alakja nyílveesszöt formázó árnyékot hoz létre, amely gyakorlatilag félreérthetetlen iránymutatóként szolgál.

Midőn minden készen állt a megfelelő űrrepülőtér létrehozásához, világossá vált, hogy a leszálláshoz a Baalbeknél rendelkezésre állónál jóval hosszabb légi folyosóra van szükség. A korábban Mezopotámiában működő űrrepülőtér esetében az anunnakik - azaz a bibliai nefilimek - választása a Közel-Kelet legtisztábban látható hegyére, azaz az Ararátra esett, és ez a földrajzi egység vált a leszálláshoz használt rendszer középpontjává. Nem meglepő tehát, hogy ugyanezen megfontolásból az anunnakik az új űrrepülőtér központi részének kijelölésekor hasonlóképpen jártak el, és az Ararát jelentette viszonyítási alapot megtartották.

Hasonlóképpen ahhoz, ahogyan egyre több "véletlen" háromszögelési egybeesést és mértani tökéletességet találtak a kutatók a gízai piramisok építésében és elrendezésében, minél többet vizsgálták és tanulmányozták azokat, úgy mutathatunk rá mi is a háromszögelés és elrendezés „véletlen” egybeeséseinek végtelen sorára az anunnakik által létrehozott leszállási hálózat felvázolásakor. Ha feltesszük, hogy az Ararát csúcsai szolgálták az új légi folyosó gyűjtőpontjaiként, akkor a légi folyosó északnyugati vonalának és a délnyugati oldalának is az Ararát felé kellett mutatnia. [316]

154. ÁBRA

Marad azonban a kérdés, hogy a másik, a Sínai-félszigeten sejtett végpont hol érintkezett a földdel.

A Szent Katalin-hegy hasonló anyagból építkező, bár valamelyest alacsonyabb gránitcsúcsok masszív tömegéből emelkedik ki. Amikor a brit térképészeti szolgálat a Palmer testvérek vezetésével külön küldetés keretében mérte fel a Sínai-félszigetet, megállapították, hogy a Szent Katalin-hegy, bár a legmagasabb csúcsnak bizonyult, nem emelkedik ki annyira környezetéből, hogy az geodéziai fix pontnak minősüljön. Ehelyett az expedíció választása az Umm-Sumar-hegyre (155. ábra) esett, mely

2601 méteres magasságával szinte a Szent Katalin-hegy ikertestvérének számított (a térképészeti szolgálat által végzett felmérésig valójában többen is úgy vélték, hogy az Umm-Sumar csúcsa a magasabb). A Szent Katalin-hegytől eltérően azonban az Umm-Sumar magányosan áll, világosan és félreérthetetlenül megkülönböztethető a többi magaslattól. Csúcsáról mindkét öböl látható; nyugatra, északnyugatra, délnyugatra és keletre a kilátás tökéletesen zavartalan. Éppen ezek okán a Palmerek habozás nélkül az Umm-Sumar-hegyet jelölték ki geodéziai fix pontként, a későbbi terepfelvételi és földmérési munkálatok viszonyítási alapjaként. [317]

155. ÁBRA

Elképzeltető, hogy a Baalbek felé irányuló rövid légi folyosó esetében a Szent Katalin-hegy alkalmas megoldásnak bizonyult, az Ararát jelentette távoli végpont vonatkozásában viszont egy jól megkülönböztethető, gyakorlatilag eltéveszthetetlen tájékozódási pontra volt szükség. Úgy hisszük, hogy a Palmerek gondolatmenetéhez hasonlóan az anunnakik is az Umm-Sumar-hegyet jelölték ki az új légi folyosó délnyugati vonalának a földdel érintkező végpontjaként.

Egyébként a hegygel, illetve annak elhelyezkedésével kapcsolatos tények egész sora adhat okot találgatásokra. Először is maga a név jelentése 'a sumerok anyja', ami önmagában is igen érdekes, és nem kevésbé jelentős részletnek tekinthető. Olyan cím ez, mely Ur városában Ningalnak, Szín Holdisten hitvesének járt ki.

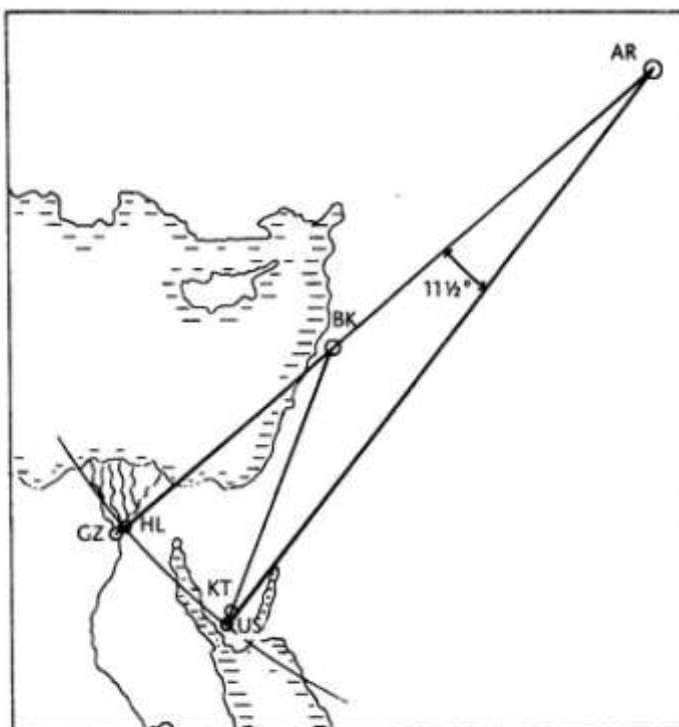
A Sínai-félsziget gránitmagjának magas csúcsokkal körülölelt központjában emelkedő, és ezért csak nagy nehézségek árán elérhető Szent Katalin-hegygel ellentétben az Umm-Sumar-hegy a gránittömb peremén helyezkedik el. Ott, a Szuezi-öböl partján húzódó homokos tengerpart számos természetes, meleg vizű forrásáról híres. Talán ez volt az a hely, ahol Asztarat a téli időszakokat töltötte, és a „tenger partján” tartózkodott? Onnan valóban csak egy „nőstényszamárral” megtehető távolságra van az Umm-Sumar-hegy - az utazást pedig, amikor Asztarat meglátogatta Élt a hegyén, az ugarati szövegek igen életszerűen részletezik.

A parton szabadba törő meleg vizű forrásoktól már csak néhány kilométert kell haladnunk a part mentén, hogy a térség legfontosabb kikötővárosához, el-Torhoz érjünk. A név jelentése - szintén véletlen egybeesés lenne? - 'a Bika'; és mint azt láttuk, éppen ez volt Él állandó jelzője is: Él, a Bika, miként az ugarati eposzok nevezik [318] őt. A hely már a legkorábbi időkben is a Sínai-félsziget legszámottevőbb öbölbeli kikötőjének számított; már csak azt lenne érdemes tudni, nem ez volt-e a sumer nyelvű szövegekben említett, Tilmun-földdel nem azonos Tilmun-város. Könnyen

elképzelték, hogy azt a kikötőt tervezte Gilgames hajójával elérni, illetve bajtársa, Enkidu innen mehetett a közeli bányákba, ahol aztán arra ítéltetett, hogy élete végéig rabszolgaságban tengődjön; mindeközben pedig Gilgames eljutott „a leszállóhelyre, ahol a sémeket felemelték”.

A félsziget gránitmagjának a Szuezi-öbölre néző csúcsai olyan neveket viselnek, melyek mellett nem mehetünk el szó nélkül. Az egyik hegyet az „áldott anya hegyének” hívják, míg az Umm-Sumar-hegyhez közelebb emelkedik a Teman-hegy, azaz a 'déli'. A név a Habakuk által írt strófákat idézi: „Közeledik az Isten Támán felől... Dicsősége elborítja az egeket, méltósága betölti a földet... Megrendíti a földet, ha feláll, megrémíti a népeket, ha körülnéz.” (Habakuk könyve 3,3-6)

Vajon a próféta a fentiekben arra a hegyre utal, mely mind a mai napig ezt a nevet - Teman - viseli, és a „sumerek anyja” nevű hegy déli szomszédságában magasodik? Mivel nincs másik hegy, melynek ehhez akár csak hasonló neve lenne, a hely azonosítása több mint meggyőző.

156. ÁBRA

Az Umm-Sumar-hegy illeszkedik-e a leszálláshoz használt rendszerbe, illetve a szent helyeknek az anunnakik által kialakított hálózatába?

Mi a magunk részéről azt feltételezzük, hogy a végleges légi folyosó kimunkálásakor ez a hegy lépett a Szent Katalin-hegy helyébe, azaz a légi folyosónak az Ararára néző délnyugati vonala itt ért földet. Ha viszont ez így volt, hol lehetett az északnyugati vonal kiegészítő fix pontja a Földön?

Úgy véljük, nem pusztán véletlen, hogy Héliopoliszt éppen ott építették fel, ahol. A város az eredeti Ararát-Baarbek-Gíza vonalon fekszik - ám nemcsak hogy itt helyezkedik el, de az Araráttól az Umm-Sumar-heggyel megegyező távolságra van! Az építés helyét tehát, feltételezésünk szerint, úgy határozták meg, hogy lemérték az Umm-Sumar és az Ararát közötti távolságot, majd pedig az Ararát-Baalbek-Gíza vonalon kijelölték az ezzel megegyező távolságra eső pontot (156. ábra).

Miközben lépésről lépésre megkíséréljük feltárni az anunnakiknak a leszállásra és a kommunikációra használt rendszerébe beépített természetes hegycsúcsok és mesterséges magaslatok elképesztő hálózatát, az olvasó joggal tündökölni lehet azon, hogy ezek az orientációs elemek pusztán

magasságuknál és alakjuknál fogva szolgáltak-e egyfajta irányítótornyokként, vagy esetleg valamiféle irányítóeszközökkel is felszerelték azokat?

Amikor a nagy piramis kamráiból kivezető két pár szűk járatot felfedezték, először azt gondolták, azok segítségével élelmet engedtek le a fáraó kíséreinek, szolgálóinak, akikről feltételezték, hogy élve eltemették a sírkamrában. Amikor Vyse kutatócsoportja egészen a Királyi Kamráig megtisztította az északi járatot, azt azonnal hideg levegő töltötte meg; azóta ezeket a járatokat „légaknáknak” nevezik. Ezt az elméletet, nem kis meglepetést okozva, nagy tiszteletnek örvendő szakemberek egy irányadónak tartott akadémiai kiadványban, a *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*ben kérdőjelezték meg. Noha a tudományos akadémiai testület tartózkodott attól, hogy elrugaszkodjon a hagyományos elmélettől, mely szerint a piramisok sírkamrákként szolgáltak, Virginia Trimble és Alexander Badawy a közlöny 1964-es számában arra a következtetésre jutott, hogy a „légakná” bizony csillagászati jelentőséggel bírtak, hiszen „kétségtelenül a sark körüli csillagok felé mutatnak, 1 foknál kisebb eltéréssel”.

Anélkül hogy kétségbe vonnánk: az aknák futásának irányát és dőlésszögét bizonyára előre megtervezték, nem mehetünk el szó nélkül azon megfigyelés mellett sem, hogy miután a Királyi Kamrába levegő áramlott be, a kamra belső hőmérséklete 20 °C-on állandósult, függetlenül attól, hogy odakint milyen időjárás uralkodott. [320]

Mindezen felfedezések megerősíteni látszanak a Napóleon tudóscsoportjához tartozó E. F. Jomard következtetéseit, aki arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Királyi Kamra, valamint az ott található szarkofág nem temetkezési célokat szolgált, hanem olyan súly- és hossz mértéketalonokat őriztek ott, melyeket egyébként a hőmérséklet és a páratartalom szempontjából a modern időkben is stabil környezeti feltételek mellett tárolnak.

Vélhetően Jomard 1824-ben nem gondolhatott kifinomult úrirányítási eszközökre, sokkal inkább megfordulhatott a fejében, hogy a nagyon is e világi méter és kilogramm egységeit itt tárolták. Természetesen mi már ez előbbi feltevést is mérlegelhetjük.

Sokan azok közül, akik eltűnődtek a Királyi Kamra felett található öt alacsony fülke bonyolult felépítményének funkcióján, úgy vélik, azokat a kamra nyomásmentesítése céljából hozták létre. Hasonló eredményt a Királynői Kamrában viszont úgy is sikerült elérni, hogy a rajta nyugvó kö tömege jóval nagyobb, a „tehermentesítő fülkék” megépítésére így itt nem került sor. Amikor Vyse és munkatársai a fülkében tartózkodtak, meglepődéssel észlelték, hogy a piramis más részeiben elhangzó minden szót tisztán hallanak. Később Flinders Petrie, a *The Pyramids and the Temple of Gizeh* szerzője tüzetesen megvizsgálta a Királyi Kamrát és az abban található „kőládát”, s azt tapasztalta, hogy azokat a tökéletes püthagoraszai háromszög méreteinek megfelelően alakították ki. Úgy becsülte, hogy a ládának egy tömör kötömbből való kivágásához egy 275 cm hosszú pengével és a fogakon gyémántsúcsokkal rendelkező fűrészre lehetett szükség. A kivágás szintén gyémánthegyű fűrész használatát feltételezi, melyre ráadásul mintegy kéttonnányi nyomást kellett gyakorolni. Az, hogy ezt ténylegesen hogyan lehetett elérni, az már az ő képzeletét is felülmúlta. Ráadásul tisztázásra várt, hogy mi is lehetett a cél. Petrie felemelte a ládát, hogy az nem rejt-e valamiféle nyílást - nem talált semmit; ám amikor az a földhöz csapódott, mély, harangzúgáshoz hasonló hangot adott ki magából, mely az egész piramison belül visszhangzott. A láda harangszerű tulajdonságát már a korábban vizsgálódó kutatók is felfedezték. Tekintettel erre a megfigyelésre, elképzelhető, hogy a Királyi Kamrát és a „ládát” az építők egyfajta hangforrásnak, teljes hangvisszaverődést létrehozó kamrának szánták?

A repülőtereken a landolás segítéséhez használt irányítóberendezések még manapság is olyan

elektronikus jeleket bocsátanak ki magukból, melyeket a közeledő repülőgépen lévő műszerek halk zümmögéssé alakítanak át - már amennyiben a repülőgép a helyes repülési útvonalon halad; amennyiben viszont a gép letér a kívánt útirányról, egy folyamatosan ismétlődő figyelmeztető jel hangzik fel. Nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy az „égiek” a Vízözönt követően az első adandó alkalommal új irányítóberendezést hoztak a Földre. Az Isteni Mérők egyiptomi [321] ábrázolása (120. ábra) jelzi, hogy a Ragyogás Köveit a légi folyosónak a földdel való mindkét érintkezési pontján elhelyezték; arra kell tehát következtetnünk, hogy a piramison belül található különböző kamrák funkciója nem lehetett más, mint helyet biztosítani az ilyen irányító- és kommunikációs berendezéseknek.

Vajon Shad Elt, azaz Él hegyét is hasonlóképpen szerelték fel?

Az ugariti eredetű szövegek, amikor leírják, hogyan járultak más istenek a „hét kamrájában” lakozó Él elé, egyöntetűen azt a kifejezést használják, hogy „behatoltak Él Shadjába”. Ez arra utal, hogy az említett kamrák a hegy belsejében helyezkedtek el - miként a nagy piramis alkotta mesterséges hegy gyomrában lévő kamrák is.

157. ÁBRA

Az első keresztény évszázadok történetírói arról számoltak be, hogy a Sínai-félszigeten, valamint Palesztina és Észak-Arábia azzal határos területein élő emberek Dushara istent, a Hegyek Urát és annak hitvesét, Allatut, az Istenek Anyját imádták. Természetesen ez megfeleltethető egyrésztől Éllel, illetve asszonyi társával, Élattal, valamint hitvesével, Asztartéval. Dushara szent tárgyát, minő szerencse, a szóban forgó provinciák római kormányzója pénzérmére verette (157. ábra). Furcsa mód az érmén látottak nagy hasonlóságot

mutatnak a nagy piramison belül található rejtélyes kamrákkal: emelkedő lépcsősor, mely egy súlyos kőtömbök között lévő kamrához (Királyi Kamra) vezet. A fölébe vésett kősor pedig a piramis „tehermentesítő fülkéire” emlékeztet.

Amióta a nagy piramis felfelé tartó járatait, melyek egyúttal az építmény egyediségét is adják, Al Mammun embereinek betörése után szorosan betömítették, a központi kérdés a következő: az ókorban ki ismerhette, illetve ki utánozhatta a piramis belső építészeti megoldásait? Erre a kérdésre egyetlen válasz adható: a nagy piramis tervezői és építői, akik rendelkeztek e tudással. Csakis ők hozhattak létre hasonló építményt más tájékokon is — Baalbeknél, avagy Él hegyének belsejében.

Továbbá így történhetett meg, hogy bár a Kivonulás Hegye máshol, a félsziget északi részében magasodott, a terület lakossága nemzedékről nemzedékre adta tovább a félsziget déli csúcsai között emelkedő szent hegyek emlékezetét. Ezek voltak ugyanis azok a magaslatok, melyek egyrésztől puszta méreteiknek és földrajzi elhelyezkedésüknek köszönhetően, másrésztől pedig a belsejükben elhelyezett eszközök okán irányítótoronyként szolgáltak a felhők lovasai számára.

Amikor létrehozták Mezopotámiában az első űrrepülőteret, a repülési útvonalat a nyíl alakú légi folyosónak pontosan a középvonalán húzott egyenes mentén határozták [322] meg. Miközben az irányítótoronyok fényeinek villódzása és az ezekkel párhuzamosan kibocsátott hangjelek a légi folyosó két határoló vonaláról érkeztek, a földi irányítóközpont a központi fekvésű repülési útvonalon helyezkedett el: ez a hely számított az összes kommunikációs és irányítóberendezés csomópontjának, ahol a bolygók és a repülőszerkezetek pályáira vonatkozó számítógépesített adatokat tárolták.

Miután az anunnakik leszálltak a Földön, és úgy döntöttek, hogy létesítményeiket, valamint az űrrepülőteret Mezopotámiában építik ki, a földi irányítóközpontot Nippurba, a „keresztelés városába” telepítették. A „szent”, avagy „tiltott negyed” Enlil korlátlan fennhatósága alatt állt. Úgy nevezték: KI.UR, azaz 'földi város'. Annak kellős közepén, egy mesterségesen emelt emelvény tetején volt a

DUR.AN.KI, vagyis az 'ég és föld köteléke'. Ez a sumer nyelvű szövegek szerint nem volt más, mint „a menny felé nyúló, magas oszlop, mely az égig ért”. Az „emelvénnyel, melyet felfordítani nem lehetett” szilárdan álló oszlopot Enlil használta, hogy „az ígét kinyilatkoztassa” a menny felé.

Enlil nevének képirásos megjelenítéséből pedig világosan arra lehet következtetni, hogy a sumerok a fenti kifejezések segítségével próbáltak leírni egy antennák és kommunikációs berendezések alkotta, meglehetősen bonyolult rendszert: a nevet tehát nagy antennákkal, légvezetékekkel és egy távközlési szerkezettel ábrázolták (lásd az 51. ábrát).

Enlil ezen „fenséges házában” belsejében volt egy rejtett és titkokkal teli kamra, melyet DIR.GA névvel illették: ez szó szerint 'sötét, koronaszerű kamrát' jelent. Tagadhatatlan, hogy a leíró jellegű név leginkább a nagy piramisban található rejtett, homályba burkolózó Királyi Kamrát juttatja eszünkbe. A DIR.GA-ban Enlil és segítői a létfontosságú „végzetek írótabláit” őrizték, melyeken a repülési pályákra és úrvonala- lakra vonatkozó információkat raktározták el. Amikor valamelyik, madárként repülni tudó isten elragadta ezeket a táblákat,

Ott függtek az Isteni Képletek.
Mozdulatlanság lett úrrá. Csend honolt...
A szentély ragyogása elragaszkodott a földtől.

Enlil és segítői a DIR.GA-ban továbbá égi térképeket is őriztek, és „tökélyre vitték” az ME-t - a kifejezés az űrhajósok által használt műszereket és egyéb berendezéseket fedti. Egy kamra volt ez

Titokzatos, mint a távoli éterek,
Mint a Mennyei Zenit. [323]
Jelei között... a csillagok
jelei; Tökélyre viszi az ME-t.
Szavai kinyilatkoztatások...
Szavai irgalmas órákulumok.

A sínai-félszigeti űrrepülőtér kiszolgálásához egy, a Vízözön előtti időkben Mezopotámiában működő légi folyosó ellátását szolgáló földi irányítóközponthoz hasonló létesítményt is fel kellett építeni. Hogy hol?

A válaszunk: Jeruzsálemben.

A hely, mely egyaránt megszentelt a zsidók, a keresztények és a muzulmánok számára, illetve melynek légkörét egyébként is valamiféle megfoghatatlan, földöntúli misztérium hatja át, már az előtt szent városnak számított, hogy Dávid király székhelyévé tette volna, és Salamon felépítette az Úr Lakhelyét. Amikor Ábrahám pátriárka a kapuihoz érkezett, „Él, a Legfőbb, az Ég és a Föld Igaza” kultuszának központjaként már ismert volt. Legkorábban feljegyzett neve, az Ur-Shalem - 'bevégeztetett kör városa' - egyaránt utalhat az égi pályákkal vagy az ezen égi pályák istenével való kapcsolatra. A tekintetben, hogy ki is lehetett Shalem, a kutatók különféle elméleteket állítottak fel; néhányuk, így például Benjamin Mazar a *Jerusalem before the David Kingship* című művében Enlil unokáját, Samast nevezi meg, míg mások Enlil fia, Ninib mellett teszik le a voksukat. Egyik ilyen elmélet sem kérdőjelezi azonban meg, hogy Jeruzsálem gyökereit a mezopotámiai panteonban érdemes keresni.

Jeruzsálem már a legkorábbi időktől három hegycsúcsot ölelt körbe: északról délre haladva ezek a Zophim-hegy, a Mórija hegy és a Sion-hegy. A nevek pedig egyértelműen vallanak a hegyek által betöltött szerepről: a legészakibb volt a 'figyelők hegye', a középső az 'irányítás hegye', míg a déli

magaslat a 'jel hegye'. Érdekes azt sem elfeledni, hogy az évezredek múlása ellenére ezek a hegyek még mindig eredeti nevüket viselik.

Jeruzsálem völgyeinek szintén beszédes nevei és jelzői vannak. Izajás könyve az egyiket Hizzajon-völgyként, azaz a 'látomás völgyeként' említi. A Kidron-völgy a 'tűz völgyeként' vált ismertté. A Hinnom-völgyben pedig - ez a görög nyelvű Ótes- tamentumban a Gyeheenna nevet viseli - az évezredekén keresztül hagyományozott legenda szerint bejárat nyílik a föld alatti világba, melynek helyét egy, két pálmafa között az égbe emelkedő füstoszlop jelzi. Végül a Repha'im-völgy az isteni gyógyítók után kapta nevét, akiknek - legalábbis az ugariti eposzok alapján - Sepes istennőre kellett vigyázniuk. Az Ótestamentum arámi nyelvű fordítása egyszerűen a Hősökként jelöli meg őket, míg az első görög fordításban a hely a Titánok Völgyeként szerepel. [324]

Jeruzsálem három magaslata közül a Mórija hegyet tekintik a legszentebbnek. A Teremtés könyve egyértelműen állítja, hogy az Úr a Mórija hegy egyik csúcsára vezette Ábrahámot és Izsákot, amikor Ábrahám hűségét kívánta próbára tenni. A zsidók legendái azt is elbeszélik, hogy Ábrahám a Mórija hegyet már messziről megismerte, mert látta „a földtől az égig érő tűzoszlopot, és a nehéz felhőt, melyben az Isten dicsősége megmutatkozott”. A megfogalmazás szinte azonos azzal, amikor a *Biblia* leírja, hogy az Úr hogyan ereszkedett le a Sínai-hegyre.

A Mórija hegy tetején húzódó, nagy kiterjedésű, vízszintes fennsík, mely elrendezésében leginkább a Baalbeknél lévő teraszra emlékeztet, csak jóval kisebb annál, „Templom-hegyként” ismert, mert itt állt Jeruzsálem zsidó temploma (158. ábra). Ma a fennsíkon muzulmán szentélyek emelkednek, melyek közül a legnevezetesebb a Kő Kupolája. A kupolát a Kr. u. 7. században élt Abd al-Malik kalifa hozatta ide Baalbekből, ahol korábban egy bizánci szentélyt díszített; a kalifa a kupolát fedélszerkezetként szánta a Szent követ - az emlékezet előtti időktől fogva isteni és mágikus tulajdonságokkal felruházott hatalmas kötömböt - magába záró, nyolcoldalú épület tetejére.

158. ÁBRA

A muzulmánok hite szerint erről a Szent köről emelkedett fel Mohamed, hogy meglátogassa a mennyországot. A *Korán* arról beszél, hogy Gábiel angyal elvitte Mohamedet Mekkából Jeruzsálembe, és útközben megálltak a Sínai-hegyen. Ekkor Mohamedet az angyal a magasba ragadta, és a „fény létráján” felemelkedett vele a menny felé. Mohamed, aki így maga mögött hagyta a hét mennyországot, végül az Isten színe [325] előtt találta magát. Miután megkapta az isteni útmutatást,

ugyanazon fénysugár útját járva visszahozatott a Földre, és a Szent kövön érzett a talpa alatt először szilárd talajt. Aztán az angyal szárnyas lovának hátán visszatért Mekkába, jöllehet, előbb még újabb kitérőt tettek a Sínai-hegy felé.

A középkori utazók feltételezték, hogy a Szent kő egy hatalmas, mesterséges úton kimetszett, kocka alakú szikladarab, melynek sarkai pontosan a négy égtáj felé néznek. A kőnek manapság csupán a felső részen előbukkanó felülete látható; a rejtve maradó, terjedelmes rész kockaszerű alakjáról való feltevések minden bizonnyal abban a muzulmán hagyományban gyökereznek, mely szerint a Mekkában található, megszentelt Nagy kő, azaz a Kába kő isteni rendeltetésre ugyan, de a jeruzsálemi Szent követ vette mintául.

A látható rész alapján nyilvánvaló, hogy a Szent kő egyes felületeit és oldalait különböző módszerekkel metszték ki, két csőszerű csatornát fúrtak bele, továbbá ki is vájták, és így föld alatti csatorna, valamint több titkos kamra jött létre. A kő illetén való megmunkálásának okát senki nem ismeri; arról sincs elképzelésünk, ki ötlötte ki a kialakítás mikéntjét, illetve ki végezte el a munkát.

Azt azonban tudjuk, hogy az első templomot Salamon király emeltette a Mórija hegyen, pontosan azon a helyen és úgy, ahogyan azt az Úr elrendelte. A Szentek Szentje a Szent kövön épült; legbelső, teljesen aranyozott kamráját két, szintén aranyból készült, hatalmas kerub - a Szfinxhez hasonló, szárnyas lény - őrizte, akiknek szárnya egyrésztől összeért, másrésztől pedig a falat érintette; közöttük helyezték el a Frigyládát, melynek belsejéből az Úr szólt Mózeshez a sivatagban. A külvilágtól tökéletesen elszigetelt, arannyal borított Szentek Szentjét az Ótestamentumban *Dvir*-nek, szó szerint fordításban a 'beszélőnek' nevezték.

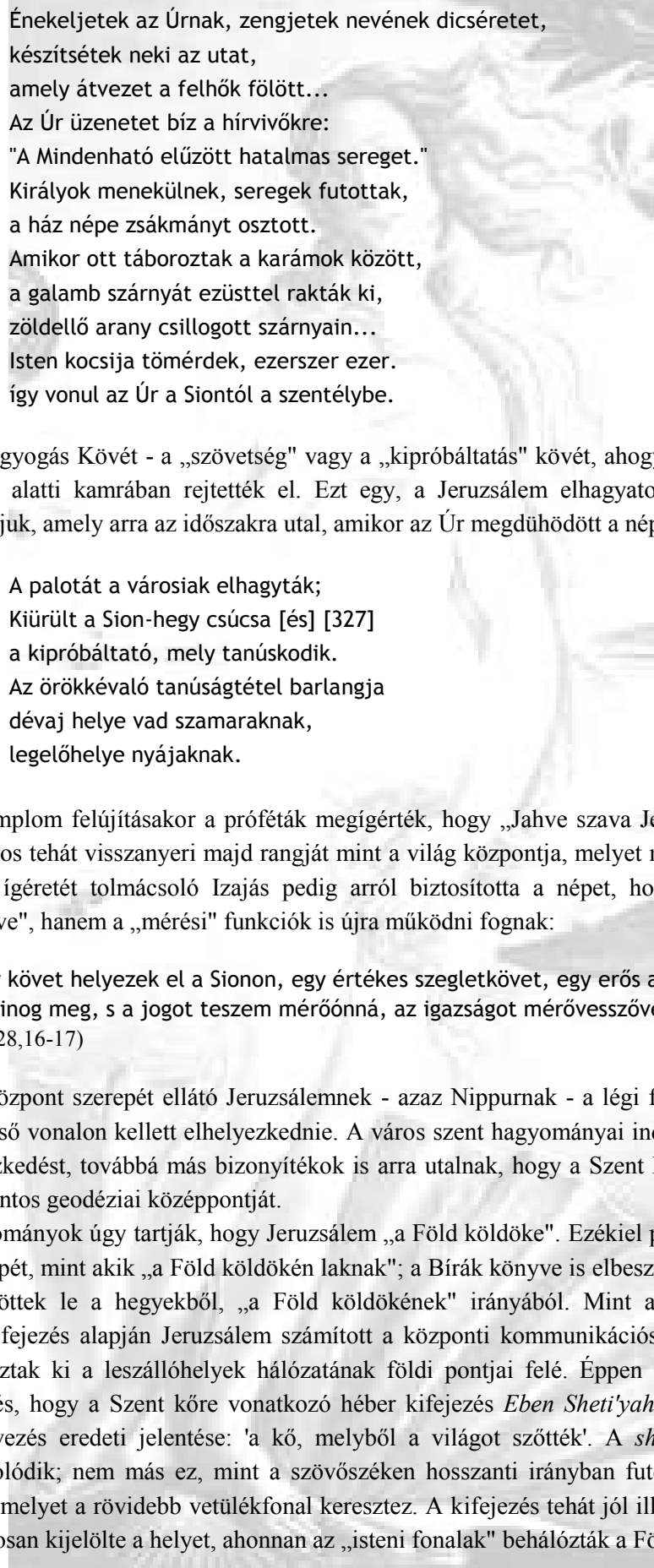
A feltételezés, hogy Jeruzsálem egyfajta „isteni” kommunikációs központként működött, olyan helyként, ahol a Ragyogás Kövét rejtették el, és ahonnan az Úr igéjét vagy hangját a világ minden tája felé sugározták, nem is annyira abszurd, mint ahogyan az elsőre hangzik. Az ilyen típusú összeköttetés létezésének gondolata egyáltalán nem idegen az Ótestamentum szellemétől. Valójában azt, hogy az Úr rendelkezett ilyen képességgel, illetve hogy a kommunikációs központ szerepének betöltésére Jeruzsálemet választották ki, Jahve és Jeruzsálem felsőbbségének bizonyítékeként kezelték.

"...válaszolni fogok az égnek, és az válaszol a földnek" - biztosította az Úr Ozeás prófétát. (Ozeás könyve 2,23) Ámosz azt jövendölte, hogy „Az Úr szózata zeng a Sionon, Jeruzsálemben hallatja szavát”. (Ámosz könyve 1,1) A Zsoltárok pedig állítják, hogy amikor az Úr felemeli hangját a Sionon, kijelentéseit a Föld egyik szegletétől a másikig hallani, sőt még a mennyországban is. [326]

Baál, a baalbeki létesítmények ura azzal kérkedett, hogy hangját még Kadesben is hallani, ami pedig az istenek területének őrvárosa a Sínai-félsziget közepén elnyúló pusztaságban. A 29. zsoltár, amikor felsorol néhány olyan helyet, ahová a sioni Úr hangja elér, mind Kadest, mind „a cédrusok helyét”, azaz Balbeeket megemlíti:

Az Úr szava a vizek fölött...
Az Úr szava cédrusokat tördel...
az Úr szava megremegteti a pusztát,
Az Úr megremegteti Kádes pusztáját.

Az ugariti szövegek azokat a képességeket, melyekre Baál a Ragyogás Kövének Baalbekben történő beépítésével tett szert, úgy jellemzik, hogy eztán Baál „egyik ajkát a Földre, míg a másikat a mennyországba” tehette. Mint azt korábban láttuk, a kommunikációs eszközök szimbólumának a galamb számított. Mind ez a jelképes ábrázolásmód, mind a vonatkozó fogalmak megjelennek a 68. zsoltár soraiban, mely leírja, hogyan érkezett meg az Úr a szelek szárnyán:

Énekeljete az Úrnak, zengjete nevének dicséretet,
készítete neki az utat,
amely átvezet a felhők fölött...
Az Úr üzenetet bíz a hírvivőkre:
"A Mindenható elűzött hatalmas sereget."
Királyok menekülnek, seregek futottak,
a ház népe zsákmányt osztott.
Amikor ott táboroztak a karamok között,
a galamb szárnyát ezüsttel rakták ki,
zöldellő arany csillogott szárnyain...
Isten kocsija tömérdek, ezerszer ezer.
Így vonul az Úr a Siontól a szentélybe.

A jeruzsálemi Ragyogás Kövét - a „szövetség” vagy a „kipróbáltatás” követ, ahogyan azt a próféták nevezik - a föld alatti kamrában rejtették el. Ezt egy, a Jeruzsálem elhagyatottságát panaszoló siralomból tudhatjuk, amely arra az időszakra utal, amikor az Úr megdühödött a népére:

A palotát a városiak elhagyták;
Kiürült a Sion-hegy csúcsa [és] [327]
a kipróbáltató, mely tanúskodik.
Az örökkévaló tanúságtétel barlangja
dévaj helye vad szamaraknak,
legelőhelye nyájaknak.

A jeruzsálemi templom felújításakor a próféták megígérték, hogy „Jahve szava Jeruzsálemből majd kiáramlik”. A város tehát visszanyeri majd rangját mint a világ központja, melyet minden nemzetbéli felkeres. Az Úr ígérteit tolmácsoló Izajás pedig arról biztosította a népet, hogy nem csupán a „kipróbáltatás köve”, hanem a „mérési” funkciók is újra működni fognak:

Nézzétek, egy követ helyezek el a Sionon, egy értékes szegletkövet, egy erős alapkövet.
Aki hisz, nem inog meg, s a jogot teszem mérőőnná, az igazságot mérő vesszővé.
(Izajás könyve 28,16-17)

A földi irányítóközpont szerepét ellátó Jeruzsálemnek - azaz Nippurnak - a légi folyosót hosszában kettéosztó, középső vonalon kellett elhelyezkednie. A város szent hagyományai indokoltá is teszik a központi elhelyezkedést, továbbá más bizonyítékok is arra utalnak, hogy a Szent kő jelölte ki a légi folyosó hajszálpontos geodéziai középpontját.

A zsidó hagyományok úgy tartják, hogy Jeruzsálem „a Föld köldöke”. Ezékiel próféta szintén úgy jellemzi Izrael népet, mint akik „a Föld köldökén laknak”; a Bírak könyve is elbeszél egy esetet, mely során emberek jöttek le a hegyekből, „a Föld köldökének” irányából. Mint arra korábban már rámutattunk, a kifejezés alapján Jeruzsálem számított a központi kommunikációs gócnak, ahonnan „vezetékeket” húztak ki a leszállóhelyek hálózatának földi pontjai felé. Éppen ezért nem lehetett véletlen egybeesés, hogy a Szent köre vonatkozó héber kifejezés *Eben Sheti'yah* - a zsidó bölcsék szerint a megnevezés eredeti jelentése: 'a kő, melyből a világot szőtték'. A *sheti* szó valóban a szövéshez kapcsolódik; nem más ez, mint a szövőszéken hosszanti irányban futó, hosszabb fonál, azaz a láncfonál, melyet a rövidebb vetülékfonál keresztez. A kifejezés tehát jól illett ahhoz a köhöz, mely hajszálpontosan kijelölte a helyet, ahonnan az „isteni fonalak” behálózták a Földet.

Tekintettel azonban arra, hogy nagy általánosságban az összes ilyen kifejezés és legenda meglehetősen sokatmondónak számít, a döntő kérdést mégis fel kell tennünk: Jeruzsálem valóban azon a központi vonalon helyezkedett-e el, amely kétfelé [328] metszette a légi folyosót, továbbá egészen az Ararátig húzódott, és másik végén ott álltak egyrésről a gízai piramisok, másrésről pedig az Umm-Sumar-hegy?

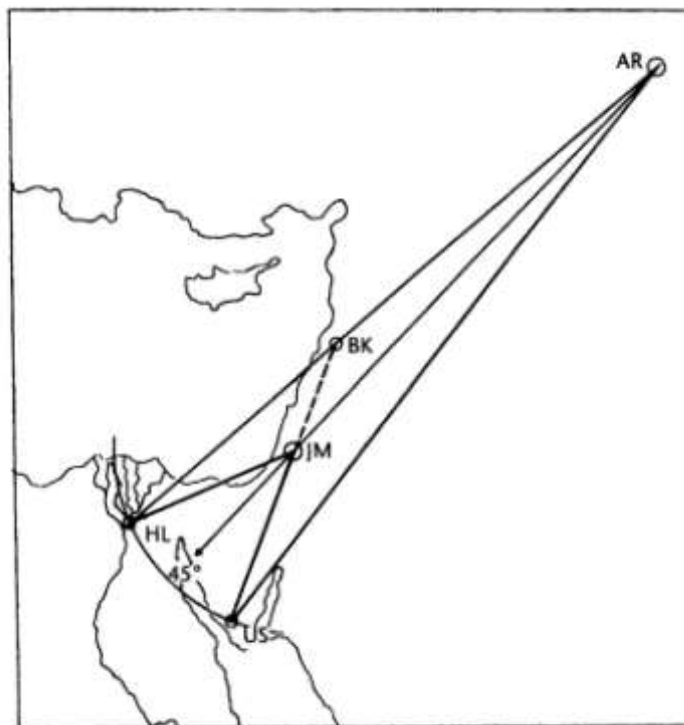
A sorsdöntő válasz pedig így hangzik: Igen. Jeruzsálem pontos ezen a vonalon fekszik!

Miként azt a gízai piramisok esetében tettük, az „isteni hálózat” kapcsán is kimutatható, hogy a rendszer elemei bámulatos módon sokszor egy egyenesen helyezkednek el, illetve fekvésük megfelel a háromszögelés szabályainak.

Megfigyelhetjük, hogy Jeruzsálem pontosan arra a helyre épült, ahol a Baal-bek-Szent Katalin vonal metszi a légi folyosónak az Ararátra tartó, központi vonalát.

Megfigyelhetjük, hogy Héliopolisz éppen olyan távolságra van Jeruzsálemtől, mint az Umm-Sumar-hegytől. És a Jeruzsálemtől Héliopoliszig, illetve az Umm-Sumarig húzott átlók szabályos 45 fokos derékszögű háromszöget formáznak (159. ábra)!

A Jeruzsálem, Baalbek (Szapon-csúcs) és Gíza, avagy Memphisz közötti kapcsolatot már a bibliai időkben is ismerték, dicsőítették.

159. ÁBRA

Az Évfordulók könyvében olvashatjuk, hogy Jeruzsálem tulajdonképpen egyike volt azon négy pontnak a Földön, melyet „az Úr helyének” tartottak: ezek az Örökkévalóság Kertje a Cédrushegyen, a Keleti Hegy, azaz az Ararát, a Sínai-hegy és a [329] Sion-hegy. Három ezek közül annak a Sémnek a földjén feküdt, aki Noé fia volt, és akitől a bibliai pátriárkák származtak; ráadásul e három hely még szoros kapcsolatban is állt egymással:

Az örökkévalóság kertje, a legszentebb,
az Úr lakhelye;

És a Sínai-hegy, a sivatag közepén;
És a Sion-hegy, a föld köldökének közepén.
Szent helyeknek teremtettek,
EGYMÁSSAL SZEMBEN.

Valahol a Jeruzsálem-vonalon, az Ararátra tartó légi folyosó központi sávjában kellett elhelyezkednie magának az űrrepülőtérenk is. Továbbá szükségszerűen ott volt az utolsó irányítótorony is: „A Sínai-hegy, a sivatag közepén”.

Úgy véljük, hogy ez az a hely, ahol a ma 30. északi szélességi körnek nevezett választóvonal szerepet kapott.

A sumerek csillagászati témában összeállított szövegeiből tudható, hogy a Földet körülölelő egeket úgy választották ketté, hogy elkülönüljön egymástól az Enlilnek juttatott északi „út” és az Éára bízott déli „út”, míg egy széles központi sáv lett Anu „útja”. Szinte magától adódik a következtetés, hogy a két, egymással versengő fiútestvér között a választóvonalat csak az Özönvíz után lehetett kijelölni, hiszen az újra benépesülő Földet ekkor osztották fel négy területre; és hogy az Özönvíz előtti időkhöz hasonlóan a 30. szélességi körök, az északi és a déli egyaránt, egyfajta határvonalat képeztek.

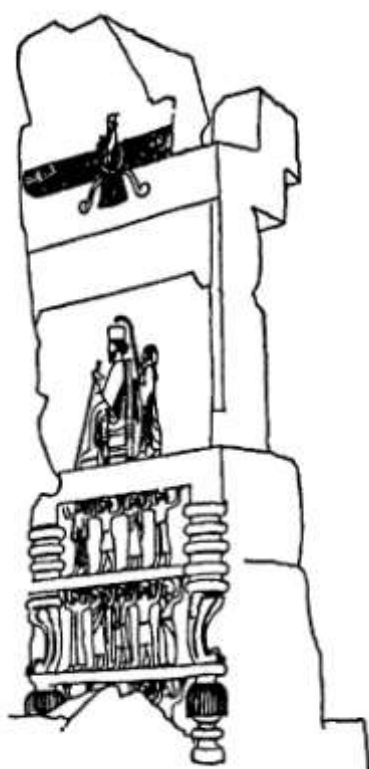
Pusztán véletlen egybeesésnek köszönhető, avagy a két fivér és azok egymással viszálykodó

leszármazottainak tudatos egyezségére vezethető vissza, hogy az emberiségnek juttatott három terület mindegyikében a szent város a 30. szélességi körön fekszik?

A sumer nyelvű szövegek állítják, hogy „amikor a Királyság alászállt az égből, Eridu városban volt a királyság”¹². Eridu pedig oda épült, a 30. szélességi kör közvetlen szomszédságába, olyan közel a nevezetes vonalhoz, amennyire azt a Perzsa-öböl mocsaras-vizes területei lehetővé tették. Miközben a sumerok közigazgatási-világi központja időről időre elköltözött, Eridu mindig is szent város maradt.

A második területen, a nílusi civilizáció lakta térségben a világi főváros helye szintén többször

változott. Héliopoliszt azonban mindig is meghagyták a szent városnak. A piramisszövegek felismerték, hogy a város szoros kapcsolatokat ápol más [330] helyekkel, és annak ősi isteneit „a kettős szentély urainak” nevezték. A két páros szentély az igen érdekes - talán a történelem előtti Egyiptomra visszavezethető? - *Per-Netjer*, azaz az 'istenek háza' és *Per-Wer*, vagyis a 'nagy ház' nevet

160. ÁBRA

¹² Ókori Keleti Történeti Chrestomathia.

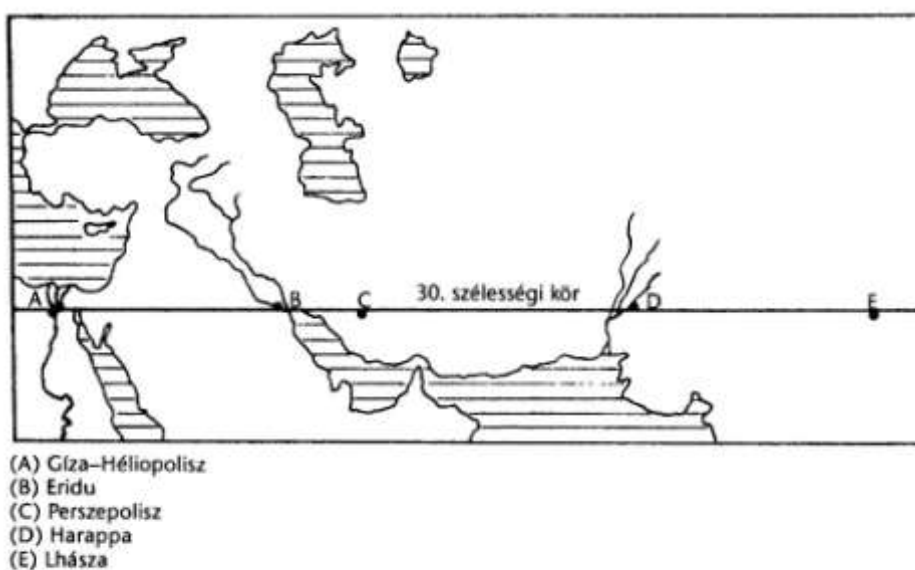
viselik; hieroglif ábrázolásuk pedig ősi eredetről árulkodik.

A kettős vagy páros szentélyek kiemelt szerepet játszottak a fáraói cím öröklésében. A sém-papok által celebrált, héliopoliszi szertartások során az új uralkodó megkoronázása és bebocsáttatása az Istenek Házába időben egybeesett az elhunyt király lelkének távozásával a keleti áljáton keresztül a Nagy Házba.

Héliopolisz szintén a 30. szélességi kör közvetlen közelében feküdt, amennyire legalábbis azt a Nílus-delta lehetővé tette!

Amikor a harmadik területre, az indus-völgyi civilizáció térségére került sor, annak világi központját az Indiai-óceán partján építették fel; a szent város - Harappa - viszont több száz kilométerre északra feküdt, éppen a 30. szélességi körön.

Az északi 30. szélességi kör jelentősége, úgy tűnik, az elkövetkező évezredekben sem halványult. Kr. e. 600 körül a perzsa királyok a királyi székhelyet mintegy kiegészítendő, olyan szent várost építettek, mely „minden nemzetségbeliek számára szent”. A város létrehozására kijelölt hely egy távoli és lakatlan területen volt. Ott, a szó valós értelmében a senki földjén egy hatalmas, vízszintes emelvényt fektettek le, arra pedig fenséges lépcsősorokkal díszített palotákat, valamint számos kisebb szentélyt és építményt emeltek - mindezt a szárnyas napkorong istenének tiszteletére (160. ábra). A görögök Perszeopolisznak, 'a perzsák városának' keresztelték a helyet. Emberek nem lakták: a király és kísérete csak azért látogatta meg a várost, hogy a tavaszi napéjegyenlőség napján megülje az újév ünnepét. A grandiózus épületegyüttes láttán még a mai kor emberét is szédülés fogja el. Na, és

161. ÁBRA

Perszeopolisz ugyancsak a 30. szélességi kör szomszédságában épült.

Senki nem tudja biztosan, hogy Tibetben mikor alapították Lhászá, a buddhizmus szent városát. Tény azonban, hogy csakúgy, mint Eridut, Héliopoliszt, Harappát és Perszeopoliszt, ugyanazon, 30. szélességi körön emelték (161. ábra).

A 30. szélességi kör szentségének eredetét minden bizonnyal a szent hálózat létrehozásának idejére érdemes visszavezetnünk, amikor az isteni földmérők, szintén a 30. szélességi körön, meghatározták a gízai piramisok helyét. Elképzelhető, hogy az istenek elvetették volna a 30. szélességi kör ezen szentségét, avagy semlegességét, amikor a leglényegesebb alapításra, az ürrepülőtér létrehozására került sor saját, negyedik területükön, a Sínai-félszigeten?

Jelen, utolsó részben kellene végső bizonyosságot keresnünk elméletünkre, mégpedig Gíza még nem elemzett rejtélyének, a nagy Szfínxnek a segítségével. A test a lapuló [331] oroszláné, míg az emberi fej királyi fejdísz visel (162. ábra). Mikor és ki emeltette az emlékművet? Mi célból? Kinek az arcképét viseli? És miért éppen ott fekszik, magányosan, kihez nincs más hasonló?

A kérdések számosak, válasz pedig csak nagyon kevés kínálkozik. Egy dolog azonban bizonyos: a szobor hajszálpontosan kelet felé tekint, végig a 30. szélességi körön.

A precíz beállításnak és a keleti irányba tekintő, az isteni szélességi kört követő szempárnak az ókorban további hangsúlyt adott azon építmények egész sora, melyek a Szfínx előtt álltak, egyik a másik után, pontosan egy kelet-nyugati tengely mentén (163. ábra).

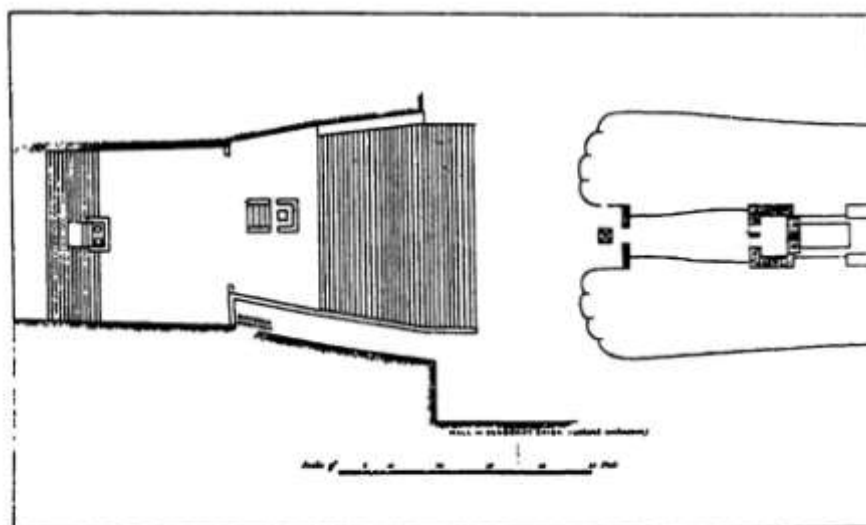
Amikor Napóleon és katonái először megpillantották a Szfínxet a 18. század fordulóján, csak a fej és a vállak meredtek elő a sivatagi homokból; az elkövetkező évszázad nagy részében ilyen állapotában ábrázolták és ismerték a szobrot. Újra meg újra megkezdett, módszeres feltérési munkálatokat kívánt, hogy előtűnjön a kolosszális méret - az emlékmű 73 méter hosszú, és alig marad el a 20 méteres magasságtól -, [333] illetve, hogy igazolást nyerjen, amit az ókori történetírók állítottak: a szobor egyetlen darabból készült, melyet valamiféle óriási kéz vésett ki a természetes sziklaalapzatból. Éppen a Vyse ezredes által Gízából elűzetett Caviglia volt az, aki 1816 és 1818 között nemcsak a test jó részét, valamint a Szfínx kinyújtott lábát szabadította meg a homoktól, hanem azokat a templomokat, szentélyeket, oltárokat és sztéléket is, melyeket a szobor elé emeltek.

162. ÁBRA

A Szfínx előtti terület megtisztítása közben Caviglia felfedezett egy talapzatot, amely egyrészt a Szfínx mindkét oldalán túlnyúlt valamelyest, másrészt pedig kelet felé folytatódott. A kutató az ásást még mintegy 30 méternyire folytatta keleti irányban, és előtűnt egy 30 lépcsőfokból álló és pihenőben végződő, látványos lépcsősor; a pihenő részen talált maradványok leginkább egy szószékre emlékeztettek. A pihenő [334] keleti végén, körülbelül 12 méter távolságban újabb 13 lépcsőfok

következett; az építmény szintje ekkor pontosan a Szfínx fejével volt egy magasságban.

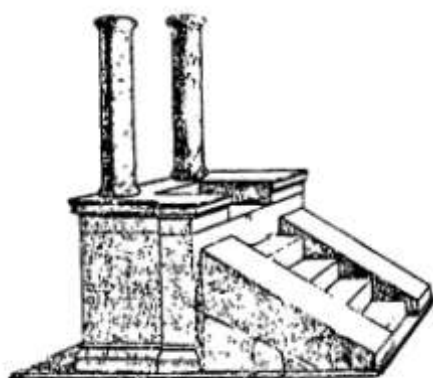

163. ÁBRA

Az ott talált, funkciója tekintetében két oszlopot tartó (164. ábra) szerkezetet úgy helyezték el, hogy a Szfínx pontosan a két oszlop között pillantott keletre.

A régészek véleménye szerint ezek a maradványok a római időkből származnak. Ám mint azt már Baalbek esetében is láttuk, a rómaiak minden esetben felcicomázták a korukat megelőzően emelt emlékműveket, felépítették, illetve újraépítették azokat a szentélyekkel együtt ott, ahol azok korábban álltak. Ma már megalapozott tényként kezelhető, hogy a görög hódítók és a római császárok folytatták a fáraók hagyományát, és hódolatukat fejezték ki a Szfínxnek, mindeközben pedig a helyhez illő feliratokat hagytak hátra. Maguk is megerősítették a vélekedést, mely aztán az arab időkben is továbbélt, hogy a Szfínx az istenek munkáját dicséri; a béke jövőbeni, mes- sianisztikus korának hírnökét látták benne. Egy, a hírhedt Néró császár által készíttetett felirat a Szfínxet "Armachisnak, Felvigyázónak és Megváltónak" nevezi.

Mivel a nagy Szfínx a Khephrén-piramisba vezető, kövezett út közelében helyezkedik el, a

164. ÁBRA

kutatóknak nem volt jobb ötletük, mint hogy feltételezzék, a szobrot Khephrén, a második piramis „építője” emeltette; ebből következően pedig a szobor az ő arcképét jeleníti meg. Mindazonáltal ez az elképzelés minden tényszerű adatot nélkülöz; ennek ellenére a tárgyban írt könyvek makacsul ragaszkodtak a gondolathoz,

jóllehet E. A. Wallis Buddge, az idő tájt a British Museum egyiptomi és asszír gyűjteményének a vezetője már 1904-ben egyértelműen arra a következtetésre jutott a *The Gods of the Egyptians* című könyvében, hogy „eme csodás műalkotás Kha-f-ra, azaz Khephrén idején már létezett; valószínűsíthető, hogy a fáraó uralkodásánál jóval korábban keletkezett, születése talán az archaikus korszak végnapjaira tehető”.

Mint arról a Leltársztélé is tanúskodik, a Szfinx már Kheopsz, Khephrén elődje idején is ott állt Gízában. Az utána következő fáraókhhoz hasonlóan ő is nagy figyelmet fordított arra, hogy eltávolítsa az időközben a Szfinxre ráakódott homokot. Ebből a részletből mindenképpen arra kell következtetnünk, hogy a Szfinx már Kheopsz uralkodása idején is a régi idők emlékművének számított. Akkor viszont melyik korábbi fáraó emeltette a szobrot, és kölcsönözte neki saját arcmását?

A válaszuk az, hogy az arckép nem valamelyik fáraóé volt, hanem egy istené; és minden valószínűség szerint nem egy halandó király, hanem az istenek emelték a Szfinxet.

Valójában ettől eltérő feltételezésre csak az juthat, aki figyelmen kívül hagyja az ókori feliratok állításait. Például egy, a Szfinxet „Szent Vezetőnek” nevező római felirat kijelenti: „Hatalmas alakod a halhatatlan istenek munkája.” Egy másik, görög nyelvű dicsőítő költemény egy része pedig így szól: [335]

Hatalmas alakodat
Itt a halhatatlan istenek formázták...
A piramisok szomszédságába helyeztek Téged...
Egy égi uralkodó, ki ellenségeit felülmúlja...
Szent Vezető Egyiptom földjén.

A Leltársztélén Kheopsz a Szfinxet az „Éter Őrzőjének” nevezi, aki „pillantásával irányítja a szelet”. A fáraó egyértelműen kifejezi, hogy az arcmás egy istenhez tartozott:

Az isten ezen alakja
az örökkévalóságig létezik;
Arcával mindig
kelet felé fordul.

A feliratban továbbá Kheopsz megemlíti, hogy a Szfinx közelében magasodó, igen öreg fügefá megsemmisült, „amikor a mennyország Ura aláereszkedett Hor-em-Akhet helyére”, aki nem volt más, mint a „Horizont Sólómistene”. A fáraók korából származó feliratokon a Szfinxet a leggyakrabban tudniillik ezzel a névvel illetik, míg állandó jelzője többek között a Ruti, azaz 'oroszlán'.

A feljegyzések arra utalnak, hogy a Szfinx területének 19. századi feltáróit leginkább azok az arab tanok sarkallták, melyek szerint a Szfinx alatt vagy benne ókori kincseket, esetleg valamiféle mágikus tárgyakat rejtő, titkos kamrák húzódtak. A korábbiakban már láttuk, hogy Cavigliának a nagy piramison tett erőfeszítéseit is az motiválta, hogy felleljen egy rejtett kamrát; úgy tűnik tehát, hogy miután a keresett kamrát a Szfinx környezetében nem találta meg, a piramison folytatta a kutatást. Perring szintén tett egy erre irányuló próbálkozást, és a Szfinx hátsó felén erővel egy mély üreget vágott.

Még a komolyabbnak tekinthető kutatók, így például 1853-ban Auguste Mariette is osztotta az általános vélekedésben, hogy a Szfinx belseje vagy az alatta húzódó talaj egy titkos kamrát rejt. Ezt a meggyőződést látszottak alátámasztani a római történetíró, Plinius írásai, aki arról számolt be, hogy a Szfinx „egy Harmakhis nevű uralkodó sírboltját őrzi”. Sőt maga az a tény is ösztönzőleg hatott, hogy szinte az összes, a Szfinxről készült ókori ábrázolás egy kőépítmény tetején székelő szobrot mutat be. A kutatásban szerepet vállalók úgy gondolkodtak, hogy ha a mindent beborító homok képes volt maga alá temetni a Szfinxet, elrejteni a kíváncsi tekintetek elől, a sivatag és az idő együttesen éppoly könnyedén tökéletesen elrejtethetett bármely, a szobor alatt fekvő építményt is. [336]

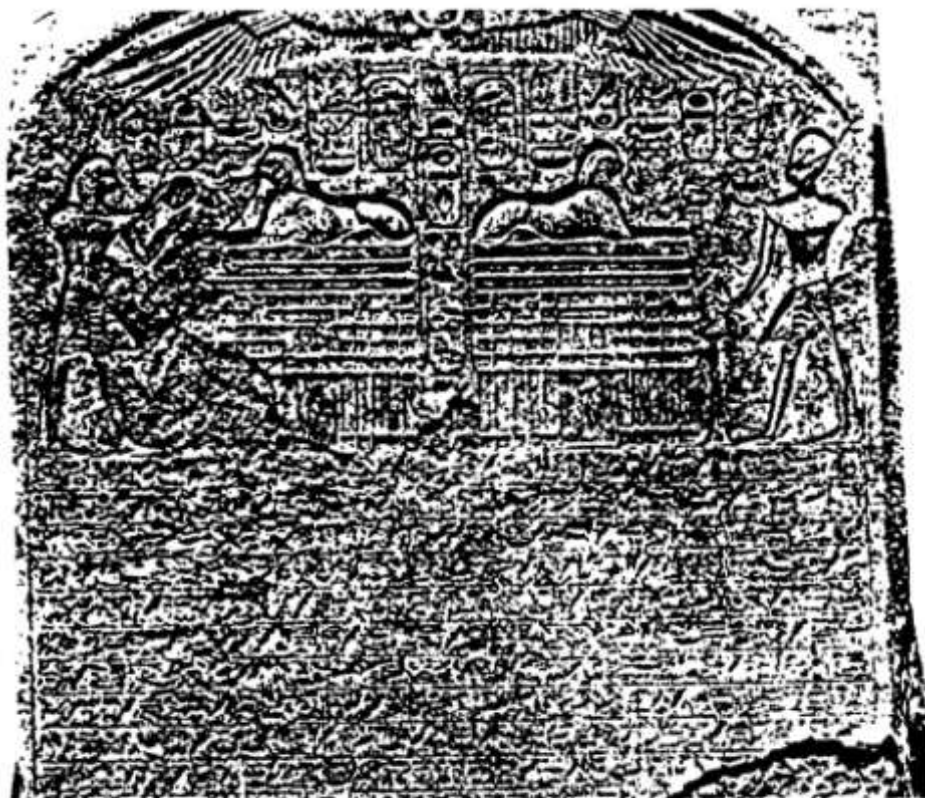
A legősibb feliratok ráadásul azt sugallják, hogy valóban létezett nem is egy, hanem mindjárt két

titkos kamra a Szfinx alatt - két kamra, melyeket talán az oroszlántest mancsai alatt megbújó bejáraton keresztül lehetett megközelíteni. Egy, a tizennyolcadik dinasztia korából származó himnusz ezen túlmenően is rámutat, hogy a Szfinx alatt lévő két „üreg” lehetővé tette, hogy a szobor egyfajta kommunikációs központként működjön.

A felirat szerint a mennyei Hor-Akhti szerepét betöltő Amon isten „szívével érzékelt, és ajkával parancsolt... amikor belépett a [Szfinx] lába alatt lévő két üregbe”. Majd

Üzenet érkezett az égből;
Hallatszik Héliopoliszban,
és Memphiszben a Tiszta Arc ismétli.
Sietséggel fogalmazták Thot írásából,
Amon városára [Thébára] tekintettel...
A dolgot megválaszolják Thébában,
Számadást bocsátanak...üzenetet küldenek.
Az istenek a parancs szerint cselekednek.

A fáraók idejében úgy hitték, hogy a Szfinx - bár kőből faragták ki - valamiképpen képes hallani és megszólalni. A Szfinx mancsai közé IV. Thotmesz által emelt és a szárnyas napkorong jelének

165. ÁBRA

szentelt szélén (165. ábra) hosszabb felirat olvasható, melyben a király elbeszélte, hogy a Szfinx szólt hozzá, és hosszú, virágzó uralkodással kecsegtette, ha hajlandó a fáraó eltávolítani a lábaira telepedő homokot. Egy napon, írta Thotmesz, vadászni indult Memphiszből, és egyszer csak a Héliopoliszból Gízába vezető „istenek szent útján” találta magát. A fáradt uralkodó lefeküdt megpihenni a Szfinx árnyékában; a felirat azt is elárulja, hogy a pihenőhelyet az „idők kezdetének

nagyszerű helyeként" emlegették. Miután a fáraó álomba merült „a Teremtő nagyon nagy szobra” mellett, a Szfinx - az „Imádott Isten felsége” - elkezdett beszélni hozzá, sőt előbb bemutatkozott: „Ősöd vagyok, Hor-em-ahet, a Ré-Atonból teremtett.”

A Szfinx körül épített templomokban számos szokatlan „fültáblára”, valamint a jóshelyekkel összefüggésbe hozott egyik szimbólum, az ikergalambok ábrázolására bukkantak. Az ókori feliratokhoz hasonlóan ezek is tanúsítják, hogy a régi egyiptomiak igenis hitték, a Szfinx valami módon közvetíti az isteni üzeneteket. Bár az erőfeszítéseket, hogy a Szfinx alá ássanak, végül nem koronázta siker, annak lehetőségét sem vethetjük el, hogy olyan föld alatti kamrákat lehetne ott találni, melyekbe az istenek „parancsal az ajkukon” léptek be. [337]

A nagyszámú temetkezési szövegből kiderül, hogy a Szfinxet Szent Vezetőnek tekintették, aki az elhunytakat a „tegnapból” kalauzolta a „holnap” felé. A koporsókon kibetűzhető varázsigék, melyek az elhunyt utazását próbálták lehetővé tenni a „rejtett ajtók ösvényén”, azt jelzik, hogy maga az út a Szfinxtől indult. A Szfinxet segítségül hívó varázsigék hangsúlyozták, hogy „a Föld Ura megparancsolta, a kettős Szfinx elismételte”. Az utazás azzal kezdődött, hogy Hor-Ahet - maga a Szfinx - felszólította az elhunytat: „Menj tovább!” A Két út könyvében fellelhető és az utazást képekben is bemutató rajzokból kiderül, a gízai kiindulási pontból két útvonalon lehetett megközelíteni a Duatot.

A Szent Vezető szerepét ellátó Szfinxet gyakorta ábrázolták úgy, hogy az utat mutat az Égi Bárkának. Néha az is előfordult, így például IV. Thotmesz sztéléjének esetében is, hogy a rajzokon kettős Szfinx jelent meg, aki aztán az égi bárkát a „tegnap” és „holnap” között igazgatta. Ezen szerepére tekintettel pedig könnyen kapcsolatba hozhatták a föld alatti birodalom rejtett istenével, akinek szimbóluma, mint az [338] egyébként felidézhető (18. ábra), a Duatban Seker isten hermetikusan lezárt kamrájának oldalán jelent meg.

166. ÁBRA

Csakugyan, a piramisszövegek és a *Halottak könyve* úgy említik a Szfinxet, mint a „nagy istent, aki megnyitja a föld kapuit” - ez utóbbi kifejezés viszont arra utalhat, hogy a Gízában álló, és az elhunytak utolsó útjának vezetőjévé váló Szfinxnek volt egy párja a mennybe vezető út közelében, aki ott kitárta a „föld kapuit”. Ez a lehetőség, mivel mind a mai napig bizonyíték nem került elő, talán az egyetlen értelmes magyarázat egy igen ősi ábrázolásra, mely a fáraónak a túlvilágra tartó útját mutatja be (166. ábra). A rajzon először szimbolikusan a kuporgó Hórusz tűnik fel, aki a Datolyapálma Országára felé néz mereven; itt egy fenékkotróval vagy daruval (?) felszerelt hajó látható, továbbá egy olyan szerkezet, mely leginkább az EN.LIL név kommunikációs központként való sumer

ábrázolásához hasonlít (51. ábra). Egy, éppen a fáraót üdvözlő isten, valamint egy bika és a halhatatlanság madara következik, majd erődítések és jelképek özöne zárja a sort. Legvégül a „hely” szó szimbóluma (körön belül ferde kereszt) jelenik meg a mennybe vezető út és egy, a másik irányba tekintő szfinx között!

Egy bizonyos Paraemheb, aki még a fáraók idejében a Szfinx területén felújítási munkákat vezetett, olyan sztélét emeltetett, mely nagyon is beszédes verseket rögzített a Szfinx tiszteletére - a bibliai Zsoltárokhoz való hasonlóság szinte elképesztő. A felirat megemlíti a zsinórok kihúzását „a tervhez”, valamint „titkos dolgok” létrehozását a föld alatti világban; beszél továbbá „az ég keresztvezéséről” az égi bárkában és egy „védett helyről” a „szent sivatagban”. Még a *Sheti.ta* kifejezés is megjelenik az egyik sorban, ami pedig a szent sivatagban a „rejtett név helyére” utal: [339]

Üdvözlés neked, Istenek Királya,
Aton, a Teremtő...
Te húzod ki a zsinórokat a tervhez,
te alakítottad az országokat...
Te tetted titokká az Alvilágot...
A te hatalmad alatt áll a Föld;
te alkottad magasnak az eget...
Építettél magadnak egy védett helyet
a szent sivatagban, rejtett néven.
Nappal felemelkedsz azzal szemben...
Felemelkedésed csodálatos...
Jó széllel átkelsz az égen...
A bárkában keresztülszeled az eget...
Az ég örvendezik,
A Föld örömkialtást hallat.
Ré népe minden nap dicsér;
Ki diadallal jó elő.

A héber próféták a Shetit, vagyis a Jeruzsálem felett ívelő, központi repülési útvonalat isteni vonalnak tekintették, irányát figyelemmel tartották, mert „azon az Úr érkezett a szent Sínairól”.

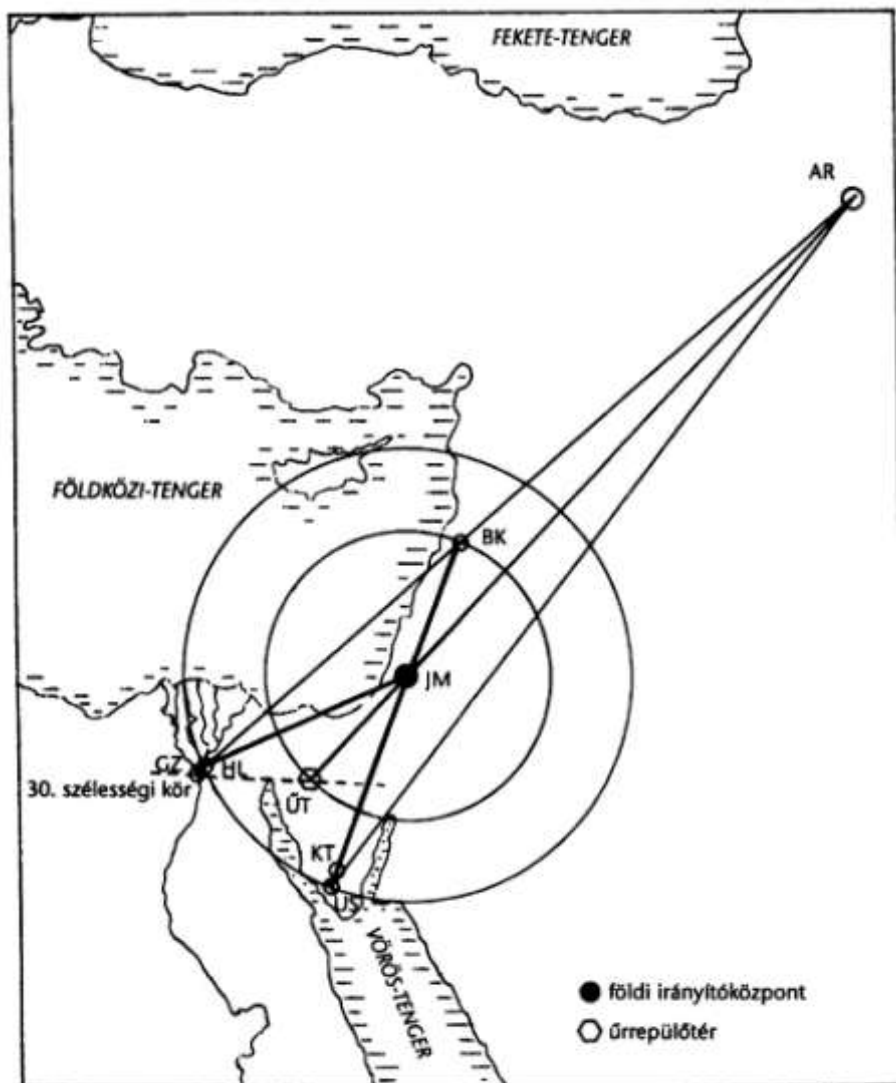
Az egyiptomiak szemében a *Sheti.ta* viszont, mint azt a fenti felirat tanúsítja, a „rejtett név helye” volt; a „szent sivatagban” terült el - a „Kades sivatagja” bibliai kifejezés pedig éppen ugyanezt jelenti. A „terv fonala” a Szfinxtől éppen ide tartott. Paraemheb itt látta az istenek királyát nappal felemelkedni. A Masu-hegyhez megérkező Gilgames szavai visszhangoznak fülünkben: „figyelték fent Samast, miközben fel- és leszállt”.

Őrzött hely volt az, a felemelkedés helye. Akiknek el kellett érniük, azokat a Szfinx kalauzolta; pillantása keletre hatolt, egészen pontosan a 30. szélességi kör mentén.

Úgy hisszük, itt keresztelte egymást a két vonal - ahol Jeruzsálem vonala metszette a 30. szélességi kört, ott állt a menny és föld kapuja: az istenek ürrepülőtere.

A két vonal metszéspontját a Sínai-félsziget középső, sík vidékén találjuk meg. A Duatnak a *Halottak könyvében* lévő ábrázolásához hasonlóan a Sínai-félsziget síksága valóban olyan, ovális formázó terület, melyet hegyek öveznek. Hatalmas völgy, ahol a körben magasodó hegyeket pontosan hét hegyszoros választja el egymástól – [340] miként azt Énók könyve elbeszéli; hatalmas rónaság, melynek természetes kemény felülete eredendően alkalmas kifutópályát kínált az anunnakik égi járműveinek.

A korábbiakban rámutattunk, hogy Nippur (121. ábra) számított az origónak, a középpontnak, a koncentrikus körök centrumának, mely éppen egyenlő távolságra helyezkedett el a szippari űrrepülőtértől, valamint más, létfontosságú létesítményektől és helyektől. Már nem is csodálkozhatunk rajta, hogy ugyanez igaz Jeruzsálemre is (167. ábra): [341]

167. ÁBRA

- Az űrrepülőtér (ŰT) és a baalbeki leszállóhely (BK) egy olyan belső kör kerületén fekszik, melyen a jeruzsálemi (JM) földi irányítóközponttól egyenlő távolságra lévő, alapvető létesítmények csoportja áll;
- Umm-Sumar (US) geodéziai jelzőtornya és a héliopoliszi (HL) jelzőtorony pedig egy olyan külső kör kerületén helyezkedik el, mely e helyek vonatkozásában is bizonyítja a Jeruzsálemtől való egyenlő távolságot.

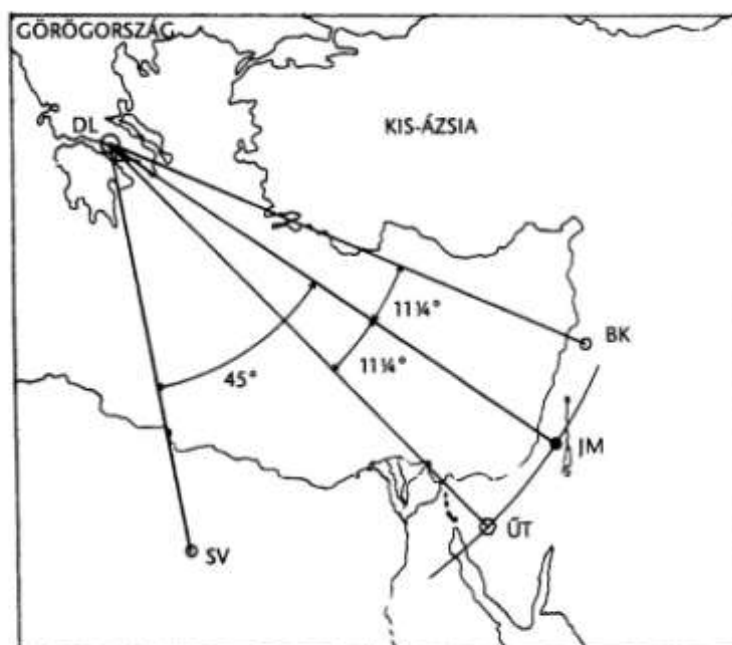
Miközben e vonalakat behúzzuk saját térképünkön, szemünk előtt rajzolódik ki az anunnakik által elképzelt tökéletes hálózat; pontossága, egyszerű szépsége csakúgy megdöbbentő, mint az alapvető geometria és természet által teremtett földrajzi jellegzetességek művészi kombinációja:

- A Baalbek-Szent Katalin vonal és a Jeruzsálem-Héliopolisz vonal pontosan az alapvető 45 fokos szögben metszik egymást; a központi berepülési útvonal ezt a szöget pontosan két, $22\frac{1}{2}$ fokos részre osztotta; a nagy légi folyosó pedig éppen ezen szög felét, $11\frac{1}{4}$ fokot zárt be;
- A központi berepülési útvonal és a 30. szélességi kör metszéspontján fekvő űrrepülőtér egyenlő távolságra helyezkedik el Héliopolisztól és Umm-Sumartól.

Merő földrajzi véletlen volna, hogy Delphoi (DL) egyenlő távolságra van a jeruzsálemi földi irányítóközponttól és a Sínai-félsziget közepén létrehozott űrrepülőterétől? Véletlen egybeesés-e, hogy az elképzelt (légi?) folyosó szögszélessége $11\frac{1}{4}$ fok - miközben egy másik, szintén $11\frac{1}{4}$ fokos záródású légi folyosó Delphoit Baalbekkel (BK) köti össze?

Avagy csak a vakszerencsén múlik-e, hogy a Delphoit Jeruzsálemmel és a Szíva- oázissal (SV) - azaz Amon jóshelyével, ahová Nagy Sándor sietett - összekötő egyenesek ugyancsak 45 fokos szöget zárnak be? (168. ábra)

Vajon Egyiptom egyéb szent városainak és jóshelyeinek, így például a nagy Thébának és Edfunak a fekvését a király szeszélye jelölte ki a Nílus valamelyik vonzó kanyarulatában, esetleg ott állnak, ahol a hálózat diktálta elrendezés megköveteli tőlük?

168. ÁBRA

És csakugyan, ha az összes ilyen helyet megvizsgálánk, talán ráébrednénk, hogy az idegenek az egész Földet „behálózták”. Baál minden jel szerint tudta ezt, amikor titkos létesítményeit Baalbekben megalkotta. Hiszen emlékezhetünk, célja az volt, hogy ne csak a közeli területekkel, hanem az egész Földdel kommunikálhasson, azt uralhassa.

Minden számítás szerint tisztában volt ezzel a bibliai Úr is; hiszen amikor Jób megpróbálta kibogozni „Él csodáit”, az Úr „felelt Jóbnak a viharból”, kérdéssel kérdést állított szembe: [342]

Kérdezni szeretnék, világosíts fel! Mikor a földet alkottam, hol voltál? Mondd csak meg, ha egyszer oly nagy a bölcsességed! Ki határozta meg a [Föld] méretét? Hisz tudod! És ki feszített ki rá mérőszinórt? Mibe eresztették sarokpilléreit, és a szegletkövét ki illesztette be? (Jób könyve 38,3-6)

Az Úr végül megválaszolta saját kérdéseit. Mindezen cselekedet, a mérés, a sarokpillérek beeresztése, a szegletkövek beillesztése, mind-mind akkor történt, mondta:

...amikor ujjongtak a hajnalcillagok, s amikor lelkendeztek az Isten fiai.
(Jób könyve 38,7)

Bármilyen bölcs is az ember, ebbe nem lehetett beleszólása. Baalbek, a piramisok, az űrrepülőtér - mind-mind az istenek számára készült.

Ám a halhatatlanságot fáradhatatlanul kereső ember sohasem állt el attól, hogy a Szfinx pillantását kövesse. [343]

Források

A szövegben külön kiemelt munkákon kívül az alábbi művek szolgáltak fő forrásként az ókori Közel-Kelet tanulmányozásához.

I. Tanulmányok és cikkek az alábbi időszakos kiadványok különböző számaiból, kiadványaiból:

Ägyptologische Forschungen (Hamburg-New York)
Der Alte Orient (Leipzig)
American Journal of Archeology (Concord, N. H.)
American Journal of Semitic Languages and Literature (Chicago)
American Philosophical Society, Memoirs (Philadelphia)
Analecta Orientalia (Róma)
Annales du Musée Guimet (Párizs)
Annales du Service des Antiquités de l'Egypte (Kairó)
Annual of the American School of Oriental Research (New Haven)
Annual of the Palestine Exploration Fund (London)
Antiquity (Cambridge)
Archaeologia (London)
Archiv für Keilschriftforschung (Berlin)
Archiv für Orientforschung (Berlin)
Archiv Orientální (Prága)
The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute, University of Chicago (Chicago)
Assyriologische Bibliothek (Lipcse)
Assyriological Studies of the Oriental Institute, University of Chicago (Chicago)
Babyloniaca (Párizs)
Beiträge zur Aegyptischen Bauforschung und Altertumskunde (Kairó)
Beiträge zur Assyriologie und semitischen Sprachwissenschaft (Lipcse) [344]
Biblical Archaeology Review (Washington) *Bibliotheca Orientalis* (Leiden)
British School of Archaeology and Egyptian Research, Account Publications (London)
Bulletin de l'institut français d'archeologie orientale (Kairó)
Bulletin of the American Schools of Oriental Research (New Haven)
Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum (London)
Deutsche Orient-Gesellschaft, Mitteilungen (Berlin)
Deutsche Orient-Gesellschaft, Sendschriften (Berlin)
Egypt Exploration Fund, Memoirs (London)
Ex Oriente Lux (Lipcse)
France: Délégation en Perse, Memoires (Párizs)
France: Mission Archéologique de Perse, Memoires (Párizs)
Harvard Semitic Series (Cambridge, Mass.)
Hispanic American Historical Review (Durham, N.C.) *Iraq* (London)
Imperial and Asiatic Quarterly Review (London)

Institut Français d'Archéologie Orientale, Bibliothèque d'Etude (Kairó)
Institut Français d'Archéologie Orientale, Memoires (Kairó)
Israel Exploration Society, Journal (Jeruzsálem)
Jewish Palestine Exploration Society, Bulletin (Jeruzsálem)
Journal of the American Oriental Society (New Haven)
Journal of Biblical Literature and Exegesis (Philadelphia)
Journal of Cuneiform Studies (New Haven and Cambridge, Mass.)
Journal of Egyptian Archeology (London)
Journal of Jewish Studies (Oxford)
Journal of Near Eastern Studies (Chicago)
Journal of the Palestine Oriental Society (Jeruzsálem)
Journal of the Royal Asiatic Society (London)
Journal of Sacred Literature and Biblical Record (London)
Journal of the Society of Oriental Research (Chicago)
Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Institut, Jahrbuch (Berlin)
Königliche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Abhandlungen (Berlin)
Leipziger Semitische Studies (Lipcse)
Mitteilungen der altorientalischen Gesellschaft (Lipcse)
Mitteilungen des deutschen Instituts für ägyptische Altertumskunde in Kairo (Augsburg és Berlin) [345]
Mitteilungen des Instituts für Orientforschung (Berlin)
Oriente (Róma)
Orientalistische Literaturzeitung (Lipcse)
Palestine Exploration Quarterly (London)
Preussischen Akademie der Wissenschaften, Abhandlungen (Berlin)
Proceedings of the Society of Biblical Archaeology (London)
Qadmoniot, Quarterly for the Antiquities of Eretz-Israel and Bible Lands (Jeruzsálem)
Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes (Párizs)
Revue Archéologique (Párizs)
Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale (Párizs)
Revue Biblique (Párizs)
Sphinx (Lipcse)
Studia Orientalia (Helsinki)
Studies in Ancient Oriental Civilizations (Chicago)
Syria (Párizs)
Tarbiz (Jeruzsálem)
Tel Aviv, Journal of the Tel-Aviv University Institute of Archaeology (Tel-Aviv)
Transactions of the Society of Biblical Archaeology (London)
Untersuchungen zur Geschichte und Altertumskunde Aegyptens (Lipcse)
Urkunden des ägyptischen Altertums (Lipcse)
Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft, Mitteilungen (Lipcse)
Vorderasiatische Bibliothek (Lipcse)
Die Welt des Orients (Göttingen)
Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft (Berlin és Lipcse)
Yale Oriental Series, Babylonian Texts (New Haven)

Yerushalayim, Journal of the Jewish Palestine Exploration Society (Jeruzsálem)
Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde (Berlin)
Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft (Berlin és Giessen)
Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete (Lipcse)
Zeitschrift der Deutsch morgenländische Gesellschaft (Lipcse)
Zeitschrift des deutschen Palaestina-Vereins (Lipcse)
Zeitschrift für Keilschriftforschung und verwandte Gebiete (Lipcse)
Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes (Göttingen) [346]

II. önálló munkák:

Alouf, M. M.: *History of Baalbek* (1922)
Amiet, R.: *La Glyptique Mésopotamienne Archaïque* (1961)
Antoniadi, E. M.: *L'Astronomie Égyptienne* (1934)
Avi-Yonah, M.: *Sefer Yerushalaim* (1956)
Babelon, E.: *Les Rois de Syrie* (1890)
Uő: *Les Collections de Monnaies Anciennes* (1897)
Uő: *Traité des Monnaies Grecques et Romaines* (1901-1910)
Bauer, H.: *Die alphabetischen Keilschrifttexte von Ras Schamra* (1936)
Borchardt, L.: *Die Entstehung der Pyramide* (1928)
Bourguet, E.: *Les Ruines de Delphos* (1914)
Buck, A. de: *The Egyptian Coffin Texts* (1935-1961)
Budge, E. A. W.: *The Alexander Book in Ethiopia* (1933)
Uő: *Cleopatra's Needle* (1906)
Uő: *The Egyptian Heaven and Hell* (1906)
Uő: *Egyptian Magic* (1899)
Uő: *The Gods of the Egyptians* (1904)
Uő: *The History of Alexander the Great* (1889)
Uő: *The Life and Exploits of Alexander the Great* (1896)
Uő: *Osiris and the Egyptian Resurrection* (1911)
Budge, E. A. W.-King, L. W.: *Annals of the Kings of Assyria* (1902)
Capart, J.: *Recueil de Monuments Égyptiens* (1902)
Uő: *Thebes* (1926)
Cassuto, M. D.: *Ha'Elah Anath* (1951)
Uő: *Perush al Sefer Shemoth* (1951)
Contenau, G.: *L'Épopée de Gilgamesh* (1939)
Davis, Ch. H. S.: *The Egyptian Book of the Dead* (1894)
Delaporte, L.: *Catalogue des Cylindres Orientaux* (1910)
Delitzsch, F.: *Wo Lag Das Paradies?* (1881)
Dussaud, R.: *Notes de Mythologie Syrienne* (1905)
Uő: *Les Découvertes de Ras Shamra (Ugarit) et l'Ancien Testament* (1937)
Ebeling, E.: *Reallexikon der Assyriologie* (1928-1932)
Eckenstein, L.: *A History of Sinai* (1921)
Emery, W. B.: *Excavations at Saqqara* (1949-1958)
Erman, A.: *A Handbook of Egyptian Religion* (1907)
Uő: *Aegyptien und Aegyptisches Leben im Altertum* (1923)

Uő: *The Literature of the Ancient Egyptians* (1927) [347]
 Falkenstein, A.: *Literarische Keilschrifttexte aus Uruk* (1931)
 Faulkner, R. O.: *The Ancient Egyptian Coffin Texts* (1973)
 Uő: *The Ancient Egyptian Pyramid Texts* (1969)
 Frankfort, H.: *Kingship and the Gods* (1948)
 Frauberger, H.: *Die Akropolis von Baalbek* (1892)
 Friedländer, I.: *Die Chadirlegende und der Alexanderroman* (1913)
 Gaster, Th. H.: *Myth, Legend and Custom in the Old Testament* (1969)
 Gauthier, H.: *Dictionnaire des Noms Geographique* (1925)
 Ginsberg, L.: *Kitbe Ugarit* (1936)
 Uő: *The Legends of the Jews* (1954)
 Uő: *The Ras Shamra Mythological Texts* (1958)
 Gordon, C. H.: *The Loves and Wars of Baal and Anat* (1943)
 Uő: *Ugaritic Handbook* (1947)
 Uő: *Ugaritic Literature* (1949)
 Gray, J.: *The Canaanites* (1965)
 Gressmann, E.: *Altorientalische Texte zum alten Testament* (1926)
 Grinsell, L. V.: *Egyptian Pyramids* (1947)
 Heidel, A.: *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels* (1946)
 Hooke, S. H.: *Middle Eastern Mythology* (1963)
 Hrozny, B.: *Hethitische Keilschrifttexte aus Boghazköy* (1919)
 Jensen, R.: *Assyrisch-Babylonische Mythen und Epen* (1900)
 Uő: *Das Gilgamesch-Epos in der Weltliteratur* (1906, 1928)
 Jéquier, G.: *Le Livre de ce qu'il y a dans l'Hades* (1894)
 Kazis, I. J.: *The Book of the Gestes of Alexander of Macedon* (1962)
 Kees, H.: *Aegyptische Kunst* (1926)
 Kenyon, K. M.: *Jerusalem* (1967)
 Kraeling, E. G. (szerk.): *Historical Atlas of the Holy Land* (1959)
 Kramer, S. N.: *Gilgamesh and the Huluppu Tree* (1938)
 Uő: *Sumerian Mythology* (1944)
 Langdon, S.: *Historical and Religious Texts* (1914)
 Uő: *The Epic of Gilgamesh* (1917)
 Leonard, W. E.: *Gilgamesh* (1934)
 Lefébure, M. E.: *Les Hypogées Royaux de Thèbes* (1882)
 Lepsius, K. R.: *Auswahl der wichtigsten Urkunden des Aegyptischen Alterthums* (1842)
 Uő: *Königsbuch der Alten Aegypter* (1858)
 Lesko, L. H.: *The Ancient Egyptian Book of the Two Ways* (1972) [348]
 Lipschitz, O.: *Sinai* (1978)
 Luckenbill, D. D.: *Ancient Records of Assyria and Babylonia* (1926-1927)
 Meissner, B.: *Alexander and Gilgames* (1894)
 Mercer, S. A. B.: *Horus, Royal God of Egypt* (1942)
 Meshel, Z.: *Derom Sinai* (1976)
 Montet, P.: *Eternal Egypt* (1969)
 Montgomery, J. A.-Harris, R. S.: *The Ras Shamra Mythological Texts* (1935)
 Müller, C.: *Pseudokallisthenes* (1846)

Naville, H. E.: *Das aegyptische Todtenbuch* (1886)
Nölkede, Th.: *Beitrage zur Geschichte des Alexanderromans* (1890)
Noth, M.: *Geschichte Israels* (1956)
Uő: *Exodus* (1962)
Obermann, J.: *Ugaritic Mythology* (1948)
Oppenheim, A. L.: *Mesopotamian Mythology* (1948)
Perlman, M.-Kollek, T.: *Yerushalayim* (1969)
Perring, J. E.: *The Pyramids of Gizeh from Actual Survey and Measurement* (1839)
Petrie, W. M. F.: *The Royal Tombs of the First Dynasty* (1900)
Poebel, A.: *Sumerische Studien* (1921)
Porter, B.-Moss, R. L. B.: *Topographical Bibliography of Ancient Egypt* (1951)
Pritchard, J. B.: *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* (3. kiad. 1969)
Uő: *The Ancient Near East in Pictures Relating to the Old Testament* (1969)
Puchstein, O.: *Führer durch die Ruinen von Baalbek* (1905)
Uő: *Guide to Baalbek* (1906)
Puchstein, O.-Lupke, Th. von: *Baalbek* (1910)
Rawlinson, H. C.: *The Cuneiform Inscriptions of Western Asia* (1861-1884)
Reisner, G. A.: *Mycerinus: The Temples of the 3rd Pyramid at Gizeh* (1931)
Ringgren, H.: *Israelitische Religion* (1963)
Rothenberg, B.-Aharoni, Y.: *God's Wilderness* (1961)
Rougé, E. de: *Recherches sur le Monuments qu'on peut Attribuer aux six premières dynasties de Manethon* (1866)
Schott, A.: *Das Gilgamesch-Epos* (1934)
Schrader, E. (szerk.): *Keilinschriftliche Bibliothek* (1889-1900)
Soden, W. von: *Sumerische und Akkadische Hymnen und Gebete* (1953)
Smyth, C. P.: *Life and Work at the Great Pyramid* (1867)
Thompson, R. C.: *The Epic of Gilgamesh* (1930) [349]
Ungnad, A.: *Die Religion der Babylonier und Assyrier* (1921)
Uő: *Das Gilgamesch Epos* (1923)
Uő: *Gilgamesch Epos und Odyssee* (1923)
Ungnad, A.-Gressmann, H.: *Das Gilgamesch-Epos* (1919)
Vandier, J.: *Manuel d'Archéologie Égyptienne* (1952)
Virolleaud, Ch.: *La déesse 'Anat* (1938)
Uő: *La légende phénicienne de Danel* (1936)
Volney, C. F.: *Travels Through Syria* (1787)
Wainwright, G. A.: *The Sky Religion in Ancient Egypt* (1938)
Weidner, E. E.: *Keilschrifttexte aus Boghazköy* (1916)
Wiegand, Th.: *Baalbek* (1921-1925)
Woloohjian, A. M.: *The Romance of Alexander the Great by Pseudo-Callisthenes* (1969)
Zimmern, H.: *Sumerische Kultlieder* (1913)